Nikolay Semyonoviç Leskov

Çelik Pire

ÖYKÜ

Çeviren: Kayhan Yükseler

YKY
YAPI KREDİ YAYINLARI

NİKOLAY SEMYONOVİÇ LESKOV • Çelik Pire

YKY

ÇELİK PİRE

Nikolay Semyonoviç Leskov (1831-1895), Rus roman, öykü ve oyun yazarı. Bir memur ailesinin çocuğu olarak Oryol'da dünyaya geldi. Annesi soylu bir aileden geliyordu. Babasının ölümünden sonra bir süre Oryol mahkemesinde çalıştı. 1857'de arazi toplulaştırma şirketinde işe başlayan Leskov üç yıl boyunca Rusya'nın her köşesini dolaştı, yapıtlarına kaynaklık edecek pek çok zengin materyal topladı. Rus halkının geniş bir panoramasını çizdiği gerçekçi romanlar, uzun ve kısa hikâyeler yazdı. Devrimci demokratlarla polemiklere girdi. Leskov devrimci değildi; ahlaki inançla, iyi ve doğruyla, dinsel ideallerle toplumsal düzeni geliştirmeye çalışan bir yazardı. 1870'lerde kaleme aldığı "Katedral Halkı" romanında ve "Büyülü Gezgin", "Mühürlü Melek", "Saplantılı" gibi uzun soluklu hikâyelerinde bu eğilimlerinin derin izleri görülür. Rus halk efsanelerinden ve geleneklerinden beslendi. Öykülerinde anlatıcı, skaz tekniği kullandı. Rus halkının ulusal kimliğinin güçlü motiflerinin yoğun biçimde hissedildiği eserlerinden en önemlisi, şaheseri kabul edilen "Tulalı Şaşı Gözlü Solak ile Çelik Pirenin Masalı"dır.

"Mtsensk İlçesi'nin Lady Macbeth'i", "Büyülü Gezgin", "Mühürlü Melek", "Beyaz Kartal", "Nöbetçi" ve "Peruk Sanatçısı" gibi uzun ve kısa hikâyeleri belli başlı yapıtlarıdır. Edebiyat diliyle halk dilini harmanlayarak renkli, canlı bir anlatım dili yarattı. Eşsiz yazı stili ve yenilikçi denemeleriyle Lev Tolstoy, Anton Çehov ve Maksim Gorki gibi ünlü Rus yazarlarının övgüsünü kazandı. Kalp ve astım hastası olan Leskov, 1895'te hayatını kaybetti. Petersburg'da Volkovo Mezarlığı'na defnedildi.

Kayhan Yükseler 1947 yılında İstanbul, Kadıköy'de doğdu, 1959 yılında Selimiye Askeri Ortaokulu'na girdi. Liseyi Erzincan Askeri Lisesi'nde bitirdikten sonra, 1967 yılında asteğmen olarak Kara Harp Okulu'ndan mezun oldu. Ordunun çeşitli kademelerinde görev yaptıktan sonra 1998 yılında albay olarak emekli oldu. İlk çeviri kitabı *Nartlar: Asetin Halk Destanı*'dır. Dostoyevski'nin *Bir Yazarın Günlüğü* adlı yapıtının tercümesiyle "Dünya Kitap Dergisi 2005 Çeviri Ödülü" aldı. Puşkin, Gogol, Tolstoy, Gorki, Leskov gibi klasik yazarların yanı sıra Andrey Belıy, Platonov, Leonid Tsipkin, Konstantin Vaginov, Tulepbergen Kaipbergenov gibi Sovyet dönemi yazarlarının yapıtlarını dilimize kazandırmıştır.

Yapı Kredi Yayınları - 5190
Edebiyat - 1484

Çelik Pire / Nikolay Semyonoviç Leskov
Özgün adı: sobraniye soçineniy tom pyatıy / Povesti i raskazı
Çeviren: Kayhan Yükseler

Kitap editörü: Devrim Çakır
Düzelti: Cennet Türker

Kapak tasarımı: Nahide Dikel
Sayfa tasarımı: Mehmet Ulusel
Grafik uygulama: Akgül Yıldız

Baskı: Elma Basım Yayın İletişim Hizmetleri San. Tic. Ltd. Şti.
Tevfikbey Mah. Halkalı Cad. No: 162/7
Küçükçekmece / İstanbul
Tel: 0212 697 30 30
Sertifika No: 12058

Çeviriye temel alınan baskı: Sobraniye Soçineniy tom pyatıy. Moskova AO EKRAN, 1993.
1. baskı: İstanbul, Ağustos 2018
ISBN 978-975-08-4324-2

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2018
Sertifika No: 12334

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0212) 252 47 00 Faks: (0212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İçindekiler

Solak • 7

Nöbetçi • 41

Mühürlü Melek • 63

Peruk Sanatçısı • 129

Vahşi Hayvan • 153

Savaşçı Kadın • 175

Saplantılı • 257

Madam Genlis'in Ruhu • 291

Kroyçer Sonat Vesilesiyle • 307

Doğanın Sesi • 325

Gerasim Baba'nın Aslanı • 337

Solak

Tulalı Şaşı Gözlü Solak ile Çelik Pirenin Masalı

BİRİNCİ BÖLÜM

İmparator Aleksandr, Viyana Kongresi sona erdikten sonra Avrupa'yı dolaşmak ve çeşitli ülkelerdeki harikaları görmek istedi.[1] Pek çok ülkeyi gezdi ve karşılaştığı her insanla sevecen tavırlarıyla baş başa görüşmeler yaptı. Nedense herkes ona şaşkınlıkla bakıyor, kendi tarafına çekmek istiyordu, ancak yanında bu gelişmelerden hiç hoşlanmayan Don Kazak'ı Platov vardı.[2] Evi, çiftliği gözünde tütüyor, çarı ülkeye dönmeye ikna etmeye çalışıyordu. Çarın yabancı bir nesneyle ilgilendiğini gördüğünde, hemen atılıp, "Ne olursa olsun" diyordu, "Ülkemizde de bunun kadar iyileri var" Böylece çarı o nesnenin dışında tutuyordu. İmparatorun diğer eşlikçileri ise ağızlarını açmıyorlardı.

Bunu bilen İngilizler, çarı yabancı hayranlığıyla büyüleyecek, Ruslardan uzaklaştıracak çeşitli numaralar icat ettiler ve genellikle Platov'un kendini Fransızca tam ifade edemediği büyük toplantılarda bunu başardılar. Platov evli bir adam olduğundan buna pek önem vermiyordu, Fransızca konuşmaları hayal gücüne değmeyen saçmalıklar olarak görüyordu. İngilizler bizden her alanda üstünlüklerini göstermek ve övünmek için çarı silah ve mühimmat, askeri elbise ve donatı depolarına, sabun ve kereste fabrikalarına davet etmeye başlayınca, Platov kendi kendine söylendi: "Bu kadarına da pes doğrusu... Bu zamana kadar dayandım ama artık katlanamam. Kendimi ifade etmeyi bilirim ya da bilmem, bu ayrı mesele... Ama kendi adamlarıma ihanet etmem."

Ancak içinden bunları geçirirken çar birden ona, "Her neyse, yarın seninle İngilizlerin silah müzesine gideceğiz" dedi. "Oradaki

---

1 Viyana Kongresi, 1814-1815: Çar 1. Aleksandr, Napolyon'un bozgunundan sonra yeni devlet sınırlarının yeniden düzenlenmesinde önemli rol oynadı. (ç. n.)

2 Matvey İvanoviç Platov (1751-1818). 1812 Rusya-Fransa Savaşı'nın (Baradino Savaşı) ünlü komutanlarından. İngiltere gezisinde Çar 1. Aleksandr'a eşlik etmiştir. (ç. n.)

harika eserleri görünce, biz Rusların insanlığa kattığımız değer bakımından hiçbir yararlı iş yapmadığımız gerçeğini yabancılarla tartışmayı bırakırsın artık."

Platov çara karşılık vermedi, küt burnunu kıllı yamçısına gömüp odasına çekildi, emir erine yolculuk çantasından bir Kafkas votkası getirmesini emretti.[3] Koca bir bardağı bir dikişte içti, sonra yolculuğu boyunca yanında taşıdığı ikonanın önünde Tanrı'ya dua etti, yamçısını üzerine çekip yattı. "Sabah ola hayır ola" diye düşündü. Ve öyle gürültülü horlamaya başladı ki, orada kalan hiçbir İngiliz'in gözüne sabaha kadar uyku girmemiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

Çar ertesi gün Platov'la silah müzesine gitti. Kendilerine tahsis edilen araba iki kişilik olduğundan yanına başka birini almamıştı. Devasa bir binanın önüne geldiler – anlatılması olanaksız bir girişi, ucu bucağı görünmeyen koridorları, birbiriyle bağlantılı odaları vardı. En nihayet türlü çeşitli büyük büstlerin olduğu en sondaki ana salonun orta yerinde, baldakenin[4] altında Belverede Apollon'u duruyordu.

Çar, Platov'un şaşırıp şaşırmadığını, neleri incelediğini anlamak için sık sık ona bakıyordu ama Platov herhangi bir şey görmek istemiyormuş gibi gözlerini yere indirmiş öylece yürüyor, sadece bıyıklarını burmakla ilgileniyordu.

İngilizler hemen farklı mucizeler göstermeye başladılar; bunları deniz barometrelerinde, piyade alayları için deve tüyü, süvari birlikleri içinse reçineli su geçirmez pelerinler gibi askeri ihtiyaçlar için kullandıklarını açıklamaya koyuldular. Çara her şey harika görünüyordu; sık sık bütün bunları gördüğü için çok memnun olduğunu belirtiyordu. Platov ise bunlar onu hiç ilgilendirmiyormuş gibi sakindi.

Sonunda, "Bu nasıl olabilir?" dedi çar. "Neden bu kadar duyarsızsın? Burada seni şaşırtan bir şey yok mu gerçekten?"

Platov cevap verdi:

---

3 Adını Kızılyar'dan alan Dağıstan'ın ünlü *kizlyarki* votkası. (ç. n.)

4 Karyola, taht, katafalk, vb. üzerine yerleştirilen tavan. (ç. n.)

"Bana burada şaşırtıcı gelen tek bir şey var: Don kıyılarının yiğitleri bunlar olmadan savaştılar ve on iki milleti topraklarından sürdüler."[5]

"Önyargıdan başka bir şey değil bu."

"Ne demek istediğinizi anlamıyorum" dedi Platov, "Ancak sizinle tartışmaya cesaret edemem, bu yüzden sessiz kalmalıyım."

Bu tartışmaya şahit olan İngilizler, çarı hemen Belvedere Apollonu'nun yanına götürdüler; heykelin bir elinden mortimer tüfeğini, diğer elinden de tabancasını alıp, "Buyurun" dediler, "Ürünlerimizin kalitesini görüyor musunuz?" Sonra tüfeği çara sundular. Çar mortimer tüfeğini pek heyecanlanmadan inceledi, çünkü Tsarskoye Selo'da[6] bunlardan birkaç tane vardı.

İngilizler bu kez tabancayı sundular: "Kimin üretimi olduğunu bilmediğimiz bu tabanca türünün benzersiz bir örneğidir. Bir amiralimiz onu Calabria'da bir haydut şebekesinin reisinin kuşağından çekip almış."

Çar tüfeği inceledi, gözlerini ondan ayıramıyordu. Heyecana kapılarak, "Ah, ah, ah!" dedi, "Bu nasıl bir şey böyle! Bir iş böylesi bir incelikle nasıl yapılabilir!" Sonra Platov'a döndü, "Rusya'mda böyle tek bir ustam bile olsaydı çok gururlanır, onu derhal soylu yapardım" dedi Rusça.

Platov çarın bu sözleri üzerine elini hemen geniş pantolonunun cebine daldırıp bir tüfek tornavidası çıkardı. İngilizler açılamayacağını söylediler ama Platov hiç oralı olmadı; mekanizmayı kurcalamaya başladı. Bir-iki denemenin ardından mekanizma açıldı. Platov çara tüfeğin horozunda yazan Rusça ifadeyi gösterdi: "Tula kasabasından İvan Moskvin."

Şaşkınlıktan ne yapacağını bilemeyen İngilizler birbirlerini dürtmeye başladı: "Vay canına! Çam devirmişiz!"

Çar, "Onları neden bu kadar utandırdın?" dedi Platov'a üzüntülü bir sesle, "Beni de çok üzdün... Gidelim."

İki kişilik arabalarıyla müzeden ayrıldılar. Çar o akşam bir baloya gitti. Platov ise bir öncekinden daha büyük bir bardak *kizlyarki*'yi kafasına dikti. İngilizleri mahcup ettiği ve Tulalı bir

5 1812'de Rusya'ya saldıran Napolyon'un çok uluslu ordusu kastediliyor. (ç. n.)

6 Sankt-Petersburg'un güneyinde eskiden imparator ailesinin ve soylu sınıftan misafirlerin ağırlandığı yerleşim birimi. (ç. n.)

ustanın bakış açısını gözler önüne serdiği için mutluydu ama çarın İngilizler için üzülmesi zoruna gitmişti. "Üzülecek ne var bunda?" diye düşündü, "Hiçbir anlam veremiyorum." Bunlara kafa yorarken birkaç kez yatağından kalktı, istavroz çıkardı ve derin bir uykuya dalana kadar votka içti.

Bu arada İngilizler de uyumuyordu, çünkü şaşkınlıktan sersemlemişlerdi. Çar baloda eğlenirken, Platov'un hayal gücünü yerle bir edecek yeni bir sürpriz hazırlamaya koyuldular.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Platov ertesi gün iyi sabahlar dilemek üzere huzuruna çıktığında, "İki kişilik araba hemen hazırlansın" dedi çar, "Yeni askeri müzeleri gezmeye gideceğiz."

Platov, "Yabancıların ürünlerini yeterince görmedik mi, Rusya'ya dönsek daha iyi olmaz mı?" gibi soruları sormayı bile göze aldı ama çar, "Hayır" dedi, "Başka yenilikler görmek istiyorum: Öve öve bitiremedikleri şu birinci sınıf şekerlerini..."

Böylece arabaya binip gittiler.

İngilizler çara birinci sınıf ürünlerini gösterdiler. Ürünlere uzun uzun bakan Platov, "Bize *molvo*[7] şekeri imal eden fabrikalarınızı gösterin" dedi birdenbire.

Ancak İngilizler *molvo*'nun ne olduğunu bilmiyorlardı. Fısıl fısıl konuştular, kaş göz edip "Molvo, molvo" diye tekrarlayıp durdular. Bu şekerin bizim ülkemizde üretildiğini bilmiyorlardı. Sonunda ülkelerinde her çeşit şeker bulunduğunu ama molvo olmadığını itiraf etmek zorunda kaldılar.

Platov, "Öyleyse övünecek bir şeyiniz yok" dedi, "Ülkemize gelirseniz, size Babrinski Fabrikası'nın halis molvo çayından ikram ederiz."

Platov'u kolundan çeken çar, "Lütfen siyasetimi mahvetme" dedi alçak sesle.

İngilizler çarı bir müzeye daha davet ettiler. Burada seramikten yapılmış muazzam Mısır piramitlerinden çıplak gözle görülmesi olanaksız pirelere kadar, dünyanın dört bir yanından toplanmış mineral taşlar, haşlamlılar ve larvalar vardı.

7 Hermann Nikolaus Mollwo (1729-1806), Alman kökenli ünlü tacir. (ç. n.)

Çar piramitleri ve içi doldurulmuş canlıları incelerken Platov içinden, "Şükürler olsun" dedi, "Her şey yolunda: Çarı heyecanlandıracak hiçbir şey yok."

Fakat girdikleri son odada, üzerlerinde günlük yelekleri ve önlükleri olan adamlar bekliyordu; birinin elinde boş bir tepsi vardı. Kendisine uzatılan boş tepsiyi gören çar, "Bu ne anlama geliyor?" diye sordu.

İngiliz ustalar bir ağızdan, "Bu, majestelerine mütevazı bir armağanımızdır" diye cevap verdiler.

"Bu da ne?"

"İşte" dediler, "Lütfen şu cisimciğe bakar mısınız?"

Çar eğilip bakınca gümüş tepsinin üzerinde gerçekten minicik bir cisimcik gördü.

"Parmağınızı tükürükle ıslatıp bu cisimciği avucunuza koyabilirsiniz."

"Ama ben bu cisimciği ne yapacağım ki?"

"O cisimcik değil, bir pire."

"Canlı mı?"

"Kesinlikle canlı değil" diye cevap verdi ustalar. "Has İngiliz çeliğinden pire biçiminde dövülmüş bir objedir. Pirenin tam ortasında bir mekanizma ve zemberek var. Anahtarı çevirirseniz pire dans etmeye başlar."

Çarın merakı gitgide artmaya başlamıştı. "Peki, anahtar nerede?" diye sordu.

"Anahtar şurada, gözlerinizin önünde" dedi İngilizler.

"İyi de onu neden göremiyorum?"

"Çünkü bunun için bir mikroskop gerekir."

Mikroskobu alan çar, gerçekten de tepside, pirenin yanı başında bir anahtar olduğunu gördü.

"Lütfen onu avucunuzun içine alın" dediler. "Pirenin karnında bir anahtar deliği var, anahtarı sokup yedi kez çevirirseniz pire dans etmeye başlar."

Çar anahtarı baş ve işaret parmağının arasında güçlükle tutabildi; diğer elinin iki parmağıyla da pireyi aldı. Anahtarı deliğe sokar sokmaz pirenin antenlerini oynatıp tıpır tıpır yürümeye başladığını gördü. Sonra pire birden sıçradı, havada düz bir danstan sonra bir o yana, bir bu yana iki varyasyon uyguladı ve üçüncü varyasyonda tam bir kadril dansı yaptı.

Çar İngilizlere hemen istedikleri para birimiyle, isterlerse gümüş beş kapikler, isterlerse küçük banknotlar halinde bir milyon verilmesini emretti. İngilizler kâğıt paranın değerini bilmediklerinden gümüş para verilmesini rica ettiler. Ardından hemen hünerlerinin devamını sergilemeye koyuldular: Pireyi çara vermişlerdi ama onları koyabilecekleri bir kutu yoktu. Bu halde ne pire ne de anahtar taşınabilirdi; ya kaybolurlar ya da bir çöp yığınına atılırlardı. Fındık büyüklüğündeki söz konusu kutu som elmastan yapılmıştı; tam ortasında pireyi yerleştirmek için bir oyuk vardı. İngilizler bu kutuyu, bir hükümdar için bile olsa, sözde hazineye ait olduğundan çara takdim edemeyeceklerini, hazinenin bu kurallara sıkı sıkıya bağlı olduğunu söylediler.

Platov çileden çıkmıştı. "Bu madrabazlık da ne demek oluyor?" dedi. "Çara bir hediye verdiniz, bunun için bir milyon aldınız. Yetmiyor mu? Her eşyanın bir saklama kutusu olur."

Ama çar, Platov'a, "Lütfen dur" dedi, "Bu senin işin değil, siyasetimi mahvetme. Gelenekleri böyle..." Sonra İngilizlere döndü: "Pirenin muhafaza edildiği şu fındık büyüklüğündeki elmas ne kadar eder?"

İngilizler beş bin daha istediler. Çar Aleksandr Pavloviç, "Ödemeyi yapın" dedi. Pireyi ve anahtarı elmasın içine yerleştirdi; elması altın enfiye kutusuna, enfiye kutusunu da baştan aşağı sedef ve balık kılçığı kakma seyahat sandığına koymalarını emretti. Sonra İngiliz ustaları onurlandırdı: "Siz dünyanın en iyi ustalarısınız, halkım sizlerin karşısında hiçbir şey yapamaz."

İngilizler memnundu. Platov'un ise çarın bu sözlerine karşı diyeceği hiçbir şey yoktu. Mikroskopu alıp cebine soktu. "Çünkü o buraya aittir" dedi kendi kendine, "Bizden çok para aldınız zaten." Rusya'ya dönene kadar çarın bundan haberi olmadı.

Bir an önce dönmeleri gerekiyordu, çünkü askeri meseleler çarı fazlasıyla üzmüş, bunalıma sürüklemişti. Taganrog'da Papaz Fedot'a[8] günah çıkartmak istemişti. Yolculuk boyunca Platov'la

8 İmparator Aleksandr Pavloviç Taganrog'da ölmeden önce Aleksey Fedotov Çehovskiy adlı bir papaza günah çıkartmıştı. Bu olaydan sonra papaz kendini "majestelerinin günah çıkartıcısı" ilan etmiş, görünüşte tamamen tesadüf olan bu durumu insanlara göstermekten keyif almıştı. İşte bu Fedotov Çehovskiy, şu efsanevi Papa Fedot'un ta kendisidir. (*Yaz. n.*)

aralarında hoş denebilecek pek az konuşma geçti, çünkü tamamen farklı görüşleri vardı. Çar sanatta İngilizlerin bir eşinin daha bulunmadığını düşünürken, Platov bizimkilerin bir şeye sadece göz atmalarının yeteceğini, her şeyi yapabilecek beceride olduklarını, ancak iyi eğitim alamadıklarını öne sürüyordu; İngilizlerin tamamen farklı yaşam, bilim ve üretim kurallarına sahip olduğunu, her İngiliz'in sınırsız gelişimlere açık olduğunu, dolayısıyla tümüyle farklı bir anlayışları bulunduğunu açıklamaya çalışıyordu.

Çar artık bunları duymak istemiyordu, Platov da fazla ısrar etmedi. Böyle sessizce yol alıyorlardı. Ancak Platov her posta istasyonunda iniyor, sinirinden bir kvas[9] bardağı dolusu votkayı bir dikişte içiyor, tuzlu simit yiyor, içine tepeleme Jukov tütünü bastırdığı ağaç kökünden çubuğunu tüttürüyordu; sonra arabadaki yerini alıp çarın yanında suskun oturuyordu. Çar bir tarafa bakarken, Platov öbür pencereden çubuğunu çıkarıp dumanını rüzgâra karşı üfürüyordu. Petersburg'a bu şekilde vardılar. Çar Papaz Fedot'a giderken Platov'u yanına almadı. "Sen manevi sohbetlerde dilini tutamazsın" dedi, "Ayrıca o kadar çok çubuk içiyorsun ki, dumanından başım dönüyor."

Platov kırılmıştı. Evde canı sıkkın sedire uzandı, *Jukov* tütününü ara vermeden tüttürüp durdu.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Menevişli İngiliz çeliğinden yapılmış harika pire, Çar Aleksandr Pavloviç Taganrog'da ölene kadar onun balık kılçığı kakma seyahat sandığında kaldı. Sandık, çariçe kendini biraz toparladığında kendisine teslim edilmek üzere Papaz Fedot'a emanet edilmişti. İmparatoriçe Yelisaveta Alekseyevna pirenin oynayıp zıplamasına baktı ve gülümsedi ama onunla ilgilenmedi. "Yas tutan dul bir kadınım" dedi, "Hiçbir eğlence çekici gelmez bana." Petersburg'a döndüğünde, bu harikayla birlikte miras kalan diğer tüm mücevherleri yeni çara teslim etti.

9 Arpa, buğday gibi tahıl ürünlerinden yapılan alkolsüz geleneksel Rus içkisi. (ç. n.)

İmparator Nikolay Pavloviç tahta çıktığında, ayaklanma nedeniyle[10] başta pireyle hiç ilgilenmemişti ama sonra bir gün kardeşinden kalan yolculuk sandığını gözden geçirdi. Enfiye kutusunu açtı, fındık büyüklüğündeki elması alıp açtı; uzun zamandır çalıştırılmayan, bu yüzden öylece sakin sakin duran çelik pireyi gördü.

Çar şaşırmıştı. "Bu saçma şey de ne böyle?" dedi, "Kardeşim bunu neden saklamış olabilir?"

Saray halkı pireyi atmak istedi ama çar, "Hayır" dedi, "Bunun bir anlamı olmalı"

Aniçkov köprüsünün karşı yakasından, zehirleri en küçük terazide tartmayı bilen bir kimyacı çağırıldı. Adam pireyi alıp dilinin üzerine koydu, "Has metallere özgü bir soğukluk hissettim" dedi. Sonra hafifçe dişledi ve "Nasıl buyurursunuz bilmem efendim ama bu gerçek bir pire değil" dedi, "Metalden yapılmış. Rus işçiliği değil."

Çar bunun nereden geldiğini ve ne anlamı olduğunu derhal öğrenmelerini emretti. Hemen işe koyuldular ama arşivlerde buna dair hiçbir kayıt yoktu. Gelene gidene sordular ama kimse bir şey bilmiyordu. Tanrıya şükür, Don Kazak'ı Platov hayattaydı ve hâlâ can sıkıntısından sedirine uzanmış, çubuğunu tüttürüyordu. Saraydaki telaşı duyar duymaz sedirinden kalktı. Çubuğu bir kenara fırlatıp attı, tüm nişanlarını göğsüne takarak çarın huzuruna çıktı.

"Cesur ihtiyar, benden ne istiyorsun?" diye sordu çar.

"Majesteleri, kendim için hiçbir şey istemiyorum, halim vaktim yerinde, aşım var, içeceğim var... Bulduğunuz şu böcek hakkında bilgi sunmaya geldim" deyip olan biteni anlatmaya başladı Platov: "Her şey İngiltere'de, gözümün önünde oldu... Şurada bir anahtar olacak, bende de onu görebileceğimiz bir mikroskop var. Anahtar karnına sokulduğunda pire çalışmaya başlar, istediğiniz yerde hoplayıp zıplar."

Anahtarı ve mikroskopu kullanarak çalıştırdılar. Pire zıplamaya başladığında, "Majesteleri" dedi Platov, "Çok ince ve ilginç bir eser olduğu gerçek, ancak buna kendimizden geçercesine şaşıp kalma-

10 Anayasal monarşiden yana olan soyluların Aralık 1825'te başlattığı ayaklanma kanlı biçimde bastırıldı, önderleri idam edildi. Tarihe *Dekabrist* Ayaklanması olarak geçti. (ç. n.)

mız uygun olmaz. Tula yahut Sesterbek'te[11] Rus incelemesine tabi tutmalıyız. Ustalarımızın, İngilizlerin üzerimizdeki üstünlüklerini geride bırakıp bırakamayacaklarını görmeliyiz."

Çar Nikolay Pavloviç Rus halkına büyük güven duyar, bir yabancı karşısında pes etmekten hoşlanmazdı. "Sen, cesur ihtiyar, çok güzel konuştun" dedi Platov'a, "Sana güveniyorum. Başımda bunca iş varken bu kutuyla uğraşamam. Al bunu, çile doldurduğun şu sedirde uzanmayı bırak, sakin Don kıyılarına git; Kazak yoldaşlarımla yaşamları, bağlılıkları, ne bileyim, hoşlandıkları konular üzerine sohbet et. Tula'dan geçerken bu böceği Tulalı ustalarıma göster, üzerinde biraz düşünsünler... Kardeşimin bu şeye hayran kaldığını, bunu yapan yabancıları göklere çıkardığını ama herkes kadar becerikli olan halkıma güvendiğimi anlat onlara. Sözümü dinleyip ellerinden geleni yapacaklardır."

BEŞİNCİ BÖLÜM

Platov çelik pireyi aldı, Don'a giderken Tula'ya uğradı, tüfek ustalarına pireyi gösterdi, çarın sözlerini aktardıktan sonra sordu: "Şimdi ne yapmalıyız sadık Ortodokslar?"

"Efendim, çarın lütufkâr sözlerini yüreğimizde hissediyoruz" dediler tüfek ustaları: "Halkına güvendiği için onu hiçbir zaman unutamayız... Ancak bu konuda yapmamız gerekenleri bir-iki dakikada anlatamayız. İngiliz milleti de aptal değil, hatta hayli kurnaz insanlardır; sanatları pek çok anlamı ve amacı barındırır. Tanrının yardımıyla, büyük düşünerek hareket etmeliyiz. Siz de saygıdeğer efendimiz, çarımız gibi bize güveniyorsanız yurdunuza, sakin Don'a hareket ediniz. Bu pireyi bize bırakın, kutuyu da... çarın enfiye kutusunu da. Don'un dört bir yanını gezip dolaşın, vatan uğruna aldığınız yaraları sarın. Dönüşte Tula'da mola verip bizi çağırtın. O zamana kadar Tanrının izniyle bir şeyler bulmuş oluruz."

Platov Tulalıların zaman istemelerinden ve yapmayı umdukları şeyi tam olarak söylememelerinden pek memnun olmamıştı. Türlü yöntemlere başvurarak Don Kazaklarına özgü kurnazlıkla

11 O yıllarda adı Sestroretsk'ti. (ç. n.)

onlarla konuşmaya başladı; ancak Tulalılar da kurnazlıkta ondan geri kalmıyordu, çünkü akıllarına birden Platov'un onlara inandığı şeklinde hiç ummadıkları bir fikir gelmiş, böylece önce bu cesurca tasarımı yaratmak, sonra teslim etmek istemişlerdi.

"Henüz ne yapacağımızı bilmiyoruz" dediler, "Sadece Tanrı'ya güveneceğiz ve şansımız yaver giderse çarımızın güzel sözlerine karşı utanılacak bir duruma düşmeyeceğiz."

Doğrudan cevap vermekten kaçınarak kurnazca konuşmalar yapmaya çalıştı Platov. Sonunda konuyu bir o tarafa bir bu tarafa çekip dursa da bu keskin dönüşlerin Tulalıları etkilemediğini anladı. Enfiye kutusunu onlara verdi. "Pekâlâ" dedi, "Konuşacak başka bir şey kalmadı, istediğiniz gibi yapın... Nasıl insanlar olduğunuzu biliyorum, ancak size güvenmekten başka bir seçeneğim yok. Fakat elması sakın başka bir şeyle değiştirmeye kalkmayın, bu ince İngiliz işini berbat etmeyin. Çalışmalarınız fazla uzun sürmesin, zira hızlı seyahat edeceğim: İki haftaya kalmaz, sakin Don'dan Petersburg'a döneceğim. O vakte kadar çara göstermek için mutlaka bir şeyler yapmalısınız."

Tüfek ustaları yine ne yapacaklarını söylemediler ama Platov'u yatıştırdılar. "Merak etmeyin" dediler, "Bu ince İngiliz işini bozmayacağız, elması değiştirmeyeceğiz. İki hafta yeter... Böylece dönmenize yakın majestelerine göstereceğiniz bir şey olacaktır."

ALTINCI BÖLÜM

Platov Tula'dan ayrıldı.

En yetenekli üç tüfek ustasından biri şaşı gözlü ve solaktı, yanağında bir doğum lekesi vardı ve şakaklarındaki saçlar çıraklık döneminde yolunmuştu. Tüfek ustaları arkadaşlarına ve ailelerine veda ettiler, hiç kimseye bir şey söylemeden torbalarını hazırladılar, azıklarını ve gerekli eşyayı yerleştirdikten sonra gizlice kasabadan ayrıldılar.

Onlar hakkında bilinen tek şey Moskova kapısına doğru değil, tam tersine Kiev yönünde gitmeleriydi. Bu dünyadan göçüp giden ermişlerin mezarlarını ziyaret etmek yahut bu bölgede sık sık rastlanan din adamlarından öğüt almak için Kiev yolunu tuttukları

düşünüldü. Ama bu sadece gerçeğe yakın bir gerçekti. Üç hafta sürecek Kiev yolculuğu, İngiliz ulusunun yüzünü morartacak bir eser yaratabilmek için Tulalı ustalara ne zaman ne de olanak sağlayabilirdi. Dua etmek için 180 kilometre[12] uzaklıktaki Moskova'ya gitmeleri daha uygun olurdu, orada da azımsanmayacak sayıda ermiş mezarı bulunuyordu. Diğer yöne, Oryol'a kadar yine 180 kilometre vardı ama Oryol ile Kiev arası 500 kilometreydi. Böyle bir yolculuk hızlı bir şekilde gerçekleştirilemezdi. Diğer taraftan dinlenmeye az zaman ayrılacağı için el ayak tutmaz olur, uyuşurdu.

Kimileri ustaların Platov'un önünde kendilerini fazla övdüklerini, fakat meseleyi enine boyuna düşündükten sonra korkuya kapıldıklarını, çarın enfiye kutusunu, elması ve İngilizlerin büyük emekle yaptıkları kutudaki çelik pireyi de yanlarına alıp kaçtıklarını bile düşünmüştü.

Gelgelelim böyle bir varsayım tümüyle temelsizdi ve tüm ulusun umudunu bağladığı bu üstün yetenekli insanlara da yakışmazdı.

YEDİNCİ BÖLÜM

Metal sanatını çok iyi bilen bu Tulalı zeki insanlar, dini konularda da bölgede işin uzmanları kadar tanınmışlardı. Namları hem vatan topraklarında, hem de Kutsal Athos Dağı'nda[13] bile duyulmuştu: Tüm parçaları bilip güzel şarkı söylemekle kalmazlar, "akşam çanı" resmi de yaparlardı. İçlerinden biri kendini büyük hizmete adar da manastır hayatına girerse, en iyi manastır saymanı olarak ünlenir, en yetenekli tahsildarlar bunlar arasından çıkardı. Kutsal Athos Dağı Tulalıları en yararlı insanlardan bilirdi; onlar olmasaydı Rusya'nın karanlık köşeleri Uzakdoğu'dan getirilmiş pek çok kutsal eşyayı göremez, Kutsal Athos Dağı da Rus cömertliğinin faydalı hediyelerinden ve müminliğinden yoksun kalırdı. Şimdi Kutsal Athos Dağı'nın Tulalıları bu kutsal eşyayı yurdumuzun dört bir köşesine taşıyor, fakir olanlardan bile bağış alma işini ustaca kıvırıyorlardı. Tulalının yüreği kilise dindarlığıyla dolup taşar, bu konuda önemli deneyimleri vardır; bu nedenledir ki, Platov'u ve

12 O zamanki söylenişiyle iki doksan kilometre. (ç. n.)

13 Yunanistan'da Aynaroz Manastırı'nın bulunduğu yer. (ç. n.)

tüm Rusya'yı desteklemeyi üstlenen bu üç usta Moskova'ya değil, güneye yönelerek bir hata yapmamıştı. Evet, onlar Kiev'e değil, Oryol ilinin bir ilçesine, Aziz Nikolay'ın[14] taştan oyma ikonasının bulunduğu Mtsensks'e gidiyorlardı. İkona buraya çok eski zamanlarda, taştan büyük bir haçın üzerinde Zuşa Irmağı'nın akıntısıyla sürüklenip gelmişti. Bu "tehdit edici, tüyler ürpertici" ikonada, Likya- Myra antik kentinin azizi gümüş kaplamalı bir elbise içinde, esmer yüzlü, "tam boy" olarak tasvir ediliyordu; bir elinde tapınak, öbüründe de "fethi" simgeleyen bir kılıç tutuyordu. Meselenin özü bu "fetih" sözcüğündeydi: Aziz Nikolay ticaretin ve askeri meselelerin koruyucusuydu, özellikle "Mtsensks Nikola"sı... Tulalılar dua etmek için bu azize gitmişlerdi. Önce ikonanın, sonra da taştan haçın önünde dua ettiler; geceleyin de eve döndüler. Kimseye bir şey söylemeden, solak ustanın evinde büyük bir gizlilik içinde işe koyuldular. Kapıyı kilitleyip pencerelerin kepenklerini kapattılar, Nikolay ikonunun önündeki lambayı yakarak çalışmaya başladılar.

Üç gün hiçbir yere çıkmadılar. Üçünün elinde de küçük çekiçler vardı; bir şey dövüyorlardı, ancak ne dövdüklerini kimse bilmiyordu. Herkesi bir merak sarmıştı ama kimse bir şey öğrenemiyordu, çünkü çalışanların ağzından tek kelime çıkmıyordu. Birtakım insanlar çeşitli bahanelerle –yakacak ya da tuz istemek için– kapıyı çalıyor, ancak üç usta ne olursa olsun kapıyı açmıyordu, ne yedikleri bile bilinmiyordu. Bitişik evde yangın çıkmış gibi yaparak, kendilerini panik içinde dışarı atarlar da ne dövdüklerini açığa vururlar mı diye onları korkutmayı bile denediler ama hiçbir şey bu üç kurnaz ustayı dize getiremiyordu.

Bir ara solak usta pencerede göründü, "Siz yanmak istiyorsanız yanın, bizim zamanımız yok!" diye bağırdı. Saçları yolunmuş başını yeniden içeri sokup kepengi gürültüyle çarptı. Meraklılar kepenklerin küçük aralıklarından içerde bir ateşin parladığını görüyorlar, küçük çekiçlerin örse vururken çıkardığı sesleri duyabiliyorlardı.

Sözün kısası bütün iş olağanüstü bir gizlilik içinde yürütülüyordu. Bu gizlilik, Kazak Platov'un sakin Don'dan ayrılıp çarın huzuruna çıkışına kadar sürdü. Ustalar bütün bu zaman içinde ne kimseyle buluştular ne de konuştular.

---

14 Likya- Myra antik kentinin azizi. (Antalya-Demre) Aziz Nikolas, Noel Baba. (ç. n.)

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Platov'un yolculuğu hem hızlı hem de ihtişamlıydı; arabanın arkasına kurulmuş gidiyordu. İki Kazak emir eri, arabacının iki tarafına yerleşmiş, dörtnala gitmek için ıslık çalarak acımasızca atları kamçılıyordu. Kazak erlerinden biri uyukladığında Platov arabanın içinden ayağıyla onu dürtüyor, böylece arabayı her zamankinden daha hızlı sürüyorlardı. Bu uyarılar o kadar etkileyici oluyordu ki, atları posta istasyonlarında durdurmak mümkün olmuyordu; hayvanlar duraklardan rüzgâr gibi geçip gidiyordu. O zaman emir erlerinden biri arabayı geri çeviriyor, böylece durma noktasına geri dönüyorlardı.

Tula'ya da doludizgin geldiler; hatta önce hızlarını alamayıp soluğu Moskova bariyerinin ötesinde aldılar, sonra Kazaklardan biri yine arabacının tepesinde kamçısını şaklatarak arabayı geri döndürdü. Posta istasyonunda atları değiştirdiler. Platov arabadan çıkmadı; pireyi emanet ettiği ustaların en kısa sürede kendisine getirilmesini emretti. Kazak emirerlerinden biri, derhal gelmelerini ve İngilizleri yerin dibine sokacak çalışmayı da beraberlerinde getirmelerini bildirmek amacıyla ustaların yanına koştu.

Emir eri henüz uzaklaşmıştı ki, Platov bu işin en kısa sürede yerine getirilmesi için, onun ardından peş peşe yenilerini gönderdi. Emir erlerini yolladıktan sonra merakla bekleyen halkı oradan uzaklaştırmaya çalıştı. Öyle sabırsızdı ki, arabadan çıkıp koşmak istiyor, dişlerini gıcırdatıp duruyor, her şey çok ağır ilerliyormuş duygusuna kapılıyordu.

O zamanlar, Rusya'ya faydalı olabilecek tek bir dakikanın bile boşa harcanmaması için çok titiz ve hızlı hareket etmek gerekiyordu.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Bu olağanüstü görevi yürüten Tulalı ustalar da işlerini bitirmek üzereydi. Meraklı kalabalık, nefes nefese ustalara doğru koşan kazak erlerine yetişemiyordu artık; koşmaya alışık olmadıklarından ayakları takılıyor, tepe taklak yuvarlanıyorlardı. Sonunda Platov'la

karşılaşmaktan korkup evlerine dağıldılar, bulabildikleri uygun yerlere saklandılar.

Kazaklar eve varır varmaz ustalara seslendiler. Kapının açılmadığını görünce hiç umursamadan kepenklerin menteşelerini sökmeye çalıştılar ama menteşeler o kadar sağlamdı ki bir milim yerinden kımıldatamadılar. Kapıya yüklendilerse de içeriden takılmış meşe sürgüyü kıramadılar. Bunun üzerine sokaktan bir kütük getirdiler ve itfaiyecilerin yaptığı gibi kütüğü dam saçağının altına yerleştirip çatının küçük evle bağlantısını kopardılar. Çatıyı kaldırmasına kaldırmışlardı ama kendilerini hemen bir kenara attılar: Küçücük odada aralıksız çalışmadan kaynaklanan öyle bir ter sarmalı oluşmuştu ki, temiz havadan gelen ve böyle bir ortama alışkın olmayan bir kimse bir saniye olsun burada nefes alamazdı.

Kazaklar bağırıp çağırmaya başladılar:

"Vay aşağılık herifler, vay! Ne yapıyorsunuz öyle? Bizi böyle korkunç bir kokuyla karşı karşıya bırakmaya nasıl cüret edersiniz? Allahtan korkunuz yok mu?"

"Son bir çivi kaldı" diye cevap verdi ustalar, "Onu da çakıp çalışmamızı size teslim edeceğiz."

"O zamana kadar bizi çiğ çiğ yer!" dediler ulaklar, "Bizden eser kalmaz!"

"Siz burada konuşurken bu son çiviyi çakmıştık zaten... Koşun, çalışmayı hemen getireceğimizi söyleyin ona."

Kazak erleri koşarak ayrıldılar fakat ustaların onları aldatmış olabileceğini düşünüyorlardı; bir yandan koşuyor arada bir de dönüp arkalarına bakıyorlardı. Oysa ustalar onların peşine takılmıştı bile. Aceleden bu önemli şahsiyetin karşısına uygun bir şekilde çıkmak için üstlerini bile tam olarak giyememişlerdi; koşarken kaftanlarının önünü kopçalıyorlardı. İki ustanın eli boştu ama Solağın elinde –içinde İngiliz piresi olan– çarın yeşil örtülü kutusu vardı.

ONUNCU BÖLÜM

Kazak erleri Platov'un yanına varıp, "İşte efendim" dediler, "Hepsi burada!"

Platov hemen ustalara döndü: "Hazır mı?"

"Her şey hazır!"

"Verin bakalım."

Atlar önceden koşulmuş, arabacı yerine geçmiş, iki Kazak emir eri de arabacının yanındaki yerini almıştı; kamçılarını havada sallamak üzere arabacının tepesinde tutuyorlardı.

Platov yeşil kılıfı koparıp kutuyu açtı, pamuğa sarılmış altın enfiye kutusunu, kutunun içinden de fındık büyüklüğündeki elması çıkardı ve baktı: Elmasın içinde İngiliz piresinden başka bir şey yoktu.

"Bu da ne böyle?" dedi Platov, "Çarımızın istediği çalışma nerede?"

Tüfek ustaları hep birlikte yanıt verdi: "Bizim çalışmamız da burada!"

"Tamam da nasıl bir şey?" diye sordu Platov.

"Bunu nasıl açıklamalı?" dedi tüfek ustaları, "Her şey burada, gözlerinizin önünde, dikkatlice bakarsanız görebilirsiniz."

Platov omuzlarını silkip bağırdı: "Pirenin anahtarı nerede?"

"Burada!" diye yanıtladılar, "Anahtar pirenin bulunduğu yerde, aynı elmasın içinde."

Platov anahtarı almak istedi ama parmakları küt ve kısaydı; tutmaya çalıştı, tekrar tekrar denedi ama beceremedi. Ne pireyi ne de karnındaki zemberek yüzünden anahtarı tutabildi. Tepesi attı, Kazak tarzı küfürler peş peşe dökülmeye başladı.

"Siz ne diyorsunuz, hergeleler!" diye bağırdı, "Hiçbir şey yapmamışsınız! Üstüne üstlük şu nesneyi tümüyle bozmuşsunuz herhalde! Kellelerinizi uçuracağım!"

"Bize gereksiz yere hakaret ediyorsunuz" diye cevap verdi Tulalı ustalar, "Çarın elçisi olarak hakaretlerinize katlanmak zorundayız... Fakat bizden kuşkulandığınız ve güya çarımıza ihanet ettiğimizi düşündüğünüz için çalışmamızın sırrını söylemeyeceğiz size. Bunu çara götürün lütfen. Nasıl insanlar olduğumuzu, bizim yüzümüzden utanç içinde kalıp kalmayacağını görecek."

Ama Platov yine kükredi, "Yalan söylüyorsunuz, sizi aşağılık herifler!" diye bağırdı, "Sizden bu şekilde ayrılmam. Biriniz benimle Petersburg'a gelecek. Bu hile hurdanızın neyin nesi olduğunu sorgulayıp öğreneceğim orada." Elini uzatıp kısa, küt parmaklarıyla şaşı Solak'ın yakasına öyle bir yapıştı ki, adamın kaftanının kop-

çaları havaya uçtu; onu arabanın içine, ayaklarının dibine fırlattı. "Ta Petersburg'a kadar barbet köpeği gibi burada oturacaksın" dedi, "Bunu senin yanına bırakmayacağım." Sonra Kazak emirerlerine döndü, "Hadi, yola çıkalım!" dedi, "Uyumak yok ha, yarın Petersburg'da, çarın huzurunda olmalıyım."

Ustaların arkadaşları için yapabildikleri tek şey, yol belgesi olmadan onu nasıl alıp götürdüğünü, bu halde tek başına geri dönemeyeceğini Platov'a çekinmeden söylemek oldu. Platov yanıt yerine yara bere içindeki kıpkırmızı, korkunç yumruğunu gösterdi; tehditle sallayarak, "Alın size belge!" dedi. Sonra da Kazaklara, "Gidelim çocuklar!" diye bağırdı.

Kazaklar, arabacı ve atlar bir anda harekete geçti; yol belgesi olmayan Solak'ı da alıp doludizgin götürdüler. Platov'un emrettiği gibi bir gün sonra onu çarın sarayına getirdiler; hatta hakkını vererek aşırı hız yüzünden sütunların önünden geçtiler.

Platov arabadan indi, madalyalarını taktıktan sonra çarın huzuruna çıktı. Kazak emirerlerine saray girişinin önünde şaşı Solak'a göz kulak olmalarını emretti.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Platov çara görünmekten korkuyordu, çünkü Nikolay Pavloviç son derece dikkat çekici, belleği kuvvetli bir insandı, hiçbir şeyi unutmazdı. Platov çarın çelik pireyi soracağını biliyordu. Dünyada korktuğu tek bir düşmanı olmamasına rağmen, burada korkudan ödü kopuyordu. Saraya girdi, kutuyu odalardan birinin ocağının arkasına sakladı. Sonra çalışma odasında çarın huzuruna çıktı ve sessiz Don'da Kazakların kendi aralarında neler konuştuğunu olabildiğince hızlı anlatmaya girişti; böylece çarı meşgul edebileceğini, çar hatırlar da pireden söz ederse onu sunması ve yanıt vermesi gerekeceğini ama konuyu açmazsa konuşmayacağını düşünmüştü. Daha sonra uşağına kutuyu saklamasını söyleyecek, Tulalı Solak'ı da ihtiyaç duyulacak zamana kadar süresiz hapsettirecekti.

Gelgelelim İmparator Nikolay Pavloviç hiçbir şeyi unutmamıştı. Platov Kazaklarla ilgili sözlerini bitirir bitirmez hemen sordu:

"Peki, benim Tulalı ustalarım İngilizlerin piresi karşısında yeteneklerini nasıl gösterdiler bakalım?"

Platov çarın sorusunu olay ona nasıl görünüyorsa öyle yanıtladı. "Majesteleri" dedi, "Pire hâlâ yerinde duruyor, onu geri getirdim ama Tulalı ustalar bundan daha olağanüstü bir şey yapamamışlar."

"Bak cesur ihtiyar" dedi çar, "Bana verdiğin bu rapor doğru olamaz."

Platov çarı ikna etmeye çalıştı, her şeyi anlattı. Tulalı ustaların pirenin çara gösterilmesini istediklerini söyleyince, Nikolay Pavloviç onun omzuna vurarak, "Onu hemen buraya getir, halkımın dileğimi boşa çıkarmayacağını biliyorum, bu çalışmada kavrayışımızın ötesinde bir şey yapılmış olmalı" dedi.

ON İKİNCİ BÖLÜM

Kutuyu ocağın arkasından çıkarıp üzerindeki çuha örtüyü kaldırdılar, altın enfiye kutusunu ve elmas kutuyu açtılar; pire oradaydı, daha önce nasılsa öyleydi. Çar gözlerini dikip baktı, "Bu ne felaket!" diye bağırdı. Ama Rus ustalarına olan inancını yitirmemişti. Sevgili kızı Aleksandra Nikolayevna'nın çağrılmasını emretti. Kızı gelince, "Senin parmakların incedir" dedi, "Şu ufak anahtarı al, şu nesnenin karnındaki makineyi çabuk çalıştır."

Prensesin anahtarı çevirmesiyle birlikte pire hemen antenlerini oynatmaya başladı ama bacakları hareket etmiyordu. Aleksandra Nikolayevna anahtarı iyice çevirdi; pire ne dans ediyor, ne de eskisi gibi hoplayıp zıplıyordu.

Platov'un yüzü yemyeşil oldu. Bağırmaya başladı: "Ah, sizi aşağılık köpekler! Orada bana neden hiçbir şey söylemek istemediklerini şimdi anlıyorum! İyi ki o geri zekâlılardan birini yanımda getirmişim."

Hemen kapıya koştu, Solak'ın saçlarına yapışıp sağa sola çekmeye başladı. Platov dayağı bırakınca Solak kendine çekidüzen verip, "Saçlarımı çıraklık dönemim boyunca yolmuşlardı zaten" dedi, "Şimdi bunun neden tekrarlanması gerektiğini anlamıyorum."

"Şunun için" dedi Platov: "Sizlere güvendim ve kefil oldum, sizse bu nadir şeyi bozdunuz."

"Bize kefil olduğunuz için size çok teşekkür ederiz" diye karşılık verdi Solak, "Ancak biz hiçbir şeyi bozmadık ki! Güçlü bir mikroskopla tekrar bakın."

Platov mikroskop için içeri doğru koşarken Solak'ı tehdit etmekten de geri kalmadı: "Seni acayip yaratık!" dedi, "Dünyanın kaç bucak olduğunu göstereceğim sana!"

Kazak emir erlerine Solak'ın dirseklerini arkaya doğru iyice bükmelerini emretti, kendisi de merdivenleri çıkarken nefes nefese bildiği duaları okuyordu: "Ey kutsal Hanımefendi, ey tertemiz ve en lekesiz..." vs.[15] Merdivenin basamaklarında durmuş, Platov'un zor duruma düştüğünü, her an saraydan kapı dışarı edilebileceğini düşünen saray halkı ondan uzaklaştı – bu yüzden onun bu cesaretine katlanamıyorlardı.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Platov Solak'ın sözlerini aktarınca, "Halkımın beni yanıltmayacağını biliyordum!" diye sevinçle bağırdı çar. Minderin üzerindeki mikroskopun getirilmesini emretti. Pireyi alıp önce sırtı, sonra yanları ve son olarak karnı yukarı gelecek şekilde camın altına yerleştirdi. Fakat pireyi ne tarafına çevirirse çevirsin hiçbir şey göremiyordu. Ancak inancını hâlâ yitirmemişti: "Bana hemen aşağıda bekleyen şu tüfek ustasını getirin!"

Platov araya girip, "Onu giydirmemiz lazım efendim" dedi, "Üzerindeki kıyafetle alıp getirdim, üstü başı çok kötü."

"Boş ver" dedi çar, "Olduğu gibi getir."

Platov, "Hadi bakalım," dedi Solağa, "Şimdi git, çara cevabını ver."

"Elbette... Hem böyle gideceğim hem de cevap vereceğim."

Botları yırtık pırtıktı, bol pantolonunun bir paçasını botuna sokmuştu, diğeri boşta sallanıyordu. Kopçaları kaybolduğundan acınası paltosu iliklenmemişti, yakası ise lime limeydi. Yine de utanmış gibi görünmüyordu. "Bu ne demek acaba?" diye düşündü, "Çar beni görmek isterse gitmeliyim tabii... Yol belgem yok ama suçun bende olmadığını söyler, nedenini açıklarım."

---

15 Duanın devamı şöyledir: "Tanrı doğuran ana, bizleri tehlikelerden kurtar." (ç. n.)

Solak içeri girip çarı selamladı.

"Oğlum, bunun anlamı ne?" dedi çar hemen, "Mikroskopun altına yerleştirdik, iyice inceledik, dikkate değer hiçbir şey bulamadık."

"Majesteleri doğru yöne mi baktılar acaba?"

Aristokratlar, "Böyle konuşamazsın!" der gibi başlarını salladılar. Solak, saray adabına göre yaltaklanmayı ya da kurnazca laflar etmeyi bilmezdi, bu yüzden içinden geldiği gibi konuşuyordu.

"Kafasını karıştırmayın, bırakın adam istediği gibi cevaplasın" dedi çar, "Bak, şöyle koyduk..." Pireyi mikroskopun altına yerleştirdi. "Kendin bak, hiçbir şey görünmüyor."

"Majesteleri" dedi Solak, "Bu şekilde hiçbir şey göremezsiniz, çünkü bizim çalışmamız bu boyuta kıyasla görünmez biçimde gizlidir."

"Peki, ne yapacağız o halde?"

"Pirenin tek ayağını tüm detaylarıyla mikroskopun altına getirmeli... Sonra da her topuğunu ayrı ayrı incelemeliyiz."

"Hadi, söyle artık!" dedi çar, "Bu zaten son derece küçük!"

"Elden bir şey gelmez" dedi Solak, "Çalışmamızı sadece bu şekilde görebilirsiniz. O zaman tüm harika gözler önüne serilecek."

Pireyi Solak'ın dediği gibi yerleştirdiler. En üstteki merceğe bakar bakmaz çarın yüzü aydınlandı, uzun süredir yıkanmadığı için leş gibi kokan kir pas içindeki Solak ustayı kucaklayıp öptü, sonra tüm saray halkına döndü:

"Görüyor musunuz? Halkımın beni hayal kırıklığına uğratmayacağını biliyordum. Lütfen, gelip bakın! Bu kerataların İngiliz piresinin ayaklarını nasıl nalladıklarını bir görün!"

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Herkes yaklaşıp bakmaya başladı: Pireye gerçekten hakiki nallar çakılmıştı ama Solak, "Bu hiçbir şey değil!" dedi, "Beş milyon kez büyüten daha iyi bir mikroskop olsaydı, her nalın üzerine onu yapan Rus ustanın adının yazıldığını da görürdünüz."

"Senin adın burada mı?" diye sordu çar.

"Hayır, efendim... Sadece benim adım yok."

"Peki, neden?"

"Çünkü benimki bu nallardan daha küçük ve ince bir işti efendim: Nallara çakılan çivileri dövdüm ben. Bunu hiçbir mikroskop göremez."

"Bu mucizeyi gerçekleştirirken kullandığınız mikroskop nerede peki?" diye sordu çar.

"Biz yoksul insanlarız" dedi Solak, "Mikroskobumuz olmadı hiç... Ancak gözlerimizi bu işler için eğitmişizdir."

Saray halkı Solak'ın işini layıkıyla başardığını görünce onu öpmeye başladı. Platov da ona iki yüz ruble verdi, "Saçlarını yolduğum için beni bağışla ahbap" dedi.

"Tanrı bağışlasın" dedi Solak, "Başımıza ilk kez gelmiyor bu tür işler."

Başka bir şey söylemedi. Zaten başkasıyla konuşacak zaman da yoktu, çünkü çar bu nallanmış böceğin derhal paketlenmesini ve onun bizi hiç de şaşırtmadığını anlamaları için hediye olarak İngiltere'ye geri gönderilmesini söyledi. Pirenin bütün dilleri bilen özel bir kuryeyle götürülmesini emretti. Solak da kuryeye eşlik edecek, böylece Tula'da ne harika ustalar bulunduğunu İngilizlere gösterebilecekti.

Platov kötülüklerden korunması için Solak'ı kutsadı. "Hayır duam üzerinde olsun" dedi, "Yol için sana özel kizlyarki votkası yollayacağım; ne az ne çok, kararında iç."

Kont Kiselvrode de[16] Tula'nın halk hamamlarında yıkanan ve saçı sakalı berberde tıraş edilen Solak'ın rütbeli biri gibi görünmesi amacıyla ona saray korosunun kullandığı resmi kaftanlardan giydirilmesini emretti. Üniformasını giydikten sonra ona Platov'un gönderdiği kizlyarki votkasını ve bir miktar da çay verdiler. Bağırsakları sarsılmasın diye kemerini iyice sıktılar ve onu Londra'ya götürdüler. Böylece Solak'ın yurtdışı maceraları başlamış oldu.

16 Asıl adı Karl Vasilyeviç Nesselrode olan zamanın Dışişleri Bakanı. Yazar, 1855 Kırım Savaşı yenilgisindeki yetersiz politikaları nedeniyle kontun soyadını Nesselrode yerine *pelte gibi* anlamına gelen *kiselvrode* olarak kullanıyor. (ç. n.)

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

Yol boyunca hiç mola vermediklerinden kurye ve Solak, kısa sürede Londra'ya vardı – akciğerleri ve bağırsakları birbirine karışmasın diye, her posta istasyonunda durarak işin ehli birine kemerlerini biraz daha sıktırmışlardı sadece. Bu arada çara takdim edilmesinden sonra Solak'a Platov'un emriyle –parası hazineden karşılanmak üzere– istediği kadar votka içebileceği söylenmişti; yemek yemeden kendini sadece bununla ayakta tuttu, tüm Avrupa'ya Rus şarkıları söylüyor, sadece yabancı *C'est trés joli*'ye:[17] "Ay, lüli lüli" diye nakarat yapıyordu.

Kurye onu Londra'ya ulaştırır ulaştırmaz kutuyu gerekli kişiye teslim etti. Solak'ı ise otelde bir odaya yerleştirdi. Solak'ın çok geçmeden canı sıkılmaya başladı, karnı da acıkmıştı. Kapı çalındı, içeri giren hizmetçiye ağzını gösterdi, adam onu hemen yemek odasına götürdü

Masaya oturdu ama İngilizce bilmediği için sipariş veremiyordu. Bir süre sonra durumu kavradı: Masaya parmağıyla vurup ağzını gösterdi; İngilizler hemen bir şeyler getirmeye başladılar. Tabii arada istemedikleri de oluyordu, ona uymayan yemekleri geri çeviriyordu. Bir ara ateşte sıcak jöleli puding getirdiler. "Bunu nasıl yiyeceğimi bilmiyorum" dedi ve elini sürmedi; onu alıp önüne başka bir yemek koydular. Ayrıca onların votkalarını da içmedi, zira rengi yeşilimtıraktı ve içine zaç yağı çalınmış gibi görünüyordu. En doğal olanlarını seçiyordu. Matarasından yudumlayarak kuryeyi bekliyordu.

Kuryenin pireyi teslim ettiği kişiler, hiç vakit kaybetmeden onu en güçlü mikroskopun altında incelediler. Ertesi gün tüm kamuoyunun bilgisine sunulmak üzere basın bildirilerine derhal bir açıklama geçilmesini istediler. "Bu ustayı hemen görmek istiyoruz" dediler.

Kurye onları önce otele, oradan da bizim Solak'ın yüzünün şimdi iyice kızarmaya başladığı yemek odasına götürdü, "İşte o!" dedi.

İngilizler Solak'ın omzuna pat pat vurarak kendileriyle eşitmiş gibi el sıkıştılar. "Kamrad!"[18] dediler, "Kamrad, sen çok iyi bir ustasın, sonra seninle sohbet edeceğiz... Hadi, şimdi mutluluğuna içelim."

---

17 Fr. Bu çok güzel. (ç. n.)

18 Fr. *Camerade*, Alm. *Kamerad*: Arkadaş, yoldaş; yabancılara hitap ederken kullanılır. (ç. n.)

Çeşit çeşit içki ısmarladılar, ilk kadehi Solak'a uzattılar. İlkin içmeyi kibarca reddetti; "Belki de üzüntülü oldukları için beni zehirleyebilirler" diye geçirdi aklından. Sonunda, "Olmaz" dedi, "Görgü kurallarına aykırı bu... Bir atasözümüz der ki, herkes evinde çardır... Bu yüzden önce siz içiniz."

İngilizler Solak'ın önünde tüm içkileri denediler, sonra ona tekrar içki koydular. Solak ayağa kalkıp sol eliyle istavroz çıkardı ve herkesin sağlığına içti.

Sol eliyle istavroz çıkardığını fark eden İngilizler, "Nasıl biri?" diye sordular kuryeye, "Lüterci mi yoksa Protestan mı?"

"Ne Lüterci ne de Protestan" diye yanıtladı kurye, "Rus Ortodoks mezhebinden."

"Peki, neden sol eliyle istavroz çıkarıyor?"

"O solaktır, her şeyi sol eliyle yapar."

İngilizler buna daha çok şaşırdılar; hem Solak'ın hem de kuryenin kadehini doldurup durdular. Üç gün böyle geçti. Sonunda, "Şimdilik yeter" dediler. Sifondan gazlı, ayıltıcı bir sıvı aldılar, kısa sürede kendilerine geldiler ve Solak'ı soru yağmuruna tuttular: Nerede okumuştu, ne öğrenmişti, aritmetiği ne derecede biliyordu...

Solak dedi ki:

"Bizim ilmimiz basittir: Ama *Mezmur* ve *Düşlerin Yorumlanması Kitabı* üzerine kuruludur, aritmetik falan bilmeyiz."

İngilizler birbirlerine bakıp, "Ne kadar da şaşırtıcı!" dediler.

"Ülkemizin her yerinde bu şekildedir" diye devam etti Solak.

"Peki" diye sordular, "Rusya'daki şu *Düşlerin Yorumlanması Kitabı* nasıl bir şey?"

"Bu kitap" diye açıklamaya girişti Solak, "*Mezmur*'da Kral Davut'un öngörüleriyle ilgili açıkça belirtilmeyen bir yer varsa, *Düşlerin Yorumlanması Kitabı*'nda bununla ilgili tamamlayıcı yorumlar getirilir.

"Yazık" dedi İngilizler, "Aritmetikte hiç değilse dört işlemi bilseydiniz, *Düşlerin Yorumlanması Kitabı*'ndan çok daha faydalı olurdu bu sizin için. O zaman her makinede bir kuvvet hesaplaması bulunduğu gerçeğini kavrayabilirdiniz. Mükemmel bir el beceriniz olsa da çelik pire gibi küçük bir makinenin en hassas şekilde hesaplandığını, nalları taşıyamayacağını fark etmediniz. Bu yüzden pire sıçramıyor, dans da etmiyor."

Solak durumu kabullenmişti: "Bu konuda tartışılacak bir şey yok... Eğitime pek değer vermediğimiz doğrudur ancak anayurdumuza candan bağlıyızdır."

İngilizler ona, "Bizimle kal" dediler, "Size iyi bir eğitim veririz, olağanüstü bir usta olursunuz."

"Evimde anam babam var" dedi Solak.

İngilizler anne babasına para göndermeyi teklif etti ama Solak reddetti. "Biz" dedi, "Kendimizi ülkemize adamış insanlarız... Anam da babam da yaşlıdır. Kendi cemaatlerinde kiliseye gider gelirler. Ayrıca burada yalnız başıma çok sıkılırım, çünkü hâlâ bekârım."

"Alışırsınız" dedi İngilizler, "İlkelerimizi, geleneklerimizi kabul edersiniz... Sonra da sizi evlendiririz."

"Bu kesinlikle olmaz!" dedi Solak.

"Neden peki?"

"Çünkü Rus inancı en doğru olanıdır. Dolayısıyla atalarımız gibi torunlarımız da aynı şeye inanmalı."

"Ama inancımızı bilmiyorsunuz ki" dediler, "Biz de aynı Hıristiyan yasalarına, aynı *İncil*'e tabiyiz."

"İncil elbette herkes için tektir" diye yanıtladı, Solak, "Ancak bizim kitabımız sizinkinden daha kalındır, ayrıca inancımız daha olgundur."

"Nasıl böyle bir yargıda bulunabilirsiniz?"

"Bu konuda açık kanıtlarımız var."

"Ne gibi?"

"Şöyle" dedi Solak: "Mucizeler yaratan ikonalarımız ve kutsal ölülerimizin mis kokular saçan kalıntıları var; sizinse hiçbir şeyiniz yok... Hatta pazar gününden başka özel bir tatil gününüz bile yok. Ayrıca bir İngiliz kadınıyla yasal olarak evlensem bile onunla yaşamak beni fazlasıyla rahatsız edecektir."

"Neden böyle düşünüyorsunuz ki?" diye sordular, "Kadınlarımızı hor görmeyin: Onlar da çok temiz giyinirler, iyi ev hanımıdırlar."

"Onları tanımıyorum."

"Önemli değil... Tanırsınız" dedi İngilizler, "Sizin için büyük bir buluşma düzenleriz."

Solak'ın yüzü kızardı. "Kızlara neden gereksiz yere eziyet etme-

li?" dedi, "Bu bize göre değil, yüksek tabakanın işi... Ayrıca bunu yurdumda, Tula'da öğrenirlerse beni tefe koyarlar."

Bu konu İngilizlerin ilgisini çekmişti. "Peki" dediler, "Buluşma yoksa bu gibi durumlarda nasıl seçim yapıyorsunuz?"

Solak, İngilizlere bu konuyla ilgili ilkelerimizi açıkladı.

"Ülkemizde" dedi, "Bir erkek bir kızla ilgili niyetinin ciddi olduğunu göstermek istediğinde, ona önce ağzı laf yapan bir arabulucu kadın gönderir. Kadın bir bahane bulur; kibarlığı elden bırakmadan birlikte kızın evine giderler ve gizlemeye gerek duymadan, akrabalarının gözü önünde kıza bakarlar."

İngilizler meseleyi anlamışlardı fakat böyle bir gelenekleri olmadığını söylediler.

"Bizimki daha uygundur" dedi Solak, "Zira böyle bir işe girişecekseniz, sağlam bir niyet olmalıdır. Sonra yabancılara karşı bir şey hissetmedikten sonra, kızlarına neden acı çektireyim ki!"

Solak'ın ileri sürdüğü bu fikirler İngilizlerin o kadar hoşuna gitmişti ki, omzuna ve dizlerine dostça şaplağı indirdiler: "Meraktan soruyoruz sadece: Kızlarımızda ne gibi kusurlar gözlemlediniz ki bu yüzden onlardan kaçmak istiyorsunuz?"

"Onları kusurlu bulmuyorum" diye içtenlikle cevap verdi Solak, "Yalnız nedense bir oraya bir buraya dalgalanıp duran şu giysilerinden hoşlanmıyorum. Nereden icap ediyor böyle elbiseler, anlamak zor... Sonra bu kıyafetin altına tutturulmuş başka bir şey daha var. Ellerinde de çorap benzeri şeyler... Kadife pelerinleriyle tıpkı *kapuçin* maymunlarına benziyorlar."

İngilizler kahkahalarla gülerek, "İyi de bunda sizi rahatsız eden ne var ki?" diye sordular.

"Bir rahatsızlığım falan yok" diye yanıtladı Solak, "Sadece... Korkarım onlara utanarak bakacağımdan tüm bunlardan kurtulmayı bekleyip duracağım."

"Yoksa sizin modanız daha mı iyi?" diye sordular.

"Tula'da modamız çok basittir" dedi Solak, "Her kadın kendi dantelli elbisesiyle dolaşır, büyük hanımefendiler de bizim dantelli elbiselerimizden giyerler."

Onlar da ona kendi kadınlarını gösterdiler, fincanına çay koydular.

Sonra, "Neden kaşlarınızı çatıyorsunuz?" diye sordular.

Solak tatlıya pek alışık olmadığını söyleyince çayı Rus usulünce kıtlama içmesi için ona bir parça kesme şeker verdiler. Şekeri beğenmemiş gibi gelmişti İngilizlere ama "Tadı bizimkinden daha iyi" dedi Solak.

İngilizler yaşam tarzları konusunda Solak'ın aklını karıştırmayı başaramadılar; sadece bir süre misafir olmaya ikna edebildiler onu. Bu süre zarfında çeşitli fabrikaları gezecekler, ona tüm sanatlarını göstereceklerdi.

"Sonra da" dediler, "Sizi kendi gemimizle sağ salim Petersburg'a ulaştıracağız."

Solak bu teklifi kabul etti.

ON ALTINCI BÖLÜM

İngilizler Solak'ın sorumluğunu alıp kuryeyi Rusya'ya gönderdiler. Yüksek rütbesine ve birçok dil bilmesine rağmen onunla ilgilenmediler, onlar için varsa yoksa Solak'tı. Böylece Solak'ı yanlarına alıp dolaşmaya başladılar, ona pek çok şey gösterdiler. Solak İngilizlerin metal dökümhanelerini, sabun ve kereste fabrikalarını görme olanağı buldu; yönetim sistemlerini, özellikle işçilerin bakım ve beslenme koşullarını çok beğendi. İşçiler iyi besleniyor, düzgün, temiz kıyafetlerle çalışıyorlardı; üzerlerinde her türlü çalışma koşuluna uygun günlük yelekler vardı; ayrıca yaralanmalara karşı, burunları demir topuzlu kalın ayakkabılar giyiyorlardı. Öyle rastgele değil, eğitimden geçtikten sonra çalışmaya başlıyorlar, ne yaptıklarını biliyorlardı. Her birinin önünde çarpım tablosu asılıydı; ellerinin altında bir yazı tahtası da vardı: Usta işini bitirince tabloya bakıyor, dikkatli bir şekilde karşılaştırdıktan sonra tahtaya bir rakam yazıyor, diğerini siliyordu. Böylece doğru bir şekilde yazılan bu rakamlar ürettiği malzemenin miktarını ortaya çıkarıyordu. Mola saati geldiğinde çiftler halinde toplanıyorlar, ellerine birer ince çubuk alıp ağırbaşlı ve onurlu bir şekilde gezmeye gidiyorlardı.

Solak onların yaşam ve çalışma koşullarını ayrıntılı biçimde inceledi. Ancak onun dikkatini çeken şey İngilizleri şaşırtmıştı: Eski tüfeklerle ilgilendiği halde, yeni model tüfekler ilgisini pek çekmemiş gibi görünüyordu. Hepsini dolaştı, övgüler yağdırdı;

"Bunları biz de yapabiliriz!" dedi. Ama eski bir tüfek görünce, namlusuna parmağını sokup çeperlerine dokundu ve içini çekti: "Bu" dedi, "Bizimkinden daha üstün bir örnek değil."

İngilizler Solak'ın neyle ilgilenip ilgilenmeyeceğini asla kestiremiyordu. Bir ara sordu: "Bizim generallerimiz bunları gördü mü acaba?"

"Ülkemize gelenler görmüş olmalılar" diye yanıt verdiler.

"Peki" dedi Solak, "Eldivenleri var mıydı?"

"Sizin generaller" dediler, "Tepeden tırnağa üniformalıdırlar ve hep eldiven giyerler; elbette burada da giymişlerdir."

Solak bir şey söylemedi. Birden huzursuzlandı; içine bir sıkıntı çökmüştü, belli ki evi gözlerinde tütüyordu.

"Konukseverliğiniz için sizlere çok teşekkür ederim" dedi, "Burada bulunmaktan çok mutlu oldum, görmem gereken her şeyi gördüm... Artık yurduma dönmek istiyorum."

Yabancı dil bilmediği için karadan gitmesine izin verilemezdi. Aslında deniz yoluyla gitmesi de uygun değildi, zira sonbaharda deniz fırtınalı olurdu ama Solak, "Bırakın gideyim" diye diretti.

"Barometreye baktık... Fırtına çıkacak, boğulabilirsin. Burası sizin Finlandiya Körfezi'ne benzemez, gerçek Kuzey Denizi'dir" dedi İngilizler.[19]

"Nerede öleceğimin benim için bir önemi yok" dedi Solak, "Her şey Tanrı'nın elinde... En kısa zamanda yurduma dönmeliyim, yoksa delilik belirtileri gösterebilirim."

Onu daha fazla konuk edemezlerdi. Karnını iyice doyurdular, bir miktar para verdiler, hatıra olarak üzerinde tekrarlayıcı mekanizma bulunan altın bir cep saati armağan ettiler. Sonbaharın son günlerine denk düşen bu uzun ve zorlu yolculukta soğuktan ve rüzgârdan korunması amacıyla ona başlıklı bir yün palto aldılar. Böyle sıkı sıkı giydirdikten sonra Solak'ı Rusya'ya hareket edecek bir gemiye bindirdiler.

Gerçek bir beyefendi gibi lüks bir kamaraya yerleştirilmişti ama onlarla kapalı bir mekânda bulunmak istemedi, çekindi. Güverteye çıkıp bir tentenin altına oturdu, "Benim Rusya'm nerede?" diye sordu bir İngiliz'e. Adam eliyle ya da başıyla Rusya'nın bulunduğu

19 Varyag Denizi, Baltık Denizi. (ç. n.)

tarafı gösterince o yöne döndü ve sabırsızca yurduna bakmaya başladı.

Körfezden ayrılıp Kuzey Denizi'ne açıldıklarında içindeki Rusya özlemi öylesine büyümüştü ki onu bir türlü yatıştıramadılar. Bordada patlayan dalgalar korkunçtu, Solak ise kamarasına gitmiyor, başlığını kafasına geçirmiş, tentenin altında oturuyordu. Gözlerini anayurdunun bulunduğu taraftan ayırmıyordu. İngilizler onu aşağıya çağırmak için sık sık yanına geliyorlardı ama o şöyle yalanlar kıvırmaktan bile sıkılmıyordu: "Hayır, burada, dışarıda kendimi daha iyi hissediyorum; aslında kapalı yerlerde öteye beriye sallanınca deniz tutar beni." Böylece özel bir durum ortaya çıkana kadar aşağıya inmedi, güvertede kaldı.

Bizim Solak'ın şanssızlığına Rusça bilen ikinci kaptan onun bu tavrından çok hoşlanmıştı. Kaptan, genellikle kara insanı olan bir Rus'un bu kötü havaya dayanabilmesine şaşıp kalmıştı.

"Bravo, Rus!" dedi. "Hadi, içelim!"

Solak bir kadeh içti.

"Bir tane daha!" dedi ikinci kaptan.

Solak bir kadeh daha içti ve derken ikisi de sarhoş oldu.

Kaptan sordu: "Devletimizin hangi sırrını taşıyorsun Rusya'ya?"

"Bu sadece beni ilgilendirir."

"Öyleyse, gel seninle İngiliz usulü bahse tutuşalım."

"Ne tür bir bahis?" diye sordu Solak.

"Şöyle ki, tek başına içki içmek yok, birlikte eşit miktarda içeceğiz; biri içerse, öbürü de mutlaka içecek, kim fazla içerse bahsi o kazanacak."

Solak içinden şöyle geçiriyordu: "Gökte kara bulutlar dolaşıyor, karnım davul gibi şişmiş, içimde derin bir can sıkıntısı var, yol uzun mu uzun, dalgalar yurdumu görmemi engelliyor... Şu bahis hiç değilse beni eğlendirecektir."

"Pekâlâ" dedi, "kabul!"

"Ama dürüst olacaksın."

"Elbette" dedi Solak, "Merak etmeyin."

Anlaşıp el sıkıştılar.

ON YEDİNCİ BÖLÜM

Bahis Kuzey Denizi'nde başladı, Riga Körfezi'ndeki Dümanünde'ye gelene kadar içtiler ama biri diğerine üstünlük sağlamamıştı henüz. Öylesine birbirlerine benzemeye başlamışlardı ki, biri denize bakıp da suda bir iblis yüzdüğünü görse, diğerinin gözlerinin önünde de o an aynı şey beliriyordu. Tek bir farkla: İkinci kaptan kırmızı kafalı, Solak ise siyahiye benzeyen esmer kafalı bir iblis gördüğünü söylüyordu.

"İstavroz çıkar, uzaklaş oradan!" dedi Solak, "Bu anaforlardan gelen bir iblistir."

Ama kaptan buna itiraz ederek, "Bu bir denizatı!" dedi. "İstersen seni denize atayım, ha? Hayır, hayır, korkma, o seni bana hemen getirir."

"Öyleyse at!" dedi Solak.

Adam onu sırtlayıp bordaya doğru taşıdı.

Bunu gören tayfalar araya girip durumu hemen kaptana bildirdiler. Kaptan ikilinin bir kamaraya kilitlenmesini emretti; bahislerini devam ettirebilmeleri için rom, şarap ve soğuk yiyecekler de verilecekti. Kaptan ayrıca –nefeslerindeki alkol tutuşabileceğinden– onlara kesinlikle ateşte sıcak jöleli puding götürülmemesini de söyledi.

Böylece ikinci kaptan ve Solak, Petersburg'a kilit altında getirildi. Bahiste birbirlerini yenemediler. Limana gelince ayrı arabalara bindirildiler; İngiliz, İngiliz Rıhtımı'ndaki elçilik binasına, Solak da bir polis karakoluna götürüldü. Ve o andan itibaren bu iki insanın yazgısı tamamen farklı bir yol izledi.

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

İngiliz elçilik binasına getirilir getirilmez hemen bir doktor ve eczacı çağırıldı. Doktor hastaya derhal sıcak bir banyo yaptırılmasını söyledi, eczacı da hastanın ağzına bir hap koyup yutturdu. Birlikte hastayı yumuşak bir yatağa yatırdılar ve üzerini kalın kürkle örttükten sonra terlemeye bıraktılar. Onu kimsenin rahatsız etmemesi ve hapşırıp tıksırmaması için tüm elçilik çalışanlarına emir verildi.

Doktor ve eczacı hasta uyuyana kadar başında beklediler. Sonra ona bir hap daha hazırladılar, hapı başucundaki sehpanın üzerine koyup ayrıldılar.

Solak'a gelince, onu karakolda yere yıkmış, sorguluyorlardı:

"Kimsin, nereden geliyorsun, pasaportun ya da başka bir belgen var mı?"

Hastalıktan, içkiden, deniz tutmasından öyle zayıf düşmüştü ki, tek kelime edemiyor, sadece inliyordu Solak.

Hemen üzerini aradılar, alacalı bulacalı elbisesini çıkardılar, cep saatini ve paralarını aldılar. Komiser, bir arabaya bindirilerek ücretsiz bir hastaneye götürülmesini emretti.

Bir polis memuru Solak'ı kızağa bindirmek üzere dışarı çıkardı, fakat uzun süre bir kızak bulamadı, çünkü arabacılar polis gördü mü köşe bucak kaçıyorlardı. Solak bir süre karakol çıkışında, soğuk taşların üzerinde yatmak zorunda kaldı. Polis sonunda bir kızak buldu ama sıcak tutacak postları yoktu – zira kızakçılar polislerin ayaklarının hemen donması için postları kendi altlarına alıyorlardı. Böylece Solak'ı üstünü başını örtmeden, bir kızaktan ötekine aktara aktara ve düşüre kaldıra, bilincini yitirmemesi için de kulaklarından çeke çeke taşıdılar.

Nihayet bir hastaneye getirdiler ama belgeleri olmadığı için Solak'ı oraya almadılar. Başka bir hastaneye gittiler, orada da kabul edilmedi. Böylece üçüncüsü, dördüncüsü derken, sabaha kadar onu dolambaçlı yollarda sürükleyip durdular, bir kızaktan öbürüne geçirdiler, ölmekten beter ettiler. Sonunda bir doktor yardımcısı polise, Solak'ın, sosyal durumu belirsiz, ölmek üzere olan hastaların kabul edildiği Obukhov Devlet Hastanesi'ne yatırılabileceğini söyledi.

Hastanede polisten makbuzunu ibraz etmesini istediler; Solak'ın ise inceleme bitinceye kadar koridorda yere oturtulmasını söylediler.

Bizim İngiliz yardımcı kaptan ise tam bu sırada yataktan kalkmış, ilacını almış, tavuklu pilavdan oluşan hafif kahvaltısını etmekle meşguldü. Gazlı içeceğini yudumlayıp, "Benim Rus yoldaş nerede? Onu aramaya gideceğim" dedi.

Hemen giyindi ve koşarak dışarı çıktı.

ON DOKUZUNCU BÖLÜM

İngiliz Solak'ı mucizevi bir şekilde, kısa bir sürede buldu. Ancak Solak hâlâ yatağa alınmamıştı, koridorda öylece yatıyordu. İngiliz bu duruma çok üzüldü. "Çara bir çift sözüm var" dedi. Soluğu, İngiliz Kont Kleinmihel'in[20] makamında aldı. Orada hadise çıkardı: "Ona nasıl böyle davranırlar?" dedi. "Koyun postu gocuk da giyse onda bir insan ruhu yok mu?"

Bir daha insan ruhundan söz etmek gibi bir küstahlığa cüret etmesin diye İngiliz'i hemen kapı dışarı ettiler. Sonra birisi ona, "Kazak Platov'a gidersen daha iyi olur" dedi, "Duyguları saf ve temizdir."

İngiliz, hâlâ sedirinde minder çürütmekle meşgul olan Platov'a ulaştı. Platov onu dinledi, Solak'ı hatırlamıştı.

"Elbette ahbap" dedi, "Kısa bir tanışıklığımız oldu onunla, saçlarını bile yolmuştum... Ancak bu talihsiz durumda ona nasıl yardım edeceğimi bilmiyorum. Zira felç geçirince emekli oldum, artık kimse saymıyor beni. Çabuk komutan Skobelev'e koş;[21] nüfuzludur, ayrıca bu tür konularda deneyimlidir, bir şeyler yapar."

İngiliz kaptan Skobelev'e gitti; ona Solak'ın hastalığını ve olanları anlattı.

"Bu hastalığı bilirim" dedi Skobelev, "Yalnız Almanlar bu hastalığı tedavi edemezler... Dini bir doktora ihtiyaç var, çünkü onlar böyle örnekler için yetiştirildiler, yardım edebilirler. Oraya hemen Rus doktor Martin Solski'yi yollayacağım."[22]

Ne var ki Martin Solski hastaneye geldiğinde Solak ölmek üzereydi. Taş döşemeye çarpıp boynunu kırmıştı. Dudaklarından anlaşılır şekilde şu sözler döküldü: "Çara İngilizlerin tüfeklerini tuğla tozuyla temizlemediğini söyleyin. Biz de tuğla tozu kullanmayalım, yoksa Tanrı bizi savaştan korusun, ateş etmeye yaramazlar."

Solak bu inançla istavroz çıkardı ve son nefesini verdi. Martin Solski hemen ayrıldı, çara iletmesi için durumu Kont Çernışev'e bildirdi,[23] fakat Kont Çernışev bağırıp çağırmaya başladı: "Sen

20 Piyotr Andreyeviç Kleinmihel (1793-1869): Tuğgeneral, yol ve kamu binaları icra kurulu başkanı. (ç. n.)

21 İvan Nikitiç Skobelev (1778-1849): Çarın kışlık sarayının bulunduğu yerdeki Peter ve Paul kalelerinin komutanı. (ç. n.)

22 Martin Dmitriyeviç Solski (1798-1881): Meditasyon doktoru. (ç. n.)

23 Aleksandr İvanoviç Çernışev (1786-1857): Savaş Bakanı. (ç. n.)

kusturucularını, müshillerini düşün, başkalarının işine burnunu sokma: Rusya'da bunun için generaller var."

Böylece Solak'ın durumu çara bildirilmedi ve tüfekler, Kırım Savaşı'na kadar tuğla tozuyla temizlendi. Savaşta tüfekler doldurulduğunda, fişek yatağı tuğla tozuyla temizlendiğinden mermiler takırdamaya başladı.

Martin Solski o sırada Solak'ı hatırlatınca, "Cehennemin dibine!" dedi Kont Çernışev, "Hemşire kılıklı, sen kendi işine bak! Yoksa senden böyle bir şey duyduğumu kesinlikle inkâr ederim, sen de paparayı yersin."

Martin Solski, "Gerçekten de inkâr edebilir" diye düşündü ve dilini tuttu. Solak'ın sözleri imparatora zamanında iletilmiş olsaydı, Kırım Savaşı'nın seyri tamamen değişebilirdi.

YİRMİNCİ BÖLÜM

Şimdi bütün bunlar *"evvel zaman olayları"* ve *"eski zamanların efsaneleri."*[24] Gerçi o kadar da derin bir geçmişte değil; efsane masal tadında, ana kahramanı da epik bir karakter taşımasına rağmen bu efsaneleri unutmakta pek aceleci davranmamalı. Solak'ın asıl adı, benzer pek çok yüce dehanın adı gibi kuşakların hafızasından silinip gitti ama o, halkın hayal gücüyle cisimleşmiş ilginç bir mit... Serüvenleri, incelikle ve inançla kavranmış ortak ruhu ve o dönemi hatırlatabilir.

Günümüzde Tula'da elbette destansı Solak gibi ustalar yok: Doğuştan yetenek ve hüner eksikliğini makineler dengeliyor, dahiler de çalışkanlık ve titizlik mücadelesine hevesli değiller. Makineler ücret artışına uygun koşullar sağlıyor, ancak bazen halkın hayal gücünü esinlendirerek –şu an elinizdeki masal-efsane benzeri – ölçüyü aşan sanatsal bir girişim yaratamıyorlar.

İşçiler, mekanik bilimin pratik düzenlemelerinin onlara sağladıklarını ne şekilde değerlendirebileceklerini elbette bilirler, ancak eski günleri gururla ve sevgiyle anarlar. İşte bu onların epik destanıdır, üstelik hakiki "insan ruhu" olan bir destan...

1881

---

24 Ünlü Rus şair Aleksandr Puşkin'in *Ruslan ve Ludmila* poemasının başlangıç dizeleri. (ç. n.)

Nöbetçi

BİRİNCİ BÖLÜM

(1839)

Aşağıda hikâyesi okuyucuların dikkatine sunulan olay, öykünün başkişisi için son derece dokunaklı ve korkunç bir anlam taşır; olayın çözümü de o kadar özgündür ki, bir benzerinin bile Rusya'dan başka bir yerde geçmesi neredeyse olanaksızdır.

Çok ilginç ama yazıya geçirilmekte son derece zayıf olan 19. yüzyılın otuzlu yıllarının bir döneminin ahlaki kurallarını ve eğilimlerini mükemmel biçimde karakterize eden kısmen bir mahkeme hikâyesi, kısmen de tarihsel bir olaydır bu.

Bu hikâyede kurmaca hiçbir şey yoktur.

İKİNCİ BÖLÜM

1839 kışında, Petersburg'da Epifani Yortusu'na yakın kuvvetli bir buz çözülmesi oldu.[1] Bahardaki gibi yumuşak yağmurlu bir hava vardı; karlar eriyor, gündüz evlerin çatılarından damlalar halinde akıyordu; ırmağın üzerinde buz mavileşmiş, yüzeyine su çıkmaya başlamıştı. Kışlık sarayın hemen önünde, Neva'daki buzların çözülmesiyle yer yer derin gölcükler oluşmuştu. Batıdan ılık ama çok şiddetli bir rüzgâr esiyordu; körfezden sel tehdidine karşı sinyal topları ateşlenmişti.

Sarayda koruma görevini İzmaylovski Alayı'nın bir bölüğü yerine getiriyordu. Bu bölüğe çok iyi eğitim almış, toplumda iyi bir yeri olan genç ve parlak subay Nikolay İvanoviç Miller komuta ediyordu. (Zamanla tuğgeneral oldu, Aleksandrovski Lisesi'nin[2]

1 Hazreti İsa'nın doğumundan 12 gün sonra kutlanan bayram. Hazreti Yahya'nın İsa'yı vaftiz ettiği gün olarak anılıyor. (ç. n.)

2 Soylu çocukların öğrenim gördüğü okul. (ç. n.)

müdürlüğünü yaptı). Uzun zamandır gözlemlenen sözde insancıl eğilimleri üstleri tarafından dikkate alınınca görevde biraz zarar gören bir subaydı.

Gerçekte Miller düzgün, güvenilir bir subaydı; o zamanlar saray nöbeti koruma görevi pek tehlikeli bir durum oluşturmuyordu. Sakin ve huzurlu bir dönemdi. Saray nöbetçisinden nöbet yerinde doğru ve dikkatli durmasından başka bir şey istenmiyordu. Gelgelelim tam bu zamanda, Yüzbaşı Miller'in saraydaki nöbeti sırasında, şimdi hayatlarının son günlerini yaşayan o zamanın çağdaşlarından ancak birkaçının güçlükle hatırlayacağı olağanüstü ve endişe verici bir olay baş gösterdi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Başta her şey yolundaydı: Nöbet yerleri belirlenmiş, nöbetçiler yerleştirilmiş, her şey kusursuz bir şekilde yerine getirilmişti. Çar Nikolay Pavloviç'in sağlığı yerindeydi; akşam arabayla dolaşmaya çıkmış, saraya dönmüş, sonra uyumak için odasına çekilmişti. Saray halkı da uykudaydı. Sakin bir geceydi, muhafız koğuşunda sessizlik hâkimdi.

Vaktini kitap okuyarak geçirmeye karar veren Yüzbaşı Miller, beyaz mendilini, doğal olarak her zaman yağ bağlayan maroken subay koltuğunun yüksek arkalığına toplu iğneyle tutturmuş, oturuyordu. N.İ. Miller tutkulu bir okuyucuydu, bu yüzden gecenin nasıl geçtiğini fark etmezdi. Ama o gece birden –saat ikiye gelirken– büyük bir endişeye kapıldı: İçeriye yüzü korkudan kireç gibi olmuş nöbetçi astsubay girdi, karşısında durup kekeleyerek, "Felaket efendim, felaket!" dedi.

"Ne oldu?"

"Başımıza korkunç bir talihsizlik geldi efendim!"

N.İ. Miller tarif edilemez bir endişeyle yerinden fırladı; "felaket"in ve "korkunç talihsizlik"in ne anlama geldiğini güçlükle idrak edebildi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Olay şuydu: İzmaylovski Alayı'ndan Postnikov soyadlı bir nöbetçi, sarayın bugünkü Ürdün girişinde, dışarıda nöbet tutuyordu. Birden tam karşısında, eriyen Neva buzunun gölcüklerinden birinde suyla boğuşan bir adamın çaresiz yardım çığlıklarını duydu. Bir serf aileden gelen er Postnikov çok asabi ama duyarlı biriydi. Boğulmakta olan adamın uzaktan uzağa yayılan çığlıklarını ve inlemelerini uzun süre dinledi, bu çığlıklar karşısında ne yapacağını bilemeyerek donup kaldı; dehşet içinde öteye beriye, rıhtımın görülebilen geniş alanına baktı. Aksi gibi ne burada ne de Neva'da tek bir canlı göremiyordu.

Boğulmak üzere olan adama yardım edebilecek kimse yoktu, bu durumda mutlaka suyun dibini boylayacaktı...

Oysa suya batıp çıkan adam inatla büyük bir mücadele veriyordu.

Yapacağı tek şey kalmış gibiydi – daha fazla güç harcamadan kendini dibe bırakmak... ama hayır! Bitkin inlemeleri ve yardım çığlıkları arada bir kesiliyor, sonra yeniden yükseliyordu. Ayrıca gitgide saray rıhtımına yaklaşıyordu. Belli ki henüz kendindeydi; bir rota tutturmuş, sokak lambalarına doğru gidiyordu. Gelgelelim buradan kurtulması zordu, çünkü bu yolun üzerinde –insanlar tarafından– açılmış Ürdün deliğine düşebilirdi. Orada su onu buzun altına çekecekti ve acı son... İşte yine kesildi sesi ama bir dakika sonra su dalgalandı; "İmdat, yetişin!" diye bağırdı iniltili bir sesle. Şimdi o kadar yakındı ki, boğuştuğu suyun şıpırtısı bile duyuluyordu.

Er Postnikov bu adamı kurtarmanın son derece kolay olduğunu düşünmeye başladı. Buzun üzerinde koşarsa suya batmış adama orada bir yerde mutlaka rastlardı. İp atarak yahut bir sırığı ya da tüfeğini uzatarak onu kurtarabilirdi. O kadar yakındaydı ki, eline yapışsa sudan çıkarabilirdi. Ancak Postnikov görevini ve yeminini hatırladı; bir nöbetçinin ne tür bir gerekçe için olursa olsun nöbet mahallini asla terk edemeyeceğini biliyordu.

Öte yandan kalbi hiç de boyun eğecek gibi değildi; hem sızlıyor, hem çarpıyor, hem de durur gibi oluyordu. Bu inlemeleri ve çığlıkları dinleyerek huzursuz olmaktansa, bu kalbi yerinden ko-

parıp ayaklarının altına atsa daha iyiydi. Birinin öldüğünü duymak, özellikle kurtarma olanağın varken ölmekte olan birine yardım eli uzatmamak korkunç bir şey; zira nöbetçi kulübesi bir yerlere uçup gitmeyecek, tehlikeli bir şeyin yaşanması olası değil. "Bir koşu gideyim mi, ha? Görürler mi? Oh, Tanrım, bir sonu gelse! Yine inliyor..."

Er Postnikov, yarım saat boyunca kendini yiyip bitirmişti. Sonunda "aklından kuşku duymaya" başladı. Oysa akıllı, görevine bağlı, sağduyulu biriydi; nöbet yerini terk eden bir askerin hemen askeri mahkemeye verileceğini, sonra da esnek ahşap çubuklardan yapılma sopalarla sıra dayağına çekileceğini ve kürek cezasına mahkûm edileceğini, hatta belki de "kurşuna" bile dizileceğini gayet iyi biliyordu. Ama nehir yönündeki iniltiler gittikçe daha da yaklaşıyor, mırıltılar, çaresiz çırpınmalar duyuluyordu.

"Yetişin, boğuluyorum!"

Adam şu an Ürdün buz deliğinin bulunduğu yerdeydi ve... son!

Postnikov bir-iki kez dört bir yanına baktı. Etrafta kimsecikler yoktu; lambalar rüzgârda sallanıyor, ışıkları titreşiyor ve rüzgâr bu kırık dökük çığlığı kıyıya ulaştırıyordu, belki de son çığlıktı bu.

İşte yine tekdüze bir çığlık duyuldu, suda bir çalkalanma oldu.

Nöbetçi daha fazla dayanamayıp nöbet yerini terk etti.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Postnikov iskeleye doğru fırladı, küt küt atan kalbiyle buzun üstünde koşmaya başladı. Sonra yükselen su havuzuna geçti, suya gömülen adamın çırpındığı yeri hızla araştırdıktan sonra adama tüfeğinin kundağını uzattı

Boğulmakta olan adam dipçiğe yapıştı, Postnikov da süngüden çekip onu kıyıya çıkardı.

Kurtarılan da kurtaran da tepeden tırnağa ıslanmıştı. Kurtarılan yorgunluktan bitmiş haldeydi; tir tir titriyor, ayakta duramıyor, boş çuval gibi yere düşüyordu. Kurtarıcı, er Postnikov onu buzun üzerine bırakmayı göze alamadı ve rıhtıma çıkardı; teslim edeceği birini bulmak için etrafına bakınmaya başladı. Bu sırada rıhtımda, o yıllarda faaliyette olan –ama zamanla kaldırı-

lan– Saray Maluller Bölüğü'nün bir subayının içinde olduğu bir kızak göründü.

Bu beyefendi Postnikov açısından hiç de uygun olmayan bir zamanda ortaya çıkmıştı; büyük olasılıkla çok aymaz, değişken karakterli, üstelik biraz kalın kafalı, küstah mı küstah bir adamdı.

Kızaktan atlayıp hemen sorguya başladı: "Bu adam da kim? Kimin nesi?"

"Suya gömüldü, boğuluyordu!" diye anlatmaya başladı Postnikov.

"Kim boğuluyordu? Sen mi boğuluyordun? Neden burada?"

Subay burnundan gürültüyle solurken Postnikov birden kayboluverdi: Şimdi tüfeğini omzuna asmış, nöbetçi kulübesinde dikiliyordu.

Subay neler olup bittiğini anlamış mıydı, bilinmez ama işi fazla kurcalamaya kalkışmadı: Kurtarılan adamı kızağa bindirip Morskaya Caddesi'ndeki Amirallik Semti Polis Karakolu'na götürdü. Burada, sırılsıklam bir halde getirdiği adamı sarayın karşısındaki geniş buz deliğinde boğulmak üzereyken gördüğünü, bir subay olarak yaşamını hiçe sayıp onu kendi elleriyle kurtardığını anlattı.

Kurtarılan adam hâlâ tepeden tırnağa ıslak, zangır zangır titriyordu, yorgunluktan bitkin düşmüştü. Korkudan ve aşırı güç kaybından kendinde değildi, dolayısıyla kendisini kimin kurtardığıyla ilgilenecek hali yoktu.

Polis olan sağlık görevlisi uykulu haline rağmen onun etrafında dört dönüyordu. Kalemde Maluller Bölüğü subayının sözlü ifadesine göre zabıt tutuluyordu ama polis memurları, subayın sudan nasıl kupkuru çıktığı hakkında kendilerine özgü kuşkularıyla şaşkınlıklarını belirtiyorlardı. "Hayat kurtarma madalyası" almayı kafasına takmış olan subay, bu garip durumu tesadüflerin bir araya gelmesiyle açıklıyordu ancak bunu ipe sapa gelmez, inanılmayacak biçimde dile getiriyordu. Komiseri uyandırmaya gittiler, sorup soruşturmak için adam gönderdiler.

Bu arada sarayda konuyla ilgili olarak başka gelişmeler yaşanıyordu.

ALTINCI BÖLÜM

Subayın kurtarılan adamı kızağıyla alıp götürmesinden sonraki olaylardan Saray Muhafız Bölüğü'nde kimsenin haberi yoktu. İzmaylovski Alayı subaylarının ve askerlerinin bildikleri şuydu: Birliklerinde görev yapan Postnikov, nöbetçi kulübesini terk ederek bir adamı kurtarmak üzere dışarı çıkmış, böylece ciddi bir hizmet ve görevi ihmal suçu işlemişti. Bu yüzden er Postnikov hemen askeri mahkemeye sevk edilecek ve dayaktan geçirilecekti. Bölük komutanından alay komutanına kadar bütün sıralı amirler de kendilerini savunamayacak ve itiraz edemeyecek şekilde çok kötü bir durumla karşı karşıya kalacaklardı.

Hâlâ sırılsıklam olan ve titreyen er Postnikov –söylemeye hiç gerek yok– hemen nöbetten alındı ve muhafız bölük binasına götürüldü. Orada N.İ. Miller'e bizim de ayrıntılarıyla bildiğimiz her şeyi –Maluller Bölüğü subayının boğulmaktan kurtarılan adamı kızağa bindirişine ve arabacıya Amirallik Polis Karakolu'na çekmesini söyleyişine kadar– tam doğrulukla anlattı.

Tehlike kaçınılmazdı. Kuşkusuz, Maluller subayı komisere her şeyi anlatacak, komiser bu olayı hemen Petersburg Polis Müdürü Kokoşkin'e bildirecek, o da durumu sabahleyin imparatora arz edecek, ortalık "toz duman" olacaktı.

Uzun uzun düşünecek zaman yoktu, olayı üstlere bildirmek gerekiyordu.

Nikolay İvanoviç Miller bağlı olduğu tabur komutanı Yarbay Svinyin'e ivedi kaydıyla bir not gönderdi. Notta mümkün olan en kısa zamanda Saray Muhafız Bölüğü'ne intikal etmeleri gerektiğini, başlarına gelen korkunç bir felakete karşı alınacak önlemler konusunda yardım rica ettiklerini bilgilerine sunuyordu.

Bütün bunlar saat üçe doğru olmuştu; Kokoşkin ise imparatora raporunu sabah erkenden sunardı. Haliyle düşünmek ve harekete geçmek için çok az zamanları kalmıştı.

YEDİNCİ BÖLÜM

Nikolay İvanoviç Miller'in en belirgin özelliği olan merhamet ve şefkat duygusu Yarbay Svinyin'de pek gelişmemişti. Svinyin acımasız biri değildi ama her şeyden önce "aşırı kuralcıydı" (günümüzde böyle bir tip hâlâ esefle anılıyor). Sertliğiyle öne çıkmıştı, hatta katı disipliniyle böbürlenmekten hoşlanırdı. Kötülük yapmaktan zevk almaz, birilerine acı çektirmek için gereksiz yere neden aramazdı; gelgelelim biri görevini ihmal ederse acımasız biri olup çıkardı. Bu durumda suçluyu suça yönelten nedenleri tartışmayı yersiz bulur, görev esnasında işlenen her kusurun cezalandırılması kuralını izlerdi. Bu nedenledir ki, muhafız bölüğünde herkes er Postnikov'un nöbet yerini terk ettiği için çekeceği acılara katlanması gerekeceğini, dayanamaması durumunda da Svinyin'in kara yaslara bürünmeyeceğini konuşuyordu.

Bu üst rütbeli subay, amirleri ve –aralarında ona sempati duymayanların da bulunduğu– arkadaşları arasında karakterinin bu özellikleriyle tanınırdı. Çünkü o yıllar henüz "hümanizm" ve benzeri yanılgılar tamamen ortadan kaldırılmamıştı. Svinyin "hümanistlerin" onu yermelerine yahut övmelerine kayıtsızdı. Svinyin'den ricacı olmak, ona yalvarmak ya da onu merhamete çağırmak tümüyle faydasızdı. Bütün bunlara rağmen o dönemin kariyer sahibi insanları gibi çelik iradeliydi. Ne var ki Aşil gibi onun da zayıf bir noktası vardı.

Svinyin kariyerine iyi başlamıştı; kuşkusuz onu titizlikle koruyor, tören üniformasının üzerine bir toz zerresi bile konmasın diye titizlendiği gibi onun kıymetini biliyordu. Gelin görün ki, ona emanet edilen taburlardan birinde bir askerin sebep olduğu bu talihsiz hata, mutlaka bütün birliğinin disiplinine gölge düşürecekti. Svinyin'in kariyerini iyi bir şekilde başlatanlar ve titizlikle destekleyenler, erlerden birinin son derece soylu bir merhamet duygusuyla yaptığı bu insani eylem nedeniyle tabur komutanının suçlu olup olmadığını araştırmayacaklardı; hatta birçoğu yakınlarının önünü açmak yahut kimi personel tarafından kayırılan bir genci desteklemek amacıyla seve seve ayağını kaydırmaya çalışacaklardı. İmparator da kuşkusuz öfkelenecek; alay komutanına "subaylarının zayıf" alay mensuplarının ise "disiplinsiz" olduğunu söyleyecekti. Peki,

buna neden olan kimdi? Svinyin... Böylece bu yetersizliğin getirdiği kınama Svinyin'in itibarı üzerinde silinmez bir leke olarak kalacaktı. Ve elbette portresi, çağdaşları arasında dikkate değer biri olarak Rus İmparatorluğu Tarihi Şahsiyetler Galerisi'ne konmayacaktı.

O yıllarda tarih araştırmaları az yapılmakla birlikte buna inanılıyor, özellikle tarih yazımına büyük ilgi gösteriliyordu.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Svinyin gecenin üçüne doğru Yüzbaşı Miller'in ivedi kayıtlı notunu alır almaz yatağından telaşla fırladı; üniformasını giydi, korku ve öfke içinde Kışlık Saray Muhafız Bölüğü'ne geldi. Hemen er Postnikov'u sorguladı ve birliğinde olağanüstü bir olayın meydana geldiğinden emin oldu. Er Postnikov, nöbeti esnasında meydana gelen olayı –daha önce bölük komutanı Yüzbaşı Miller'e verdiği ifadede anlattığı gibi– açık yüreklikle tabur komutanına da tekrarlamıştı. Asker, Tanrı'nın ve imparatorun önünde bağışlanmaz bir suçlu olduğunu söyledikten sonra, nöbetteyken buz deliğinde boğulmakta olan birinin inlemelerini duyduğunu, adamın büyük acı çektiğini, uzun bir süre görev borcu ve insani sorumluluk duygusu arasında kaldığını, sonunda ayartıya kapıldığını ve bu mücadeleye daha fazla dayanamayarak nöbetçi kulübesini terk edip buzun üstüne atladığını, boğulmak üzere olan adamı kıyıya çıkardığını ve bu sırada aksi gibi oradan geçmekte olan Saray Maluller Komutanlığı'nın bir subayına rastladığını anlattı.

Yarbay Svinyin umutsuzluk içindeydi; Postnikov'u hemen tutuklatıp onu doğru kışla hapishanesine gönderebilir, böylece hırsını ondan çıkarıp rahatlayabilirdi. Ayrıca Miller'in askeri hizmete hiç de uygun olmayan "insancıllığını" eleştirerek ona bir-iki iğneleyici laf sokabilirdi. Ama bunlar durumu düzeltmeye yetmezdi. Nöbet yerini terk etmek gibi kusurlu bir eyleme gerekçeler aramak mümkün değildi. Geriye tek bir çıkış yolu kalıyordu – bu olayın imparatordan saklanması...

İyi de böyle bir olayı gizlemek mümkün müydü?

Görünüşe bakılırsa bu olanaksızdı. Çünkü olayı yalnızca muhafız bölüğü değil, şu hasetçi Maluller subayı da biliyordu ve bu

adam kuşkusuz olanları çoktan General Kokoşkin'in bilgilerine ulaştırmayı başarmıştı... Şimdi arabaya atlayıp nereye gitmeliydi? Kime koşturmalı, kimin yardımını ve desteğini aramalıydı?

Svinyin, Büyük Prens Mihail Pavloviç'e gidip her şeyi açık açık anlatmak istedi. O zamanlar bu tür manevralar çok yaygındı. Büyük Prens ateşli karakteriyle varsın öfkelensin, bağırıp çağırsındı; huyu böyleydi: Önce aşırı sert davranır, hatta işi ağır hakaretlere vardırırdı ama çok geçmeden bağışlar, savunmaya geçerdi. Benzer olaylar az değildi, bazen kasten aranırdı. "*Sert sözle insan incinmez.*" Svinyin olayı bu yolla çözmeyi çok istiyordu, ancak gecenin bu vaktinde birini saraya kabul etmek Büyük Prens'i rahatsız etmez miydi? Diğer taraftan sabaha kadar bekleyip Kokoşkin'in raporuyla hükümdarın huzuruna çıktığında Mihail Pavloviç'e gitse geç kalmış olurdu. Svinyin bu zorlukların ortasında debelenip dururken birden rahatladı: Kafasında bu zamana dek sisin içine gizlenmiş başka bir çıkış yolu daha şekillenmeye başlamıştı.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Harp tarihinde kuşatılmış bir kalenin surlarından gelecek büyük tehdit karşısında duvarlardan uzaklaşmak yerine, tam dibine yaklaşmak gibi ünlü bir askeri taktik vardır. Svinyin ilk akla geleni yapmaya değil, zaman kaybetmeden doğruca Kokoşkin'e gitmeye karar verdi.

O zamanlar Polis Müdürü Kokoşkin hakkında Petersburg'da pek çok korkunç ve saçma sapan söylenti yayılırdı. Oysa onun çok yönlü, olağanüstü bir diplomasisi vardı; bu diplomasisi sayesinde "filden pire yaptığı gibi, pireden de fil yapabiliyordu".

Kokoşkin gerçekten çok sert, dehşet verici bir tipti, herkeste büyük korku uyandırırdı. Ama bazen askerlerin arasından haylaz ve hoş sohbet tiplere hoşgörülü davrandığı olurdu; o yıllarda böyle haylaz askerler çoktu ve bunlar, onun şahsında güçlü ve yılmaz bir koruyucu buluyorlardı. Genelde çok şey yapabiliyordu; yeter ki istesin, çok şey yapmayı bilmişti. Svinyin de, Yüzbaşı Miller de onun bu yanını biliyordu. Miller de tabur komutanının Kokoşkin'e gitmesine, onun yüceliğine ve "çok yönlü diplomasisine" bel bağ-

lamayı göze almasına destek vermişti. Böylece büyük olasılıkla –Kokoşkin'in kaçınmak için büyük çaba gösterdiği– imparatorun öfkesine maruz kalmadan bu sıkıntılı olaydan kurtulmanın yolları konusunda generale telkinde bulunacaktı.

Svinyin kaputunu giydi, yukarı bakıp birkaç kez, "Tanrım! Tanrım!" dedi ve Kokoşkin'e gitti.

Saat neredeyse sabahın beşiydi.

ONUNCU BÖLÜM

Polis Müdürü Kokoşkin'i uyandırıp çok önemli bir iş için Svinyin'in geldiğini bildirdiler.

General hemen yatağından kalktı, alnını silip esneyerek arkalığıyla Svinyin'in yanına geldi; bir yeri ağrıyormuş gibi bükünüyordu. Svinyin'in anlattıklarını büyük bir dikkatle ama sakince dinledi. Bütün bu açıklamalar ve hoşgörü istekleri sırasında sadece bir-iki soru sordu:

"Asker nöbet yerini terk edip birini mi kurtardı?"

"Aynen öyle efendim" diye yanıtladı Svinyin.

"Peki, nöbetçi kulübesi?"

"Bu süre içinde boş kaldı."

"Hımın... Boş kaldığını biliyordum da çalınmadığına çok memnunum."

Svinyin, generalin her şeyi çoktan öğrendiğini, bunu sabah raporunda çara nasıl takdim edeceğine karar verdiğini ve bu kararı değiştirmeyeceğini düşünüyordu. Yoksa Saray Muhafız Birliği'nden bir nöbetçinin nöbet yerini terk etmesi gibi bir olay enerjik polis müdürünü son derece endişelendirirdi.

Oysa Kokoşkin'in hiçbir şeyden haberi yoktu. Boğulmaktan kurtarılan bir adamla karakola gelen Maluller subayının ifadesini almış, bu olayda kayda değer bir şey görmemişti; yaşananlar, yorgun polis müdürünü gecenin yarısında tedirgin edecek kadar önemli değildi. Öte yandan olay komisere son derece kuşkulu görünmüştü, çünkü Maluller subayı kupkuruydu; boğulmakta olan adamı hayatını tehlikeye atarak kurtarmış olsa kesinlikle böyle olmazdı. Komiser bu subayın yeni bir madalya almak isteyen hırslı bir yalan-

cı olduğunu anlamış, bu yüzden nöbetçi memur ifadeyi yazarken subayı yanında alıkoymuş, küçük ayrıntıları soruşturarak gerçeğe ulaşmaya çalışmıştı. Olayın onun mıntıkasında gerçekleşmesi ve kurtarılan adamı polisin değil, bir saray subayının getirmesi de hoşuna gitmemişti.

Kokoşkin'in sakin oluşunu açıklamak çok kolaydı: Öncelikle günlük koşuşturmaların dışında, bir de gece iki yangının söndürülmesine katılmış, çok yorgun düşmüştü; ikincisi nöbetçi er Postnikov'un sebep olduğu olayın onu, bir polis müdürünü doğrudan ilgilendiren bir yanı yoktu.

Bununla birlikte Kokoşkin hemen gerekli emirleri verdi.

Amirallik karakoluna bir polis gönderip Maluller subayıyla birlikte boğulmaktan kurtarılan adamın derhal getirilmesini, Svinyin'den ise çalışma odasının önündeki küçük odada beklemesini rica etti. Sonra kapısını açık bırakarak odasına girdi, masaya geçip evrakları imzalamaya koyuldu ama kısa bir süre sonra başını ellerinin üzerine koyup oracıkta uyuklamaya başladı.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

O yıllarda ne telgraf ne de telefon vardı; yetkili makamların ivedi emirlerini iletmek için ülkenin dört bir yanına –Gogol'un komedisinde de ölümsüzleşen– "*kırk bin kurye*" gönderiliyordu.[3] Bu elbette telgraf ya da telefon kadar hızlı değildi ama şehre belirgin bir canlanma getiriyor, yetkili makamların sürekli tetikte olduklarını gösteriyordu.

Komiser, kurtarıcı-subay ve boğulmaktan kurtarılan adam nefes nefese Amirallik Karakolu'ndan gelinceye kadar, asabi ve enerjik General Kokoşkin şekerlemesini tamamlayıp canlanmıştı. Yüzündeki ifadeden ve zihinsel yeteneklerinin dışavurumundan belli oluyordu bu.

Kokoşkin herkesin odaya gelmesini emretti, Svinyin'i de çağırdı.

"Zabıt?" diye sordu komisere tok bir sesle.

Komiser katlanmış evrakı sessizce ona uzatıp, "Müsaade buyu-

3 Nikolay Gogol'un *Müfettiş* adlı oyunundan yanlış bir alıntı. Doğrusu "otuz beş bin kurye" (ç. n.)

rursanız, ekselanslarına özel olarak birkaç şey söylemek istiyorum" dedi alçak sesle.

Kokoşkin pencere boşluğuna doğru uzaklaştı, komiser de onu izledi.

"Nedir mesele?"

Komiserin anlaşılmaz fısıltıları, generalin net çatlak sesi duyuldu.

"Hmm... Evet! Peki, nasıl olabilir? Olabilir... her zaman kuru çıkmayı başarırlar... Başka bir şey yok mu?"

"Yok efendim."

General pencere boşluğundan çıkıp masasına oturdu ve okumaya başladı. Sıkıntılı ve kuşkulu bir tavır sergilemeden içinden okuyordu zaptı. Sonra kurtarılan adama dönerek yüksek ve kararlı bir sesle sordu: "Birader, sen sarayın tam karşısındaki şu buz deliğine nasıl düştün?"

"Bağışlayın" diye yanıtladı kurtarılan.

"Hay hay! Sarhoş muydun?"

"Bağışlayın, sarhoş değildim, şey... Sadece içkiliydim."

"Suya neden düştün?"

"Buzun kenarından geçmek istedim, yolumu şaşırıp suya düştüm."

"Demek hava karanlıktı, öyle mi?"

"Karanlıktı, ortalık karanlıktı ekselansları!"

"Seni sudan çıkaranı görmedin mi?"

"Bağışlayın, hiçbir şey görmedim. İşte, onlar olabilir." Maluller subayını gösterdi ve ekledi: "Kimin kurtardığını fark etmedim, çok korkmuştum."

"İşin aslı bu işte: Evinizde uyuyacağınıza dışarıda sürtüyorsunuz! Şimdi dikkatlice bak ve sana iyilik yapan bu adamı sonsuza dek unutma. Bu onurlu adam senin için hayatını tehlikeye attı!"

"Ölene kadar unutmayacağım."

General subaya dönerek, "Adınız nedir?" diye sordu.

Maluller subayı adını ve soyadını söyledi.

"Duydun mu?"

"Duydum ekselansları."

"Ortodoks musun?"

"Evet, Ortodoksum ekselansları,"

"Sağlık dualarında bu adı sakın unutma."

"Anacağım ekselansları."

"Onun için Tanrı'ya dua et ve şimdi defol git; seninle işimiz bitti."

Adam onu bıraktıkları için son derece mutluydu; yerlere kadar eğilip selam verdi.

Svinyin ayakta dikiliyordu, olayların akışının Tanrı'nın lütfuyla gösterdiği bu değişim karşısında afallayıp kalmıştı.

ON İKİNCİ BÖLÜM

Kokoşkin Maluller Bölüğü subayına döndü: "Bu adamı hayatınızı tehlikeye atarak mı kurtardınız?"

"Aynen böyledir ekselansları."

"Bu olayın tanığı yok... ama o geç saatte olamazdı zaten, değil mi?"

"Evet ekselansları. Karanlıktı, rıhtımda nöbetçiden başka kimse yoktu."

"Nöbetçiyi karıştırmayalım şimdi... Nöbetçi nöbet yerinde durur, başka bir işle dikkatini dağıtmaz. Zabıtta yazılanlara inanıyorum; zaten bunlar sizin sözleriniz, değil mi?"

Kokoşkin bunları tehdit ediyormuş yahut bağırıyormuş gibi özellikle vurgulayarak söylemişti. Ama subay ürkmedi; gözlerini fal taşı gibi açıp göğsünü şişirerek, "Benim sözlerim... ve tamamen doğrudur ekselansları" diye cevap verdi.

"Bu davranışınız ödülü hak ediyor."

Subay şükranlarını bildirip tekrar yerlere kadar eğildi.

"Teşekkür edecek bir şey yok" dedi Kokoşkin, "Bu özverili davranışınızı majesteleri imparatora bildireceğim. Göğsünüz bugün bir madalyayla süslenebilir belki... Şimdi evinize gidin, sıcak bir şeyler için. Evden ayrılmayın, çünkü çağrılabilirsiniz."

Maluller Bölüğü subayı tepeden tırnağa ışıdı, yerlere kadar eğilip çıktı.

Kokoşkin onun arkasından, "İmparator bizzat onu görmek isteyebilir" dedi.

"Baş üstüne efendim" diye yanıtladı komiser.

"Seninle de işim kalmadı, gidebilirsin..."

Komiser kapıyı arkasından kapattıktan sonra dini alışkanlığına uygun şekilde istavroz çıkardı. Maluller subayı aşağıda onu bekliyordu. Eve geldikleri zamankinden çok daha içli dışlı bir halde birlikte çıktılar.

Polis müdürünün odasında sadece Svinyin kalmıştı. General ona uzun uzun ve dikkatle baktıktan sonra, "Büyük Prens'e gitmediniz, değil mi?" diye sordu. O yıllarda Büyük Prens'ten söz edildiğinde, herkes bunun Büyük Prens Mihail Pavloviç olduğunu bilirdi.

"Doğruca size geldim" diye cevapladı Svinyin.

"Nöbetçi subay kim?"

"Yüzbaşı Miller."

Kokoşkin tekrar dikkatle Svinyin'e baktı: "Sanırım bana daha önce farklı bir şeyler anlatmıştınız."

Svinyin müdürün ne demek istediğini anlamamıştı, susuyordu.

"Her neyse" dedi Kokoşkin, "İyi geceler."

Huzura kabul sona ermişti.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Öğle üzeri Maluller Birliği'nin subayı Kokoşkin'in tarafından gerçekten çağrıldı. Kokoşkin, imparatorun Saray Maluller Bölüğü subayları arasında böyle gözü açık, özverili insanların bulunmasından çok memnun olduğunu; ona *Hayat Kurtarma Madalyası* verilmesini istediğini çok tatlı bir dille Svinyin'e bildirdi. Kokoşkin madalyayı kahramana kendi elleriyle taktı, subay da kurula kurula şehirde dolaşmaya çıktı. Bu durumda konunun kapandığı düşünülebilirdi ama Yarbay Svinyin bu olayın tam anlamıyla bitmediğini hissediyor, buraya *point sur les i*[4] olarak çağrıldığını düşünüyordu. O kadar endişeliydi ki üç gün hasta yattı. Dördüncü gün Petro Evi'ne gitti, Kurtarıcı İsa ikonasının önünde dualar etti. Sakinleşmiş bir halde eve dönünce Yüzbaşı Miller'ı çağırttı.

"Tanrıya şükür Nikolay İvanoviç" dedi Miller'e, "O korkunç fırtına tamamen dindi, şu talihsiz nöbetçi olayı tümüyle çözüldü.

4 Fr. En ayrıntılı olanlar da dahil, tüm detayları anlamayan birisine çok açık ve kesin bir şekilde açıklamak. (ç. n.)

Artık derin bir nefes alabiliriz sanırım. Bunu önce elbette Tanrı'ya, sonra da General Kokoşkin'e borçluyuz. Varsınlar kötü ve acımasız desinler; onun yüce gönüllülüğüne minnettarım; pratik zekâsına ve becerikliliğine saygım var. Gerçekte arsızlığı madalya yerine, bir ahırda iyice ıslatılmakla ödüllendirilmesi gereken bu malın gözü malulün palavralarından ustaca yararlandı ama geriye başka bir şey kalmadı: Pek çok şeyi kurtarmak için ondan yararlanmak lazımdı. Kokoşkin, kimsenin burnu kanamadan zekice halletti bu işi; üstelik herkes memnun ve mutlu oldu. Laf aramızda, güvenilir bir kişinin aktardığına göre, Kokoşkin benden de çok memnun kalmış. Hiçbir yere gitmeyip doğruca ona geldiğim ve şu madalya alan hergeleyle takışmadığım için mutlu olmuş. Sözün kısası kimse acı çekmedi, her şey öyle ustalıkla halledildi ki, ileride endişelenmemize neden olabilecek bir şey kalmadı. Ancak küçük bir sıkıntımız var... Biz de Kokoşkin'in yolundan giderek ileride yaşanabilecek tatsız bir olaya karşı kendimizi sağlama almak için işimizi beceriyle bitirmek zorundayız. Durumu henüz açıklığa kavuşmamış bir kişi daha var... Er Postnikov'dan söz ediyorum. Hâlâ hapiste. Başına geleceklerin beklentisiyle ne acılar çekiyordur kim bilir... Onun bu korkunç acılarına bir son vermemiz lazım."

"Evet, tam zamanı!" dedi Miller sevinerek.

"Eh, elbette bu görevi en iyi yerine getirecek kişi sizsiniz: Şimdi lütfen kışlanıza gidin, bölüğünüzü toplayın, Postnikov'u hapisten çıkarın, saf düzenindeki bölüğün önünde ona iki yüz sopa attırın."

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Miller şaşkınlıktan donakaldı. Bu genel sevinç ortamında, parmaklıkların ardında başına gelecekleri bekleyerek zaten yeterince acı çeken er Postnikov'a acıyıp onu tamamen affetmesi için Svinyin'i ikna etmeye çalıştı ama Svinyin birden parladı; hatta Miller'in devam etmesine izin vermedi.

"Hayır!" diye sözünü kesti, "Bırakın şu konuyu! Size ustalıktan söz ediyorum, siz de tutmuş beceriksizce davranıyorsunuz, yeter artık!" Sonra daha kuru, resmi ve sert bir tonda devam etti: "Bu olayda siz de pek haklı değilsiniz, hatta çok kabahatlisiniz; çünkü

bir askere uymayan yumuşak bir tabiatınız var. Karakterinizdeki bu eksiklik ast-üst itaat düzenini olumsuz yönde etkiler, bu nedenledir ki ceza uygulanırken bizzat orada bulunmanızı ve dayağın ciddi bir şekilde... Yani olabildiğince sertçe yerine getirilmesinde ısrarcı olmanızı emrediyorum. Bunun için sopaları erin sırtına indirecek askerlerin orduya yeni katılan gençlerden seçilmesi emrini verin. Bu konuda bizim bütün yaşlılara askeri liberalizm hastalığı bulaşmış. Bunlar arkadaşlarını gerektiği gibi sopalamayıp sadece sırtındaki pireleri ürkütüyorlar. Ben de bizzat gelip suçlunun nasıl sopalandığını göreceğim."

Bir amirin hizmetle ilgili emirlerini geçiştirmek elbette olanaksızdı. Yumuşak kalpli N.İ. Miller, tabur komutanının ona verdiği emri mutlaka yerine getirmek zorundaydı.

Bölük İzmaylovski Kışlası'nın avlusunda yerini almıştı. Depodan yeterli miktarda sopa getirildi ve hapisten çıkarılan er Postnikov, orduya yeni katılan genç arkadaşlarının gayretli katkılarıyla "iyice benzetildi". Askeri liberalizm hastalığına henüz yakalanmamış bu gençler, tabur komutanı tarafından Postnikov için belirlenen cezayı tam anlamıyla mükemmelce, *point sur les i* şeklinde sahnelediler. Cezalandırılan Postnikov kaldırıldı; üzerinde sopa yediği kaputuna yatırılıp doğruca alay revirine getirildi.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

Tabur komutanı Svinyin cezanın uygulandığı bilgisini alır almaz babacan tavırlarla Postnikov'u revirde ziyaret etti, emrinin kusursuzca uygulandığından en açık biçimde emin oldu. Yumuşak kalpli ve sinirleri bozuk Postnikov "gerektiği şekilde benzetilmişti" Svinyin memnundu; kendi hesabından cezalandırılan Postnikov'a iyileşene kadar rahat etmesi için 500 gram şeker ve 125 gram çay verilmesini emretti.

Bu emri duyan Postnikov, "Çok memnun oldum efendim" dedi yattığı yerden, "Bu babalığınıza çok teşekkür ederim."

Asker gerçekten "memnundu" çünkü hapis geçirdiği üç gün boyunca çok daha kötüsünü beklemişti. O zorlu dönemde, bu iki yüz sopa, askeri mahkemenin vereceği cezalarla karşılaştırıldığında

devede kulak kalırdı. Şansına yukarıda sözü edilen bütün o cesur ve taktiksel manevralar olmasaydı, Postnikov çok daha büyük cezalara çarptırılabilirdi.

Ancak söz konusu olaydan memnun olanlar sadece bu iki adam değildi.

ON ALTINCI BÖLÜM

Er Postnikov'un el altından yürütülen kahramanlığı, basından ses çıkmayan o yılların sonsuz dedikodu ortamında, başkentin çeşitli çevrelerinde yayıldı. Ağızdan ağza dolaşan hikâyede gerçek kahramanın –er Postnikov'un– adı unutulup gitti, ancak olayın kendisi hayli abartıldı ve çok ilginç, romantik bir karakter kazandı.

Anlatılanlara göre, olağanüstü bir adam, sözde Peter ve Pol Kalesi yönünden saraya doğru yüzüyormuş, sarayda nöbet tutan askerlerden biri yüzücüye ateş ederek yaralamış, oradan geçen malul bir subay da suya atlayıp adamı kurtarmış; bunun karşılığında biri gerektiği gibi ödüllendirilmiş, diğeri de hak ettiği cezayı almış... Bu saçma sapan söylenti, bu sırada "dünyevi olaylara" karşı ihtiyatlı davranan ama onlara kayıtsız da kalamayan ve Moskova'daki dindar Svinyin ailesine büyük teveccüh gösteren piskoposun yaşadığı manastır pansiyonuna kadar ulaştı.

Ateş edilmesi hikâyesi sağgörülü piskoposa kuşkulu görünmüştü. O gece yüzücüsü de kimin nesiydi öyle? Şayet kaçak bir mahkûmsa Neva Kalesi'nden yüzerek gelen bu adama ateş edip görevini yerine getiren nöbetçi neden cezalandırılmıştı? Mahkûm değil de Neva dalgalarından kurtarılması gereken esrarengiz biriyse, nöbetçi bunu nereden bilecekti? Öyleyse durum orda burda konuşulduğu gibi değildi. Toplumda pek çok şey son derece üstünkörü ele alınır ve "saçmalamaya kadar vardırılır". Ancak manastırlarda ve yurtlarında yaşayanlar bu tür konulara daha ciddi yaklaşırlar ve dünyevi meseleleri iyi bilirler.

ON YEDİNCİ BÖLÜM

Bir gün Svinyin hayır duasını almak için piskoposu ziyaret ettiğinde, çok saygıdeğer piskopos ona şu "rastlantı eseri ateş etme" konusunu açtı. Svinyin, bizim de bildiğimiz gerçeği, yani "ateş etme" gibi bir olayın yaşanmadığını anlattı.

Piskopos gerçek hikâyeyi beyaz tespihini hafif hafif çekerek sessizce dinledi; gözlerini Svinyin'den hiç ayırmadı. Svinyin konuşmasını bitirdikten sonra alçak ve hışırtılı bir sesle, "Bu durumda" dedi, "Olayın herhangi bir noktasında ya da tümünde, tam bir gerçeğe uygunluktan söz edilemeyeceği sonucuna varmak gerekmez mi?"

Svinyin bir an duraksadı, sonra kaçamak bir yanıt verip, raporu kendisinin değil General Kokoşkin'in hazırladığını söyledi.

Tesbihini sararmış parmaklarının arasında birkaç kez çeken Piskopos, "Yalan ile *tam doğru olmayanı* birbirinden ayırmak gerekir" dedi. Tekrar tespihini çekmeye başladı; yine sessizlik ve sonra mırıltılı, tekdüze bir ses: "Tam doğru olmayan yalan değildir. Ama yok denecek kadar az olmalıdır."

"Gerçekten de öyle" dedi teşvik edilen Svinyin, "Görevi ihmal suçundan dolayı bir askeri cezalandırmak zorunda kalmam, kuşkusuz beni en çok rahatsız eden olay olmuştur."

Tespih ve tekdüze ses, Svinyin'in sözünü kesti: "Görev asla ihmal edilmemelidir."

"Evet ama bunu kendisiyle mücadele ederek, tehlikeyi göze alarak, yüce gönüllükle ve merhametle yaptı. Birinin hayatını kurtarırken kendi hayatını mahvedeceğini biliyordu. Bu, çok yüce, kutsal bir duygu!"

"Kutsallık sadece Tanrı tarafından bilinir, bedenî ceza sıradan insanı öldürmez, evet, bedenî ceza ne halkların gelenekleriyle ne de kutsal metinlerin ruhuyla çelişir. Kaba etine yediğin kızılcık, ruhundaki en hassas acının yanında hiç kalır. Bu durumda adaletiniz en ufak yara almadı. Ama *hayat kurtarma madalyasından* mahrum oldu. Ölmekte olan birini kurtarmak yararlılık değil, bir görevdir. Kurtarabilecek durumda olup kurtarmayan yasanın önünde cezasını çeker. Kurtaran görevini yerine getirdi."

Yine bir duraklama, tesbih ve tekdüze ses:

"Kahramanlık uğruna bir askerin onurunun kırılması ve yaralanması bir nişanla ödüllendirilmesinden çok daha yararlıdır. Ama asıl önemli olan, bu işle ilgili olarak dikkatli davranmak ve kimse hakkında hiçbir yerde konuşmamaktır."

Belli ki bu işten piskopos da memnundu.

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

Büyük inançlarıyla Tanrı'nın sırlarına nüfuz etme olanağı bahşedilmiş mutlu seçilmişlerin cesareti bende olsaydı, belki de Tanrı'nın, yarattığı kulu Postnikov'un alçakgönüllü ruhunun davranışından memnun olduğu varsayımını söyleme cesaretini kendimde bulabilirdim. Ama inancım yeteri kadar güçlü değil; aklım bu kadar yücesine ermiyor. Dünyevi yaşamın kurallarına göre yaşıyorum. İyiliği sadece iyilik için seven, bunun için hiçbir ödül beklemeyen ölümlüleri düşünüyorum. Bu içten ve güvenilir insanlar da sanırım, sevginin kutsal itici gücünden ve en azından doğru, yapaylıktan uzak öykümün uysal kahramanının kutsal sabrından çok memnun kalacaklardır.

1887

Mühürlü Melek

BİRİNCİ BÖLÜM

Svyatka günlerinde, Vasilyev Günü arifesiydi.[1] *Hava iyice azıtmıştı. Volga boyunda kışın patlayan ünlü kar fırtınalarından biri pek çok kişiyi, uçsuz bucaksız bozkırın ortasındaki tek kervansaraya sürüklemişti. Soylular, tüccarlar, köylüler, Ruslar, Mordvinler, Çuvaşlar... hepsi kendini burada bulmuştu. Böyle bir geceleme yerinde rütbesi ve makamı kişiye bir ayrıcalık tanımazdı: Nereye baksan insan kaynıyordu; kimi kurulanıyor, kimi ısınıyor, kimi kendine küçük bir köşe arıyordu. Tıklım tıklım insanla dolu basık tavanlı karanlık kulübede boğucu bir hava vardı ve ıslak elbiselerden yoğun bir buhar yükseliyordu. Hiç boş yer yoktu: Raflar, ocaklar, tezgâhların üstü, hatta çamur içindeki toprak zemine kadar her yer insanlarla doluydu.*

Asık suratlı hancı, ne konuklardan ne de onlardan gelecek kazançtan hoşnuttu. Kızakla avluya ulaşan iki tüccarı da içeri aldıktan sonra kapıyı çarparak kapattı. Anahtarı ikonaların durduğu dolaba asarken kendi kendine söylendi: "Şimdi gelsinler bakalım... Başlarını kapıya vursalar da açmayacağım!"

Ancak sözünü henüz bitirmiş, eski usul istavroz çıkarıp[2] *koyun postundan kalın paltosunu çıkarmış, sıcak sobanın yanına uzanmaya hazırlanıyordu ki, birden ürkek bir el cama vurdu.*

"Kim o?" diye bağırdı hancı yüksek sesle ve hoşnutsuzca.

"Biz!" dedi, pencerenin ardından bir ses.

"Ee, ne istiyorsunuz?"

"İsa aşkına bizi içeri al, yolumuzu kaybettik... donmak üzereyiz."

"Kalabalık mısınız?"

Soğuktan dişlerini takırdattığı anlaşılan biri, "Çok değil, çok değil!" dedi kekeleyerek pencerenin ardından, "Sadece on sekiz kişiyiz... On sekiz."

---

1 Noel Bayramı ile Vaftiz Bayramı arasındaki dönem; Vasilyev Bayramı: 31 Aralık, eski takvime göre 13 Ocak. (ç. n.)

2 İstavrozu üç parmakla değil, eski İnanç mensupları gibi iki parmakla çıkarmak. (ç. n.)

"Yerim yok, içerisi tıklım tıklım dolu."

"N'olur içeri al da ısınalım bari!"

"Kimsiniz siz?"

"Kervancılarız."

"Yüksüz müsünüz, yüklü mü?"

"Yüklüyüz hemşerim, hayvan postu taşıyoruz."

"Post! Post taşıyorsunuz ve burada gecelemek istiyorsunuz, öyle mi? Rusya'da ne insanlar varmış! Hadi, defolup gidin buradan!"

"İyi de ne yapsınlar?" dedi, üst ranzada, ayı postunun altında yatan bir yolcu.

"Postlarını çıkaracaklar, altına girip uyuyacaklar... Yapacakları bu!" diye yanıtladı hancı. Arabacılara sunturlu bir küfür daha savurduktan sonra, ocağın üstündeki kerevete çıkıp uzandı.

Ayı postunun altındaki yolcu, hancının acımasızlığını bayağı etkili sözlerle eleştirdi ama hancı bu sözlere karşılık vermeye gerek duymadı. Onun yerine, bıçak gibi sivri sakallı, kızıl saçlı, ufak tefek birinden yanıt geldi: "Hancıyı kınamayın sayın bayım" dedi, "Bu tür işlerde deneyimi var... Önerisi doğrudur; postlarla güvende olurlar."

"Öyle mi sanıyorsunuz?" diye sorgular gibi karşılık verdi ayı postlu yolcu.

"Hiçbir tehlikesi yok... Hatta buraya girmemeleri onlar için daha iyi."

"Nedenmiş o?"

"Çünkü bu olay onlara faydalı bir deneyim kazandıracak... Ayrıca buraya ulaşabilen, yardıma muhtaç başkaları için yer kalmış olacak."

"Şeytan daha hangi lanetli yolcuyu getirecek ki buraya?" diye söylendi ayı postlu.

"Bana baksana sen" diye karşılık verdi hancı, "Boş konuşma! Böyle kutsal bir mekâna şeytan kimi sokabilirmiş? Burada Kurtarıcı'nın ve Tanrı Doğuran Meryem Ana'nın ikonaları olduğunu görmüyor musun?"

"Bu doğru" diyerek destekledi kızıl saçlı: "Her kurtulanın yanında bir şeytan değil, tersine ona eşlik eden bir melek vardır."

"Ben henüz böyle bir şey görmedim... Kendimi burada berbat hissettiğime göre, beni buraya meleğim getirmiş olamaz" diye cevap verdi geveze ayı postlu.

Hancı sadece öfkeyle tükürdü, kızıl saçlı ise, "Melek yolu herkese görünmez, gerçek bir deneyimin ardından görünür bu" dedi iyi niyetle.

"Böyle bir deneyiminiz varmış gibi konuşuyorsunuz" dedi ayı postlu.

"Evet var."

"Ne yani? Bir melek gördünüz ve o size eşlik mi etti?"

"Evet, onu gördüm... Bana eşlik etti, yol gösterdi."

"Şaka mı yapıyorsunuz yoksa bizimle dalga mı geçiyorsunuz?"

"Böyle bir konuda şaka yapmaktan Tanrı beni korusun!"

"Demek gerçekten böyle bir şey gördünüz... Peki, neye benziyordu bu melek?"

"Bu çok uzun bir öyküdür sayın bayım."

"Biliyor musunuz, burada uyumak pek mümkün değil... Şu öyküyü anlatsanız çok iyi olurdu doğrusu."

"Madem istiyorsunuz... peki."

"Anlatınız lütfen, sizi dinliyoruz... Ama orada dizlerinizin üzerinde oturmayın, yanımıza gelin. Burada biraz sıkışırsak size de yer açılır."

"Hayır, teşekkür ederim! Niye sizi sıkıştırayım ki? Ayrıca bunu dizlerimin üzerinde anlatmak daha doğru olacak; zira bu çok kutsal, hatta ürpertici bir öyküdür."

"Nasıl isterseniz... ama hemen anlatmaya başlayınız: Nasıl oldu da bir melek görebildiniz, size ne yaptı?"

"İzninizle, başlıyorum..."

İKİNCİ BÖLÜM

"Kuşkusuz, gördüğünüz gibi tamamen sıradan bir adamım, basit bir köylüden başka bir şey değilim, köy koşullarında büyüdüm. Buralı değilim; tersine, çok uzak bir yerdenim. Mesleğim duvarcılık. Doğuştan eski Rus inancındanım.[3] Yetim olduğumdan, çocukluğumdan beri hemşerilerimle birlikte çeşitli yerlerde mevsimlik işçilik yaptım ama hep köylümüz olan Luka Kirilov'un artelinde çalıştım.[4] Bu Luka Kirilov halen hayattadır: Bizim ilk yüklenicimizdir. Uzak atalarının zamanından beri kurumlaşmış olan işletmesi çok eskilere dayanıyordu; kazancını har vurup harman savurmamış, tersine daha da arttırmış, büyük bir varlık haline getirmişti. Yalnız mükemmel bir insandır, kimseleri kırmaz. Onunla gitmediğimiz yer kalmadı. Rusya'da do-

3 1654'te, Rusya'da dinde yapılan reformları kabul etmeyip eski dinlerinde kalanlar. Bunlar *Raskolnik*, *Starover* olarak adlandırılıyordu. (ç. n.)

4 Ortak gelire katılım ve ortak sorumluluğa dayanan gönüllü işçiler birliği. (ç. n.)

laşmadığımız yer kalmamıştır sanırım ama ondan daha iyi ve daha ağırbaşlı bir işveren görmedim. Bunun yanında patriklik kurumu gibi dingin bir hayatımız vardı; bizi çalıştırırken hem iş hem inanç dünyamıza ışık tutan akıl hocamızdı. Yahudilerin çöllerde Musa'nın arkasından gitmeleri gibi, biz de onun arkasından rızkımızı aramaya giderdik. Seyyar kilisemiz bile vardı, yanımızdan hiç ayırmazdık. Anlayacağınız, 'Tanrı'nın nimetleri' hep bizimle birlikte olurdu. Luka Kirilov müthiş bir ikona tutkunuydu; sayın beyler, ya hakiki Yunan yahut ilk zamanların Novgorod ya da Stroganov[5] ressamları tarafından son derece ustaca yapılmış, eski tarzda harika ikonaları vardı. İkonalar kaplama süslerinden çok, olağanüstü sanatlarının inceliği ve akıcılığıyla dikkat çekerdi. Daha sonra böyle bir mükemmelliği hiçbir yerde görmedim!

İsa'nın çeşitli ikonaları vardı. Deesisler;[6] elle yapılmamış ıslak saçlı Kurtarıcı İsa ikonaları, azizler, şehitler, havariler, birbirinden güzel çok yüzlü ikonalar... Örneğin İndikt,[7] Bayramlar, Mahşer Günü, Kilise Takvimi,[8] Vaftiz Merasimi, Tapınaklar, Rab ve Bebek İsa,[9] Altılar İkonaları, Şifacılar, Yediler ikonası; Mamvra Korusu'nda meşenin dibinde dua eden İbrahim Peygamber'le yanındakiler.[10] Kısacası bu muhteşem güzellikler sözcüklerle anlatılamazdı; günümüzde benzerlerini ne Moskova'da, ne Petersburg'da ne de Palikhovo'da yapan var. Yunanistan'ı söylememe bile gerek yok, çünkü orada bu sanat çoktan kaybolup gitti.

Önünde kutsal yağ yakıp hep birlikte ruhumuzu ısıttığımız tüm bu manevi değerlerimizi tutkulu bir aşkla seviyor, iki büyük sandık içinde, artel hesabına tuttuğumuz atla ve özel bir arabayla gittiğimiz her yere götürüyorduk. Özellikle iki ikonamız vardı ki, bunlardan biri, eski Moskova saray ustalarının Yunanlardan birebir aktardık-

5 Novgorod İkona İşleme Okulu (14. ve 15. yüzyıllar) ve daha sonra, küçük altın yaldızlı işlemeler ekleyen Stroganov Okulu. (ç. n.)

6 İsa'nın merkezde yer aldığı, sağında solunda da Vaftizci Yahya ve Meryem Ana'nın bulunduğu ikona ve ikonalar grubu. (ç. n.)

7 İndikt: Katolik Kilisesi'nde 15 yıllık dönem. (ç. n.)

8 Her ay için bir aziz resmi çizilmiş ve dini kutlama günleri kaydedilmiş takvim. (ç. n.)

9 Baş meleklerin bebeği tutuşunu tasvir eden ikonalar. Rab ve Bebek: Etrafı baş meleklerle çevrili Rab'ın Bebeği tutuşunu tasvir eden ikona. (ç. n.)

10 Mamvra koruluğunda, bir meşe ağacının dibinde dua eden İbrahim Peygamber'le yanındakiler. (ç. n.)

ları ikonaydı: Kutsalların Kutsalı Göklerin Kraliçesi Meryem Ana bahçede dua ederken bütün servi ve zeytin ağaçlarının yere eğildiğini tasvir eden tablonun canlandırıldığı ikonaydı. Diğeri de Stroganov işi bir koruyucu melekti. Bu iki tasvirdeki sanatsal ustalık sözlerle anlatılamaz! Ah, ruhsuz ağaçların, saflığı ve temizliği önünde yerlere eğildiği Göklerin Kraliçesi'ne bakanın kalbi nasıl eriyip tir tir titremez; meleğe bakınca... insanın içi nasıl sevinçle dolup taşmaz! Bu meleğin gerçekten anlatılamaz bir güzelliği vardı. İyilik saçan nurlu yüzü hâlâ gözlerimin önünde; duygu dolu bakışları, her yerden işitildiğini gösteren ışınımlı kulakları, rengârenk ışıl ışıl parlayan kıyafeti, kuş tüylü kanatları, omzundaki kemeri; kucağında bebek İsa, sağ elinde bir haç, sol elinde alev alev parlayan bir kılıç. Harika! Harika! Ufacık başındaki saçları kıvırcık ve kumral, sanki tel tel iğneyle döşenmiş, kulaklarının üzerine dökülüyor. Kanatları geniş, kar gibi bembeyaz; altından vuran gök mavisi ışıkla telekleri düzgün ve hepsi ayrık halde tek tek duruyor. Bu kanatlara bakanın tüm korkuları kaybolur: 'Aklına geleni' dileyen hemen yatışır, ruhu huzurla dolar. İşte böyle bir ikonaydı bu! Bu iki ikona bizim için neyse, Yahudiler için kutsalların kutsalı sayılan, Besalel'in[11] harika sanatıyla süslenmiş eserleri oydu. İkonaları özel bir sandığın içinde at üzerinde taşırken, bu ikisini yükün arasına koymazdık; Meryem Ana tasvirini her zaman Luka Kirilov'un yanında olan hanımı Mihaylitsa, melek tasvirini ise Luka göğsünün üzerinde taşırdı. Bu ikonanın, ön yüzüne keten yün karışımı kumaştan kızıl haç işlenmiş sırmalı ve düğmeli bez bir torbası vardı; üst tarafına ise boyna asmak için kalın, yeşil ipekten bir kordon dikilmişti. Böylece Luka ikonayı her zaman göğsünde taşır ve yola çıktığımızda, önümüzde melek varmış gibi kafilenin başında yürürdü. Bazen bir yerden yeni iş yerine bozkırları aşıp geçerek gittiğimiz olurdu; Luka değnek yerine bir mesafe ölçeğiyle en önde yürür, arkasındaki arabada Tanrı Doğuran Meryem Ana ikonasını taşıyan hanımı Mihaylitsa oturur, arkasından da bizim artel gelirdi; tarlalarda otlar, çayırlarda çiçekler, çobanın kavalı eşliğinde otlayan çeşit çeşit sürüler... yani gönlün ve aklın sadece hayranlık duyacağı güzellikler! Bizim için her şey harikaydı; aldığımız her işten olağanüstü bir

11 Yahuda oymağından Hur oğlu Besalel. Kutsal Kitap'a göre, Mısır'dan ayrıldıktan sonra Yahudiler tarafından çölde inşa edilen tapınağın kurucusu. Altın, gümüş, tunç ve taş ustası. (ç. n.)

başarıyla çıkıyorduk: Her zaman iyi işler buluyorduk; birbirimizle iyi geçiniyorduk. Evlerimizden iyi haberler alıyor, bize öncülük eden meleğimize her şey için dua ediyorduk. Onu öyle benimsemiştik ki, yaşamdan ayrılmak, bu muhteşem melekten ayrılmaktan daha kolaydı bizim için...

Bu paha biçilmez kutsal yadigârımızdan bir şekilde yoksun kalacağımızı, nedeni ne olursa olsun onu kaybedeceğimizi düşünmemiz mümkün olabilir miydi? Ne var ki böyle bir keder bekliyormuş bizi... Ancak sonra bize bu tezgâhı kuranın insanî fitne değil, bizatihi rehberimiz olduğunu anladık. Kutsallığa acıyla varmamızı sağlamak için bu tahkire maruz kalmamızı istemişti; bu sayede bir saat kadar karanlık vadide ışıksız dolaştıktan sonra, hakikat yolunu bize göstermek için yapmıştı bunu...

Ama önce öykümün ilginizi çekip çekmediğini bilmek isterim: Boş yere vaktinizi alıp size eziyet etmiş olmuyorum, değil mi?"

"Hayır, hayır! Lütfen devam edin!" diye bağırdık; hikâye ilgimizi çekmişti.

"Anladım... Öyleyse melekle aramızda geçenlere dair bu olağanüstü öyküyü size anlatmaya başlayabilirim."

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Dev gibi bir inşaat için Dinyeper Irmağı'nın üzerindeki büyük bir şehre geldik; günümüzde herkesin bildiği o ünlü taş köprüyü inşa edecektik. Şehir ırmağın sağ yakasında sarp bir kıyıda bulunuyordu; bizse sol kıyısına, aşağıya doğru meyilli çayırlık bir alana yerleştik. Önümüzde harika bir kır manzarası uzanıyordu: Pek çok aziz naaşını barındıran çok eski kiliseler, kutsal manastırlar; gür çimenli çiçeklerle kaplı bahçeler ve eski kitaplardaki minyatürlerde gördüğümüz cinsten sivri tepeli kavak ağaçları... Öyle harika bir manzara vardı ki, baktıkça kalbi tatlı bir şekilde ürperiyormuş gibi geliyordu insana! Bildiğiniz gibi, bizler basit insanlarız, ancak Tanrı'nın yarattığı güzelliği elbette hissederiz.

Burası bizde öyle bir hayranlık uyandırmıştı ki, ilk günden kendimize geçici bir barınak kurmaya başladık: Bulunduğumuz yer alçakta, suyun kıyısında olduğundan önce uzun kazıklar çak-

tık, sonra bunların üzerine geniş bir oturma odası, yanına da bir kiler yaptık. Tüm kutsal yadigârları, ata geleneğinin gerektirdiği şekilde oturma odasına yerleştirdik: Bir duvara uzunlamasına üç parçalı bir İkonastasis[12] yaptık; birinci bölüme büyük ikonaları, üstündeki iki rafa da daha küçük ikonaları koyduk. Gerektiği gibi, haça çıkan basamaklar da yapmıştık; meleği ise üzerinde Luka Kirilov'un kutsal metinleri okuduğu dua sehpasına yerleştirdik. Luka'yla Mihaylitsa kilerde yaşamaya başladılar; biz de hemen yanındaki bir barakayı çitle çevirip yatakhane olarak kullanmaya başladık. Uzun dönem çalışmak üzere buraya gelenler de bize bakarak kendilerine benzer barınaklar yapmaya başlayınca, asıl büyük kentin karşısında, kazıklar üstünde kurulmuş küçük bir kasaba doğdu.

İşimizle uğraşıyorduk, her şey yolundaydı! İngiliz'in yazıhanesinde ücretler zamanında ödeniyordu. Tanrı öyle bir sağlık bağışlamıştı ki, yaz boyunca hiçbirimiz hasta olmadık. Luka'nın Mihaylitsa'sı, "Memnun değilim, her tarafım şişti" diye yakınmaya bile başladı. O zamanlar biz eski inançlılar, her yerde kovuşturmaya uğrardık; burada ise dini vecibelerimizi rahatlıkla yerine getirdiğimiz için çok mutluyduk: Ne şehir, ne kasaba yöneticisi, ne de papaz vardı; kimse bizi izlemiyor, dinimize karışmıyor, yasaklar koymuyordu. İbadetimizi doya doya yapıyorduk: Çalışma bittikten sonra oturma odasında toplanıyorduk; ikona lambaları burayı öyle bir ışığa boğuyordu ki, yüreklerimiz ısınıyordu. Luka Kirilov duasına başlıyor, biz de ona eşlik ediyorduk – kimileyin sakin havada dualarımızın şehrin kenar mahallelerinden bile duyulduğu olurdu. Dinimize karışan olmadığı gibi, çok kişinin ilgisini de çekmişti ibadetimiz; sadece Rus âdetlerine göre ibadet eden sıradan insanların değil, başka dine mensup olanların bile beğenisini kazanmıştık. Dindar kesimden, nehrin karşı yakasına gitmeye zaman bulmayan birçok kilise mensubu pencerelerimizin önüne gelip bizi dinliyor, duamıza katılıyordu. Biz de onlara engel olmuyorduk; zaten onları kovamazdık, çünkü bazen Eski Rus inancına ilgi duyan yabancılar da ilahilerimizi zevkle dinlemeye geliyorlardı. İşin başındaki İngiliz

12 Doğu kiliselerinde en kutsal yeri cemaatin bulunduğu kısımdan ayıran, üstünde aziz resimlerinin bulunduğu üç katlı bölüm. (ç. n.)

Yakov Yakovleviç[13] bile eline kâğıt kalem alıp pencerenin altında bekler, en güzel ilahilerimizin notalarını eksiksiz biçimde kaydetmeye çalışırdı; sonra da iş yerinde bunu bizim tarzımızda, "Rabbim bize göründü" diye seslendirmeye uğraşırdı. Ancak kuşkusuz aynı notayı tutturamazdı, zira eski tarzda yazılmış bir ilahiyi Batı'nın notalarıyla tam olarak tutturmak mümkün değildi. İngilizler halden anlayan dindar insanlardı doğrusu; bizi çok seviyorlar, saygı gösterip takdir ediyorlardı. Sözün kısası, Rabbin meleği bizi iyi bir yere getirmiş, hem tüm insanların kalbini bize açmış, hem de doğanın görkemli manzarasını armağan etmişti.

Böyle ruh huzuru içinde üç yıl geçirdik. Her şey bizden yanaydı; başarılar *bereket boynuzundan*[14] akıyordu sanki üzerimize. İşte günler hep böyle mutluluk içinde geçerken, bir gün Tanrı'nın aramızdan iki kişiyi başımıza bela olsunlar diye seçtiğini fark ettik. Bunlardan biri nalbant Maroy, diğeri de sayman Pimen İvanov'du. Maroy, eski inanç mensuplarında çok ender görülse de okuma yazması bile olmayan sıradan bir adamdı ancak özel biriydi: Deve gibi hantal görünüşlüydü, göğsü bir yaban domuzununki kadar genişti – göğsünün çevresi gereğinden genişti; alnında yaşlı bir *mravolyev*'i andıran sık kıllar,[15] başının ortasında ise makasla yapılmış taca benzer bir çıkıntı vardı. Sakız çiğnermiş gibi konuşur, ne dediği anlaşılmazdı. Belleği o kadar sınırlıydı ki, duaları ezbere okumayı bile beceremez, hep aynı sözcüğü tekrarlayıp dururdu. Buna karşın geleceği görüyordu; olacakları önceden haber verme yeteneği vardı. Pimen ise çıtkırıldımın, kendini beğenmişin tekiydi; bizleri hayretler içinde bırakan zekice cümlelerle konuşurdu. Gelgelelim zayıf karakterli, çabuk etkilenen biriydi. Maroy yetmişlik bir yaşlı, Pimen ise orta yaşlı ve gösterişliydi: Ortadan ikiye ayrılmış kıvırcık saçları vardı, kaşları karmakarışık ve uzundu, yüzü kanlı canlıydı; kısacası şeytan gibi biriydi.

İşte bu iki adamda, zamanla bizim de içmek zorunda kalacağımız bir sirke mayalanmaya başladı.

---

13 Yakov Yakovleviç: Genellikle yabancı kökenli kişilerin Rusya'da kullandıkları isimlerden biri. (ç. n.)

14 Yazarın burada kullandığı sözcük. Amalthea'nın boynuzu. Amalthea, Yunan mitolojisinde Zeus'u bebekliğinde Girit ya da İda Dağı'nda emziren peri. (ç. n.)

15 Mravolyev: Masallarda geçen, yarısı akrep ya da karınca olan aslan şeklinde hayali bir yaratık. (ç. n.)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Sekiz ayak üzerine inşa ettiğimiz köprü artık suyun yüzüne çıkmıştı; dördüncü yılın yazında direklerin üzerine demir zincirleri bağlamaya başlamıştık. Ancak burada bir gecikme oldu: Bu zincir halkalarını boylarına göre ayarlayıp çelik perçinlerle yuvalarına yerleştirirken birçok cıvatanın aynı boyda olmadığı görülmüş, bunları kesmek gerekmişti. Oysa cıvatalar –İngiltere'de yapılmış, çelik İngiliz cıvatalarıydı– sağlam çelikten dökülmüştü ve her birinin kalınlığı yetişkin bir insanın kolu kadardı. Çelik özelliğini kaybedeceğinden cıvataları ısıtamazdık, onları kesebilecek güçte testeremiz de yoktu. Ancak bizim nalbant Maroy bir yöntem buldu: Cıvatayı, kesilecek yerden itibaren, kumla karışmış katranla sıvayıp kara gömüyor, etrafına tuz döküyor, sonra çevirip duruyordu. Bunu çıkarıp hemen kızgın örsün üzerinde kızdırıyor, sonra balyozla dövmeye başlayınca cıvata istenen yerden mum makaslar gibi kolayca kesiliyordu.

İngilizler ve Almanlar Maroy'un uydurduğu bu yöntemi görmeye geliyorlardı. Baktılar, baktılar... Birden kahkahalar atarak kendi aralarında, kendi dilleriyle bir şeyler konuştular, sonra da bizim dilimizle dediler ki: "Bravo Rus! Aferin sana! Fizikten iyi anlıyorsun!" Oysa Moroy fizikten ne anlardı! Bilimin varlığından bile haberi yoktu; sadece Tanrı'nın ona bahşettiği aklı kullanmıştı.

Bizim Pimen İvanov, bu olayı her yerde caka satarak anlatmaya başladı. Anlayacağınız, iki yönden çok kötü oldu bu: Kimileri bu olayı Maroy'un bir nebze olsun anlamadığı bilime bağlıyordu, kimileri de Tanrı'nın bu zamana kadar hiç görmediğimiz bir mucize yarattığından dem vuruyordu. İkincisi, bizim için ilkinden daha kötü bir durumdu. Pimen İvanov'un zayıf karakterli, palavracı biri olduğunu söylemiştim... Onu artelimizde tutuyorduk çünkü bizim için erzak ve başka gerekli ihtiyaç maddeleri satın almak için şehre gidip gelirdi; eve para yollaması için kimliklerimizi verip onu postaneye de gönderiyorduk, sonra kimliklerimizi geri getiriyordu. Bu gibi işleri iyi hallediyordu; doğrusunu söylemek gerekirse, bu bakımdan gereksinim duyduğumuz faydalı bir adamdı. Gerçek bir eski inançlı bu tür telaşlı işlere yabancıdır, ayrıca devlet memurlarıyla iletişim kurmaktan da çekinir, zira onlardan eziyetten

başka bir şey görmedik... Pimen'e gelince, bu gibi işlerle ilgilenmek hoşuna gidiyordu ve nehrin öte yakasında, şehirde pek çok tanıdığı vardı: Artel işleri dolayısıyla ilişki kurduğu tüccarlar, beyefendiler onu tanıyor, ekibimizin başı sanıyorlardı. Biz bu olaya gülüp geçiyorduk ama o, beyefendilerle çay içip atıp tutmaya bayılıyordu. Bu beyler de Pimen'i ekip başımız görüp onurlandırırlardı; kendisine böyle hitap edilmesi onu güldürmekle birlikte, içten içe hoşuna gidiyordu. Anlayacağınız, palavracının tekiydi!

Bizim Pimen, böylece son derece önemli bir zatla tanıştı: Bu beyefendi, bizim oralardan öğretmen bir hanımla evliydi. Konuşkan bir kadındı bu; bize inancımızla ilgili kitaplar okuyordu; aklına nereden esmişti, bilmiyorum ama birden eski inanç mensuplarını çok sevmeye başladı. Böyle bir tercihte bulunması gerçekten hayret verici bir durumdu! Bizi sevmesine seviyordu ama Pimen iş nedeniyle kocasını ziyaret ettiğinde kadın her seferinde ona çay koyuyordu; o da buna sevinip kadına hikâyeler anlatıyordu.

Kadın laf olsun diye, "Siz eski inançtan olanlar azizler gibisiniz, dürüstsünüz, günahsızsınız" diye bir şeyler gevelerken, bizim palavracı şeytan başını eğip sakalını sıvazlayarak, tatlı bir sesle şöyle diyordu: "Evet, öyleyizdir hanımefendi. Biz atalarımızın izinden gidiyoruz, iyi kötü bu kuralları muhafaza ediyor, birbirimizin ahlak temizliğine dikkat ediyoruz."

Sözün kısası, dünyevi bir kadına söylenmeyecek şeyler anlatıyordu. Bu arada –sizin de aklınızdan geçiyordur– kadın da bu laflara ilgi gösteriyordu. "Tanrının takdisinin" diyordu, "Size göründüğünü duydum..."

Pimen hemen doğrulup, "Görünüyor hanımefendi" diye yanıtlıyordu, "Hem de açık şekilde görünüyor."

"Açık şekilde mi görünüyor?"

"Açık şekilde görünüyor hanımefendi. Daha geçenlerde bizden biri, çok sert bir çeliği örümcek ağı gibi kolayca koparıverdi."

Hanımefendi heyecanla ellerini çırpıp, "Ah!" diyordu, "Ne kadar ilginç! Ah, mucizeleri çok sever, onlara inanırım! Bilirsiniz işte... Eski inanç mensuplarına söyleyin de bana bir kız evlat bağışlaması için Tanrı'ya dua etsinler. İki oğlum var ama mutlaka bir de kızım olsun istiyorum. Bu mümkün mü?"

"Mümkün!" diye yanıtlıyordu Pimen, "Neden olmasın? Pekâlâ

mümkün! Yalnız böyle durumlarda yağ lambası için yağ bağışı yapmanız gerekir."

Büyük bir sevinçle ona on ruble yağ parası veriyordu kadın, o da parayı cebine attıktan sonra, "Merak etmeyin" diyordu, "Onlara dua etmelerini söyleyeceğim."

Pimen elbette bize bir şey söylemedi ama hanım bir kız çocuğu dünyaya getirdi.

Ah, bilseniz kadın sevinçten ortalığı öyle bir ayağa kaldırdı ki, doğumdan sonra, daha lohusayken, bizim palavracıyı yanına çağırıp mucizeyi gerçekleştiren oymuş gibi onu onurlandırdı, o da bunu kabul etti. Bu noktaya gelen kişinin zihni kararır, hisleri donar.

Bir yıl sonra hanımefendinin Tanrı'mızdan yine bir dileği oldu: Kocasının sayfiye evi *kiralamasını* istedi ve dileği kabul oldu. Pimen'e verilen kandil yağı bağışı ise yine bize intikal etmiyor, doğrudan onun cebine iniyordu. Bir açıklaması olmayan bu mucizeler gerçekten tecelli ediyordu: Hanımın okula giden büyük oğlu, işe yaramaz, hiçbir şey öğrenemeyen haylazın tekiydi, ancak sınav zamanı gelince Pimen'e gidip onun sınıfını geçmesi için dua etmelerini istedi.

"Bu çok zor bir iş" dedi Pimen, "Bütün gece dua etmek, sabaha kadar yanacak mumların ışığında yakarmak gerekecek."

Hanımefendi hiç düşünmeden otuz rubleyi gözden çıkardı: Yeter ki dua etsinlerdi! Ne oldu dersiniz? İşe yaramaz oğlu çok şanslıydı; sınıfı geçti. Tanrı'mız bu isteğini yerine getirdi diye hanımefendi sevinçten az kalsın çıldıracaktı! İş üstüne iş vermeye başladı Pimen'e. O da Tanrı'nın katından ona zenginlik, sağlık, miras; kocasına da yüksek bir mevki ve göğsünde yer kalmadığı için –nasıl derler– birini de cebinde taşıyacak kadar çok madalya kazandırdı. Evet, bunlar mucizeydi ama biz bu işten bir şey anlamamıştık. Gelgelelim her şeyin su yüzüne çıkacağı ve başka mucizelere evrileceği saat yaklaşıyordu.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Bu vilayetin bir Yahudi beldesinde, Yahudiler arasında ticaretle ilgili karışık bir mesele ortaya çıkmıştı. Para sahtekârlığı mıydı,

gümrükle ilgili bir yolsuzluk muydu, tam olarak söyleyemeyeceğim ama sorunu yetkili bir memurun çözmesi gerekiyordu. Bunun için de hatırı sayılır bir ödül ayrılmıştı.

Bizim hanımefendi soluğu Pimen'in yanında aldı. "Pimen İvanoviç, işte size mum ve yağ için yirmi ruble" dedi, "Sizinkilere söyleyin, bu görevin kocama verilmesi için şöyle gönülden bir dua etsinler!"

Onun için dert mi! Yağ bağışını alıp cebe atmanın vereceği zevkle yanıtladı: "Peki hanımefendi, söyleyeceğim."

"Aman sıkı dua etsinler, zira kocamın bu işi alması çok önemli!"

"Hanımefendi" dedi Pimen, "Hele yanımda kötü dua etmeye cüret etsinler bakalım!" diye rahatlattı onu: "Yoksa dua bitene kadar onlara oruç tuttururum." Parayı aldı ve aynı gece hanımefendinin kocası bu göreve tayin edildi.

Hanımefendi dualarımızla yetinmedi; bu nimetler için, kutsal meleğimize bizzat teşekkürlerini bildirmek istedi. Bunu duyan Pimen korkuya kapıldı tabii; çünkü bizimkilerin onu ikonaların yanına sokmayacaklarını biliyordu ama kadın kararlıydı: "Ne derseniz deyin" dedi, "Oğlumu alıp akşam olmadan tekneyle karşı kıyıya geleceğim."

Pimen onu ikna etmeye çalıştı; duayı bizimkilere bırakmasının daha iyi olacağını söyleyip, "Bizim bir koruyucu meleğimiz var" dedi, "Ona yağ bağışı yaparsanız biz de kocanızı onun korumasına emanet ederiz."

"Ah, harika!" diye cevap verdi kadın, "Böyle bir meleğiniz olmasına çok sevindim! Alın, işte yağ parası... Üç kandil yakın önünde, onu görmeye geleceğim."

Bu iş Pimen'in hiç hoşuna gitmemişti; geldi, durum böyle böyle diye eveleyip geveleyerek suçunu itiraf etti: "Kocasının bize çok faydası dokunduğu için bu kâfir kadının isteğine karşı çıkamadım" dedi ama üç sepet dolusu laf etmesine rağmen asıl düzenbazlığından hiç söz etmedi.

Bu tatsız durum karşısında yapacak bir şey yoktu: Duvarlardan kaldırdığımız ikonaları sandıklara gizleyip yerlerine polis baskınına karşı hazır tuttuğumuz başka tasvirler astık ve konuğumuzu beklemeye koyulduk.

Hanımefendi geldi ama öyle süslenmişti ki, insanı bayağı kor-

kuturdu; elbisesinin uzun, geniş dantelleri yerleri süpürüyordu. Değiştirdiğimiz resimleri saplı gözlüğüyle incelerken, "Söyler misiniz lütfen" diyordu, "Mucizeleri gerçekleştiren şu melek hangisi?"

Bu soruyu nasıl savuşturacağımızı bilemiyorduk.

"Bizim böyle bir meleğimiz yok" dedim.

Çok uğraştı, Pimen'in ağzından bir şeyler almaya çalıştı ama biz yine de ona ikonayı göstermedik; çaya, neyimiz varsa koyduğumuz sofraya davet ettik.

Nedense kadını hiç mi hiç beğenmemiştik: Herkes onu güzel bulsa da görünüşü bize çok itici gelmişti. Boyu sırık gibiydi, kolları-bacakları vücuduyla orantısızdı, bozkır keçisi gibi zayıf ve kıvrak bir hanımefendiydi...

"Böyle bir güzelliği nasıl beğenmesiniz?" diye anlatıcının sözünü kesti ayı postlu.

"Bağışlayın... Sürüngenimsi birinin güzelliği mi olur?" diye karşılık verdi diğeri.

"Sizin orada ufak tefek, bohça gibi şişko kadınlara mı güzel diyorlar yoksa?"

"Şişman ha!" diye bu sözcüğü tekrarladı anlatıcı, gülerek ve hiç alınmadan: "Neden böyle düşünüyorsunuz? Biz Ruslarda kadın yapısıyla ilgili elbette hakiki bir anlayış vardır, bu kadın tipi günümüzün hafiflik anlayışına daha uygun olsa da hiç de şişman değildir. Aslında çırpı bacaklıları da pek sevmeyiz; aksine uzun bacaklıları değil, güçlü bacaklar üzerinde bir top gibi şaşırmadan her yere yetişebilen kadını tercih ederiz, uzun çırpı bacaklılar ise koşarken tökezlerler. Sahte bir incelik de beğenilmez bizde; tersine kadının biraz evcimen ve etine dolgun olması gerekir, zira boyu posu ahım şahım olmasa bile, bu kadın tipinde analık anlatımı ön plana çıkar. Gerçek Rus kadın tipinde, karın bölgesi biraz daha dolgun ve etlidir ama daha iç açıcı ve çekicidir. Kemerli burun da sevmeyiz. Burun dediğin hokka gibi olmalı. Böyle bir burun aile için kuru, kibirli bir burundan çok daha faydalıdır. Yüze ifade kazandıran kaşlar da özellikle önemlidir; bir kadının kaşları çatık olmamalı, tersine yay gibi olmalı, çünkü böyle kadınlarla konuşup anlaşmak daha kolaydır; diğerlerinden tamamen farklıdır, evde de olumlu bir etki yaratır... Gelgelelim iyi kadın tipi

kuşkusuz geçmişte kaldı. Kadın, cinsindeki kolay değişkenliği onaylasa da bu nafile bir düşüncedir. Ancak görüyorum ki konumuzun hayli dışına çıktık. En iyisi ben anlatmaya devam edeyim..."

Bizim Pimen, kadını yolcu ettikten sonra onu eleştirdiğimizi görünce, "Neden böyle konuşuyorsunuz?" dedi telaş içinde, "O iyi bir kadın..."

"Amma da iyiymiş!" diye karşılık verdik, "Yüzünde bir iyilik göremedik ki, boş ver gitsin!"

Kadın nasıl olursa olsun, onu uğurlamanın verdiği mutlulukla saçtığı kötü kokuları def etmek için arkasından hemen tütsüler yaktık. Sonra da konuğun izlerini silmeye koyulduk: Yedek tasvirlerimizi yine tahta perdenin arkasına sakladığımız sandıklara koyduk, hakiki ikonalarımızı alıp raflardaki eski yerlerine yerleştirdik ve üzerilerine kutsal su serptik. Sonra herkes uyumak üzere köşesine çekildi. Lakin nedendir bilinmez, o gece hiçbirimizi uyku tutmadı; üzerimize bir korku ve sıkıntı çökmüştü sanki.

ALTINCI BÖLÜM

Sabahleyin hepimiz işimizin başına geçtik, ancak Luka Kirilov yoktu. Dakikliğini dikkate aldığımızda şaşırtıcı bir durumdu bu. Fakat saat sekize doğru sapsarı bir yüzle ve hayli üzgün bir halde çıkagelmesi bana daha da şaşırtıcı göründü.

Kendine hâkim olabilen, boş kederlere kapılmayı sevmeyen biri olduğunu bildiğim için, dikkatimi bu işe vererek, "Neyin var Luka Kirilov?" diye sordum. "Sonra anlatırım" dedi. Ama o yıllarda henüz toy bir genç olduğumdan fazlasıyla meraklıydım; öte yandan, nedendir bilinmez, birden dinimizin başına meşum bir olayın geleceği sezgisine kapıldım... Dinime büyük saygı gösterirdim, hiçbir zaman inançsız olmadım. Bu yüzden daha fazla dayanamadım, bir bahane uydurup işimi bıraktım ve eve gittim. "Evde kimse yokken" dedim kendi kendime, "Mihaylitsa'dan sorup soruştururum". Luka Kirilov ona içini dökmese de Mihaylitsa onca saflığına rağmen bir şekilde kocasının derinlerine girmeyi becerirdi. Üstelik benden

bir şey saklamazdı, zira çocukken yetim kalmıştım, beni oğulları gibi görüp büyütmüşlerdi; her şeye rağmen ikinci annem gibiydi.

Böylece efendim, Mihaylitsa'nın yanına seğirttim. Baktım, eski sarafanını omzuna atmış, üzgün ve sararmış yüzüyle verandada oturuyor.

"Neyin var anacığım?" dedim, "Neden burada oturuyorsun?"

"Kendimi başka nerelere atayım Maroçka?"

Adım Mark Aleksandrov ama bana annelik duygularıyla Maroçka diye sesleniyordu.

"Neyi var bunun?" dedim içimden, "Böyle saçma saçma konuşuyor... oturacağı yer mi yok?"

"Peki, neden kilere gidip uzanmıyorsun?" diye sordum.

"İmkânsız Maroçka " dedi, "Maroy dede büyük odada dua ediyor."

"Ah! İşte!" diye geçirdim içimden, "Gerçekten dinimizin başına bir şeyler gelmiş..."

Sonra Mihaylitsa teyze anlatmaya başladı:

"Maroçka yavrum, galiba sen geceleyin başımıza neler geldiğini bilmiyorsun."

"Hayır, anacığım bilmiyorum."

"Ah, korkunç şeyler!"

"Çabucak anlat anacığım."

"Ah, bunu nasıl anlatacağımı bilmiyorum."

"Neden anlatamayacakmışsın? Ben sizin oğlunuz değil de bir yabancı mıyım?"

"Biliyorum canım evladım" dedi, "Sen benim gözümde bir oğuldan farksızsın... Fakat sana bunu nasıl anlatmam gerekir, bilemiyorum. Çünkü aptal, konuşmaktan aciz bir kadınım ama dur, Luka Amcan işten dönsün, sana her şeyi anlatır zahir."

Kesinlikle bekleyemezdim; "Anlat! Neler olup bittiğini hemen anlat" diye başının etini yemeye başladım.

Baktım, gözlerini kırpıştırıp duruyor... Derken gözleri yaşlarla doldu, başörtüsüyle çabucak siliverdi gözlerini ve alçak sesle dedi ki: "Evladım, geceleyin evimize koruyucu bir melek geldi."

Bu sözler içimi ürpertti.

"Lütfen" dedim, "Bu mucizenin nasıl olduğunu, buna başka kimlerin tanıklık ettiğini hemen anlat!"

"Evladım" diye başladı sözüne, "Akıllara sığmaz bir mucizeydi. Benden başka tanığı da yoktu, çünkü bütün bunlar gece yarısının kör karanlığında oldu, sadece ben uyanıktım." Ve sonra sayın beyler, bana şu hikâyeyi anlattı:

"Dua ettikten sonra gidip yattım. Ne kadar uyuduğumu hatırlamıyorum... Rüyamda yangın görüyordum, büyük bir yangın: Tümüyle bizim mülkümüz yanıyormuş gibi... Irmak da külleri alıp götürüyor, köprü ayaklarının çevresinde girdap gibi dönerek her şeyi dibe çekip yutuyordu."

Anlattıklarına bakılırsa, Mihaylitsa rüyasında yıpranmış iç gömleğiyle yatağından fırlamış; baştan aşağı paçavralar içinde suyun tam kıyısında duruyormuş. Karşısında, suyun öbür yakasında uzun, kırmızı bir direk varmış; direğin üzerinde de küçük, beyaz bir horoz, sürekli kanatlarını çırpıyormuş. Mihaylitsa, "Sen de kimsin?" diye sormuş, çünkü horoz gelecekten haber verecekmiş gibi bir his doğmuş içine. Gelgelelim birden insan gibi "Amin!" deyip ortalıktan kayboluvermiş ve bir daha da görünmemiş. Mihaylitsa'nın çevresine öyle bir sessizlik çökmüş, havada da öyle bir dinginlik varmış ki, korkudan nefesi kesilecek gibi olmuş... Birden uyanmış, kendini yatağında bulmuş. Kapı eşiğinde bir kuzunun melemesini duyunca kulak kabartmış; sesinden, onun henüz doğum tüyleri dökülmemiş genç bir kuzu olduğunu anlamış; berrak, gümüşsü bir sesle meliyormuş. Mihaylitsa kuzunun dua odasında dolaştığını, küçücük toynaklarıyla tıpır tıpır yürüdüğünü duyumsamış, sanki birini arıyormuş. O da başlamış düşünüp taşınmaya: Rab İsa Mesih! Nedir bu? Kasabamızda ne koyun olur, ne de kuzu; nereden kaçıp geldi bu süt kuzusu? Bu sırada ansızın hatırlayıvermiş: "Demek ki dünkü kargaşada avlunun kapısını kapatmayı unutmuşuz. Tanrıya şükür" diye düşünmüş; içeri giren sadece kuzuymuş, tasvirleri çalmaya gelen itin biri değilmiş... Sonra tutup Luka'yı uyandırmaya çalışmış, "Kiriliç!" diye bağırmış, "Kiriliç! Çabuk kalk kuzum, kapımız açık kalmış, bir süt kuzusu kulübemize girmiş." Ama aksiliğe bakın ki, Luka Kirilov ölü gibi uyuyormuş; uyanmaya hiç niyeti yokmuş, mırıldanmış ama hiç konuşmamış. Mihaylitsa daha sert sarsınca sadece yüksek sesle mırıldanmış. Mihaylitsa başlamış yalvarıp yakarmaya, "Allahtan kork be adam!" demiş, ancak bu ismi söyler söylemez büyük odada biri cıyaklamış; Luka da tam bu sırada yatağından

fırlayıp ileri atılmış ama birden bakırdan bir duvara çarpmış gibi odanın ortasında duruvermiş. "Bir ışık yak kadın, çabuk bir ışık yak!" diye bağırmış. Mihaylitsa mumu yakıp dışarı koşmuş; Luka'nın yüzü idam mahkûmu gibi bembeyazmış, öyle bir titreme almış ki bedenini, bırakın boynundaki haçı, üzerindeki pantolon bile titriyormuş. "Evimizin direği" demiş Mihaylitsa, "Söyle, neyin var?" Luka ona parmağıyla meleğin durduğu bomboş köşeyi göstermiş; melek tasviri ise Luka'nın ayaklarının hemen dibinde, yerde yatıyormuş.

Luka Kirilov, Maroy Dede'de almış soluğu; olanları anlatmış: "Bak" demiş, "Karım bunları görmüş, başımıza bir şeyler geldi, bir baksan..." Maroy gelmiş, yerdeki melek tasvirinin önünde diz çökmüş ve uzun süre mermer mezar taşı heykeli gibi hareketsiz durakalmış. Sonra tıraşlı başını kaşıyıp mırıldanmış: "Buraya şöyle en temizinden yeni fırınlanmış on iki tane tuğla getirin."

Luka Kirilov tuğlaları hemen getirmiş. Maroy hepsini incelemiş, çok temiz olduklarını görmüş. Luka'ya tuğlaları üst üste koymasını söylemiş; bunlarla bir tür sütun oluşturup üzerini temiz bir başörtüsüyle örtmüşler, ikonayı üzerine yerleştirmişler. Sonra Maroy secde edip yüksek sesle demiş ki: "Rabbin meleği, ayakların istediğin yere götürsün seni!"

Bu sözler ağzından çıkar çıkmaz, birden tak-tak-tak kapı vurulmuş; tanımadık biri seslenmiş: "Ey, siz Raskolnikler! Şefiniz kim?"

Luka Kirilov kapıyı açınca madalyalı bir askerle karşılaşmış.

Luka ona hangi şefi aradığını sormuş. Asker, "Hanımın yanına gidip gelen, adı Pimen olan adamı arıyoruz" demiş.

Luka karısını hemen Pimen'e yollamış, sonra da askere meselenin ne olduğunu sormuş. Gecenin bu vaktinde askeri Pimen için neden gönderirler, merak etmiş.

"Tam olarak bilmiyorum ama Yahudilerin orada beye bir tezgâh kurduklarını duydum" demiş asker. Ama bunun nasıl bir tezgâh olduğunu bir türlü anlatamamış. "Duydum ki" demiş, "Güya bey onları mühürlemiş, onlar da onu mühürlemiş." Birbirlerini nasıl mühürlediklerini anlaşılır biçimde anlatamıyormuş.

Bu arada Pimen de gelmiş; gözleri Yahudilerinki gibi fıldır fıldır dönüyormuş, belli ki ne diyeceğini o da bilmiyormuş.

"Seni soytarı herif!" demiş Luka, "Defol git, sebep olduğun şu soytarılığa son ver!"

Askerle birlikte kayığa binip giden bizim Pimen, bir saat sonra dönmüş. Biraz havalı ve cesur davranmaya çalışmasına rağmen keyifsiz görünüyormuş.

Luka sorgulamaya başlamış. "Konuş bakalım cakacı" demiş, "Her şeyi açıkça anlatsan iyi edersin... Ne yaptın orada?"

"Hiçbir şey" demiş Pimen.

Hiçbir şey olmadığını söylemiş ama hiçbir şey olmamış gibi görünmüyormuş.

YEDİNCİ BÖLÜM

Bizim Pimen'in hayır duaları ettiği beyin başına olağandışı bir şey gelmişti: Yahudi kasabasına gitmiş, kimseler onu düşünmezken gecenin geç vaktinde kasabaya varmış, doğruca çarşıya gidip bütün dükkânları mühürlemiş, polise de yarın sabah onları teftiş edeceğini bildirmiş. Bunu öğrenen Yahudiler, depolarında yasadışı mallar olduğundan, bir anlaşma yapmak üzere geceleyin beyin yanına gitmişler. Varır varmaz da cebine on bin ruble sıkıştırmışlar. Adam, "Alamam" demiş, "Ben kıdemli bir memurum, bana herkes güvenir, rüşvet falan almam." Yahudiler aralarında fısıl fısıl konuşmuşlar, parayı on beş bin rubleye çıkarmışlar ama adam yine, "Almam" demiş. Yirmi bin... Adam, "Neyiniz var sizin?" demiş, "Anlamıyor musunuz? Alamam... Polise birlikte teftişe gideceğimizi bildirdim zaten."

Tüccarlar yine aralarında fısıl fısıl konuşup, "Ah, sayın beyefendi" demişler, "Polise haber vermiş olmanızın önemi yok. Size yirmi beş bin ruble vereceğiz... Yeter ki mühür yüzüğünüzü sabaha kadar bize verin, siz de yatağınızda rahat rahat uyuyun. Başka bir şeye ihtiyacımız yok."

Bey düşünmüş taşınmış: Kendini büyük adamdan saysa da anlaşılan büyük adamların kalbi de taştan olmayabilirmiş. Yirmi beş bin rubleyi almış, dükkânlara bastığı mührü onlara vermiş. Yahudiler sabaha kadar gerekeni yaparak depolardan malları çıkarmışlar ve dükkânları aynı mühürle mühürlemişler. Bey hâlâ uyuyormuş ama onlar çoktan beyin evinin sofasına doluşmuşlar, orada kıkırdayıp duruyorlarmış. Eh, bey de onları içeri almış.

Teşekkür edip "Pek sayın efendileri" demişler, "Şimdi lütfen teftişinizi yapınız."

Bey bunu hiç duymamış gibi, "Çabuk mührümü verin!" demiş.

Ama Yahudiler demiş ki: "Siz de bize paramızı verin!"

Bey, "Ne? Nasıl?" demiş şaşırarak.

Yahudiler de diretmişler: "Biz" demişler, "Parayı rehin olarak bıraktık size."

"Nasıl rehin olarak?" demiş bey.

"Elbette ya" demişler, "Rehin olarak."

"Yalan söylüyorsunuz!" demiş bey, "Sizi aşağılıklar, İsa Mesih'e ihanet eden mahluklar! Parayı bana vermiştiniz."

Tüccarlar birbirlerini dürtüp gülmeye başlamışlar. "Dinleyin" demişler birbirlerine, "İşittiniz mi? Parayı güya temelli vermişiz... Hımın, ah, vah... Böyle önemli bir şahsiyete siyasetten anlamaz köylüler gibi *habar*[16] verecek kadar enayi mi belleddiniz bizi?"

Eh, hayalinizde bundan daha güzel bir hikâye canlandırabilir misiniz? Bu bey parayı onlara iade edebilirdi elbette. Zaten mesele halledilmişti. Ama o hâlâ kapris yapıyordu, çünkü böylesi bir paraya elveda demek içini acıtıyordu.

Sonunda sabah olmuş. Kasabada tüm dükkânlar kapalıymış; insanlar sokaklarda şaşkın şaşkın dolaşıyorlarmış. Polis mührü istiyor, Yahudiler ise ortalığı velveleye veriyorlarmış "Ah-vah, bu nasıl bir devlet yönetimi! Bu yüksek makamlar bizleri yok etmek istiyor." Korkunç bir kargaşa! Kendini eve kapatan bey aklını yitirecek duruma gelmiş; akşama doğru kurnaz Yahudileri çağırıp, "Alın şu paranızı lanet olası herifler, şu mührü de geri verin artık!" demiş. Yahudiler, "Nasıl olur!" demişler, "Bütün gün iş yapamadık... Ah, sayın beyefendileri, şimdi sizden elli bin ruble almamız gerekiyor." Olanları görüyorsunuz, değil mi? Yahudiler bir de tehdit edip, "Şimdi yirmi beş bin vermezsen, yarın hesap yirmi beş bin daha artar" demişler. Bey sabaha kadar uyumamış, gün ışır ışımaz Yahudileri tekrar çağırmış, onlardan aldığı tüm parayı teslim ettiği gibi, bir de yirmi beş bin rublelik senet imzalayıp kör topal teftişe çıkmış. Elbette bir şey bulamamış. Sonra da hemen karısının yanına geri dönmüş.

16 Onların dilinde rüşvet. (Yaz. n.)

"Yahudilere imzaladığım yirmi beş bin rublelik senedin karşılığını şimdi nasıl ödeyeceğim?" demiş karısına ateş püskürerek. "Çeyizin olan köyü" demiş, "Bu durumda satmamız lazım gelir." "Dünyada satmam!" demiş karısı, "Köyümden asla kopamam." "Bu işin asıl suçlusu sensin" demiş kocası, "Bazı Raskolniklerle birlikte diller döküp beni bu işe zorlayan, meleklerinin bana yardım edeceğine inandıran sendin... Bak, bana nasıl da yardımcı oldular!" Kadın, "Ne diyorsun sen?" demiş, "Asıl sen suçlusun, aptalın tekisin! Neden mührünü çaldıklarını ilgililere bildirip o Yahudileri tutuklatmadın?" "Bu arada" diye eklemiş, "Dert değil: Ben bu işi halledeceğim, düşüncesizliğinin bedelini başkaları ödeyecek." Oradakilerden birine seslenmiş: "Davran çabuk!" demiş, "Dinyeper'i geç, Raskolniklerin başındaki adamı bana getir." Eh, elçi yola düzülmüş, Pimen'i getirmiş. Hanım lafı dolandırmadan, "Dinleyiniz" demiş ona, "Zeki bir insan olduğunuzu ve ihtiyacımı anlayacağınızı biliyorum: Kocamın başına küçük bir tatsızlık gelmiş, bazı soysuzlar kocamı soymuşlar... Yahudiler işte... anlarsınız. Bir-iki gün içinde mutlaka yirmi beş bin ruble bulmam gerekiyor. Bu parayı bu kadar kısa sürede hiçbir yerden temin edemem. Ama içim rahat, çünkü eski inanç mensupları akıllı ve zengin olurlar; sizden de kendim kadar eminim, Tanrı size her bakımdan yardım edecektir: Lütfen ihtiyacım olan yirmi beş bin rubleyi veriniz, buna karşılık ben de bütün kadınlara mucizeler yaratan ikonalarınızdan söz ederim... Göreceksiniz, mum ve yağ için o kadar çok para toplayacaksınız ki!"

Sayın beyler, bizim soytarının o an neler hissettiğini kolaylıkla anlayabilirsiniz. Neler söylediğini bilmiyorum ancak kadını yoksulluklarına inandırmaya çalışıp bu kadar parayı bulamayacaklarına dair yeminler etmeye başladığından eminim. Gelgelelim günümüzün bu Herodias'ı[17] "Hayır" demiş, "Raskolniklerin zengin olduğunu gayet iyi biliyorum, sizin için yirmi beş binin lafı olmaz. Babam Moskova'da memurken eski inananlar ona sık sık bu türden iyiliklerde bulunmuşlardır; yirmi beş bin sizin için çok önemsizdir." Pimen elbette Moskovalı eski inananların iş güç sahibi olduklarını, kendilerinin ise işçi-köylü takımından vasıfsız

17 Yahudi kralı Hirodes'in karısı. (ç. n.)

insanlar olduğunu, bu takımın Moskovalılara karşı gücü elllerinde tuttuklarına ne vakit rastlandığını açıklamaya çalışmış. Ama mutlaka iyi bir Moskova terbiyesi almış olan kadın birden üzerine çöküp "Allah Allah!" demiş, "Bana bunları mı söyleyeceksiniz? Mucize yaratan pek çok ikonanız olduğunu bilmediğimi mi sanıyorsunuz? Rusya'nın dört bir tarafından size kaç kez mum ve yağ gönderildiğini bana anlatmadınız mı? Hayır! Bunları duymak istemiyorum, bu paraya ihtiyacım var! Yoksa kocam şimdi valiye gider, dualarınızı, günahlarınızı, pis işlerinizi bir bir anlatır."

Zavallı Pimen ayrılırken verandada az daha yere kapaklanacakmış... Anlattığım gibi, eve gelmiş ve "Ne oldu?" diye sorduklarında sadece "Hiçbir şey" demiş. Lakin yüzü hamamdan çıkmış gibi alı al moru mormuş, sürekli köşeden köşeye gidip gelip sümkürüyormuş. Evet, Luka Kirilov sonunda birazcık da olsa onu sorgulamış ama elbette ona her şeyi anlatmamış; kadının ne kadar düşük bir yaratık olduğunu ortaya sermiş, "Bu hanım" demiş, "Benden beş bin ruble ödünç para istedi." Luka elbette çileden çıkmış. "Ah, seni soytarı yaratık!" demiş, "Onlarla yüz göz olup üstelik buraya getirmenin ne gereği vardı? O kadar zengin miyiz biz? Ayrıca bu parayı neden vermek zorundayız ki? Bizde para ne gezer? Bütün bunlar senin başının altından çıktığına göre, halletmek de sana düşüyor. Beş bin rubleyi hiçbir yerden bulamayız!" Luka Kirilov bunları söyledikten sonra çıkıp gitmiş, anlattığım gibi, yüzü idam mahkûmu gibi bembeyaz bir halde işinin başına geçmişti – gece olanları öğrenmiş, bunun başımıza büyük dertler açacağını öngörmüştü.

Bu arada Pimen'in kamışların arasından kayıkla şehir tarafına geçtiğini görmüştük. Mihaylitsa, Pimen'in beş bin ruble için nasıl diller döktüğünü anlatınca, can havliyle kadını merhamete getirmeye koştuğunu düşünmüştüm. Mihaylitsa'nın yanında ayakta duruyor, bize bir zarar gelip gelmeyeceğini, yaşanacak kötü bir olay karşısında birtakım önlemler almamız gerekip gerekmeyeceğini düşünüyordum. Birden bütün bunlar için geç kaldığımızı anladım: Kıyıya büyük bir tekne demirlemişti, arkamdan pek çok sesin geldiğini duydum, dönüp bakınca çeşitli rütbelerde üniformalı birkaç kişi gördüm. Onlarla birlikte hatırı sayılır miktarda jandarma ve asker de vardı. Mihaylitsa'yla birlikte koştuk ama yetişemedik: Sayın beyler, adamlar göz açıp kapayıncaya kadar önümüzden

geçip Luka'nın odasına daldılar, kapıya da kınlarından çıkarılmış kılıçlarıyla iki nöbetçi diktiler. Mihaylitsa nöbetçilerin üzerine içeri sokmaları için değil, acı vermeleri için atılmaya çalıştı; onlar da kadını itekledilər tabii. Bu kez onlara vahşice saldırdı ve çatışma, sonunda bir jandarmanın onu kötü bir şekilde yaralamasıyla son buldu: Mihaylitsa verandadan paldır küldür yuvarlandı.

Luka'yı bulmak için köprünün yolunu tuttum; baktım, o da koşarak bana doğru geliyor; arkasında bizim artel: Hepsi ayaklanmış, çalışırken kullandıkları aletleri kapmış geliyor; kimi kazma, kimi küsküyle, hepsi kutsal yadigârlarını korumaya koşuyor... Çoğu kayığa binememiş, köprüde çalışmakta olanlar kıyıya ulaşacak bir şey bulamayınca, kıyafetleriyle suya atlamışlar ve soğuk dalgaların arasında kıyıya yüzmüşler... Bu olayın nasıl korkunç bir şekilde sona erdiğini hayal bile edemezsiniz. Yaklaşık yirmi asker gelmişti, tepeden tırnağa kuşanmışlardı ama bizim sayımız da elliden fazlaydı ve her birimiz coşkulu bir inançla dolup taşıyorduk. Suda ayıbalığı gibi yüzüyorlardı, kafalarına dipçikleri yeseler de kıyıya, kutsal tasvirlerinin bulunduğu yere ulaşmışlardı. Üstleri başları sırılsıklam, yıkılmaz bir kaya gibi ileri atıldılar.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Şimdi, ben verandada Mihaylitsa'yla konuşurken Maroy Dede'nin içeride, odada dua ettiğini hatırlatmama izin verin. Memurlar maiyetiyle birlikte onu orada bulmuşlardı. Maroy Dede bana sonra, adamların içeri girer girmez kapıyı küt diye kapatıp doğru ikonaların bulunduğu yere daldıklarını anlattı. Kimi ikon lambalarını söndürüyor, kimi de ikonaları duvardan sökerek yerlere atıyor, ona da "Rahip sen misin?" diye bağırıyorlardı. "Hayır, rahip değilim" diye cevap verince, "Peki, rahibiniz kim?" diye soruyorlardı. O da, "Bizde rahip olmaz" diyordu. "Rahip nasıl olmaz! Bunu bize söylemeye nasıl cüret edersin?" diyorlardı bu kez. Derken, Maroy Dede rahip konusunu açıklamaya girişti, ancak doğru dürüst anlatamayıp eveleyip geveledi; işin aslını anlamayan memurlar, "Bağlayın!" dediler, "Tutuklayın şu adamı!" Maroy, onu bağlamalarına izin verdi: On askerin ellerine bağladığı iplik ona vız gelir

tırıs giderdi ama o dini uğruna bütün bunları kabulleniyor, daha neler olacağına bakıyordu. Bu sırada memurlar mumları yakıp ikonaları mühürlemeye başladılar; biri mühürlüyor, birkaç kişi zapta geçiriyor, bir üçüncü grup da ikonaları matkapla delip Rus simidi benzeri demir bir çubuğa geçiriyordu. Kutsallığı ayaklar altına alan bu zorbalığı izleyen Maroy, omuzlarını bile silkmiyordu; Tanrı'nın böyle bir vahşeti görmesini buyurduğunu düşünüyordu belki de.

Tam bu sırada bir jandarmanın bas bas bağırdığını duydu, ardından bir diğerinin... Kapı ardına kadar açıldı ve bizimkiler sudan çıkmış balık gibi sırılsıklam içeri daldılar. Neyse ki artelin başını çeken Luka Kirilov'du. "Durun, İsa Mesih'in kulları, karşı gelmeyin!" Memurlara da delinip çubuğa geçirilmiş ikonaları göstererek, "Amir beyler" dedi, "Bu kutsal nesnelere neden bu kadar zarar veriyorsunuz? Bunları zorla almaya hakkınız varsa devlete karşı gelmeyiz, alın götürün... Ama atadan miras kalmış bu nadir sanat eserlerine zarar vermenizin sebebi ne?" Bütün bu resmi görevlilerin başında Pimen'in tanışı olan hanımefendinin kocası bulunuyordu. Adam, "Çeneni kapa aşağılık herif!" dedi Luka'ya, "Tartışmayı da kes bakalım!"

Luka gururuna düşkün bir adam olmasına rağmen kendini dizginledi, alçak sesle yanıt verdi: "Müsaade buyurun sayın beyefendileri" dedi, "Bu işlerin nasıl döndüğünü biliriz. Bu odada yüz elli ikonamız var, izin verirseniz her ikona için size üç ruble verelim, onları alıp götürün... Yeter ki bu atadan kalma sanat eserlerine zarar vermeyiniz."

Beyefendinin gözlerinde ateşler yandı, bas bas bağırdı: "Defol karşımdan!" Hemen sonra ise "Bir tanesine yüz ruble ver, yoksa hepsini yakarım!" diye fısıldadı.

Luka bu kadar parayı hayal bile edemezdi.

"Peki, öyle olsun... Öyleyse hepsini istediğiniz gibi yakın, bizim böyle bir paramız yok."

Bey öfkeden köpürdü.

"Seni sakallı keçi, bizimle para hakkında konuşmaya nasıl cüret edersin?"

Birden oraya buraya atılmaya başladı, önüne ne kadar tasvir çıktıysa hepsini bir araya topladı; çubukların uçları vidalandı ve hem çıkarılmaması hem de değiştirilmemesi için mühürlendi. Her

şey toplanmış, işin sonuna gelinmişti. Görevliler dışarı çıkmaya başladılar, askerler vidalanmış ikona balyalarını omuzlarına alıp teknelere taşıdılar.

Bu arada kalabalığın arkasından odaya süzülen Mihaylitsa, koruyucu melek ikonasını rahlenin üzerinden aşırdı, eteğinin altına gizleyerek kilere götürmeye davrandı, fakat elleri titreyince yere düşürdü. Sevgili beyler, beyefendi öyle bir çileden çıktı ki, ne hırsızlığımız kaldı, ne düzenbazlığımız! "Aha, sizi namussuzlar! Bunları vidalamayalım diye çalıyordunuz, öyle mi? Bakın şimdi ona ne yapacağım!" deyip mühür mumunun çubuğunu yaktı, eriyen mumu meleğin yüzünün tam ortasına yapıştırıverdi!

Sayın beyler, bizi üzüntüye boğan bu acımasız adam yaptığıyla şişinmek için ikonayı kaldırdığında neler olduğunu anlatamayacağım. Tek hatırladığım bu ışıltılı, tanrısal yüzün kırmızı ve mühürlü olduğuydu; eriyen mühür mumunun altındaki yağ, yukarıdan aşağıya doğru, iki şerit halinde, gözyaşlarına karışmış kan gibi akıyordu. Gözlerimizi ellerimizle kapatmış, yerlere kapanarak işkenceden geçmiş gibi feryat figan inliyorduk. Feryadımız arşı alâya çıkmışken, mühürlenmiş meleğimiz için ağlayıp yas tutan bizlerin üzerine bir de zifiri karanlık bir gece çökmüştü. Burada, ata yadigârı tasvirimizin harap edildiği koyu karanlıkta bir düşünce geldi aklımıza: Nereye gizlerlerse gizlesinler, koruyucu meleğimizin peşine düşmeye, hayatımız pahasına da olsa onu çalıp mührünü çıkarmaya ant içtik. Bu kararımızı uygulamak amacıyla Levontiy adlı bir delikanlıyı seçtik. Levontiy, düpedüz yeni yetme bir çocuktu, en fazla on yedi yaşındaydı ama iri yarı, uzun boylu ve iyi kalpli bir delikanlıydı; çocukluğundan beri Tanrı sevgisiyle dolu, dindar biriydi; senin gümüş dizginli, gayretli kır atın gibi uysal ve iyi huyluydu. Karartılmış görüntüsü içimizde onmaz acılar bırakan mühürlü meleğin izinin sürülmesi ve bulunduğunda kaçırılması gibi büyük tehlike oluşturan bir olayda, ondan daha akıllı ve dürüst bir yoldaş bulmamız olanaksızdı.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Yoldaşımla beraber karşılaştığımız iğne deliğinden geçmekten beter güçlüklerin ayrıntılarına girmeden hemen şunu söyleyeyim: Memurların delip çengele asılan ikonalarımızı kilise yönetim kurulu binasının bodrumuna koyduklarını öğrenince büyük bir üzüntüye kapıldık; bu iş bitmiş, yapılacak bir şey kalmamıştı... Ancak piskoposun sonradan kulağımıza gelen olumlu tepkisi çok sevindirmişti bizi: Bu canavarca davranışı uygun görmediği gibi, "Niye böyle yapmışlar?" diye üzüntülerini dile getirmiş, "Bu eski eserleri korumak lazım" diyerek tarihî eserlere sahip çıkılması gerektiğini belirtmişti. Diğer taraftan piskoposun bu saygısı başımıza daha büyük bir dert açtı. Hakkını vermek gerek, piskopos bu kez "Mühürlü Meleğimizi" eline alıp onu bir süre iyi niyetle ve saygıyla incelemiş, sonra birden yanındakilere dönerek, "Ne üzücü bir görüntü!" demiş: "Bunu kullanılmayacak duruma getirmek ne korkunç! Artık bu ikonaları bodruma koymayın. Pencerenin önündeki sunağa koyun." Görevliler de dediğini yapmışlar.

Kilise piskoposunun bu konuyla bizzat ilgilenmesine sevinmiştik kuşkusuz; ama bu durum ikonayı aşırmamızı olanaksız hale getirmişti işte. Piskoposun yardımcılarıyla anlaşıp "Mühürlü Melek"in orijinalinin yerine, aynı ustalıkla yapılacak bir kopyasını koymaktan başka çare kalmamıştı. Eski inançlı kardeşlerimiz bu işi çok iyi kotarırlardı. Ama bu planı gerçekleştirebilmek için ikonanın kopyasını yapabilecek tecrübeli bir usta sanatçı bulmamız gerekiyordu. Ne yazık ki o bölgede böyle birini bulamadık. Bu yüzden hepimizin üzerine, vücudumuzu baştan aşağı ödem kaplamış gibi korkunç bir acı çöreklenmiş, ta iliklerimize kadar işlemişti: O zamana kadar evin üzerinde hep ilahiler duyulurdu. Şimdi ise odamızdan sadece acı acı yakınmalar, ağıtlar yükseliyordu.

Bir süre sonra ağlaya ağlaya gücümüz tükendi, önümüzü göremez olduk. Ya bu yüzden yahut başka bir nedenden, bir göz hastalığına yakalandık. O zamana kadar duyulmuş görülmüş bir şey değildi bu; millet hastalıktan kırılıyordu. İşçiler ve yurttaşlar arasında, bu derdin bizim "Mühürlü Melek"le ilgili olduğu yolunda söylentiler yayılmaya başladı: "Ona mührü vurup kör ettiler, o yüzden gözlerimizin nuru sönmeye başladı." Evet, bu tür yorumlar

bizim aramızda yayılmakla kalmadı, kilise adamlarına kadar ulaştı. İngiliz işverenler doktor getirtiler ama kimse muayene olmadı, ilaç kullanmadı. Biz de sadece, "Mühürlü Meleğimizi getirin!" diye feryat ediyorduk, "Ona dua etmek istiyoruz, bizi ancak o iyileştirir."

Olayın iç yüzünü araştıran İngiliz Yakov Yakovleviç, piskoposa gidip durumu kısaca anlattıktan sonra, "Saygıdeğer ekselansları" dedi, "Din dediğimiz şey çok büyük bir iş, kim nasıl inanıyorsa inancına göre yaşasın; lütfedin de ikonayı karşı yakada yaşayan işçilerimize geri verin" Ne var ki piskopos bu isteği geri çevirdi: "Bunları şımartmaya gelmez" dedi. Piskoposun bu tepkisi bize çok acımasız geldi, hatta onu şiddetle kınadık. Ancak sonradan bunun ilahi hikmet olduğunu anladık.

Oysa alametler kesilmemişti. Bir cezalandırıcı karşı kıyıda, bu beladan sonra kaçıp kiliseye sığınan asıl sorumlu Pimen'in peşini bırakmıyordu. Bir gün kent merkezinde ona rastladım. Selamlaştıktan sonra dedi ki: "Bak Mark kardeşim, sizlerden ayrı düşmekle büyük günah işledim."

"İnanç herkesin özel konusudur" dedim, "Sen bizi bir çizme karşılığında sattın, bu elbette iyi bir şey değil. Kusura kalma ama Peygamber Ammos'un emrettiği gibi, bir kardeşin olarak suçlayacağım seni."

Peygamber'in adını duyar duymaz tepeden tırnağa titredi.

"Benim yanımda peygamberlerin adını anma" dedi. "Kutsal metinlerden hatırlıyorum, hatta 'peygamberlerin yeryüzünde yaşayanlara işkence edeceklerini' hissediyorum; zaten bununla ilgili bir alamet var bende. Geçenlerde ırmağa girmiştim, sonra her yanımda kahverengi lekeler oluştu" diye yakınmaya başladı. Gömleğinin düğmelerini çözüp göğsündeki alaca renkli lekeleri gösterdi, tıpkı benekli bir atınki gibiydi, benekler neredeyse boynuna kadar uzanıyordu.

Benim, Tanrı'nın günahkâr kulunun, "Kendi ağzıyla tutuldu" demek geldi içimden ama bunun yerine şöyle dedim: "Neyse, dua et bu dünyada lekelendin; ola ki öbür dünyada arınırsın."

Ne kadar talihsiz olduğundan dem vurdu; cildindeki lekeler yüzüne ulaşırsa çok şey kaybedeceğinden dert yanarak ağlamaya başladı: Vali, kiliseye alınan Pimen'i çok yakışıklı bulmuş, belediye başkanlığından önemli kişiler geldiğinde gümüş servis tabağıyla

Pimen'in her zaman en başta durmasını istemişti. İyi de vücudu benekler içindeki bir adamı bu işe nasıl soyundururlardı? Gevezeliklerini dinlememek için hemen çekip gittim...

Pimen'in lekeleri gitgide çoğalıp büyürken bizde de başka alametler belirmeye başlamıştı. Bir sonbahar günü nehir buz tutup birden yine çözüldü ve her tarafa dağılıp evlerimize, binalarımıza zarar vermeye başladı. Art arda gelen felaketlerden biri de yıllarca emek verip kurduğumuz, çok pahalı bir granit ayağın yıkılıp sulara gömülmesi oldu. Bu olay İngiliz işverenlerimizi şaşkına çevirmişti.

Birileri şirketin başındaki Yakov Yakovleviç'e, bu tür musibetlerden korunmak istiyorsa biz eski inançlıları kovması gerektiğini söylemişti. Ama o iyi kalpli bir insan olduğu için bu öneriye kulak asmadı, hatta tersine beni ve Luka Kirilov'u çağırıp şöyle dedi: "Arkadaşlar, bana bir fikir verin: Size nasıl yardımcı olabilirim, nasıl yatıştırabilirim?" Her zaman yanımızda olan "Kutsal Melek" ikonamız balmumuyla mühürlü olduğu sürece asla teskin olamayacağımızı, bu ıstıraptan eriyip gideceğimizi söyledik. "Peki ama" dedi, "Ne yapmayı düşünüyorsunuz?"

"Bir gün gizlice onun yerine bir kopyasını koyacağız ve Allahsız memurun mühürlediği temiz tasvirin mührünü kaldıracağız."

"Neden ona takılıp kaldınız? Buna benzer başka ikona yok mu?"

"Her zaman yanımızda olduğu için ona çok değer veriyoruz. Başkaları onun yerini tutmaz. Çok eskiden sofu bir usta tarafından çizilmiş, papaz Petros Mogila'nın[18] hazırladığı kilise tüzüğüne göre kutsanmıştır o. Artık ne o eski papazlar ne de kilise tüzüğü var."

"Meleğin yüzü gözü mühür mumuyla yakılmış... Bunu nasıl kaldıracaksınız ki?"

"Orası kolay, onu düşünmeyin efendim" diye cevap verdik, "Yeter ki elimize geçsin... İkonamız çok sağlamdır: Tüccarların sattığı sahte ikonalardan değildir; Stroganov İkonografya Okulu ressamlarının işidir. Stroganov ve Kostroma bezir yağları öyle iyi pişmiştir ki, ateş mührüne teslim olmaz, katranın boyaya nüfuz etmesine de izin vermez."

"Emin misiniz?"

---

18 Petros Mogila (1596-1647), 1646 yılında kilise tüzüğünü çıkaran Kiev metropoliti. (ç. n.)

"Elbette eminiz. Bu beziryağı, Eski Rus İnancı kadar sağlamdır."

Sanatı korumayı bilmeyen kimi tanıyorsa küfredip bize yardımcı olacağını söyledi Yakov Yakovleviç. "Neyse, düşünmeyin" dedi, "Elbette ikonanızı alacağız. Size yardım edeceğim. İşiniz çok uzun sürer mi?"

"Hayır, fazla sürmez."

"Peki, öyleyse... Mühürlü Meleğinizi altın yaldız kaplatacağım bahanesiyle isteyeceğim. Sonra onun yerine sahtesini koyacağız. Yarın bu işe girişeceğim."

Ancak biz teşekkür edip, "Efendim, bunu ne yarın yapalım ne de öbür gün" dedik.

"Neden?" diye sordu.

"Çünkü efendim" dedik, "Her şeyden önce elimizde orijinal ikonanın tam bir benzeri olmalı; buralarda bunu yapabilecek tek bir usta bulunmuyor."

"Önemli değil... Şehir merkezinden bir ressam getireceğim; sadece kopya değil, çok güzel portreler de yapar o."

"Olmaz efendim" diye cevap verdik: "Bunu yapmanıza izin veremeyiz, çünkü hem gereksiz söylentiler çıkabilir hem de ressam bu işi beceremez."

İngiliz söylediklerimize inanmayınca, ressam sanatı ve ikonografya arasındaki farkı anlatmaya çalıştım: "Bir kere dünyevi ressamlar farklı çalışıyorlar, dolayısıyla normal yağlıboya kullanıyorlar. İkonalar içinse yumurtayla karıştırılan özel gevrek[19] bir boya gerekiyor. Ressamlar tabloları, uzaktan doğal görünecek şekilde yeni usule göre yapıyorlar. Bizim ustalarımızın eserleri ise çok akıcı yapılıyor, bu yüzden yakından bakıldığında bile çok doğal görünüyorlar; dünyevi ressamlar kopya yapmayı bile adamakıllı beceremezler, çünkü sadece öbür dünyadan habersiz dünya insanı çizmeyi öğrenmişlerdir; bizim kutsal Rus ikonografyasında her zaman, maddi değerlere alışkın insanın aklından geçmeyen aziz tasvirleri vardır."

İngiliz merakla sordu: "Bahsettiğiniz bu tarzı bilen ustaları nerede bulacağız peki?"

"Bunlar günümüzde çok ender bulunur" dedim, "Eskiden bile

19 Gevrek-Vapa: Eski bir boya çeşidi. (ç. n.)

kimseye görünmez, saklanırlardı. Mstera kasabasında[20] Hohlov diye bir usta var ama uzun yola gelemez, çok yaşlı. Palihovo'da iki ikonacı var ama onlar da buraya gelemezler... Sonuçta ne Mısteralı ne de Palivoholu ustaların hiçbiri işimize yaramazlar."

"Niye yaramazlar?" diye ısrarla sordu Yakov Yakovleviç.

"Çünkü tarzları bizimkinden farklıdır" diye cevap verdim: "Mstera ustaları büyük kafalı ikonalar yaparlar, boyaları da bulanıktır; Palihovo ikonacıları ise firuze maviyi tercih ederler"

"Ne yapacağız o zaman?"

"Bilmiyorum... Moskova'da Silaçev adlı iyi bir usta varmış; Rusya'daki bütün ustaların en ünlüsüymüş, ancak en çok Novgorod ve Çarlık Moskova tarzlarını bilirmiş. Bizim Stroganov ikonalarımız ise hep açık tonda ve bol renkli olur, dolayısıyla bu işi sadece nehrin aşağı kesiminde oturan Sevastyan başarabilir, ancak o da tutkulu bir gezgindir; bütün Rusya'yı gezer ve eski inanç mensupları için çalışır... Şu anda nerede olduğunu bilmiyoruz."

İngiliz söylediklerimi zevkle dinledikten sonra güldü, "İlginç insanlarsınız" dedi, "Anlattıklarınız çok hoşuma gidiyor. İşinizle ilgili her şeyi biliyorsunuz, sanattan da anlıyorsunuz."

"İnsan sanatla neden ilgilenmesin ki efendim: Bu, Yaradan'ın bir hikmeti. Bizim basit köylülerimizin arasında bile bu işin öyle meraklıları vardır ki, sadece Ustyug, Novgorod, Moskova, Vologda, Sibirya, Stroganov gibi okulların arasındaki farkları değil, aynı tarzla çalışan aynı okuldaki eski ünlü Rus ustaların eserlerini de hatasızca birbirinden ayırt edebilirler."

"İnanılır gibi değil... Nasıl olur?"

"Siz birinin el yazısını diğerinkinden nasıl ayırt edebiliyorsanız, onlar da aynı şekilde eseri kimin yaptığını –Kuzma mı, Andrey mi, yoksa Prokofiy mi– bilirler."

"Peki, hangi verilerden anlıyorlar bunu?"

"Resmin aktarılmasında uygulanan teknikler" dedim, "Sonra tüm öğelere uygulanan sıvı boya tabakası, aralıklar, boşluklar, mimikler, gözlerdeki canlılık, vs..."

---

20 Mstera, Vladimir bölgesinde bir kasaba; Rus minyatür resim ve ikona sanatının en eski merkezidir. (ç. n.)

İngiliz ilgiyle dinliyordu. Uşakov,[21] Rublov[22] ve eski Rus sanatkârı Paramşin'in[23] sanatından söz ettim ona. Bizim çarlar ve prensler Paramşin'in ikonalarını çocuklarına hayır dualarıyla hediye ederler, bunlara gözleri gibi bakmazlarsa onları cezalandırırlardı.

İngiliz hemen not defterini çıkarıp sordu: "Bu sanatçıların isimlerini ve eserlerini tekrar söyler misiniz? Bu eserleri nerede bulabilirim?"

"Boşuna aramayın efendim" dedim, "Kaybolup gittiler."

"Peki, nereye kayboldular?"

"Bilmem... Belki de pipo ve tütün karşılığında Almanlarla takas etmişlerdir."

"Olamaz bu..."

"Bilakis" dedim, "Bunun birçok örneğini gördük: Roma'da, Vatikan'da, Papa'nın kapı kanatlarını 13. yüzyılda bizim Rus ikona ressamları Andrey, Sergey ve Nikita yapmışlar. Dediklerine göre, o çok figürlü harika minyatürü gören büyük yabancı ressamlar bu olağanüstü esere hayran kalmışlar."

"Peki, Roma'ya nasıl düşmüş?"

"Büyük Petro yabancı bir rahibe hediye etmiş, o da eseri Roma'ya satmış."

İngiliz gülümseyip düşünceye daldı. Sonra da İngiltere'de her tablonun kuşaktan kuşağa aktarılıp saklandığını ve böylece insanın soyunu sopunu öğrendiğini anlattı.

"Bizim yapımız böyle değildir" dedim, "Her şeyi yenileme güdüsüyle ata gelenekleriyle bağlarımızı kopardık; Rus milleti daha dün kuluçkadan çıkmış gibidir."

"Madem eğitim konusunda bu kadar cahilsiniz, neden geçmişini ve kültürünü sevenler güzel sanatlarını korumak için uğraşmazlar?"

"Sayın efendim" dedim, "Sahip çıkacak kimse kalmadı, çünkü yeni sanat okulları duyguları bilinçli şekilde yok etti, herkes gündelik hayatın hay huyuyla meşgul. Yüce ülküler ortadan kalktı, her şey dünyevi, her şeyde dünyevi tutku nefes alıp veriyor. Gü-

21 Simon (Pimen) Fedoroviç Uşakov (1626-1686): Dünya güzelliklerinin gerçekçi tasvir edilmesinden yana olan büyük Rus ressam ve sanat kuramcısı. (ç. n.)

22 Andrey Rublov (1360-1428): Dünyaca ünlü Rus ikona ressamı. (ç. n.)

23 Paramşin: 14. yüzyıl Rus ikona ressamı. (ç. n.)

nümüzün ressamları Başmelek Mikail'i Kırımlı prens Potemkin[24] imgesinde canlandırıyorlar. İş o hale geldi ki Kurtarıcı İsa'yı Yahudi olarak resmetmeye başladılar. Böyle insanlardan ne beklenir? İlahi değerlere kapalı, mühürlenmiş gönüller daha neler uyduracaklar, kim bilir neleri putlaştıracaklar: Bildiğiniz gibi, Eski Mısır'da boğaya ve pırasaya tapıyorlardı; fakat biz sahte putlara hiçbir zaman inanmayacağız ve Yahudi portresini Kurtarıcı İsa olarak kabul etmeyeceğiz. Bu tasvirler sanat bakımından ne kadar değerli olursa olsun, bunu ahlaksızlık ve cehalet olarak değerlendirip reddediyoruz. Atalarımızın geleneğinde bozulmuş fıskiye nasıl suyu israf ediyorsa, gözlerin hazzının da aklın saflığını yok ettiği söylenir."

Söyleyeceklerim bu kadardı. Sustum. Ama İngiliz, "Devam et" dedi, "Konuşmanı beğendim, çıkardığın sonuçlar ne kadar yerinde!"

"Ben her şeyi söyledim" diye cevap verdim.

"Hayır, devam et" dedi, "Esin verici tasvirden ne anladığını söyle"

Sevgili beyler, sıradan bir insan için çok zor bir soruydu bu ama yapılacak bir şey yoktu: Yıldızlı gökyüzünün Novgorod'da nasıl boyandığını anlatmaya başladım; Kiev'deki Ayasofya Kilisesi'nde Sefaot'un etrafında Potemkin'e hiç benzemeyen yedi kanatlı baş meleklerin resmini; kapı girişinde, merdivende peygamberler ve patrikler; aşağıda, sonraki basamakta kutsal kanunlar yazılı levhayı tutan Hz. Musa; buzlu asayı tutan piskopos başlıklı Hz. Harun. Daha sonraki basamakta taçlı Hz. Davud, elinde anlaşma metniyle Hz. İşaya, kapalı kapıların yanında Hz. Ezekiel, taşla birlikte Hz. Danyal; hepsi gökyüzüne giden yolu gösterirler, etraflarında insanı bu kutlu yola ulaştıracak kutsal armağanlar vardır. Yedi mühürlü kitap bilgeliği, yedi mumlu şamdan aklı, yedi göz ışığı, yedi boynuz gücü, yedi yıldız arasında el kehaneti, buhurdan sofuluğu, yedi yıldırım da takvayı simgeler. "İşte bu tür tasvirler insana dert verir!" dedim.

İngiliz karşılık verip, "Beni mazur gör dostum" dedi, "Seni anlayamıyorum: Bunun dertle ne ilgisi var?"

---

24 Prens Kırımlı Potemkin (1739-1791): II. Katerina döneminde politikacı ve devlet adamı. 1783 yılında yarımadayı Rusya'ya ilhak ettiği için "Kırımlı" unvanı almıştır. (ç. n.)

"Şöyle ki, bu tasvirler açıkça insanın ruhuna hitap eder, Hıristiyanı dua etmeye iter ve içinde Tanrı'nın sözle anlatılamaz ihtişamına yükselme arzusu uyandırır.

"Evet" dedi, "Bunu, kutsal metinlerden ve dualardan herkes bilir."

"Hayır, öyle değil" dedim: "Herkes Kutsal Kitap'ın anlamını kavrayamaz, bazıları duaları bile yanlış anlar: Söz gelimi 'büyük nimetler' denince hemen parayı düşünür, açgözlü olmaya başlar. Ama gözlerinin önüne Tanrı'nın yüceliği tasviri gelse, hemen varlığın en yüce amacını hatırlar ve bu yolda ne yapacaklarını anlar, çünkü bu konuda her şey çok açıktır: İnsan takvaya ulaşınca ruhu hafifleyerek adım adım yüce bağışlar kazanır, işte o zaman dua eden insan dünya zenginliklerinin değersiz olduğunu anlar."

İngiliz ayağa kalkıp neşeyle sordu: "Eksantrik bir adamsın! Peki, dualarınızda neler diliyorsunuz?"

"Huzurlu bir şekilde ölmek ve Yargı Günü'nde kolay hesap vermek için dua ediyoruz."

Tekrar gülümsedi. Yeşil perdenin kaytanını birden çekince, orada, koltuğunda oturmuş, mum ışığında uzun şişlerle örgü ören İngiliz eşini gördük. Güzel, hoşgörülü bir kadındı; Rusça konuşamıyordu pek ama buna rağmen söylenen her şeyi anlıyordu. Sanırım kocasıyla yaptığımız dini sohbeti de merakla dinlemişti. Sonra ne oldu, biliyor musunuz? Onu gizleyen perde birden açılınca –sanki biraz titreyerek– ayağa kalkıp Luka'ya ve bana yaklaştı. İki elini biz köylülere uzattı, yaşlı gözlerle ellerimizi sıktı: "Ah siz, iyi insanlar, iyi kalpli Ruslar!" dedi. Bu güzel sözlerin karşılığında onun ellerini öptük, o da dudaklarını bizim mujik kafamıza dokundurdu.

Anlatıcı birden sustu. Gözünden akan yaşları koluna silerken, "Mükemmel bir hanımefendiydi" dedi. Heyecanını yatıştırdıktan sonra anlatmaya devam etti:

Bu İngiliz kadın, güler yüzle kocasına kendi dilinde bir şeyler söyledi; sesinden bizim için iyi şeyler söylediğini tahmin edebiliyorduk. Eşinin iyi kalpliliğinden mutlu olan adam ona gururla baktı, başını

okşadı; kendi kendine güvercin gibi "gut gut" edip duruyordu – belki de başka bir sözdü ama karısına övgüler düzdüğü, saygı gösterdiği belliydi. Sonra komodini açıp iki adet yüzlük banknot çıkardı: "Al Luka" dedi, "Git de işinizi görebilecek ustalıkta bir ikonacı bul. Hem sizin işinizi görsün hem de eşim için –oğlumuz için böyle bir ikona istiyor– sizin tarzınızda bir tasvir yapsın... Masraflarınızı karşılayacak bu parayı eşim size veriyor."

Kadın gözyaşları arasında, "Hayır, hayır! Bu kocamın parası... Ben size ayrıca para vereceğim" deyip gülümseyerek üçüncü bir banknot getirdi: "Eşim bunu yeni bir elbise almam için vermişti ama ben elbise istemiyorum. Para sizin olsun."

Elbette kabul etmedik ama kadın tek kelime daha duymak istemiyormuş gibi odadan adeta koşarak çıktı. Kocası bize dönüp, "Sakın onun verdiklerini geri çevirmeyin" dedi ve arkasını döndü: "Haydi, şimdi yürüyüp gidin, sizi eksantrik adamlar sizi!"

Bizi odadan kovdu diye ona hiç kızmadık tabii. Çünkü bunu heyecanını göstermemek için yaptığını anlamıştık.

İşte muhterem beyler, bizimkiler hakkımızda hükümlerini vermişlerdi ama eloğlu bizi teselli edip manen güç olmuştu bize.

Sayın beyler, öykümün ikinci bölümü başlıyor... Şimdi size kısaca gümüş dizginli Levontiy'imle ikona ressamı aramaya gidişimizi, nerelere gittiğimizi, oralarda kimlerle karşılaştığımızı, hangi mucizelere tanık olduğumuzu, bulduklarımızı, kaybettiklerimizi ve oralardan dönerken beraberimizde neler getirdiğimizi anlatacağım.

ONUNCU BÖLÜM

Yola çıkacak birinin ilk işi yoldaş bulmaktır; zeki ve güvenilir bir arkadaşla soğuk ve açlık bile rahatsız edici gelmez. Bu desteği bana bahşeden bu ilginç delikanlı Levontiy'di. Sırtımızda heybeyle ve yeterli miktarda parayla yaya olarak yola çıktık. Onu ve kendi hayatımı korumak amacıyla küt tarafı geniş olan eski kısa kılıcımı yanıma almıştım; tehlike anında bizi koruyacaktı. Yolda tüccar gibi davranıyor, gerektiğinde buna uygun yalanlar kıvırıyorduk ama elbette kendi işimizin peşindeydik. Önce Klintsı ve Zlınka'ya geldik,

sonra Oryol'da bizimkilerden bazılarını ziyaret ettik.[25] Hiçbir yerde ikona ressamı bulamayınca Moskova'ya vardık ama ne diyeyim: Vah sana Moskova, vah sana! Kadim Rus yurdunun şanlı kraliçesi! Heyhat, biz eski dinden olanlar senin sinende bir teselli bulmadık.

Söz etmek istemezdim ama susmak da olmuyor; görmeyi arzuladığımız o ruhu Moskova'da bulamadığımızı saklamayacağım sizden. Biz burada dinimizin iyi şeylere duyulan sevgi ve Tanrı'ya saygı temeline değil, salt geleneklere inatla bağlılık üzerine inşa edildiğini gördük. Günler geçtikçe bundan daha da emin olduk ve birbirimizden utandık; zira bu dinin barışçıl yandaşına yapılan hakaretleri gördük.

Moskova'da elbette ikona ressamları bulduk, hatta aralarında çok iyi ustalar da vardı ama bu sanatkârlar ata geleneklerinin bize aktardığı ruhtan yoksunsa ne işe yararlardı ki? Eski dönemlerde dini bütün ressamlar kutsal eserlerine başladıklarında oruç tutup dua ederler, bu yüce eserin gerektirdiği onur kadar, az ya da çok paraya aynı tarzda yaparlardı. Günümüzdeki ressamlar öyle mi? En kabasından boya kullanıyorlar, üstüne üstlük öyle uzun uzadıya çalışmadan, işlerine özen göstermeden apar topar bitiriyorlar; astar çekerken kaymaktaşı yerine tebeşir tozu kullanıyorlar, sonra eski zamanlarda olduğu gibi dört-beş kat değil, ince bir kat çekiyorlar. Oysa su gibi ince boyayla bu dört-beş kat uygulaması eseri günümüzde ulaşılması imkânsız harika bir inceliğe kavuşturur. Ayrıca titizlikten yoksun bütün bu ressamlar kendilerini rahatlatmak için birbirlerinin karşısında şişinip duruyorlar, adamdan saymayıp birbirlerini küçümsüyorlar ya da daha kötüsü, aralarında gruplaşıp milleti kurnazca aldatma yolunu seçiyorlar. Meyhanelerde toplanıp içki içiyorlar, kibirli bir küstahlıkla eserlerini övüyorlar, başkalarının resimlerini küfür, "cehennem ikonları"[26] olarak nitelendiriyorlar. Çevrelerinde baykuşların arasında serçeler gibi antikacılar dolanıyor sürekli; bu eski ikonalar elden ele geçiyor, değiş tokuş yapılıyor, yerine başkası konuyor, sahtesi yapılıyor, baca içinde isleniyor, güve yeniğine bırakılıyor. Eski kakma örneğine uygun şekilde pirinçten çeşitli kaplamalar dökülüyor, eski türde mine çe-

25 Klintsı, Zlınka ve Oryol şehirleri, eski dinden olanların merkeziydi. (ç. n.)

26 Şeytanı, cehennem yaratıklarını gizli olarak yerleştirerek yapılan tasvir. (ç. n.)

kiliyor; vaftiz kaplarını dövüp düzeltiyorlar, üzerine Korkunç İvan zamanına aitmiş gibi yolunmuş kartal tasvirleri kondurup bu işin acemisi eski din mensuplarına gerçek Korkunç İvan dönemi kabı niyetine satıyorlar. Bu vaftiz kaplarına Rusya'nın dört bir yanında sıkça rastlanır; vicdansız sahtekârlıklardan, hile ve dolandan başka bir şey değildir bunlar. Sözün kısası, bu işle uğraşanların at satışında birbirlerine kazık atan koyu tenli Çingenelerden hiçbir farkı yoktur: Onlar da kutsal alanlarda bu şekilde birbirlerini aldatırlar; her yerde günahı, ayartıyı ve dine küfrü görünce insanın onlardan utanası gelir. Bu yüzsüzlükle yatıp kalkanlar için bunlar hiç de dert değildi tabii, Moskovalı avcıların pek çoğu bu şerefsizce değiş tokuşla ilgilenip kimi şu şu şu *Deisis* ikonası kazıkladım diye, kimi Aziz Nikolay tasviriyle birini tokatladım diye, yahut bir üçüncüsü sahte Meryem Ana tasviri yutturdum diye alçakça böbürlenir durur: Tanrı'nın nimetiyle töy inanç sahiplerini kim daha iyi aldattı diye birbirlerine öfkeyle sataşırlar.

Bütün bunlar biz imanlı sıradan köylülere, Levontiy'e ve bana o kadar dayanılmaz gelmişti ki, kara kara düşünmeye başlamış, hatta korkuya kapılmıştık. "Eski, bahtsız inancımız bu kadar bozulmuş muydu?" diye düşünmeye başlamıştım. Levontiy'in de kederli kalbinde aynı duyguları barındırdığını hissediyordum. Birbirimizle konuşmuyorduk ama bizim delikanlının yalnız kalmak için kuytu köşeler aradığını fark etmiştim.

Bir ara ona baktım; yüreğinin karışıklığında aklından yersiz düşünceler geçmiş miydi?

"Neyin var Levontiy?" diye sordum, "Bir şeye dertlenmiş gibisin?"

"Hayır dayı, bir şeyim yok" diye yanıtladı, "Öyle şeyler işte..."

"Hadi, Bojeninova Caddesi'ndeki Erivan lokantasına, ikona ressamlarıyla görüşmeye gidelim, iki kişi bugün oraya eski ikonalar getireceğine söz verdi. Birini aldım, öbürünü de almak istiyorum."

"Hayır dayıcığım, yalnız git... Ben gelmeyeceğim."

"Peki, neden gelmiyorsun?"

"Öyle" diye yanıtladı, "Bugün biraz keyifsizim."

Üstüne gitmeyeyim dedim; bir bekledim, iki bekledim ama üçüncüsünde ona seslendim: "Hadi gidelim Lyovanuşka, gidelim delikanlı."

Karşımda nazikçe eğilerek rica etti: "Hayır sevgili dayıcığım... Evde kalmama izin ver."

"İyi de Lyova, bana yardımcı olmak için geldin ama evde oturuyorsun. Kuzum, bana pek yardımcı olmuyorsun."

"Peki dayıcığım, peki babacığım, peki Mark Aleksandriç efendim" dedi Levontiy, "Herkesin gidip içki içtiği, kutsallık hakkında kaba, yakışıksız sözler ettiği yere çağırma beni... İnsanı baştan çıkarıp günaha sokabilir bunlar."

Duyguları hakkında ilk kez bilinçli sözler ediyordu, beni kalbimin orta yerinden vurdu ama onunla tartışmaya girmedim, yalnız gittim.

O akşam iki ikona ressamıyla uzun uzun konuştum. Bana büyük acı çektirdiler. Neler yaptıklarını anlatmak bile korkunç! Biri bana kırk rubleye bir ikona satıp gitmişti. Diğeri dönüp, "Bak dostum" dedi, "Bu ikonanın önünde secde edemezsin." "Neden?" diye sorunca, "Çünkü, bu bir cehennem ikonası" dedi. Tırnağıyla tasvirin bir köşesinden boya tabakasını kazıdı, altından kuyruklu bir şeytan çıktı! Başka bir tabakayı kazıdı, onun da arka planından bir şeytan çıktı.

"Tanrım!" diye ağlamaya başladım, "Bu da ne böyle?"

"Siparişleri ona değil, bana vermelisin."

Artık her şeyi açıkça anlamıştım: Bir çete kurup beni şerefsizce oyuna getirmişlerdi. İkonayı onlara bırakıp gözlerimde yaşlarla oradan ayrıldım. İnancı nedeniyle derin acı içinde olan Levontiy bu olanları görmediği için Tanrı'ya şükrettim. Ancak kiraladığımız eve vardığımda pencerelerde ışık olmadığını gördüm. Yumuşak, tatlı bir şarkının dışarıya taştığını duydum; Levontiy'in tatlı sesiydi bu. Öyle içli söylüyordu ki, her sözcük gözyaşlarıyla sulanmış gibiydi. Duymaması için içeriye çıt çıkarmadan girdim, kapıda dinlemeye koyuldum, Yusuf'un ağıtını söylüyordu:[27]

> Ben derdimi kime yanayım,
> Kimi çağırayım ağıtlarıma.

Bu şiir –şayet bilmek isterseniz– kayıtsızca dinlemenin olanaksız olduğu bir ıstırapla dolup taşıyordu; Levontiy de ağlıyor, hıçkırıyor, hem de söylüyordu:

> Kardeşlerim ihanet etti bana!

27 Hazreti Yusuf'un ağıdı. (ç. n.)

Ağlıyor da ağlıyor, annesinin mezarını görüşünü terennüm ederek yeryüzünü kardeşlerinin günahı için haykırmaya çağırıyordu! Bu kelimeler herkesî heyecanlandırabilir ama beni özellikle etkiledi: Az önce beni sözleriyle yaralayan din kardeşlerimden kaçtığım sırada öyle bir dokundu ki, ağlamaya başladım. Levontiy bunu duyunca sustu, "Dayı, dayı!" diye seslendi.

"Ne var temiz kalpli çocuğum?"

"Şarkıda adı geçen anamızın kim olduğunu biliyor musun?"

"Râhil" diye yanıtladım.

"Hayır" dedi, "Eski zamanlarda adı Râhil'di, şimdi ise *mistik* olarak kavranması gerekir."

"Nasıl mistik olarak?"

"Bakın" dedi, "Bu kelime dönüşüm anlamında söylenmeli."

"Oğlum, dikkat et... Bu düşündüklerin tehlikeli değil mi?"

"Hayır" diye cevap verdi, "Rabbimiz İsa Mesih'in, bir ağızdan ve hep birlikte onu yüceltmediğimiz için çarmıha gerildiğine tüm kalbimle inanıyorum."

Söyledikleri beni iyice korkuttu. Ne yapmak istiyordu bu çocuk?

"Levontyuşka" dedim, "Buradan bir an önce ayrılıp Nijni Novgorod bölgesine geçelim, ressam Sevastyan'ı bulalım. Bugünlerde orada olacağını duydum."

"Tamam, gidelim" dedi, "Burada, Moskova'da içim daralıyor, orası ise ormanlarla kaplı, havası tertemiz... Duydum ki oralarda Pamva adlı bir münzevi varmış; kıskançlıktan, öfkeden azade bir keşişmiş, onu görmek isterdim."

"Bu münzevi Pamva" diye sertçe karşılık verdim, "Devlet kilisesinin bir uşağı! Onu görüp ne yapacağız?"

"Neden olmasın?" dedi, "Ne zararı olur ki? Devlet kilisesindeki nimetin, hayrın nasıl bir şey olduğunu yerinde incelemek için onu görmek isterdim."

Çıkıştım, "Orada ne hayrı nimeti olacak?" dedim. Gelgelelim haklı olduğunu hissediyordum, çünkü bilmeye, öğrenmeye can atıyordu; bense hiçbir şey bilmediğim için direniyor, düşüncemde ısrar ediyor, saçma sapan şeyler söylüyordum.

"Devlet kiliselerinin mensupları" dedim, "Göklere inançla bakmazlar, Aristotoles öğretilerini ararlar ve deniz yolculuğunda ilah

Refan'ın yıldızını izlerler. Onlarla aynı bakış açısına sahip olmak ister miydin?"

"Bunların hepsi uydurma dayı" dedi Levontiy, "Refan diye bir ilah yoktur; her şey yalnızca Tanrı'nın gücü ve bilgeliğiyle yaratılmıştır."

Bu sözlerden sonra daha da aptallaştım: "Devlet kilisesinde kahve içerler!"

"Bunun ne zararı var ki?" diye yanıtladı Levontiy, "Kahve bir çekirdek; Hazreti Davut'a bir hediye olarak sunuldu."

"Bunları nereden biliyorsun?"

"Kitaplardan okudum."

"Ama her şeyin kitaplarda yazılmadığını bilmelisin."

"Mesela?" diye sordu.

"Ne? Neler mi yazılmamış?" Ne diyeceğimi bilemeyince saçmalamaya başladım: "Devlet kiliselerinde tavşan yiyorlar, oysa tavşan yemek dinen haramdır."

"Haram değildir" dedi: "Tanrı'nın yarattığı bir varlık... Asıl haram demek günah."

"Tavşan nasıl mekruh değilmiş, bal gibi mekruh bir hayvan... Sonra eşeğe benzer, erkeği insanın kanını koyulaştırıp melankoli yaratmaz mı?"

Levontiy de güldü: "Uyu artık dayı, saçma sapan laflar ediyorsun!"

Ne yalan söyleyeyim, bu hayırlı delikanlının ruhunda neler olup bittiğini o sıralar henüz anlamamıştım, ancak konuşmak istememesi doğrusu beni çok memnun etmişti, çünkü öfke içinde neler söylediğimi bilmiyordum. Böylece sustum, gidip yattım ama içimden şöyle geçirdim: "İçindeki bu kuşkular tasa ve özlemden olmalı... Yarın hayırlısıyla kalkıp yola çıkarsak, bu sıkıntılı durumu dağılıp gider." Yine de her türlü olasılığa karşı aklımın bir köşesine yazdım; ona sözde çok kızdığımı göstermek için yanında bir süre konuşmayacaktım.

Ama özellikle kızgın davranmak için keyfime göre duygularımı değiştirecek güçte bir insan değildim: Kısa bir süre sonra Levontiy'le yeniden konuşmaya başladık, ancak bu kez konumuz din değildi, çünkü delikanlı benden daha çok kitap okumuştu ve daha bilgiliydi... Bunun yerine çevreyle ilgilendik, içinden geçtiğimiz devasa karanlık orman manzarası konumuz oldu.

Moskova'daki o konuşmaları unutmaya çalışıyordum, Levontiy'i etkileyen şu münzevi Pamva'ya takılıp kalmamamız için tetikte olmaya karar verdim. Devlet kilisesinin mensuplarından keşiş Pamva'nın yüce yaşamına dair akıl almaz mucizeler duymuştum. "Ama," dedim içimden, "Ondan uzak durursam endişelenecek ne var? O bizi zaten aramaz ki!"

Böylece yeniden huzurlu ve güvenli bir şekilde yola düzüldük ve sonunda ikona ressamı Sevastyan'ın da geçtiğini öğrendiğimiz bölgenin sınırlarına vardık. Kasabadan kasabaya, köyden köye onu aramaya başladık; izine rastlıyor, her an yakalar gibi oluyorduk ama bir türlü ulaşamıyorduk ona. Tasmalı iki köpek gibi hızlı adımlarla, durup dinlenmeden bazen yirmi, bazen de otuz kilometre gidiyorduk; bir yere geldiğimizde birileri, "Evet, buradaydı ama yaklaşık bir saat önce gitti!" diyordu. Peşindeydik ama bir türlü yetişemiyorduk!

Bir kavşakta Levontiy'le iddialaştık: Ben sağdan gitmeliyiz diyordum, o ise soldan... Sonunda beni tam ikna edecekken fikrimde ısrar ettim. Epeyi yol yürüdük ama nihayetinde nereye geldiğimizi bilmiyorduk, önümüzde ne bir yol ne de iz vardı.

"Hadi, geri dönelim Lyova" dedim.

"Daha fazla gidemem dayı" dedi, "Gücüm kalmadı."

Endişelenerek sordum: "Çocuk, senin neyin var?"

"Görmüyor musun dayı? Sıtma nöbeti geçiriyorum."

Gerçekten zangır zangır titriyor, gözleri oraya buraya oynuyordu. Sevgili beyler, bunlar o kadar ani olmuştu ki! Oysa hiçbir şekilde sızlanmadan hızlı hızlı yürüyordu... Birden bir koruda çimenlerin üzerine çöküverdi, başını kurt yemiş bir kütüğe yaslayıp, "Ah başım, başım!" dedi, "Ah, başım alev alev yanıyor, yürüyemem, artık bir adım atamam!"

Bütün bunlar akşama doğru olmuştu. Büyük bir korkuya kapıldım. Rahatsızlığının geçmesini beklerken gece olmuştu; sonbahardı, karanlıktı ve yabancı bir yerde bulunuyorduk; etrafımız ulu çam, ladin ve köknar ağaçlarıyla kaplıydı, delikanlı ise düpedüz ölüyordu. Ne yapacaktım şimdi? Eğilip, "Lyovuşka, yavrum, kendini biraz zorla" dedim gözyaşları içinde, "Belki geceleyecek bir yer bulabiliriz."

Başı boynu bükük bir çiçek gibi öne düşmüştü, "Bana dokunma Marko Dayı" dedi uykusunda sayıklıyormuş gibi: "Bana dokunma ama korkma."

"Allah aşkına Lyova! Bu sonsuz ıssızlıkta nasıl korkmayayım?"

"Uyuma, tetikte kal!"

"Tanrım!" dedim kendi kendime, "Neler oluyor buna böyle?"

Korkuma rağmen çevreme kulak kabarttım, ormanın derinliklerinde bir şeylerin çatırdadığını duydum. Az sonra gelip bizi parçalayacak vahşi bir hayvan olabilirdi bu. "Ya Rab, merhamet eyle!" dedim içimden. Artık Levontiy'e seslenmiyordum, zira kendinde olmadığını, ruhunun bir yerlere uçup gittiğini görüyordum. Sadece dua ediyordum: "Ey, İsa Mesih'in meleği, bu korkunç anda koru bizi!" Çatırtı gitgide yaklaşıyordu, her an karşı karşıya kalabilirdik... Beyler, burada nasıl alçakça davrandığımı sizlere itiraf etmem gerek... Evet, ödleğin ödleği ben, hasta Levontiy'i yattığı yerde bırakarak bir sincaptan bile daha hızlı hareket edip bir ağaca tırmandım; kılıcımı çekip bir dala oturdum ve olacakları beklemeye başladım. Dişlerim korkak bir kurdunki gibi birbirine vuruyordu. Ansızın karanlığın içinde, ormandan bir şeyin çıktığını gördüm: Önce vahşi bir hayvan yahut bir soyguncu olup olmadığı pek anlaşılmıyordu ama daha dikkatli bakınca gelenin çok kısa boylu, kalpaklı bir ihtiyar olduğunu fark ettim. Kemerine sokulu baltayı bile görebiliyordum, sırtında da büyük bir odun demeti vardı, artık orman açıklığına çıkmıştı, havayı dört bir yandan toplamak istermiş gibi sık sık soluyordu. Birden odun demetini yere attı, insan kokusu hissetmiş olmalı ki, yoldaşıma doğru yürüdü. Yaklaştı, eğilip yüzüne baktı, elini tutup, "Kalk ahbap" dedi.

Sonra ne oldu dersiniz?

Baktım, Levontiy'i sırtlamış, doğruca odun demetinin yanına götürüyor. Odunları Levontiy'in sırtına vurdu ve dedi ki: "Hadi bakalım, ardımdan taşı!"

Levontiy de taşıdı.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Sevgili beyler, bu mucizenin beni nasıl dehşet içinde bıraktığını gözlerinizde canlandırabilirsiniz! Bu sessiz, otoriter ihtiyar nereden çıkıp gelmişti de neredeyse ölmek üzere olan ve başını bile kaldıramayan Lyova'm şimdi koca bir odun demetini taşıyacak güce erişmişti?

Hemen ağaçtan indim, kılıcımı sırtımdaki çekme halatına soktum; her ihtimale karşı sağlam bir fidan kırdım ve peşlerine düştüm. Onlara kısa sürede yetiştim. İhtiyar önden gidiyordu, tavırlarında bir değişiklik yoktu, onu ilk kez gördüğüm gibiydi: Ufak tefek ve kambur... Yanağının iki tarafından sarkan ve sabun köpüğüne benzeyen bir tutam sakal... Benim Levontiy canlı adımlarla onun izini takip ediyordu; bana bakmıyor, ona bir şeyler söylemek istesem ya da eline dokunsam da en ufak ilgi göstermiyordu, uykuda gibiydi.

Bunun üzerine koşarak yaşlı adamın yanına gittim, "Ey, saygıdeğer insan!" dedim.

Hemen karşılık verdi: "Ne istiyorsun?"

"Bizi nereye götürüyorsun?"

"Ben kimseyi bir yere götürmüyorum... İnsana yollar açan Tanrı'dır!"

Sonra ansızın durdu: Önümüzde alçak bir duvar ve avlu girişi vardı; girişe küçük bir kapı yapılmıştı. Yaşlı adam kapıyı çalıp seslendi: "Birader Miron! Hey, birader Miron!"

Kaba bir ses sertçe karşılık verdi: "Yine gecenin geç vakti sürtüp geldin, ormanda gecele! İçeriye salmam!"

İhtiyar bu kez sesini yumuşatarak nazikçe rica etti: "İçeri al, kardeş!"

Kavgacı tip birden kapıyı açıverdi, onun da başında ihtiyarınki gibi kalpak vardı; fakat sert mi sert, kaba saba, yontulmamış bir adamdı: Yaşlı adam eşiğe adım atar atmaz onu öyle bir itekledi ki, ihtiyar az daha yere kapaklanacaktı. Yine de, "Bu hizmetin karşılığında, Tanrı seni korusun kardeş" dedi ona.

"Rabbim!" dedim kendi kendime, "Nereye düştük biz?" Sonra birden bir şey beni şimşek gibi aydınlattı ve ardından dehşete düşürdü: "Tanrım, bana merhamet et!" diye düşündüm, "Bu kinsiz öfkesiz münzevi Pamva olmasın sakın! Ah, onun inine girmekten-

se, ormanın derinliklerinde kaybolsaydık, vahşi bir hayvanın yahut bir haydutun eline düşseydik daha iyi olurdu!"

Adam bizi kısa bir süre sonra sefil kulübesine aldı, sarı bir mum yaktı. Ormandaki hücresinde bulunduğumuzu hemen anladım. Dayanamayıp, "Beni bağışlayın, mübarek adam" dedim, "Bilmek isterim: Bu gece burada kalabilir miyiz?"

"Bu dünya Tanrı'nındır" diye cevap verdi, "Tüm yaşayanlar da kutsanmış varlıklardır. Yatın, uyuyun!"

"Ama izin ver, sana açıklayayım" dedim: "Biz eski mezhepteniz."

"Sizler" dedi, "İsa Mesih'in bedenisiniz, bu bedenin ayrı ayrı üyelerisiniz, o herkesi birleştirir!"

Bunu söyledikten sonra bizi paçavralardan yapılmış bir yer yatağının bulunduğu köşeye götürdü, başucunda yastık niyetine üzerine saman atılmış bir tomruk parçası vardı.

"Hadi, uyuyun!" diye mırıldandı.

Bu neydi şimdi? Benim Levontiy uysal bir çocuk gibi hemen yatağa devrildi! Bense tehlikeli bir durum olup olmadığını anlamak için, "Bağışla, Allahın adamı" dedim, "Size bir soru daha sormak istiyorum."

"Ne soracaksın? Her şeyi Tanrı bilir."

"Hayır, hayır" dedim, "Sadece adını söyler misin bana?"

Adam bu soruyu beğenmemiş olacak ki bir kocakarı tekerlemesiyle karşılık verdi: "*Benim adım sarı çizmeli İvan, yürürüm yaman!*"[28]

Bu saçma sapan sözlerin ardından elinde mumla, tabut büyüklüğündeki daracık bir odaya doğru ağır ağır yürüdü. Yontulmamış, tam o sırada duvarın ardından bağırdı: "Işık yakayım deme: Hücreyi yakarsın! Gündüz kitaptan okursun, şimdi karanlıkta dua etmen gerekecek!"

"Yakmam Miron kardeş, yakmam" diye karşılık verdi yaşlı adam, "Tanrı seni korusun!"

Mumu söndürdü.

Fısıltıyla sordum: "Baba! Kaba davranıp seni tehdit eden bu adam da kim?"

"Miron benim hizmetkârımdır" diye yanıtladı, "İyi adamdır, beni korur, gözetir."

---

28 Adını soran kişiye adını söylemek istemeyenlerin şaka yollu verdiği yanıt. (ç. n.)

"Her şey bitti!" diye düşündüm, "Münzevi Pamva bu! Hiç kimse kıskançlıktan ve öfkeden bu kadar uzak olamaz. İşte, başımız belada! Bizi buraya getirdi, şimdi kangren gibi yakıp yok edecek! Sabah gün ışır ışımaz Levontiy'i buradan kaçırıp, onun bulamayacağı bir yere götürmeliyim." Bu plana aklım kesince, delikanlıyı uyandırıp kaçmak için şafak sökene kadar uyumamayı yeğledim.

Uyumamak, dalıp gitmemek için *Büyük İman Duası*'nı eski inancın öngördüğü şekilde tekrarlıyordum. Birkaç kez tekrarladıktan sonra, "Bu Apostolik inançtır, bu Katolik inancıdır, bu evrenin inancıdır" bölümünü sesli okuyordum ve sonra tekrar başlıyordum. Duayı kaç kez tekrar ettiğimi, bilmiyorum ama epeyi okumuştum. Yaşlı adam ise *tabutunda* hâlâ dua ediyor, oradan, tahtaların arasından bana doğru bir ışık sızıyordu. Secde eder gibi eğilişini görebiliyordum. Sonra birden bir konuşma sesi duyar gibi oldum, açıklanması güç bir diyalogdu: Levontiy ihtiyarın hücresine girmiş, onunla inanç üzerine sohbet ediyormuş gibi ancak sözsüz olarak... birbirlerine bakarak anlaşıyorlardı sanki. Bu görüntüden kendimi bir süre alamayınca *İman Duası*'nı tekrarlamayı unuttum. O ara münzevi bizim delikanlıya, "Git, kendini arındır" dedi sanki, o da "Evet, arınacağım" diye karşılık verdi.

Şimdi bile bütün bunların bir düş mü yoksa gerçek mi olduğunu söyleyemem, ancak sonra uzun süre uyumuşum... Sonunda uyandığımda sabah olduğunu, ortalığın pırıl pırıl aydınlandığını gördüm. Yaşlı ev sahibimiz oturmuş, yelken iğnesine benzer bir aletle dizlerinin üzerinde hasır ayakkabı örüyordu. Onu dikkatle izlemeye başladım: Ah, ne kadar iyi görünüyordu; ne uhrevi bir havası vardı! Sanki karşımda bir melek vardı ve sıradan, dünyevi bir işi için kendine hasır bir ayakkabı örüyordu.

Onun da bana baktığını ve gülümsediğini gördüm. "Yeterince uyudun Mark, şimdi çalışma zamanı" dedi.

"Tanrının sevgili kulu" diye karşılık verdim, "Yapacağım iş ne? Yoksa her şeyi bilir misin?"

"Bilirim" dedi, "İnsan amaçsız uzun bir yola çıkar mı? Birader, herkes Rabbin tüm yollarını arar. Rab alçakgönüllülüğüne yardım etsin, yardım etsin!"

"Ne diyorsun ermiş adam, benim ne alçakgönüllülüğüm varmış? Sensin alçakgönüllü, bende alçakgönüllülük ne gezer!"

"Hayır birader, hayır... Ben alçakgönüllü falan değilim: Haddini bilmezin dik âlâsıyım, *Göklerin Egemenliği'nde* kendime pay almak istiyorum."

Birden bu günahını fark etmiş gibi ellerini birbirine kavuşturup küçük bir çocuk gibi ağlamaya başladı. "Rabbim!" diye dua ediyordu, "Bu irade yanlışlığı ve kibir için bana öfkelenme: Beni cehennemin en dibine yollayın! İblislere, hak ettiğim gibi bana işkence etmelerini emredin!"

"Hayır!" dedim kendi kendime, "Bu adam münzevi Pamva değil, sadece aklını oynatmış bir ihtiyar olmalı." Hangi sağduyulu adam Göklerin Egemenliği'ne sırtını dönüp iblislerin işkencesi için Tanrı'ya yakarırdı? Ömrüm boyunca kimsenin böyle dua ettiğini duymamıştım. Adamın delinin teki olduğunu düşündüm; gözyaşlarını putperestlere özgü bir keder sayarak ihtiyara yüz çevirdim.

Kalkma vakti gelmişti ancak birden kapının açıldığını gördüm: Levontiy'di gelen; içeri girer girmez doğru ihtiyarın ayaklarına kapandı, "Baba, her şeyi yaptım: Kutsa beni!" dedi.

İhtiyar ona bakıp cevap verdi: "Hadi git, ruhun huzur bulsun!"

Benim delikanlı yerlere kadar eğilerek çıktı; münzevi de ayakkabı örmeye devam etti.

Ayağa kalkarken, "Hayır, bu kadarı da olmaz!" diye düşündüm: "Lyova'yı alıp arkama bile bakmadan kaçıp gideceğim buradan!" Küçük taşlığa çıktım, delikanlının mindersiz tahta bir sedirin üzerinde, ellerini göğsünde kavuşturmuş halde, sırtüstü yattığını gördüm.

Huzursuzluğumu belli etmemek için yüksek sesle sordum: "Yüzümü yıkamak için nereden su alacağımı biliyor musun?" Sonra, "Yaşayan Tanrı hakkı için sana yalvarıyorum, buradan bir an önce gidelim!" diye fısıldadım. Ama ona daha yakından bakınca nefes almadığını gördüm! Hayata veda etmişti. Evet, ölmüştü!

İnsanınkine benzemeyen bir sesle adeta kükredim: "Pamva! Baba Pamva, benim delikanlıyı öldürdün!"

Pamva gayet sakin, eşiğe çıktı, "Lyova'mız uçup gitti!" dedi sevinçle.

Öfkeden çılgına dönmüştüm. "Evet!" diye karşılık verdim, gözyaşları dökerken, "Uçup gitti! Kafesteki bir güvercin gibi, ruhunun uçup gitmesine izin verdin!" Sonra kendimi ölünün ayaklarına

attım, keşişlerin dışarı çıkacağı akşam vaktine kadar başucunda ağlayıp inledim. Keşişler ölüyü yıkayıp giydirdiler, bir tabuta koyup götürdüler: Güçsüzlükten uykuya daldığım o sabah, delikanlı kiliseye katılmıştı.

Pamva Baba'ya başka bir şey söylemedim. Ne yapabilirdim ki? Lanet okusam kutsardı, vursam önümde yerlere eğilirdi; bu adamın alçakgönüllülüğüyle kimse baş edemezdi! Cehenneme gitmek için yalvarıp yakaran bir adam neden korkardı ki? Hayır: Bizi kangren gibi yok edecek diye ondan tevekkeli titreyip korkmadım; o, bu alçakgönüllülüğüyle cehennemden tüm iblisleri kovar ya da Tanrı'ya çevirir! İblisler ona acı çektirecek olsa, "Daha acımasızca işkence edin!" diye yalvarır, "Çünkü bunu hak ettim!" Böyle bir alçakgönüllülüğe şeytan bile katlanamaz! İki elini yaralayana kadar ona vurur, tırnaklarını koparır; böyle bir sevgiyi Yaratan'ın önünde zayıflığını anlayarak, utanç içinde eriyip gider. Sonunda bu çarıklı adamın cehennemin yok edilmesi için yaratıldığı sonucuna vardım!

Gece sabaha kadar ormanda başıboş dolaştım; oradan neden uzaklaşamadığımı bilmiyor, sürekli düşünüyordum: "Peki, bu ihtiyar nasıl dua ediyordu? Hangi tasvirlere ve kitaplara göre?" Hücresinde hiç tasvir bulunmadığını hatırlıyorum, sadece ıhlamur kabuğu lifiyle bağlanmış ağaç dalından bir haç vardı, ayrıca kalın kitaplar da görmemiştim. "Rabbim –tartışmaya cüret ediyorum– yalnız devlet kilisesinde böyle iki insan olsaydı, biz eski dinden olanlar yer ile yeksan olurduk, çünkü hepsi sevgiyle dolup taşıyordu." Sürekli onu düşünüp duruyordum. Sabaha doğru, ayrılmadan önce onu bir kez daha görmek için içimde dayanılmaz bir istek duydum. Aklımdan bunu geçirirken, ansızın yine aynı çatırtıyı duymamayım mı? Baba Pamva, baltası ve sırtında koca bir odun demetiyle ortaya çıkıverdi: "Daha gitmedin mi? Babil'ini kurmak için acele et![29]

Bu söz bana çok dokunmuştu.

"İhtiyar" dedim, "Böyle sözlerle neden suçluyorsun beni? Babil diye bir şey inşa etmiyorum, Babil ahlaksızlığından kendimi soyutluyorum."

"Babil nedir ki?" dedi, "Bir kibir sütunu... Doğruyum diye böbürlenme, yoksa meleğin terk eder seni."

29 Ruhani yaşamı unutup dünyevi işlerle uğraşmak. (ç. n.)

"Baba, neden dolaştığımı bilir misin?" diye sordum. Ona acılarımızı anlattım. Uzun uzun dinledi. Sonra, "Melek uysaldır, melek dingindir" dedi, "Tanrı ne emrederse ona bürünür, ne gösterirse onu yapar. İşte melek budur! İnsanın ruhunda yaşar, anlamsız bilgelik mührü vurulmuştur ama sevgi bu mührü kırar..."

Bunları söyledikten sonra uzaklaştı. Gözlerimi ondan alamıyordum, ona karşı koyacak durumda değildim; arkasından yere kapandım. Başımı kaldırdığımda yoktu; ya ağaçların arasında gözden kaybolmuştu ya da kim bilir nereye gitmişti.

Sözlerini zihnimden geçirmeye başladım: "Melek ruhta yaşar; mühürlenmiştir ama sevgi onu serbest bırakır." "Bu yaşlı adam bir melekse, Tanrı da ona değişik surette bana görünmesini emretmişse, o zaman ben de Levontiy gibi öleceğim demektir" diye düşündüm. Sonra kütüklere basarak dereyi nasıl geçtiğimi ve koşarak uzaklaştığımı hatırlamıyorum: Bu ihtiyarın melek olup olmadığını düşünerek, hiç mola vermeden, korku içinde altmış kilometreye yakın yol kat ettim. Birden karşıma bir köy çıktı, tesadüf bu ya köyde ikona ressamı Sevastyan'ı buldum. Her şeyi çabucak görüşüp tartıştık, ertesi gün oradan ayrılmaya karar verdik ama birbirimize karşı soğuktuk. Yola çıktığımızda bu soğukluk daha da arttı. Neden mi? Bir kere ikona ressamı Sevastyan düşünceli bir adamdı, gelgelelim ben artık eski Mark değildim: Münzevi Pamva yüreğimden hiç çıkmıyordu ve dudaklarım İşaya Peygamber'in şu sözlerini mırıldanıyordu: "Tanrı'nın ruhu bu adamın burun deliklerinde."[30]

ON İKİNCİ BÖLÜM

Dönüş yolunu ressam Sevastyan'la çok hızlı bir şekilde geçtik. Geceleyin şantiye alanına vardığımızda her şeyi dirlik düzenlik içinde bulduk. Bizimkilerle görüştükten sonra hemen İngiliz Yakov Yakovleviç'e gittik. Merakla bizi bekliyordu; hemen ressamın ellerine baktı, omuzlarını silkti, çünkü Sevastyan'ın elleri tırmık gibi kocamandı ve karaydı, zira kendisi de Çingene gibi koyu tenliydi.

30 Ayetin aslı şöyle: Kutsal Kitap, İşaya, Bab 2:22: "Soluğu burnunda olan insandan el çekin: Çünkü onun değeri nedir?" (ç. n.)

"Şaşkınım kardeş" dedi Yakov Yakovleviç, "Bu ellerle nasıl resim yapabilirsin?"

"Neden olmasın?" diye yanıtladı Sevastyan, "Ellerim bu iş için uygun değil mi?"

"Bu ellerle anca ufak tefek işler yapabilirsin."

"Neden?"

"Çünkü eklemlerinizin esnek olmaması buna izin vermiyor."

"Saçma!" dedi Sevastyan, "Ne yani, bir şey yapmak için parmaklarım mı bana izin veriyor? Onların efendisi benim, onlar benim hizmetkârımdır, bana itaat ederler."

İngiliz gülümsedi: "O halde" dedi, "Bize mühürlü meleği yapabileceksin, öyle mi?"

"Neden olmasın? Öyle işten korkan ustalardan değilim ben... İş korksun benden. Merak etmeyin, aslından ayıramayacaksınız."

"Pekâlâ" dedi Yakov Yakovleviç, "Gerçek ikonayı en kısa zamanda bulmaya çalışacağız ama sen de bu arada nasıl bir sanatçı olduğunu kanıtla bakalım: Eşim için eski tarzda bir ikona yapacaksın."

"Kimin ikonası olsun?"

"Şey, bilmiyorum" dedi İngiliz, "Bildiğin gibi yap işte, yeter ki karım beğensin."

Sevastyan biraz düşündükten sonra, "Karınız Tanrı'ya daha çok ne için dua eder?" diye sordu.

"Bilmiyorum dostum... Ama sanırım büyüyünce onurlu insanlar olmaları için en çok çocuklar için dua ediyordur."

"Peki efendim" dedi Sevastyan, "Eşinizin hoşuna gidecek bir şey yapabilirim. Eşinizin imanlı ruhunu derinleştiren ve iç temaşasına hitap eden bir tasvir yapacağım."

İngiliz gerekli malzemelerin konutunun tavan arasına getirilmesini söyledi ama Sevastyan oraya değil, Luka Kirilov'un tavan arasındaki pencerenin önüne yerleşti.

Sayın beyler, öyle bir tasvir yaptı ki, hayal bile edemezsiniz. Söz çocuklardan açıldığından, çocukları olmayan kadınlara dualarıyla şifa dağıtması nedeniyle Romalı Azizi[31] yahut çocuklarını kaybeden annelerin her zaman beğeneceği Kudüs'teki çocukların katliamını[32] resmedeceğini düşünmüştük; zira o tasvirlerde Rahel

31 MS 5. yüzyılda Antakya'da yaşamış bir aziz. (ç. n.)

32 Matta İncili'ne göre, Yahudi Kralı Hirodes, yeni doğan İsa'dan kurtulmak için, bütün erkek bebeklerin katledilmesini emretmişti. (ç. n.)

onlarla birlikte çocuklar için öyle ağlar ki teselli bulamaz.[33] Ama bu akıllı ikona ressamı, İngilizlerin zaten çocukları olduğunu, çocuk sahibi olmak için değil, çocuklarının iyi ahlaklı büyümesi için dua ettiklerini sezince, bu amaca uygun düşecek farklı bir tasvir yaptı. Bir karış kadar, küçücük, eski bir tahta parçası seçti ve sanatını döktürmeye başladı. Önce elbette, fildişi gibi sert ve pürüzsüz olması için yüzeyi Kazan kaymaktaşıyla bir güzel düzledi; sonra tahtanın yüzeyini dört eşit alana böldü ve her birine birbirinden ayrı, küçük ikona çizdi; ayrıca aralarına altın rengi bir şerit çekip yeniden çevreledi ve tasviri yapmaya başladı: İlk bölüme Vaftizci Yahya'nın doğumunu çizdi; bu bölümde sekiz figür, yeni doğmuş bir bebek ve odalar bulunuyordu. İkincisinde Kutsalların Kutsalı, Göklerin Kraliçesi Tanrı Doğuran Meryem Ana'nın doğumu, altı figür ve yeni doğmuş bir bebek ve bir yapı vardı. Üçüncüsünde Kurtarıcı İsa'nın doğumu, ahır ve yemlik, önünde Göklerin Kraliçesi Meryem Ana ve Yusuf, uzaktan gelen yıldızbilimciler, havariler Yuhanna ve Yakub'un annesi Salome, çeşitli hayvanlar: Öküzler, koyunlar, keçiler, eşekler ve her şeyin Yahudilikten değil, her şeyin yaratıcısı Tanrı'dan geldiğini göstermek için çizilmiş Yahudilere yasak olan martı kuşu bulunuyordu. Dördüncü bölümde ise Aziz Nikolay'ın doğuşu, sonra çocukluk çağı, bir yapı ve ayakta duran birçok kişi resmedilmişti. Buradaki bütün tasvirlerin anlamı, dikkati böyle iyi evlatlar yetiştirenlerin üzerine çekmekti. Ayrıca büyük bir ustalıkla yapılmışlardı; figürler ufak topluiğne büyüklüğündeydi ama hepsi öyle canlı ve hareketliydi ki! Örneğin, Tanrı Doğuran Meryem Ana'nın doğumunda Azize Anna, Yunan orijinalinde tasvir edildiği gibi yatakta yatar ve önünde de tef çalan bakireler vardır; kimi hediyeleri, kimi yelpazeleri, kimi de kandilleri tutar. Bir kadın Azize Anna'yı omuzlarından tutmakta, Meryem Ana'nın babası Yoakim ön odaya bakmaktadır; bir kadın teknede Tanrı Doğuran Meryem Ana'yı yıkamaktadır: Yanında duran bir bakire kaptan tekneye su döker. Odalar birbirinden daire şeklinde ayrılmıştır, yukarı oda yeşil, aşağı oda erguvan rengindedir; Yoakim ve Anna bu aşağıdaki odada oturur, Anna Kutsalların kutsalı Tanrı Doğuran Meryem Ana'yı kollarında tutar, bu yapının çevresinde taş sütunlar, kan kırmızısı perdeler, beyaz ve sarı çitler vardır.

33 Bu, peygamber Yeremya'nın gerçekleşmiş bir kehaneti olup Rahel adının geçmesi bundandır. (ç. n.)

Evet, Sevastyan bunları tek kelimeyle harika yapmış, bu minicik yüzlerde ilahi gizem sezgisini dile getirmişti. "Doğurganlık" adını verdiği tasviri İngilizlere götürdü. Tasviri inceleyen İngilizler, böyle bir hayalgücü beklemediklerini, bu incelikte ve küçüklükte bir tasvir ne duyduklarını ne gördüklerini söylediler. Büyüteçle bile baktılar, tek bir hata bulamadılar.

Sevastyan'a ikona için iki yüz ruble veren Yakov Yakovleviç, "Bundan daha küçüğünü yapabilir misin?" diye sordu.

Sevasyan, "Yapabilirim" deyince, "Öyleyse" dedi, "Yüzüğümün üzerine karımın bir portresini yap."

"Hayır, işte bunu yapamam."

"İyi de neden?"

"Çünkü" dedi Sevastyan, "Bir kere böyle bir sanatı hiç denemedim. İkincisi, atalarımın kınamasına maruz kalmamak için sanatımı böyle aşağılayamam."

"Bu ne saçmalık!"

"Bu kesinlikle saçmalık değil" dedi Sevastyan, "Atalarımızın kutlu zamanlardan beri uygulanagelen bir buyruğu vardır, patrikliğin tüzüğünde de geçer: Kim ikona yapmak gibi kutsal bir işle onurlandırılmışsa, bu kalabalık ikametgâhın ressamı kutsal ikonalardan başka hiçbir şey yapamaz!"

"Peki, bunun için sana beş yüz ruble versem?"

"Beş yüz bin ruble teklif etseniz bile fark etmez, paranız cebinizde kalırdı."

İngiliz'in yüzü ışıdı, karısına şaka yollu takıldı: "Hadi bakalım, yüzünü resmetmeyi aşağılayıcı bulması hoşuna gitti mi?" Ama sonra İngilizce, "Sağlam karakterli!" diye ekledi: "Dinleyin kardeşlerim, işi bir an önce bitirmeliyiz. Birtakım kurallarınız olduğunu biliyorum ama işimizi engelleyecek konularda savsak davranmamalı, unutmamalıyız... Dikkatli olun, ben başlıyorum."

Sonra mühürlü meleğin kaplamasını yaldızlamak ve çerçeveyi yeniden boyamak istediğini söylemek için piskoposa gitti. Piskopos ona ne evet, ne hayır dedi; ne reddetti, ne de kabul etti ama Yakovleviç pes etmedi ve sonunda görüşmeyi başardı.

Artık barutun ateşlenmesini bekliyorduk.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Sevgili beyler, bu işler başladığından beri çok zaman geçtiğini hatırlatmama lütfen izin verin, Noel kapıdaydı. Ancak oradaki Noel buradakiyle kıyaslanamaz: Orada kış değişkendir, bu bayram kimileyin karlı havada kutlanır, kimileyin de ne olduğunu anlamazsın: Yağmur yağar, ortalığı sular seller kaplar, sonra hafiften dona çeker, ertesi gün yeniden çözülür; kimi zaman ırmağın üzerini ince bir buz tabakası kaplar, bazen kabarır, yüzen buzlar ilkbahar seli gibi sürüklenir.. Özetle oranın havası kararsızdır, zaten orada havaya hava değil, sulusepken afet yakıştırması yaparlar.

Hikâyesini anlattığım o yıl, hep birlikte düştüğümüz kararsızlık çok can sıkıcıydı. İkona ressamıyla döndüğüm o günden sonra bizimkilerin kendilerini kaç kez bir yaz havasına bir kış havasına soktuklarını say deseniz sayamam. İnşaatımıza gelince, en yoğun zamandı; çünkü köprünün yedi ayağı bitmişti ve bir kıyıdan öbürüne zincirleri asmıştık. İşverenlerimiz, su taşkınlığı döneminde malzeme ikmali için acil durum köprüsü yapılması amacıyla zincirlerin elden geldiğince çabuk bağlanmasını istiyordu, ne var ki bu başarılamadı: Zincirleri daha yeni çekmiştik ki, köprüyü kurmamızı olanaksız duruma getiren kuvvetli bir don baş gösterdi ve işler durdu: Zincirler asılıydı ama köprü yoktu.

Buna karşılık Tanrı bize başka bir köprü bahşetti: Nehir donmuştu, bizim İngiliz ikonamızla ilgilenmek için Dinyeper'i buzun üzerinde geçerek gitti, geri döndüğünde bana ve Luka'ya, "Çocuklar, bekleyin" dedi, "Kutsal hazinenizi yarın size getireceğim"

Tanrım, o anda öyle bir coşkuya kapıldık ki! Önce bu haberi gizli tutmayı, yalnızca ikona ressamına söylemeyi düşündük ama insanın yüreği buna dayanabilir mi? Sırrı koruyacağımız yerde, birbirimize koşup pencereleri tıklattık, ne yaptığımızı bilmeden kulübeden kulübeye, birbirimize fısıldayıp durduk. Parlak, harika bir gece vardı; don karın üzerine mücevherler serpiyor, Çobanyıldızı berrak gökyüzünde ışıl ışıl parlıyordu.

Geceyi böyle sevinç koşturmaları içinde geçirdik, gündüzü de böyle esrimeyle karşıladık ve sabahın erken saatlerinden itibaren bizim ikona ressamının yanından hiç ayrılmadık, elimizi ayağımızı nereye koyacağımızı bilmiyorduk, zira her şeyin onun sanatına

bağlı olduğu an gelmişti. Ressam, "Şunu verin", "Bunu getirin" demesin, hep birlikte öyle bir fırlıyorduk ki, ayaklarımız birbirine dolanıyordu. Maroy Dede bile o vakte kadar öyle koşmuştu ki, ayağı bir yere takılınca botunun ökçesi kopuvermişti. İkona ressamı sakindi, çünkü bu işi ilk kez yapmıyordu, bu yüzden sakince hazırlanıyordu: Yumurta akını kvasla karıştırmış, beziryağını denemeden geçirmiş, astarlı tuvali ve ikonanın boyutuna göre eski tahtaları hazırlamıştı; yay gibi gerilmiş kıl testeresi yanındaydı, pencerenin dibinde oturmuş, gerekli olabileceğini düşündüğü birtakım boyaları avucunda yoğuruyordu. Hepimiz yıkanmış, temiz gömlekler giymiş, kıyıda bekliyorduk; teşrif buyuracak kutsal konuğun geleceği şehre gözlerimizi dikmiş bakıyorduk, kalplerimiz heyecandan bir çarpıyor, bir yatışıyordu.

Ah, neydi o bekleyiş anları! Şafaktan akşama kadar uzamıştı... Sonra birden İngiliz'in kızağının hızla bize doğru geldiğini gördük! Hepimizi bir titreme aldı, şapkalarımızı ayaklarımızın dibine atıp dua etmeye başladık: "Göklerdeki Babamız, biz kullarına merhamet et!"

Bu duayla birlikte karlara secde ettik, ellerimizi doyumsuzca öne uzattık, ansızın tepemizde İngiliz'in sesini duyduk: "Hey, eski inançlılar! Bakın, size bir şey getirdim!" Beyaz bir beze sarılı küçük bir paket verdi.

Luka paketi aldı, birden taş kesildi: Bunun çok küçük ve hafif bir şey olduğunu hissetti! Bezin bir köşesini açıp baktı: Bu, meleğimizden çıkarılmış kaplamaydı sadece, ikona yoktu!

İngiliz'e döndük, ağlayıp sızlayarak, "Sayın beyefendi, sizi aldatmışlar, burada ikona yok, size sadece gümüş kaplaması verilmiş!" dedik.

Gelgelelim İngiliz, o güne kadar bize iyi davranan o adam değildi; herhalde bu işten iyice bezmişti: "Ya, her şeyi karıştıran sizsiniz!" diye bağırdı, "Kaplamanın gerektiğini siz söylediniz, ben de rica minnet onu istedim! Belli ki size neyin lazım olduğunu düpedüz bilmiyorsunuz!"

Öfkesi burnundaydı. Biraz alttan alarak bir kopyasını yapmak için ikonaya ihtiyacımız olduğunu ama kendisinin bizi daha fazla dinlemeden kovduğunu, ona sadece ikona ressamını göndermemizi istediğini açıklamaya giriştik.

Daha sonra ikona ressamı Sevastyan yanına gitti ama ona da aynı şekilde öfkeli davrandı. "Senin mujikler" dedi, "Ne istediklerini bilmiyorlar: Kaplamayı istediler, sadece ölçü alman gerektiğini söylediler, şimdi de bunun kendilerine hiçbir faydası olmadığını öne sürerek böğürüyorlar! Artık bir şey yapamam, çünkü piskopos ikonayı vermez. Tasvirin kopyasını bir an önce yapın, sonra kaplamasını takıp geri veririz, sekreterim de eskisini aşırır."

Ama sağduyulu bir adam olan ressam Sevastyan tatlı sözleriyle onu etkiledi.

"Sayın beyefendi" dedi, "Bizim mujikler işlerini bilir, gerçek ikonaya sahiden ihtiyacımız var. Bunu, bizi yaralamak için uyduruyorlar; sözde taklitler yapıp şablonlar çıkarıyormuşuz. Oysa bizde aslına uygun yapmak esastır ama uygulanması sanata bırakılmıştır. Örneğin, Aziz Zosima'yı[34] ya da Gerasim'i[35] aslına uygun olarak aslanla tasvir etmeliyiz, ancak yanlarındaki aslanın çiziminde ressamın hayal gücünü kısıtlamamalıyız. Benzer şekilde Aziz Neophitos'u[36] bulutlarla resmetmek gerekir, ancak her ikona ressamı bunu sanatsal hayalgücünün el verdiği ölçüde özgürce yansıtmalıdır. Bu yüzden orijinali işlevi görecek bu meleği nasıl yapacağımı bilemiyorum."

İngiliz bunları dinledikten sonra Sevastyan'ı da kovdu. Artık ondan bir yardım bekleyemezdik. Sevgili beyler, harabeye tünemiş kuzgunlar gibi ırmağın üstünde oturuyorduk. Umudumuzu tümüyle yitirip yitirmediğimizi yahut hâlâ ne beklediğimizi bilmiyorduk. Öte yandan hava da bizim ruh halimize büründü sanki: Korkunç bir don çözülmesi oldu, ardından aralıksız yağmurlar başladı; gün ortasında gökyüzü isleme fabrikası gibi oldu, geceler kapkaranlıktı, aralık ayında gök kubbeden eksik olmayan Çobanyıldızı bile sırra kadem basmış, bir kez olsun yüzünü göstermemişti... Tek kelimeyle manevi bir zindandı! Noel böyle başladı. Noel arifesinde şimşekler çakıyor, seller boşanıyordu; iki-üç gün aralıksız yağ-

34 5. yüzyılda Filistin'de yaşamış Hıristiyan keşişi ve azizi. (ç. n.)

35 4. yüzyılda Kilikya'da yaşamış Hıristiyan şehidi. (ç. n.)

36 Kıbrıslı Aziz Neophitos (1134-1219) güvercinle betimlenir; Bahçıvan Kanon'u çiçekle, Tmotheus'u gümüş kutuyla, Savva Stratilat'ı ve Yorgi'yi mızrakla, Photius'u yeleğiyle, Kondrat'ı bulutlarıya terbiye ettiği için *(Yazar burada yanlış bir ifade kullanıyor, doğrusu: "Bulutlardan beslendiği için" olacak).* (ç. n.)

mur yağdı: Bütün karlar eriyip ırmağa aktı, ırmağın üzerinde buz mavileşmeye ve dalgalanmaya başladı. Birden yılın son gününde buzlar yerinden oynayıp hızla sürüklendi. Afet bulanık suda buz kütlelerini peş peşe fırlatıyordu. Sonunda tüm ırmağı inşaat alanına yığıverdi: Buz kütleleri art arda hızla ilerliyor, suyun üzerinde dikilip köprü ayaklarına saldırıyor, Tanrı beni bağışlasın, iblisler gibi çınlıyordu... İnşaatın bu korkunç baskıya dayanması ve ayakta kalması şaşırtıcıydı. Milyonlara varan harcama ve emek bir anda yok olup gidecekti ama bunu umursamıyorduk; çünkü yapacak bir işi kalmadığını söyleyen ressam Sevastyan çileden çıkmıştı, pılısını pırtısını toplayıp başka bölgelere gitmek istiyordu, onu bir türlü alıkoyamıyorduk.

Bu arada İngiliz olanları umursamamış görünüyordu; kötü hava onu öyle bir bozmuştu ki, aklını yitirmiş gibiydi: Etrafta öylesine dolaşıyor, "Ne yapmalı? Nereye gitmeli?" diye garip sorular sorup duruyordu. Sonra nasıl olduysa birden kendine geldi, Luka'yı çağırtıp, "Ne dersin mujik? Sizin şu meleği çalmaya gidelim mi?" diye sordu.

"Olur" diye yanıtladı Luka.

Luka'ya göre, İngiliz güya tehlikeli işlere girmeye can atan biriydi. Ertesi gün ikona ressamını –kuyumcu kisvesi altında– yanına alarak manastıra, piskoposun ziyaretine gidecek; ondan, kaplama için ayrıntılı bir tasarım geliştirebilmesi için ikonayı kuyumcuya göstermesini rica edecekti. Bu arada Sevastyan büyük bir dikkatle ikonayı inceleyecek, şantiyeye dönüp bir taklidini yapacaktı. Bu kaplama gerçek kuyumcuda hazırlandıktan sonra bizim yakaya ulaştırılacak, Yakov Yakovleviç de tekrar manastıra gidip ilgililere Piskoposluğun bayram ayinini görmek istediğini söyleyerek sunağa girecekti. Karanlık sunakta ikonanın muhafaza edildiği pencereye yakın mihrabın önünde paltosuyla duracak, onu sezdirmeden alıp paltosunun eteğine saklayacak, sonra sözde terlemiş gibi paltoyu üzerinden çıkarıp yanındaki adama verecekti. Bizim adam da kilisenin arkasındaki avluda paltodan ikonayı alıp rüzgâr gibi buraya, bizim yakaya geçecek, ressam gece ibadeti sürerken eski ikonayı çıkarıp taklidini kaplamaya oturtacak ve sonra Yakov Yakovleviç'in bu ikonayı hiçbir şey olmamış gibi tekrar pencereye koyabilmesi için onu hemen oraya gönderecekti.

"Neden olmasın, efendim?" dedi Luka Kirilov, "Her şeye varız!"

"Yalnız dikkatli olun" dedi İngiliz, "Bu olayda hırsız durumundayım. Beni ele vermeyeceğinizden emin olmak isterim."

"Yakov Yakovleviç, ekmeğini yediğimiz kişiye ihanet edecek insanlardan değiliz biz. İkonayı ben alacağım; ikisini de –gerçeğini de, taklidini de– size geri getireceğim."

"Ya bir şey sana engel olursa?"

"Bana ne engel olabilir ki?"

"Şey... Ansızın ölebilirsin yahut boğulabilirsin."

Luka içinden şöyle geçiriyordu: "Neden böyle bir engel çıksın ki? Ama gerçekten bazen kuyu kazarsın, hazine bulursun. Bazen de tersi olur: Pazara gidersin, kudurmuş köpekle karşılaşırsın."

"Bu durumda efendim" dedi, "Başarısızlığım halinde, yanınıza bir adam bırakacağım; bütün suçu üzerine alacak, ucunda ölüm olsa bile katlanacak, sizi asla ele vermeyecek."

"Bu kadar güvendiğiniz adam da kim?"

"Nalbant Maroy" diye yanıtladı Luka.

"Şu yaşlı adam mı?"

"Evet, genç değil."

"Ama biraz aptal görünmüyor mu?"

"Aklına ihtiyacımız yok... Buna karşılık erdemli bir ruhu var."

"Aptal bir adamın" dedi İngiliz, "Nasıl bir ruhu olabilir ki?"

"Efendim" diye karşılık verdi Luka, "Ruh akılla ölçülmez: Ruh dilediği yerde eser.[37] Kimi insanın saçının uzun ve gür, kiminin de seyrek olması gibi."

İngiliz biraz düşündükten sonra, "Güzel, güzel" dedi, "Bunlar ilginç duygular... Ama yakalanırsam, Maroy bana nasıl yardım edecek ki?"

"Yapılacak şey şu: Siz kilisede, pencerenin önünde olacaksınız, Maroy da dışarıda, pencerenin dibinde duracak. Ben ayinin sonuna doğru hâlâ ikonalarla gelmemişsem, Maroy camı kıracak, pencereden içeri süzülüp bütün suçu üzerine alacak."

İngiliz bu planı çok beğenmişti.

"İlginç, evet, çok ilginç!" dedi. "Ama sizin bu aptal adamınızın kaçmayacağından nasıl emin olayım?"

---

37 İncil, Yuhanna 3.8. (ç. n.)

"Ne yapalım? Karşılıklı bir güven meselesi bu..."

"Karşılıklı güven" diye tekrarladı İngiliz, "Hımın... karşılıklı güven! Bu aptal mujik için kürek cezasına mı mahkûm olacağım, yoksa o benim için kırbacın altına mı yatacak? Hımın... Sözünü tutarsa... kırbacın altına... bu ilginç."

Maroy'a adam gönderdik, gelince yapılacak işi anlattık. "Bunda ne var ki?" dedi.

"Kaçmazsın, değil mi?" diye sordu İngiliz.

"Neden kaçayım ki?" diye cevap verdi Maroy.

"Kırbaç yememek ve Sibirya'ya gitmemek için..."

"Hadi ya!" dedi Maroy, başka da bir şey demedi.

İngiliz birden canlandı, yüzüne neşe geldi.

"Harika!" dedi, "Ne kadar ilginç!"

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Bu görüşmeden hemen sonra eylem başladı. Sabahleyin işverenin büyük sandalına bindik, küreklere asılıp İngiliz'i şehrin bulunduğu karşı yakaya geçirdik. Ressam Sevastyan'la birlikte bir arabaya binip manastıra doğru yola koyuldular. Bir saati biraz geçe, baktık, ressamımız koşarak geliyor, elinde de üzerine ikonanın kopyasını çizdiği bir kâğıt var.

"Bizim canımız, aziz ikonamızı gördün mü, taklidini becerebilecek misin?"

"Gördüm" diye cevap verdi, "Yaparım... Rengi haliyle biraz canlı görünecektir ama dert değil: İkonayı ele geçirdiğimizde parlaklılığını bir-iki dakikada kırarım."

"Sevgili arkadaşım!" diye yalvardım, "Elinden geleni yap!"

"Tamam" dedi, "Elimden geleni yapacağım!"

Hemen işe koyuldu. Alacakaranlıkta, mühürlü meleğimiz tuvalindeydi. Aslına iki su damlası kadar benziyordu, sadece renkleri biraz daha canlı görünüyordu. Kuyumcu da daha önce ısmarlanan yeni kaplamayı akşama doğru gönderdi.

Artık hırsızlığımızın en tehlikeli aşamasına gelmiştik. Hazırlıklarımızı tamamlamıştık, ikindi duasını yaptık, bizim için çok gerekli olan o anı bekliyorduk. Karşı yakada, manastırda gece iba-

detinin ilk çanları çalar çalmaz üç kişi –Maroy Dede, Luka Dayı ve ben– kayığa bindik. Maroy Dede, kendine hırsız süsü vermek için yanına balta, iskarpela, keski ve ip almıştı. O günlerde hava elbette erken kararırdı, gecenin yarısıydı, dolunaya rağmen ortalık zifiri karanlıktı, hırsızlığa çok uygun bir geceydi.

Kıyıya yanaşınca Maroy Dede ve Luka Dayı beni kayıkta bırakıp çevreyi kollayarak büyük bir sessizlik içinde manastıra doğru yürüdüler. Kürekleri kayığa çektim, ipin ucuna tutundum ve Luka kayığa adımını atar atmaz kıyıdan uzaklaşmayı sabırsızca beklemeye koyuldum. Planımızın nasıl sonuçlanacağını, akşam ayini ve gece ibadeti devam ederken bu hırsızlıktan sıyrılıp sıyrılamayacağımızı düşünmenin endişesiyle zaman geçmiyordu. Korkunç bir karanlık vardı, rüzgâr kükrüyor, yağmur yerine sulusepken yağıyor, rüzgâr kayığı beşik gibi sallayıp duruyordu. Ben, kötü ve tembel köle[38] ince pelerinimde ufak ufak ısınırken tir tir titriyordum. Tam o sırada kayığa biri atladı, kayık sarsıldı, silkinip kendime geldim: Bu, Luka Dayı'ydı!

Ona ait olmayan garip bir sesle, "Küreklere!" dedi.

Kürekleri aldım ama korkudan bir türlü iskarmozlara geçiremiyordum... Sonunda başardım ve kıyıdan uzaklaşırken sordum: "Dayı, meleği aldınız mı?"

"Yanımda! Küreklere daha güçlü asıl!"

"Anlatsana" dedim, "Nasıl aldınız?"

"Konuştuğumuz gibi... Tereyağından kıl çeker gibi hallettik."

"Peki, zamanında geri götürebilecek miyiz?"

"Yetiştirmek zorundayız, Büyük Prokeimenon[39] yeni başladı. Küreklere asıl! Nereye gidiyorsun öyle?"

Etrafıma bakındım: Aman Tanrım! Rotamızdan sapmıştım! Gerektiği gibi akıntıya karşı gidiyordum, bizim yerleşim birimi görünmez olmuştu; kar ve fırtına görüşümüzü sıfıra indirmişti; çevrede kükrüyor, kayığı oraya buraya savuruyor, ırmağın üstünde adeta buz esiyordu.

Ama Tanrı'nın lütfuyla kıyıya ulaştık ve kayıktan atlayıp koşmaya başladık. İkona ressamı hazırdı; soğukkanlı ama kararlı tavırlar

38 İncil, Matta 25:26-27. (ç. n.)

39 Ortodoks kilisesinde Zebur'un bir ayetinden oluşan ve defalarca tekrarlanan ilahi. (ç. n.)

sergiliyordu: Önce ikonayı ellerine aldı, herkes ikonanın önünde secde ederken, ressam mühürlü meleğe istavroz çıkarmalarına izin verdi. Aslına ve taklidine bakıp, "Çok güzel!" dedi, "Yapmamız gereken tek şey toprak ve safranla rengini biraz bastırmak!" Sonra ikonayı mengenenin kenarına sıkıştırdı, testereyle tuval ile tahtanın arasını kesmeye başladı. Testere hızla gidip geliyordu. Hepimiz öylece durmuş, ikonanın bir yerine zarar gelecek endişesiyle dehşet içinde izliyorduk! Bu ne tutku, bu ne düşkünlüktü böyle! Tahtadan, en ince yazı kâğıdından da ince tasviri kocaman elleriyle nasıl ayırdığını hayal edin bir! Bu işin derdi belası büyüktü: Testere bir saç kılı kadar şaşsa ikonayı delip geçer, meleğin yüzü yırtılabilirdi! Ama ressam Sevastyan bu işi öyle soğukkanlıca ve ustalıkla yapıyordu ki dakikalar geçtikçe yatışıyorduk, ruhumuz huzur buluyordu.

Sonunda tasviri gerçekten çok ince bir tabaka halinde kesti, sonra bu kesilmiş parçayı bir anda kenarlarından kesip çıkardı, kenarını tekrar aynı tahtaya yapıştırdı; taklidini alıp avucunda buruşturup durdu, sonra onu yırtıp yok etmek ister gibi masanın kenarına sürttü. Son olarak tuvali ışığa tutup baktı: Şimdi bu yeni resim baştan aşağı elek gibi olmuş, çatlaklarla dolmuştu... Sevastyan onu alıp eski tahtanın ortasına yapıştırdı, avucuna koyu renkli bir parça çamur aldı; pişmiş bezir ve safrana benzer bir macunla karıştırıp parmaklarında yoğurdu ve bunu o yıpranmış taklidin üzerine güzelce yedirdi. Bütün bunları büyük bir çabayla gerçekleştirmişti. Yeniden yapılan ikona tümüyle eski gibi görünüyordu ve aslından neredeyse hiçbir farkı yoktu. Bu taklit ikonaya bezir yedirdi, bizimkiler de ikonaya kaplamayı geçirdiler. Daha önce kesip çıkardığı gerçek ikonayı hazırladığı tahtaya oturtan ressam, yıpranmış koyun yününden eski bir şapka getirmelerini istedi. Meleğin mührünün sökülmesi süreci başlamıştı.

Ressam yıpranmış şapkayı alıp dizinin üstünde iki parçaya böldü, mühürlü meleğin üzerini örttü ve bağırdı: "Kızgın ütüyü verin, çabuk!" Onun isteğiyle ocağın içine konmuş ağır bir terzi ütüsü vardı. Mihaylitsa ütüyü fırın kancasıyla getirip ona verdi. Sevastyan sapına çaput sarıp ütüye tükürdü; onu şapka parçasının üzerinde öyle bir gezdiriyordu ki, her defasında bu keçeden iğrenç kokular yükseliyordu. Eli düpedüz şimşek gibi gidip geliyor, keçeden du-

man bulutu yükseliyordu. Sevastyan işinin eriydi: Bir eliyle keçeyi yavaşça çeviriyor, öbür eliyle ütüyü gezdiriyordu; her seferinde daha yavaş hareket ediyor ama ütüye daha kuvvetli yükleniyordu. Sonra birden ütüyü ve keçe parçasını bir kenara attı, ikonayı kaldırıp ışığa tuttu: Mührün izi bile yoktu! Güçlü Stroganov beziri dayanmış, mühür mumu ise tümüyle kaybolmuştu. Yalnız meleğin yüzünde belli belirsiz alev rengi bir parlaklık kalmıştı, buna karşılık kutsal, aydınlık yüzü tamamen görünüyordu.

İşte tam bu anda kalabalık dalgalandı, kimileri dua ediyor, kimileri ağlıyor, kimileri de ressamın elini öpmeye çalışıyordu. Luka Kirilov işini unutmamıştı tabii, dakikalar çok değerliydi, taklit ikonayı ona verip, "Hadi, şunu çabuk bitiriver!" dedi.

Ama ikona ressamı, "Benim işim bitti... Elimden geleni yaptım" dedi.

"İyi de buna mühür basmamız lazım."

"Nereye?"

"Buraya... Yeni meleğin yüzüne, aslında olduğu gibi..."

Sevastyan başını sağa sola salladı, "Hayır, yapamam" dedi, "Ben devlet memuru muyum ki böyle bir işe cüret edeyim."

"Peki, o zaman ne yapacağız?"

"Bilmiyorum" dedi ressam, "Bu iş için bir memur yahut bir Alman[40] bulmanız gerek ama bu tür kişilerle ilişkiniz olmadığından bunu kendiniz yapacaksınız sanırım."

"Ne diyorsun sen!" dedi Luka, "Buna asla cüret edemeyiz!"

"Ben de!" diye yanıtladı ressam.

Bu arada büyük bir kargaşa ve şaşkınlık yaşandı. Sonra ansızın kulübeye Yakov Yakovleviç'in karısı daldı, yüzü sapsarıydı. "Hazırlanmadınız mı?" diye sordu.

"Hem hazırız hem değiliz" dedik, "En önemli işi yaptık, ancak küçüğünde takılıp kaldık."

Kadın bozuk Rusçasıyla, "Daha ne bekliyorsunuz? Dışarıda neler olduğunu duymuyor musunuz?" dedi.

Dışarıya kulak kabarttık, yüzlerimiz onunkinden beter oldu: Kendimizi işe öyle bir kaptırmıştık ki, havayı hiç aklımıza getirmemiştik: Korkunç bir uğultu duyduk, buz kütleleri geliyordu!

---

40 O zamanlar her Avrupalı'ya Alman deme alışkanlığı vardı. (ç. n.)

Dışarı fırladım, baktım: Buz yığınları ırmak boyunca aralıksız sürükleniyor, kudurmuş vahşi hayvanlar gibi birbirlerine çarpıyor, sıçrıyor, uğulduyor ve parçalanıyordu.

Ne yaptığımı bilemeden sandalların yanına gittim; bir tane bile kalmamıştı, su hepsini alıp götürmüştü! Sanki ağzımda bir pabuç vardı da bu yüzden dudaklarımı kımıldatamıyordum; güçten kuvvetten kesilmiştim, neredeyse yere kapaklanacaktım... Öylece dikiliyordum, ne sesim çıkıyordu ne de hareket edebiliyordum.

Biz böyle karanlıkta debelenip dururken, kulübede Mihaylitsa'yla kalan İngiliz kadın gecikmenin nedenini öğrenmiş, ikonayı kaptığı gibi dışarı çıkmış. Bir süre sonra elinde ikona ve fenerle sundurmanın önüne gelip bağırdı: "Buyurun, hazır!"

Baktık: Yeni meleğin yüzü mühürlüydü!

Luka iki ikonayı kucaklayıp bağırdı: "Kayık!"

Suyun kayıkları alıp götürdüğünü söyledim... Ama size diyeyim; buz yığınları yılkı atları gibi saldırıyor, buzkıranlarda parçalanıyor, köprüyü öyle bir sallıyordu ki, hatırı sayılır kalınlıktaki zincirlerin şakırtısı uzaktan uzağa duyuluyordu. Bu korkunç manzarayı gören İngiliz kadın dehşetten ellerini birbirine vurdu, insanınkine benzemeyen bir sesle, "James!" diye bağırarak yere yığıldı... Bizse öylece durmuş, İngiliz'e ve Maroy Dede'ye ne olacağını düşünüyorduk.

Bu sırada manastırın çan kulesinde üçüncü çan çalmaya başladı. Luka Dayı silkinip toparlandı, İngiliz kadına döndü, "Kendinize gelin hanımefendi!" dedi, "Kocanızın burnu bile kanamayacak! Olsa olsa cellatlar bizim ihtiyar Maroy Dede'nin köhnemiş bedenini paralayacak, onurlu yüzünü damgayla lekeleyecekler. Gelgelelim bu ancak ben öldükten sonra olur!"

Lafını bitirir bitirmez oradan ayrılan Luka'ya seslendim: "Luka Dayı, nereye gidiyorsun?" dedim, "Levontiy can verdi, sende mi ölmek istiyorsun?" Durdurmak için koştum ama buraya gelirken yere attığım küreği alıp bana doğru salladı: "Defol git! Yoksa seni öldürürüm!"

Beyler, müteveffa Levontiy'i yerde kaderine terk edip o ağaca tırmanmakla ne kadar korkakça davrandığımı itiraf etmiştim; ancak şimdi size yemin ederim ki, kürek beni korkutmadı, Luka Dayı'nın karşısında da geri çekilmezdim ama... ister inanın, ister inanmayın, Levontiy'in adını andığım an, karanlıkta Luka ile aramda delikanlı

Levontiy'in hayali belirdi: Tehdit eder gibi parmağını gösteriyordu bana. Korkudan ne yapacağımı bilemedim, hızla geriledim. Bu arada Luka Dayı çoktan köprünün zincirine çıkmıştı. Ayağını iyice yerleştirip fırtınanın arasından seslendi: "İlahiye başla!"[41]

Bizim koro yöneticisi Arefa da oradaydı; Luka Dayı'nın söylediklerini duyunca birden "Ağzımı açarım"[42] diye başladı, diğeri de hemen ilahiye girdi. Fırtınanın eşliğinde bağıra çağıra söylüyorduk. Luka ölüm korkusunu bir tarafa bırakmış, köprü zincirlerinin üzerinde yürüyordu, birinci açıklıktan diğerine geçti... Sonra birden zifiri karanlığın içinde gözden kayboldu, artık görünmüyordu: Yürüyor muydu, yoksa buz kütlelerinin girdabına mı kapılmıştı, bilemiyorduk. Kurtulması için dua mı etmeliydik, yoksa güçlü ve dindar bir insanın ölümü için yas mı tutmalıydık, bilmiyorduk.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

Peki ya, öbür yakada neler oluyordu? Çok muhterem piskopos hazretleri her zamanki gibi gece ayinini yönetiyordu; bu sırada mihrapta bir hırsızlık olayının baş gösterdiğinden haberi yoktu. Yakov Yakovleviç piskoposun izniyle hemen bitişikteki mihrapta durmuş, bizim meleği çaldıktan sonra, planladığı gibi, kiliseden paltosunun eteğinin altında dışarı çıkarmış, Luka da ikonayı aldığı gibi rüzgâr hızıyla buraya getirmişti. Maroy Dede de verdiği sözü tutarak dışarıda, pencerenin dibinde kalmıştı; son dakikaya kadar orada bekleyecekti: Luka dönmez de İngiliz oradan ayrılırsa, camı kıracak, sahici bir soyguncu gibi keski ve iskarpelayla pencereden içeri süzülecekti. İngiliz ondan gözlerini ayırmıyordu, Maroy Dede'nin işine bağlı, söz dinleyen biri olduğunu anlamıştı. Maroy Dede İngiliz'in ona bakmak için cama başını dayadığını fark edince, "Merak etmeyin! Ben, sorumlu hırsız, buradayım!" makamında başını sallamıştı. Böylece ikisi de birbirine saygılı davranıyor, birbirine üstünlük taslamak gibi karşılıklı güvenin sarsılmasına neden olacak davranışlardan kaçınıyordu. Ama bu iki inanca karşı bir üçüncüsü –daha güçlü

41 Kilise ilahisinin giriş ayeti. (ç. n.)

42 Bu ilahiye her zaman bu sözlerle başlanır. (ç. n.)

olanı– içten içe dürtüyordu, ancak onlar bu üçüncü inancın ne yaptığını bilmiyorlardı.

Gece ayininin son çanı çalar çalmaz İngiliz, Maroy'un içeri girmesi için usulca pencereyi açtı, kendisi de artık ayrılmak üzereydi. Fakat birden Maroy'un ona bakmadığını gördü. Maroy Dede endişeyle ırmak yönüne bakıyor, "Tanrım ona yardım et! Tanrım ona yardım et! Tanrım ona yardım et!" deyip duruyordu. Sonra birden neşeyle yerinde sıçradı; sarhoşlar gibi oynuyor, çığlık atıyordu. "Tanrı yardım etti, Tanrı ona yardım etti!"

Yakov Yakovleviç büyük bir umutsuzluğa düşmüştü. "Eh, artık her şey bitti" diye düşünüyordu, "Geri zekâlı ihtiyar kafayı üşüttü, ben de mahvoldum!" Ama birden Maroy'la Luka'nın kucaklaştığını gördü.

Maroy Dede, "Seni zincirlerin üzerinden fenerle geçerken gördüm!" dedi.

"Benim fenerim yoktu ki" diye cevap verdi Luka Dayı.

"Peki, ışık nereden geldi?"

"Bilmiyorum" dedi Luka Dayı, "Ben ışık falan görmedim. Hızla koşuyordum, aşağıya düşmeden köprüyü koşarak nasıl geçtim, bilmiyorum! Sanki biri beni iki elimden tutarak getirdi."

"Onlar melekti!" dedi Maroy Dede, "Onları gördüm! Bu yüzden günümü geçiremeyeceğim ve bugün öleceğim."

Luka'nın zamanı kalmamıştı, yaşlı adama cevap veremeden iki ikonayı da pencere boşluğundan İngiliz'e uzattı. İngiliz ikonaları aldı ama geri verecek gibiydi. "Bu ne?" dedi, "Üzerinde neden mühür yok?"

"Nasıl yok?"

"Bayağı yok işte!"

Bunun üzerine Luka istavroz çıkarıp, "Eh, o zaman her şey bitti!" dedi: "Bunu düzeltecek zamanımız yok. Bu mucizeyi egemen kilisenin meleği gerçekleştirdi, neden yaptığını da biliyorum."

Luka Dayı birden kiliseye doğru koştu. Kalabalığı yararak piskoposun cüppesini çıkardığı sunağa girdi. Piskoposun ayaklarına kapandı: "Durum böyle böyle efendim, küfür işledim, bunu yaptım... Şimdi emredin, beni zincire vurup hapse atsınlar!"

Piskopos onurlu, dürüst bir insandı; olup bitenleri dinledikten sonra, "Bu, gerçek inancı nerede bulacağını kafana sokmuş olmalı.

Hileyle kendi meleğinize mühür vurdunuz, bizim meleğimizse o mührü çıkardı ve seni buraya getirdi."

"Görüyorum sayın piskopos ve titriyorum! Yalvarırım beni hemen hapse atmalarını emredin."

Ama piskopos kararlı bir sesle karşılık verdi: "Tanrı'nın bana verdiği yetkiyle seni bağışlıyorum ve özgür bırakıyorum. Yarın sabah İsa Mesih'in saf bedenini yemeye hazırlan."[43]

Eee beyler, artık anlatacağım bir şey kalmadı sanıyorum: Luka Kirilov ve Maroy Dede sabaha karşı döndüler ve dediler ki: "Babalar, kardeşler, egemen kilise meleğinin görkemini ve piskoposun onun hakkındaki *iyi şeylerin sevgisiyle* ilahi takdirini gördük, kutsal yağla mesh edildik, bugün Aşa-i Rabbani'de İsa Mesih'in etini yedik, kanını içtik."

Münzevi Pamva'ya konuk olduğum günden beri tüm Rusya'yla birleşme duygusuyla dolup taşıyordum, herkes adına seslenerek dedim ki: "Seninleyiz Luka Dayı!"

Böylece hepimiz tek çobanın kuzuları gibi tek sürüde bir araya geldik ve mühürlü meleğimizin bizi nereye ve niçin götürdüğünü ancak o an anladık. Başta kafamız karışmıştı ama o korkunç gecede doğuveren insan sevgisi sayesinde tüm mühürler sökülmüştü.

ON ALTINCI BÖLÜM

Anlatıcı hikâyesini bitirdi. Dinleyiciler bir süre sessiz kaldılar ama sonunda içlerinden biri boğazını temizleyip bu hikâyedeki her şeyin –Mihaylitsa'nın rüyalarının, gündüz düşlerinin; koşan bir kedinin ya da köpeğin çarpmasıyla meleğin düşmesinin; daha Pamva'yla karşılaşmadan önce hastalanan Levontiy'in ölümünün– açıklanabilir olduğunu belirtti. Bilmece gibi konuşan Pamva'nın sözleri de tümüyle rastlantısal uyuşmalardan ibaret olabilirdi.

Dinleyici, "Luka'nın" diye ekledi, "Köprünün zincirlerinden kürekle geçmesi de anlaşılabilir: Çünkü ünlü taş ustaları istedikleri her yerde yürüyebilirler, buralara tırmanabilirler, dengelerini de kürekle sağlarlar. Sonra Maroy'un, Luka'nın çevresinde meleklere benzer

43 Aşa-i Rabbani (ekmek-şarap) ayini kastediliyor. (ç. n.)

ışıklar görmesi de anlaşılabilir: Büyük gerilim altında, üstelik buz kesmiş bir insanın gözlerinin önünde dalgalanmalar olmaz mı? Hatta örneğin, Maroy kendi kehanetine göre o gün ölseydi, bunu bile anlaşılır bulurdum."

"Öldü zaten efendim" diye karşılık verdi Mark.

"Çok güzel! Seksen yaşındaki bir ihtiyarın böyle bir heyecandan ve dondurucu soğuktan sonra ölmesinde de şaşırtıcı bir yan yok. Gelgelelim benim için gerçekten açıklanamayan tek şey, İngiliz kadının bastığı mührün yeni melekten nasıl kaybolduğudur."

"Ama en basiti bu efendim!" diye neşeyle karşılık verdi Mark; kısa bir süre sonra bu mührü tasvirle kaplama arasında bulduklarını anlattı.

"Peki, bu nasıl olabilmiş?"

"Şöyle ki, İngiliz kadın meleğin yüzünü bozmaya cesaret edememiş. Mührü bir kâğıda basmış ve bunu kaplamanın alt kenarına tutturmuş... Bunu çok akıllıca ve ustalıkla yapmış ama Luka ikonaları göğsüne bastırarak götürürken ikonalar sallanmış, mühür de böylece düşmüş."

"Eh, şimdi anlaşılıyor ki, bütün olay gayet basit ve doğal bir seyir izlemiş."

"Evet, dolayısıyla pek çok kişi, bütün bu olayların çok sıradan usullerle gerçekleştiğini düşünüyor. Hatta sadece eğitimli beyler değil, bu konuda anlaşmazlığa düşen kardeşlerimiz bile, güya İngiliz kadının elindeki kâğıt parçasıyla bizi kiliseye itmeye çalıştığını söyleyerek bizimle alay ediyorlar. Ama biz bu tür gerekçeleri tartışmıyoruz: Herkes nasıl inanıyorsa öyle değerlendirsin; Tanrı'nın insanı ne şekilde ödüllendireceği ve hangi kaptan su içireceği bizim için önemli değil, yeter ki kişiyi ödüllendirsin ve ortak inancının susuzluğunu anayurduyla birlikte gidersin... Bakın, şu arabacı takımı da karın altından çıkmış, göründüğü kadarıyla iyi dinlenmişler, hepsi zinde mi zinde, şimdi yola çıkacaklar. Belki beni de götürürler: Vasilyev gecesi bitti. Hakkımda çok şey anlatıp başınızı şişirdim. Yeni yılınızı candan kutlarım. İsa aşkına kabalığımı bağışlayın."

1873

Peruk Sanatçısı

Mezar Hikâyesi

Kutlu Günün (19 Şubat 1961'in) Kutsal Anısına[1]

1 Toprağa bağlı kölelik düzeninin kaldırıldığı tarih. (ç. n.)

Ruhları iyi yerlere konsun, hatıraları kuşaktan kuşağa aktarılsın.

Ölü Duası

BİRİNCİ BÖLÜM

Bizde pek çok insan sanatçı unvanının sadece ressamlara, heykeltıraşlara, hatta bir akademi tarafından layık görülen kişilere verildiğini düşünür; geriye kalanları istemez ve sanatçıdan saymaz. Birçokları için Sazikov ve Ovçinnikov[2] *"gümüşçü"den başka bir şey değildir. Başkaları bu konuda farklı düşünüyor: Haine*[3] *sanatçı ve kendine özgü düşünceleri olan bir terziden söz eder;*[4] *Worth'un*[5] *kadın elbiseleri tasarımları bugün "sanat eseri olarak anılıyor". Geçenlerde bu elbiselerden biri için gazeteler şöyle yazmıştı: "Snipin,*[6] *üzerindeki sonsuz hayal gücünü kendi üzerinde topluyor."*

Amerika'da sanatsal alan daha geniş biçimde kavranıyor: Ünlü Amerikalı yazar Bret Harte[7] *aralarında cesetler üzerinde çalışan çok ünlü bir "sanatçının" bulunduğunu anlatır: Ölülerin yüzlerine, ölü ruhlarının az çok mutlu durumunu gösteren farklı, "yatıştırıcı ifadeler" katıyormuş. Bu sanatın birkaç aşaması vardı, sadece üçünü hatırlıyorum: "Sükûnet, yüce tefekkür, Tanrı'yla doğrudan ilişkinin bahtiyarlığı." Sanatçının şöhreti eserinin mükemmelliğine karşılık geliyordu, yani çok büyüktü. Fakat ne yazık ki, sanat eserinin özgürlüğüne saygı duymayan cahil bir güruhun kurbanı oldu. Tüm şehri*

---

2 19. yüzyıl Rus altın ve gümüş kakma sanatı ustaları. (ç. n.)

3 Henrick Haine. (ç. n.)

4 Haine'nin sözünü ettiği kişi terzi değil, ayakkabıcıdır. (ç. n.)

5 Charles Frederick Worth (1852-1895): İlk moda tasarımcısı, Paris'in ünlü terzisi. (ç. n.)

6 Kadın giysisinin ön kısmında kemerdeki gaga biçimindeki çıkıntı. (ç. n.)

7 Francis Bret Harte (1836-1902): Amerikalı yazar, şair. (ç. n.)

dolandıran ölmüş düzenbaz bir bankacının yüzüne karşı "Tanrı'yla kutlu ilişkiye girme" ifadesini kullandığı için taşlanarak öldürüldü. Dolandırıcının mutlu mirasçıları ölen yakınlarına şükranlarını bu yolla göstermek istemişlerdi ama sanatçının hayatına mal oldu bu.

Bizim Rusya'da da bu olağandışı sanat türünün bir ustası vardı.

İKİNCİ BÖLÜM

Kardeşime Lyubov Onisimovna adlı uzun boylu, sıska ama düzgün bedenli yaşlı bir kadın bakıyordu. Bir zamanlar Kont Kamenski'ye ait Oryol Tiyatrosu'nun eski aktrislerinden biriydi. Az sonra anlatacağım olaylar, çocukluk çağımda Oryol'da meydana geldi.

Kardeşim benden yedi yaş küçüktü; haliyle o iki yaşında Lyubov Onisimovna'nın kollarındayken ben dokuz yaşımı çoktan geçmiştim ve anlatılan hikâyeleri rahatlıkla anlayabiliyordum.

Lyubov Onisimovna o zamanlar pek yaşlı değildi ama kar gibi beyaz saçları vardı; yüz hatları ince ve zarifti; fidan gibi bir boyu, genç kızlar gibi olağanüstü düzgün bir fiziği vardı. Annem ve teyzem ona bakarken sık sık bir zamanlar çok güzel olduğunu söylerlerdi. Son derece dürüst, uysal ve içliydi; yaşamın trajik yanına bayılır, bazen de çok içerdi. Bizi Teslis Kilisesi'nin mezarlığına gezmeye götürür, burada haçı eskimiş sade bir mezarın başında oturur, bana sık sık hikâyeler anlatırdı. "Peruk Sanatçısı" hikâyesini de burada dinlemiştim.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Bu sanatçı, dadımızın tiyatrodan bir erkek meslektaşıydı; tek farkı "dadının sahnede temsil oynaması ve dans etmesiydi", meslektaşı ise "peruk sanatçısıydı" Başka bir deyişle, konta ait tüm serf aktrislerinin "saçını ve makyajını yapan" bir kuaför ve makyajcıydı. Ama bu adam, peruk tarağını kulağının arkasına sıkıştıran, süreceği rujların kapakları adi saçtan, önemsiz-sıradan bir usta değil, kendi düşünceleri olan biriydi, kısacası tam bir sanatçıydı. Lyubov Onisimovna'ya göre, insan yüzünde hiç kimse ondan daha iyi bir "tasarım geliştiremezdi."

Bu iki sanatsal modelin Kamenski kontlarından hangisinde geliştiğini tam olarak söyleyemem. Üç Kamenski kontu biliniyor; Oryol'un eski sakinleri bu üç Kamenski'yi "benzeri görülmemiş" zorbalar olarak nitelendiriyordu. 1809'da köylüler, yaptığı onca zulmün ardından feldmareşal Mihaylo Fedotoviç'i iki oğlunun gözü önünde öldürmüşlerdi. Nikolay 1811'de, Sergey ise 1835'te ölmüştü.

Kırklı yıllarda, çocukluğumda kurum ve aşıboyası vurulmuş taklit pencereleri olan devasa gri bir ahşap bina anımsıyorum; etrafını çeviren harap olmuş çit kazıkları olağanüstü uzundu. Kont Kamenski'nin lanetli malikânesiydi bu; tiyatro da burada bulunuyordu. Tiyatro binası Teslis Kilisesi'nin mezarlığından çok iyi görünebilecek bir alana inşa edilmişti. Bu nedenle Lyubov Onisimovna bir şeyler anlatmak istediğinde, neredeyse her zaman sözlerine şöyle başlardı:

"Şuraya bak, yavrum... ne kadar korkunç olduğunu görüyor musun?"

"Evet dadı, çok korkunç."

"Eh, şimdi sana daha da korkunç bir hikâye anlatacağım."

İşte peruk sanatçısı Arkadi'yle, dadının kalbine çok yakın olan bu duygulu, cesur gençle ilgili hikâyelerden biri:

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Arkadi sadece aktrislerin saçlarını ve makyajını yapıyordu. Erkekler için ayrı bir berber vardı. Arkadi'nin bazen makyaj yapmak için erkeklere gitmesi, ancak kontun emir vermesi ve "o kişinin çok soylu olması" halinde mümkündü. Bu sanatçının makyajının belli başlı özelliği –yüzlere güzel ve çok çeşitli ifadeler katan– dokunuşundaki ülküsel bağlılıktı.

"Onu çağırırlardı" dedi Lyubov Onisimovna, "Yüzüne şöyle şöyle bir ifade oturtmasını söylerlerdi". Karşısında dikilen aktörlere ve aktrislere ayakta durmalarını yahut oturmalarını söyleyen Arkadi, kollarını göğsünde kavuşturur, bir süre düşünürdü. Orta boylu olmasına rağmen, kelimelerle anlatılamaz derecede düzgün bir bedene sahip olduğundan tüm yakışıklı erkeklerden daha yakışıklı görünürdü; ince, gururlu bir burnu vardı; melek gözleri iyilikle ışırdı, gür perçemleri alnından gözlerine dökülür, bu yüzden dumansı bir bulutun arkasından bakar gibi olurdu.

Özetle, peruk sanatçısı "herkesin beğendiği" yakışıklı bir adamdı, "kont" bile onu seviyor, "herkesten ayrı tutuyor, şık giydiriyordu ama işi sıkı tutuyordu". Arkadi'nin kendisinden başkasını tıraş etmesini, başka birinin saçını kesmesini ya da taramasını istemezdi; bunun için onu her zaman soyunma odasında tutuyordu. Dolayısıyla Arkadi tiyatronun dışında hiçbir yere çıkamıyordu; Tanrı'ya inanmayan ve din adamlarına katlanamayan kont, kiliseye günah çıkartmaya yahut Aşa-i Rabbani ayinine gitmesine bile izin vermiyordu. Kont bir gün, Paskalya zamanında kendisine haçla gelmekte olan Borisoglebsk rahiplerinin üzerine tazılarını salmıştı.[8]

Lyubov Onisimovna'ya göre, kont daimi zalimliğiyle, vahşi hayvanlardan farksız, kötü bir insandı. Ama Arkadi sanatıyla bu vahşi yaratığın yüzüne öyle güzel bir ifade konduruyordu ki, akşamleyin locasında otururken birçok oyuncudan daha etkileyici görünüyordu. Ama kontun doğasındaki bu büyük iç sıkıntısından daha önemli olan şey, çapının ve "askeri muhayyilesinin" yetersizliğiydi.

Sonuçta, bu sıra dışı sanatçının hizmetinden başka hiç kimse faydalanmasın diye, "Arkadi hayatı boyunca pek dışarıya çıkmadı ve doğduğundan beri eli para yüzü görmedi". Arkadi o sıralarda yirmi beş yaşını çoktan doldurmuştu, Lyubov Onisimovna ise on dokuz yaşındaydı. Elbette tanışıyorlardı ve o çağlarda sıkça olan şeyi yaşadılar, yani birbirlerine âşık oldular. Ama bunu ancak makyaj sırasında, herkesin gözü önünde, belli belirsiz repliklerle gösterebiliyorlardı. Gözlerin buluşması kesinlikle imkânsızdı, hatta düşünülemezdi.

Lyubov Onisimovna, "Biz aktrisleri" dedi, "Aynı sınıftan görür, soylu efendilerin yanındaki sütannelere baktıkları gibi bakarlardı: Çocukları olan orta yaşlı kadınların sorumluluğunda bulunuyorduk. Tanrı korusun, bizim başımıza bir şey gelirse, o kadınların bütün çocukları akıl almaz korkunç işkencelere uğruyorlardı."

Bekâret andını sadece "kendisi" –yani andı kural haline getiren– bozabilirdi.

---

8 Bu Oryol'da çok bilinen bir olaydı. Bunu büyükannem Alferyeva'dan ve köpeklerin din adamlarına saldırmasına tanık olan, yanılmazlığıyla ünlü yaşlı tüccar İvan İv Androsov'dan dinlemiştim. Konttan sadece "günahı ruhuna aldığı" için kurtulmuştu. Kont onun getirilmesini emretmiş, "Onlara acıdın mı?" diye sormuş. Androsov, "Kesinlikle hayır ekselansları" diye yanıtlamış, "Orada burada sürtmemeleri gerekiyordu." Kamenski onu bu yüzden bağışlamış. *(Yaz. n.)*

BEŞİNCİ BÖLÜM

Lyubov Onisimovna, o yıllarda hem bakir güzelliğinin baharındaydı hem de çok yönlü yeteneklerinin en ilginç gelişim dönemindeydi: Korolarda potpuri söylüyor, "Çin Bahçıvanı"nda ilk adımlarını atarak dans ediyor, trajediye eğilimini hissederek "tüm rolleri ilk görüşte kavrıyordu."

Hangi yıldı, tam olarak hatırlamıyorum ama imparator Oryol'dan geçmişti (Aleksandr Pavloviç mi, yoksa Nikolay Pavloviç mi, söyleyemem). Burada konaklayacaktı ve akşamleyin Kont Kamenski'nin tiyatrosuna gelmesi bekleniyordu. Kont yörenin tüm asilzadelerini tiyatroya davet etti – bilet satılmadı; performans çok iyi olacaktı. Lyubov Onisimovna potpuri söyleyecek, "Çin Bahçıvanı" dansı yapacaktı.

Ancak son prova sırasında perde arkası düştü ve temsilde "Düşes de Bourblanc'ı" oynaması gereken aktris yaralandı – bu isimde bir karaktere hiçbir yerde rastlamamıştım ama Lyubov Onisimovna bu ismi kesinlikle böyle ifade etmişti. Sahnenin düşmesine neden olan marangozlar cezalandırılmak üzere hemen ahıra gönderildi, yaralanan aktristi de odasına taşıdılar. Ancak Düşes de Bourblanc rolünü oynayacak kimse yoktu.

"O zaman" dedi Lyubov Onisimovna, "Gönüllü oldum. Çünkü Düşes de Bourblanc'ın babasının ayaklarına kapanarak af dilediği ve saçı başı dağılmış halde öldüğü sahneyi çok beğeniyordum. Arkadi'nin büyüleyici biçimde yaptığı olağanüstü uzun kumral saçlarım vardı. Bir kızın beklenmedik şekilde sahnede oynamak istemesi kontun çok hoşuna gitti; yönetmenden 'Lyuba'nın rolünü kötü oynamaması' güvencesi aldıktan sonra, 'Yaralanma olayı senin sırtına yüklenecek' dedi bana. 'Akvamarin küpeleri ona verin' diye de ekledi. Akvamarin küpeleri hem onur okşayıcı, hem de nefret edilesi bir armağandı. Geçici bir süre için efendinin cariyeliğine yükselme onurunun ilk işaretiydi. Kont bundan kısa bir süre sonra, tiyatro sona erdiğinde, Arkadi'ye genç kızı başında halesiyle baştan aşağı beyazlar giymiş 'bakire azize Cecilia suretinde' hazırlamasını emrediyor, böylece eldeki zambakla simgelenen innocence[9] kontun hanesine teslim ediliyordu."

---

9 İng. Masumiyet. (ç. n.)

"Senin yaşındakiler bunu anlayamaz" dedi dadı, "Ancak korkunç bir şeydi bu. Özellikle de benim için... Çünkü Arkadi'yi düşünüyordum. Ağlamaya başladım. Küpeleri masanın üzerine bıraktım. Sürekli ağlıyor, akşamleyin nasıl oynayacağımı hayal bile edemiyordum."

ALTINCI BÖLÜM

Aynı ölümcül saatlerde, bir başka ölümcül ve baştan çıkarıcı şey usulca Arkadi'ye doğru sokulmaya başlamıştı... Kontun uzun zamandır köyde yaşayan kardeşi kendini çara takdim etmek üzere şehre gelmişti. Kontan daha kötü biriydi. Ne resmi elbise giyiyor, ne de tıraş oluyordu, zira "yüzü baştan aşağı sivilceliydi". Şimdi, böyle olağanüstü durumlarda üniforma giymek, üstüne başına çekidüzen vermek ve gereken "askeri tavrı" almak zorunluydu.

Evet, çok gerekliydi.

"İnsanlar o günlerde ne kadar katı olduklarını anlamıyorlar" dedi dadı. "Özgünlük bütün yönleriyle o yıllarda gözlemlendi; seçkin beyler için yüzlerine yapılan makyaj gibi saçlarının taranmasında da bir şekil vardı ama başkalarına hiç de gitmeyen bir tarzdı bu. Saçın perçemleri ve şakakları istenildiği gibi dikine tarandığında, bütün yüz, tıpatıp telleri olmayan bir köylü balalaykası görünümü alıyordu. Seçkin beyler daha önce bu saç stilinden çok korkarlardı. Bu, yüzde favori ve bıyık arasında boşluk bırakmak, bukleler oluşturmak ve taramak gibi kesme ve tarama ustalıkları gerektiği anlamına geliyordu. Bu şekilde, en ufak bir işlemden yüzde bambaşka bir ifade ortaya çıkıyordu."

Dadının dediğine göre, dikkatleri üzerlerine çekmedikleri için, saç kesimi ve makyaj, sivil beyler için daha kolaydı, onlardan sadece biraz sakin bir davranış isteniyordu. Ama askeri şahıslardan üstlerinin önünde uysal davranmaları, diğer tüm insanlara karşı da ölçüsüz cesaretlerinin kabarması bekleniyordu.

Arkadi olağanüstü sanatıyla büyük kontun çirkin, önemsiz yüzüne işte bu özellikleri katmayı mükemmel başarıyordu.

YEDİNCİ BÖLÜM

Kontun köyden gelen kardeşi ondan daha çirkindi; üstelik köyde "saçı sakalı birbirine karışmış", yüzüne kendisinin bile hissedebileceği kaba bir ifade oturmuştu. Her bakımdan cimri olduğu ve kuaförünü de itibari kira için Moskova'ya gönderdiğinden, saçını başını düzeltecek kimse yoktu. Dahası yüzü çopur çopurdu, dolayısıyla yüzünde kesilmedik bir yer bırakmak olanaksızdı.

Oryol'a varınca şehrin berberlerini çağırtıp, "Beni kardeşim Kont Kamenski'ye benzetecek birine iki altın vereceğim, bir yerimi kesen için de masanın üzerine iki tabanca koyacağım. İyi tıraş eden altını alıp ayrılacak. Ancak ufak bir sivilceme yahut favorimin bir kılına zarar verirse onu hemen öldüreceğim" demişti. Ama bu sadece bir gözdağıydı, zira tabancalara boş fişekler doldurulmuştu.

O yıllarda Oryol'da çok az berber bulunurdu; olanlar da daha çok bardak çekmek ve sülük uygulamak için ellerinde taslarla hamamları dolaşıyorlardı. Ne zevkleri ne de hayal güçleri vardı. Çaplarını bildiklerinden, "Tanrı da yanında olsun, altınların da" diye düşünerek Kamenski'yi "dönüştürmeye" yanaşmadılar. "İstediğiniz şeyi yapamayız" dediler, "Çünkü sizin gibi değerli birine dokunabilecek insanlar değiliz. Sonra bizim öyle özel usturalarımız yok, bizimkiler sıradan Rus usturaları... Oysa sizin yüzünüze İngiliz usturaları lazım. Bunu ancak kontun Arkadi'si yapabilir."

Kont berberlerin yaka paça kapı dışarı edilmesini emretti – adamlar bu işten kurtulduklarına sevinmişlerdi. Sonra ağabeyine gidip, "Şimdi beni dinle kardeşim" dedi, "Senden büyük bir istekte bulunacağım: Akşamüzeri senin Arkadi'ye izin ver, bana uğrasın... Üstüme başıma gerektiği gibi çekidüzen verilmesi gerekiyor. Uzun zamandır tıraş olmadım. Buranın berberleri bunu beceremez."

"Buranın berberleri elbette aşağılık tipler" dedi büyük Kont, "Burada olduklarını bilmiyordum bile; benim köpekleri de kırpacaklardı... İsteğine gelince... Bu imkânsız, zira Arkadi'nin yaşadığım sürece benden başka kimseyi giydirip kuşatmayacağına yemin ettim. De hadi, bir kölemin önünde verdiğim sözden dönebilir miyim?"

"Neden olmasın? Kuralı sen koymuşsun, kaldırabilirsin..."

Kont cevaben, böyle bir mantık yürütmenin garip olduğunu söyledi. "Ayrıca" dedi, "Böyle davranmaya başlarsam halkımdan ne

isteyebilirim ki? Arkadi'ye böyle bir kural olduğu söylendi, bunu herkes biliyor, bu yüzden herkesten daha iyi muamele görüyor... Ancak göze alır da sanatını benden başka birine uygulamak isterse onu kamçılayarak gebertir, askere gönderirim."

"Sadece birini" dedi kardeşi, "Ya kamçıyla öldüreceksin ya da askere göndereceksin... İkisini birlikte yapamazsın."

"Pekâlâ" dedi kont, "Senin dediğin olsun: Öldürünceye kadar kamçılamam, yarı ölü askere gönderirim."

"Bu son sözün mü kardeşim?" dedi küçük kont.

"Evet, son sözüm."

"Bütün mesele bu mu?"

"Evet, bu."

"O halde tamam... Yoksa kardeşini bir köleden daha değersiz gördüğünü düşünürdüm. Sözünden dönmek zorunda değilsin. Arkadi'yi bana kanişimi tıraş etmesi için gönder. Sonra onun ne yapacağını görmek benim işim."

Kontun bunu reddetmemesi tuhaftı. "Tamam" dedi, "Kanişi tıraş etmesi için Arkadi'yi göndereceğim."

"Eh, bana lazım olan da buydu."

Küçük Kont, ağabeyinin elini sıkıp oradan ayrıldı.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Kışın alacakaranlıkta ışıkların yandığı akşam öncesi bir vakitti.

Kont Arkadi'yi çağırttı, "Kardeşimin evine git, kanişini tıraş et" dedi.

"Yapacağım iş sadece bu mu?" diye sordu Arkadi.

"Evet" dedi kont, "Ancak aktrisleri hazırlamak için çabucak dön. Lyuba'yı bugün üç role göre giydireceksin... Temsilden sonra da onu bana Azize Cecilia olarak sunacaksın."

Arkadi İlyiç'in sarsıldığını gören kont, "Senin derdin ne?" diye sordu.

Arkadi hemen toparlandı: "Bağışlayın, ayağım halıya takıldı da."

"Dikkat et" dedi kont imalı imalı, "Hayra alamet mi, değil mi?"

Arkadi'nin kalbinde öyle şeyler oluyordu ki, onun için hayır da şer de birdi. Lyubov'u Cecilia gibi giydirme emrini duyunca göz-

leri görmez, kulakları duymaz olmuştu. İçinde tıraş takımlarının bulunduğu deri çantayı alıp çıktı.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Arkadi kontun kardeşinin evine geldi. Aynanın önünde mumlar yanmaktaydı; masanın üzerinde yan yana iki tabanca, ayrıca iki altın yerine on altın vardı. Üstelik tabancalara boş fişek değil, gerçek Çerkez kurşunu doldurulmuştu.

"Kanişim falan yok" der küçük kont, "Senden istediğim şey tuvaletimi yapman, bana en cüretkâr bakışlar vermendir. Bunun karşılığında on altın alacaksın. Ama bir yerimi kesersen seni öldüreceğim."

Arkadi bir süre konta baktı, sonra birden, "Bana ne olacağını sadece Tanrı bilir" dedi ve kontun saçlarını düzeltmeye, onu tıraş etmeye başladı. İşini çok kısa bir sürede ve en iyi şekilde tamamladıktan sonra da altınları cebine koyup, "Allahaısmarladık" diyerek kontla vedalaştı.

"Tamam, git ama" dedi kont, "Neden böylesine umutsuz olduğunu öğrenmek isterdim. Bunu neden göze aldın?"

"Bunun sırrını, asıl nedenini ancak yüreğim bilir."

"Belki de sen kurşunlara karşı okunmuş olduğundan tabancalardan korkmuyorsundur, ha?"

"Tabancalar entipüften şeyler" dedi Arkadi, "Onları hiç düşünmedim."

"Bu da ne demek? Kontunun sözünün benimkinden güçlü olduğunu, bir yerimi kesseydin seni vurmayacağımı mı sandın? Okunmuş olmasaydın işini bitirirdim."

Arkadi konttan söz açılınca tekrar irkildi, "Okunmuş değilim ama içimde Tanrı'dan gelen bir tin var" dedi: "Bana ateş etmek üzere tabancanıza davrandığınız anda usturayla boğazınızı keserdim."

Bunu söyleyip hemen oradan ayrıldı ve tam zamanında tiyatroya geldi. Beni süslerken tepeden tırnağa titriyordu; bukleleri sarıp bükerken soluk soluğa, "Korkma, seni alıp götüreceğim buralardan" diye fısıldıyordu.

ONUNCU BÖLÜM

Temsil iyi geçti çünkü hepimiz taş gibiydik, korkuyu ve işkenceyi kanıksamıştık: Kalplerimiz bomboştu ama böylece temsili hiçbir şeyi fark ettirmeyecek şekilde oynuyorduk. Kontla kardeşi sahneden görülebiliyorlardı; birbirlerine çok benziyorlardı. Sahnenin arkasına geldiklerinde bile onları birbirinden ayırmak zordu. Yalnız bizimkisi gönül almak istermiş gibi alışılmadık ölçüde sessizdi. Bu tavrı her zaman en azgın bir canavarlığın işareti olmuştu.

Kendimizden geçmiştik, istavroz çıkarıyorduk: "Rabbim! Merhamet et, kurtar bizi! Vahşeti kimin üzerine çökecek?"

Arkadi'nin ne yaptığından ve korkunç umutsuzluğundan henüz hiçbirimizin haberi yoktu, ancak o elbette bağışlanmayacağını biliyordu. Kontun kardeşi ona bakıp bizimkinin kulağına bir şeyler fısıldayınca yüzü bembeyaz oldu. Kulaklarım çok keskindi; küçük kontun, "Seni bir kardeş olarak uyarayım, seni tıraş ederken ondan kork" dediğini duymuştum.

Bizim kont sadece hafifçe gülümsedi.

Herhalde Arkadi de bir şeyler duymuştu. Beni son temsile düşes olarak hazırlarken daha önce hiç olmadığı kadar çok pudra sürmeye başlayınca Fransız kostümcü beni sarsarak, "*Trés beaucoup, Trés beaucoup*!"[10] diye bağırdı ve fazlasını fırçayla çıkardı.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Temsil sona erdikten sonra Düşes Bourblanc kostümünü çıkarıp Cecilia'nınkini giydirdiler: Kolsuz, beyaz, düz bir elbiseydi; omuzlarında sadece düğüm vardı. Bu kıyafete katlanamıyorduk. Evet, sonra Arkadi, saçlarıma Azize Cecilia'nın tablolarındaki o masum şekillerden birini vermeye ve başıma ince bir taç tutturmaya geldi. Altı adamın odamın kapısının önünde beklediğini gördü. Benimle işi biter bitmez, odamdan çıkar çıkmaz onu yakalayacakları ve işkence etmek üzere bir yerlere götürecekleri anlamına geliyordu bu. Bize uygulanan işkence o kadar korkunçtu ki ölüme mahkûm edilmek bundan yüz misli daha iyiydi. Askıya alma, kirişe germe,

10 Fr. Çok fazla. (ç. n.)

başı halatla arkaya çekme ve bükme gibi işkence türleri vardı. Devletin uyguladığı cezalar bunun yanında hiç kalırdı.

Büyük bir yapının altında insanların ayılar gibi hapsedildiği ve zincirlere vurulduğu gizli mahzenler vardı. Bu yapının önünden geçerken, bazen zincir şakırtılarının ve prangalar içindeki insanların korkunç feryatları duyulurdu. Herhalde yetkililere haber verilmesi için böyle davranıyorlardı. Gelgelelim yetkililer bu insanlardan yana olmayı düşünmeye bile cesaret edemiyorlardı. Ayılarla birlikte zincirlenenler bile vardı ama ayı pençesini iki santimden fazla kaldıramazdı. Bu mahzenlerde insanlara uzun süre eziyet ettiler, bazıları ömrünün sonuna kadar bu işkenceyi çekti. Bu zindanda yıllarca yatan biri şöyle bir şarkı tutturmuştu:

> Yılanlar sürünür, gözlerini emer,
> Zehir fışkırtır yüzüne akrepler.[11]

Bu şarkıyı kendi kendine mırıldanır, sonra korkuya kapılırdı.

Ancak Arkadi'ye bir şey yapamadılar, çünkü odama dalar dalmaz birden masayı kaptığı gibi pencereyi parçaladı. Gerisini hatırlamıyorum...

Buz gibi soğuğu ayaklarımda hissedince kendime geldim. Ayaklarımı hareket ettirdim, bedenim ayı yahut kurt postuna sarılmıştı. Zifiri bir karanlık vardı. Üç at koşulu bir kızakla hızla gidiyorduk, nereye gittiğimizi bilmiyordum. Geniş kızakta iki kişi vardı; biri beni tutuyordu, Arkadi İlyiç'ti bu... Diğeri atları var gücüyle sürüyordu. Atın toynaklarının altından havaya karlar savruluyordu. Kızak birden sağa sola yalpaladı; tam ortada, döşemede oturmayıp el ele tutuşmasaydık içimizden kimse sağ kalmazdı.

Endişeli konuşmalarını duydum: "Peşimizdeler, peşimizdeler! Sür, daha hızlı sür!"

Arkadi İlyiç kendime geldiğimi fark edince, "Lyuba'm, sevgilim!" dedi eğilip, "Peşimizdeler... Kurtulamazsak benimle ölmeye hazır mısın?"

Seve seve öleceğimi söyledim.

Pek çok insanımızın Kamenski'nin zulmünden kaçarak sığındığı Türk kenti Hruşçuk'a[12] ulaşmayı umuyorduk. Birden donmuş bir

11 Bir Sırp halk şarkısından iki dize. (ç. n.)

12 Bulgaristan'daki Rusçuk şehri. (ç. n.)

çayın üzerinden uçarak geçtik, karşımıza eve benzer bir yapı çıktı, köpekler havlamaya başladı ama sürücü atları kırbaçlayınca kızak ansızın yan yattı: Arkadi'yle karın üzerine yuvarlandık; sürücü de, kızak da, atlar da bir anda ortadan kayboldu.

Arkadi bana dönüp, "Korkma, böyle olmak zorunda" dedi, "Zira bizi götüren arabacıyı tanımam, o da beni tanımaz... Seni götürmesi için üç altına tuttum onu. Şimdi kendi canını kurtarması gerekiyor. Artık Tanrı'nın elindeyiz. Burası Suhaya Orlitsa köyü; burada yürekli bir papaz yaşar, umutsuz çiftleri evlendirir, halkımızdan birçok insanı ağırlar. Ona bir hediye vereceğiz, akşama kadar bizi saklayacak ve evlendirecek. Akşamleyin arabacı bizim için yine gelecek, o zaman sır olacağız."

ON İKİNCİ BÖLÜM

Kapıyı çaldık, sofaya girdik. Kapıyı açan papaz yaşlı ve çok kısa boyluydu, ön dişlerinden biri eksikti. Onun kadar yaşlı olan karısı ateşi körüklemeye başladı.

İkimiz de ayaklarına atıldık: "Bizi kurtarın!" dedik, "Sıcak hanenizde akşama kadar kalmamıza izin verin, bizi saklayın."

"Kimsiniz canlarım?" diye sordu papaz, "Hırsız mısınız yoksa basit bir kaçak mı?"

"Kimseden bir şey almadık!" dedi Arkadi, "Kont Kamaneski'nin zulmünden kaçıyoruz. Halkımızdan pek çok insanın yaşadığı Türklerin Hruşçuk kentine gitmek istiyoruz, bizi orada bulamazlar. Yeterince paramız var; size bir gece konaklamak için bir altın, evlendirmek için üç altın sikke vereceğiz. Evlendirebilirseniz tabii... Yoksa orada, Hruşçuk'da nikâh kıyarız."

"Ama neden ben yapmayayım?" dedi papaz, "Yapabilirim... Paranızı ne demeye Hruşçuk'a götüreceksiniz? Hepsine beş altın sikke verin, sizi burada baş göz edeyim."

Arkadi ona beş altın sikke verdi, ben de akvamarin küpeleri kulağımdan çıkarıp papazın karısına uzattım.

Papaz parayı aldı, "Ah, sevgili çocuklarım" dedi, "Bütün bunlar pek kolay olurdu da durum öyle değil... Çiftleri evlendiriyorum ama kontunuz acımasız bir insan. Papaz olmama rağmen onun

gazabından korkuyorum. Neyse, tamam... Kısmetse olur. Çizik çizik de olsa bir altın daha ekleyin ve saklanın."

Arkadi ona altıncı –üstelik sağlam– altını verdi, papaz da karısına dönüp, "İhtiyar, hâlâ ne diye duruyorsun?" dedi, "Şu kıza giyecek bir şeyler versene... İnsan ona bakmaya utanır, neredeyse çırılçıplak."

Papaz bizi kilisede, cüppelerin bulunduğu bir sandıkta saklamak istiyordu. Ama papazın karısı beni bölmenin arkasında giydirmeye başlamıştı ki, birden kapının önünde birinin anahtar halkasını şakırdattığını duyduk.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kalbimiz durur gibi oldu. Peder, "Ah yavrum" diye fısıldadı Arkadiye, "Artık cüppe sandığına saklanmanız zor görünüyor. Çabuk şu döşeğin altına gir."

"Canım kızım, sen de şuraya" dedi, beni sarkaçlı saatin mahfazasına sakladı, kilitleyip anahtarı cebine soktu ve kapıyı açmaya gitti.

Seslere bakılırsa kalabalıktılar; bazıları kapıda duruyor, iki adam da pencereden içeri bakıyordu. Saklandığım mahfazanın önü tümüyle oyularak kafes haline getirilmiş, üzerine de eski bir tül çekilmişti. Bu tül sayesinde olanları görebiliyordum. İçeriye yedi iz sürücü girdi: Hepsi kontun avcılarıydı, demir topuzları, uzun kamçıları, kemerlerinde halatlar vardı. Peşlerinden gelen sekizinci kişi kontun kâhyasıydı, dik yakalı uzun kurt postu gocuk giymişti.

Yaşlı papaz ürkmüştü, işler kötüye gidiyor gibiydi; kâhyanın önünde titriyor, istavroz çıkarıyor, nefes nefese konuşuyordu:

"Ah saygıdeğer efendim, ah saygıdeğer efendim! Biliyorum, ne aradığınızı biliyorum, ancak ekselansları konta karşı bir kusur işlemedim. Yemin ederim masumum, gerçekten masumum!"

İstavroz çıkarırken parmaklarıyla sol omzunun üzerinden kilitli olduğum mahfazayı gösteriyordu. Bu olağandışı davranışını görünce, "Mahvoldum!" diye geçirdim içimden.

Kâhya Papaz'ın işaretini fark etmişti. "Biz her şeyi biliyoruz" dedi "Sen şu saatin anahtarını ver bakalım."

Ama papaz yeniden elini sallamaya başladı, "Ah saygıdeğer

efendim! Beni bağışlayın, cezalandırmayın" dedi, "Anahtarımı nereye koyduğumu unuttum! Tanrı şahidimdir, unuttum! Allah sizi inandırsın unuttum!" Bunları söylerken bir yandan da diğer eliyle cebini okşuyordu.

Papazın bu hareketini de gören kâhya, anahtarı onun cebinden çıkarıp mahfazanın kapağını açtı.

"Dışarı çık bakalım dişi şahin!" dedi, "Senin şahin de kendini gösterir şimdi."

Arkadi gerçekten de ortaya çıkmıştı: Papazın yatağını üzerinden atmış, orada dikiliyordu.

"Evet" dedi, "Anlaşılan yapacak bir şey yok... Siz kazandınız. Beni işkenceye götürebilirsiniz ama onun hiçbir suçu yok: Zorla kaçırdım."

Sonra papaza döndü, yaptığı tek şey yüzüne tükürmek oldu.

"Saygıdeğer efendim!" dedi papaz, "Şanıma, şerefime ve sadakatime nasıl hakaret ettiğini görüyorsunuz değil mi? Ekselansları konta bu durumu bildiriniz."

"Boş ver, endişelenme... Hepsi onun üzerine yüklenecek" dedi kâhya. Sonra Arkadi'yle dışarı çıkarılmamızı emretti.

Üç kızağa yerleştik. Elleri kolları bağlı Arkadi avcılarla birlikte öndeki kızaktaydı, beni de aynı muhafızların gözetiminde en arkadaki kızakta götürüyorlardı, ortadaki kızakta ise gereksiz adamlar vardı. Yolda karşılaştığımız insanlar bize yol açıyor, belki de bunun bir düğün alayı olduğunu sanıyordu.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Şehre çok kısa bir sürede vardık. Kontun evinin avlusuna girdiğimizde Arkadi'yi getirdikleri kızağı göremedim. Beni odama götürdüler ve Arkadi'yle ne zamandan beri ilişkim olduğuna dair sorguya çektiler. "Ah, bir dakikacık bile kalmadım!" dedim onlara. Ne diyeyim? Anlaşılan daha doğuştan sevgiyle değil, nefretle yazılmış kaderimden kurtulamamıştım.

Kamarayı andıran küçük odama girdiğimde, bahtsız yazgıma ağlamak için başımı yastığa gömmüştüm ki, birden döşemenin altından korkunç bir inilti geldi. Ahşap bir yapının ikinci katında

bulunuyordum; alt katta şarkı söylediğimiz, dans dersi aldığımız yüksek tavanlı geniş bir oda vardı. Böylece aşağıdan gelen sesleri duyabiliyorduk. Zalimlere, Arkadi'ye odamın tam altındaki odada işkence etme fikrini cehennemin kralı Şeytan vermişti. Ona ne azaplar çektirdiklerini duyunca hemen kalkıp kapıya koştum. Ne var ki kilitliydi... Ne yapacağımı bilmiyordum. Yere yığıldım; o zaman aşağıdan gelen sesler daha da belirginleşti. Her şeye bir şekilde son verebilecek bir şey aradım; ne bıçak, ne bir çivi – hiçbir şey yoktu. Saç örgümü boynuma dolayıp bütün gücümle büktüm; kulaklarım çınlamaya, gözlerimde baloncuklar uçuşmaya başladı ve kendimi kaybettim.

Kendime geldiğimde yabancı bir yerde, büyük, aydınlık bir kulübedeydim. Etrafımda bir sürü buzağı vardı. Ondan fazla buzağı, o kadar sevimlilerdi ki... Biri yanıma gelip soğuk dudaklarımı yaladı, belki de annesinin memesi sanmıştı. Dudaklarımı emdiği için uyanmıştım zaten. Çevreye göz gezdirip nerede olduğumu düşünürken uzun boylu, yaşlıca bir kadın içeri girdi; üzerinde kaba ketenden mavi bir elbise vardı, başına yine ketenden temiz bir başörtüsü takmıştı, çok tatlı bir yüzü vardı.

Kadın, beni okşayıp kontun malikânesinin yurtluğundaki bir buzağı kulübesinde bulunduğumu söyledi.

Lyubov Onisimovna, yarı harap olmuş gri çitlerin en uzak köşesini işaret ederek, "İşte, her şey orada oldu" dedi.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

Aklını kaçırdığından şüphelendikleri için onu ahıra koymuşlardı. Hayvan muamelesi gören bu insanlar ahırlarda kontrol altında tutuluyordu, zira hayvan bakıcıları yaşlı ve ağırbaşlı olanlardan seçiliyor, bunlar akıl hastalığını en iyi "gözleyebilen" kişiler olarak görülüyordu.

Lyubov Onisimovna'nın kendine geldiğinde yanında gördüğü kadın çok nazikti, adı Dorisida'ydı. "Akşamüzeri yanımdan ayrıldı" diye devam etti dadı, "Bana hemen taze yulaf samanından bir döşek yaptı, tüy gibi yumuşacıktı."

Sonra şöyle dedi: "Kızım, sana her şeyi anlatacağım. Ne pahasına olursa olsun, şayet dile getirebilirsem... Ben de senin gibi biriydim, şu kaba keteni hayatım boyunca giymemiştim, başka bir hayatım vardı. Tanrı bu hayatı andırmasın bir daha bana; sana yalnızca şunu söyleyeceğim: Hayvan barınağına sürüldüğün için kederlere düşme, sürgün daha iyi, ancak şu korkunç şişeden sakın."

Boyun atkısının içinden küçük, beyaz bir cam şişe çıkardı.

"Bu ne?" diye sordum.

"Bu korkunç bir şişedir" diye karşılık verdi, "İçinde unutma zehri vardır."

"Unutma zehrini bana verin" dedim: "Her şeyi unutmak istiyorum."

"İçmeyin!" dedi, "Votka o... Bir keresinde kendime hâkim olamadım, içtim. İyi insanlar vermişti... Şimdi vazgeçemiyorum, buna ihtiyacım var ama sen elinden geldiğince içme. Hem içiyorum diye de beni ayıplama, çok acı çekiyorum. Ama senin için hâlâ bir teselli kaynağı var: Tanrı *onu* zulümden kurtardı!"

Saçlarıma yapışıp, "Öldü!" diye öyle bir çığlık attım ki; baktım, bu saçlar benim değil, ağarmış!

"Ne oldu?" diye sordum.

"Korkma, korkma!" dedi, "Seni boynundaki saç örgünden kurtardıklarında beyazdı zaten... O yaşıyor, zulümlerden kurtuldu: Kont hiç kimseye göstermediği merhameti ona gösterdi. Gece her şeyi anlatacağım ama şimdi bir yudum almalıyım... Yüreğimdeki yangın için..."

Votkayı yudumlayıp durdu ve sonunda sızdı.

Geceleyin herkes uyurken Drosida Teyze çıt çıkarmadan kalktı, karanlık pencereye yaklaştı: Şişeden bir yudum aldığını ve yeniden sakladığını gördüm.

"Keder uykuda mı, değil mi?" diye sordu bana alçak sesle.

"Uyumuyor."

Yaşlı kadın yatağıma yaklaştı ve kontun Arkadi'yi cezalandırdıktan sonra onu yanına çağırıp şöyle dediğini aktardı: "Ağır sözlerime katlanmak zorundaydın ama en sevdiğim insan olduğun için sana merhamet göstereceğim: Yarın süresiz olmak üzere askere gidiyorsun. Ayrıca kont ve asilzade olan kardeşimin tabancalarından korkmadığın için sana şeref yolunu açacağım; bizzat soylu ruhunla

kazandığın onurundan daha düşük seviyede bulunmanı istemem. Oraya varır varmaz derhal savaşa gönderilmen için mektup yazacağım; sıradan bir er olarak değil, alay çavuşu olarak görev yapacaksın ve kahramanlık göstereceksin. Artık üzerinde benim değil, çarın iradesi var."

"Bu onun için daha iyi oldu" dedi keten elbiseli yaşlı kadın, "Artık hiçbir şeyden korkmasına gerek yok. Şimdi üzerinde tek bir hüküm var – savaşta can vermesi, kontun zulmünde değil."

Buna böylece inandım ve üç yıl boyunca her gece rüyamda Arkadi İlyiç'in nasıl savaştığını gördüm. Bu süre içinde beni tiyatroya çağırmamaları Tanrı'nın bir lütfuydu. Drosida Teyze'nin yardımcısı olarak buzağı kulübesinde kaldım. Orada çok mutluydum, bu kadın için üzülüyordum, içkiyi fazla kaçırmadığı geceler onu dinlemeyi severdim. Yaşlı kontun halkı tarafından hançerlerle delik deşik edilmesini ve köylülerin başını çeken kontun erkek oda hizmetçisini hâlâ hatırlıyordu – o zamanlar bu cehennemî zulme kimse dayanamamıştı.

Hâlâ içki içmiyordum. Drosida Teyze için de çok uğraştım; zevkle çalışıyordum, buzağılar çocuklarım gibiydi. Onlara o kadar çok alışmıştım ki, biri palazlanıp da sofrada yenmek üzere kesime götürüldüğünde arkasından istavroz çıkarır, sonra onun için üç gün ağlardım. Artık tiyatroya uygun değildim, çünkü doğru düzgün yürüyemiyordum, bacaklarım titriyordu – eskiden çevik adımlarla yürürdüm. Arkadi İlyiç'in beni kaçırdığı o gün sanırım ayaklarım biraz donmuştu ve artık ayakucu dansları için uygun değildi. Artık keten elbiseli kadından, Drosida'dan bir farkım yoktu; bu umutsuzluk ve üzüntüyle kim bilir ne kadar yaşardım... Ama bir gün akşamüstü, güneş batarken kulübemde otürmuş, iplik sararken pencereden içeri küçük bir taş düştü; taş, bir kâğıda sarılıydı.

ON ALTINCI BÖLÜM

Pencereden baktım, kimsecikler yoktu. "Muhtemelen biri dışarıdan, çitin üzerinden fırlattı bu taşı" diye düşündüm: "Taş gereken yere düşmedi, bizim kulübeyi buldu." Sonra kâğıdı açsam mı açmasam mı diye tereddüt ettim. "Açsam iyi olur" dedim, "Belki de

bu kâğıtta yazılanlar birisi için çok önemlidir." Evet, böyle olabileceğini varsaydım; "Sırrı saklarım, notu yine aynı taşa sarar, gereken kişiye atarım" dedim

Kâğıdı açtım, okumaya başladım.

Gözlerime inanamıyordum!

ON YEDİNCİ BÖLÜM

Sadık Lyubam!

Çar için savaştım, defalarca kanımı döktüm, sonunda çavuşluktan subaylığa yükseltildim ve asalet unvanıyla ödüllendirildim. Yaralarımı tedavi ettirmek için izinli geldim. Puşkarski banliyösünde bir handa konakladım. Yarın kahramanlık nişanımı takıp kontun huzuruna çıkacağım. Tedavi için verilen beş yüz rubleyi yanımda getirdim; yüce Yaradan'ın önünde evlenmek ümidiyle, seni fidye karşılığı bana vermesini konttan rica edeceğim.

Lyubov Onisimovna her zamanki bastırılmış duygusuyla devam etti: "Sonra, katlanmak zorunda olduğunuz felaketlere gelince, diyordu notta – bunu ne günah ne de zayıflık olarak görürüm, bunu Tanrı'ya bırakıyorum ve size yalnızca saygı duyuyorum. Bunu yazan: Arkadi İlyiç."

Mektubu hemen ocakta yakmış. Bu konuda hiç kimseyle, ketenli kadınla bile konuşmamış. Tek kelime etmeyerek onun için sabaha kadar Tanrı'ya dua etmiş; çünkü mektupta subay olduğunu, birçok kahramanlık nişanı kazandığını, yaralandığını yazmış olsa da kontun ona eskisinden daha farklı davranacağını hayal edemiyormuş.

Doğrusunu söylemek gerekirse, ona yine işkence edeceklerinden korkuyormuş.

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

Ertesi sabah Lyubov Onisimovna buzağıları erkenden güneşe çıkarıp süt içirmeye başladı. Birden çitin arkasından kulağına sesler çalındı:

İnsanlar, "Özgürmüş" diyerek bir yerlere doğru koşuyorlar, aralarında hızlı hızlı konuşuyorlardı.

Söylediklerinin tek kelimesini anlamamıştım ama sözler bir bıçak gibi kalbime saplanmıştı. Bu sırada içeri gübreci Filip girdi, ona sordum: "Filyuşka baba! Aceleyle bir yere giden şu insanların neler konuştuğunu duydun mu?"

"Puşkarski banliyösünde hancı tarafından uyurken öldürülen bir subayı görmeye gidiyorlar" dedi: "Boğazını tamamen kestiği gibi beş yüz rublesini de çalmış... Adam paralarla birlikte yakalanmış, her tarafı kanlar içindeymiş."

Bunları duyar duymaz boş bir çuval gibi yere yığıldım. Evet, böyle olmuştu: Hancı, Arkadi İlyiç'in boğazını kesmişti.

İşte o burada, üzerinde oturduğumuz bu mezarda gömülü. Evet, o şimdi burada, bu kara toprağın altında yatıyor. Neden sürekli buraya gezmeye geldiğimizi merak ederdin ya... Oraya bakmak istemiyorum *–iç karartıcı, kurşuni harabeleri gösterdi–* ama burada, onun yanında oturup aziz ruhunu anmak için bir parça içmek istiyorum.

ON DOKUZUNCU BÖLÜM

Lyubov Onisimovna durakladı, hikâyesi bitmişti sanki. Cebinden küçük şişeyi çıkardı ve onun hatırasına "içti" ya da "yudumladı."

"Peki, bu ünlü peruk sanatçısını buraya kim defnetti?" diye sordum.

"Vali kuzum" dedi, "Vali bizzat cenazede hazır bulundu. Elbette! O bir subaydı... Cenaze *töreninde diyakoz ve peder onu "asilzade" olarak andı, tabut mezara indirilirken askerler saygı atışında bulundu. Hancı ise bir yıl sonra İlyinka Meydanı'nda kırbaç cezasına çarptırıldı: Arkadi İlyiç için katile kırk üç kırbaç cezası verildi; adam dayandı ve hayatta kaldı; damgalanıp hapishaneye sevk edildi. İmkânı olan köylüler ona bakmaya koşmuştu. Kont için nasıl acımasızca cezalandırıldığını hatırlayan yaşlılar bu kırk üç kırbacı az bulduklarını söylediler, çünkü Arkadi sıradan bir insandı. Böylece kont için yüz bir kırbaç cezası daha verildi. Yasaya göre çift sayı yasaktı, her zaman tek sayı olmalıydı. Tula'dan özellikle cellat getirildiği, kırbaçlamaya başlamadan önce içmesi için üç bardak rom verildiği söylenir. Adam öyle kırbaçlamaya*

başlamış ki, bu yüz kırbaç darbesi ancak işkencelerde olurmuş. Cani yine de hayattaymış ancak şaklayan yüz birinci kırbaç sırt kemiğini çökertmiş, döşemeden kaldırmaya çalıştıklarında ölmek üzereymiş... Üzerine kaba bir bez örtüp hapishaneye götürmek üzere arabaya bindirmişler fakat yolda ölmüş. Söylediklerine göre, Tula celladı, birini daha kırbaçlamama izin verin, tüm Oryolluları öldüreyim, diye bağırıp durmuş."

"Şey... Siz cenazeye gittiniz mi?" diye sordum.

"Gittim tabii, herkesle birlikte gittim: Kont bir zamanlar aramızda yaşamış bu değerli insanın bu onuru hak ettiğini görmeleri için tüm tiyatro çalışanlarının götürülmesini emretti."

"Onunla vedalaştınız mı?"

"Evet, elbette! Herkes tabutunun başına geldi ve onunla vedalaştı. Ben de... O kadar değişmişti ki onu tanıyamadım. Çok soluk ve zayıftı. Katil boğazını gece yarısı uykuda kestiği için vücudunda bir damla kan kalmadığını söylediler. Ah, ne kadar çok kan kaybetmiş..."

Lyubov Osiminovna sustu ve düşüncelere daldı.

"Siz," dedim, "Buna nasıl dayandınız?"

Kendine gelmiş gibiydi, elini alnına götürdü.

"Başta neler olduğunu, eve nasıl geldiğimi hatırlamıyordum" dedi, "Sonuçta herkesle birlikteydim, belli ki beni biri eve getirdi... Akşamüstü Drosida Petrovna dedi ki, ama böyle olmaz, uyumuyorsun, ayrıca taş gibi yatıyorsun, bu iyi değil – kalbinden boşaltman için ağlamalısın... Yapamıyorum teyze, dedim, kalbim kor gibi yanıyor, boşalması imkânsız... Eh, dedi, şişeden kurtuluş yok o zaman. Şişesinden bana bir kadeh doldurup şöyle dedi: Seni şimdiye kadar bundan uzak tuttum, caydırmaya çalıştım, ancak şimdi yapacak bir şey yok: üzerine kömür dök – bir yudum al... İstemiyorum, dedim. Ah, akılsız kızım, dedi: Başta kim ister ki! Doğrusu acı mı acı bir şey ama üzüntünün zehri daha da acıdır; bu zehre kömür dökülürse bir anlığına etkisini yitirir; yudumla, çabuk, yudumla!

"Birden bütün şişeyi sonuna kadar içtim. İğrençti ama onsuz uyuyamıyordum. Ertesi gece de içtim... Artık içki almazsam gözlerime uyku girmiyordu. Küçük bir şişe edindim, içki satın almaya başladım... Sen iyi bir çocuksun, annene bunu asla söyleme; sıradan, fakir insanlara sakın ihanet etme: Çünkü sıradan insanları koruyup kollamak gerekir, bu zavallı insanlar zaten her zaman acı çektiler. Ve şimdi

eve giderken yine köşeyi dönüp meyhanenin camını tıklatacağım... İçeri girmeyeceğiz, sadece şişemi vereceğim, pencereden de yenisini alacağım."

Duygulanmıştım, "küçük şişesi" hakkında kimseye kesinlikle bir şey söylemeyeceğime söz verdim.

"Sağ olasın canım yavrum" dedi, "Söyleme, bu bana lazım."

Şimdi hâlâ onu görüyor, duyuyorum: Evimizde herkes uykuya daldığında, geceleri kemikleri çıtırdamasın diye yatağından sessizce doğruluyor; etrafına kulak kabarttıktan sonra kalkıyor, buz kesmiş uzun ayaklarının üzerinde pencereye doğru süzülüyor... Bir an duruyor, etrafını kolaçan edip annesinin yatak odasından gelip gelmediğine dikkat kesiliyor; sonra "şişenin" boynunu hafifçe dişlerine vurup sıvazlıyor ve içmeye başlıyor: Bir, iki, üç yudum... kömürü ıslattı, Arkadi'yi andı. Tekrar yatağına dönüyor, yorganın altına giriyor, kısa bir süre sonra fu-fu, fu-fu, fu-fu, diye çok hafifçe ıslık çalmaya başlıyor ve uykuya dalıyor.

Hayatım boyunca bundan daha korkunç ve insanın içini yakan bir cenaze töreni görmedim.

1883

Vahşi Hayvan

(Kutsal Hikâye)

Vahşi hayvanlar da kutsal sözleri dinler.

Yaşlı Serafim'in Hayatı

BİRİNCİ BÖLÜM

Babam vaktiyle tanınmış bir araştırmacıydı. Ona pek çok önemli görev verilir, dolayısıyla sık sık seyahate çıkardı. Evdeyse annem, ben ve hizmetçi kalırdık. Annem o zamanlar çok gençti, ben de küçücük bir çocuktum. Şimdi anlatacağım olay sırasında henüz beş yaşındaydım.

Kış kasıp kavuruyordu. Öyle korkunç bir soğuk vardı ki, geceleri koyunlar ağıllarda donuyor, çivi kesmiş serçeler ve alacakargalar patır patır donmuş toprağa düşüyordu. Babam görevi gereği Yelets'de bulunuyordu. Noel'de bile eve geleceğine dair bir söz verememişti, bu yüzden annem onun yanına gitmek istedi, böylece bu harika ve eğlenceli bayramda babamı yalnız bırakmamış olacaktı. Dondurucu soğukta gerçekleşecek olan bu uzun yolculukta annem beni yanına almadı; kız kardeşine, Oryollu bir toprak sahibiyle evli olan teyzeme bıraktı.

Teyzemin eşi – eniştem, çevrede mutsuz karakteriyle ün yapmıştı; zengin, yaşlı, acımasız bir adamdı. Kötülük ve şiddet en baskın özellikleriydi; bu konuda asla pişmanlık duymaz, tersine bu özellikleriyle böbürlenirdi. Çünkü ona göre bu nitelikler sözde erkek gücünün ve ruhunun sarsılmaz dayanıklılığının bir ifadesiydi. Bu mertlik ve dayanıklılık ruhunu, biri akranım olan kendi çocuklarında geliştirmeye de çok hevesliydi.

Eniştemden herkes korkardı ama en çok ben korkardım: Bu "mertlik" ruhunu daha üç yaşındayken bende "geliştirmeye" kalk-

mıştı çünkü. O gün dehşet verici, korkunç bir fırtına vardı. Beni zorla balkona çıkarıp kapıyı kilitledi; böylece sözde bu dersle, fırtınanın korkunç uğultusunda beni korkularımdan vazgeçirecekti.

Belli ki hiç istemediğim halde, böyle bir ev sahibiyle ve ona dair korkularımla bir süre yaşamam gerekecekti. Ama bir kez daha söylüyorum: O zamanlar beş yaşındaydım; koşullar göz önünde bulundurulduğunda arzularım hiç dikkate alınmamıştı.

İKİNCİ BÖLÜM

Eniştemin malikânesi kale gibi büyük taş bir binaydı. Yuvarlak kubbesi ve hakkında korkunç hikâyelerin anlatıldığı kulesiyle iddialı ama çirkin, hatta eciş bücüş bir yapıydı bu. Bir zamanlar şimdiki toprak sahibinin delirmiş babası yaşamış bu evde, sonra odalarında bir eczane kuruldu. Burası nedense belleğimde korkunç bir yer olarak kalmıştı. Ancak en korkuncu, bu kulenin tepesinde bulunan camsız, eğri bir pencereye çekilmiş *Aeolian Arpı*[1] diye adlandırılan gergin tellerdi. Rüzgâr bu bildiğini okuyan enstrümanın telleri boyunca koştuğunda, bu teller dingin, yoğun bir homurtudan huzursuz, düzensiz bir inlemeye geçen garip sesler ve şiddetli uğultular çıkarır, sanki aralarından zulme uğramış ve korkudan sersemlemiş bir sürü ruh uçup geçerdi. Evde hiç kimse bu arptan hoşlanmazdı. Arpın buranın despot sahibine bir şeyler söylediğini, onun da arpa karşılık vermeyi göze alamadığını, bu yüzden daha acımasız, daha gaddar olduğunu düşünürlerdi. Gece fırtına kopar da kulede arp uğuldamaya başlarsa ve sesler göletleri, parkları aşarak köye ulaşırsa, efendinin o gece uyuyamadığı, sabahleyin asık bir yüzle ve öfkeli kalkacağı, kuşkusuz pek çok serfinin kalplerinin titremesine neden olacak bir takım acımasız emirler vereceği konuşulurdu.

Yurtlukta bir suçlunun bağışlanması gibi bir gelenek yoktu. Bu yalnızca insanlar için değil, yaban hayvanı ya da –küçükbaş da olsa– evcil bir hayvan için de asla değişmeyen bir kuraldı. Eniştem merhamet nedir bilmezdi, zayıflık olarak gördüğü için merhamet-

1 Hafif açılmış pencereye yerleştirilen rüzgâr arpı. (ç. n.)

ten hiç hoşlanmazdı. Sarsılmaz sertliğini her türlü hoşgörünün üstünde tutardı. Bu yüzden o evde ve bu zengin toprak sahibine ait büyüklü küçüklü bütün köylerde –insanlarla birlikte hayvanların da paylaştığı– bu iç karartıcı hüzün her zaman hüküm sürdü.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Toprağı bol olsun, enişte tutkulu bir av meraklısıydı. Tazılarla dolaşır, onları kurtların, tavşanların, tilkilerin üzerine salardı. Ayı yakalayan özel köpeklerle de ava çıktığı olurdu. Bu köpeklere "sülük" deniyordu; hayvana kene gibi yapışır, asla bırakmazdı: Bir sülüğün dişlerini geçirdiği ayının korkunç pençesiyle can verdiği yahut yine ayı tarafından iki parçaya ayrıldığı olurdu ama –hâlâ canlı ise– ayıyı bıraktığı görülmüş şey değildi.

Ayı avının sürek avları ya da ayı mızrağıyla yapıldığı günümüz Rusyası'nda köpek-sülüklerin devri geride kaldı; ancak sözünü ettiğim dönemde hemen her büyük toplu avda sıkça kullanılıyorlardı. O zamanlar yöremizde çok sayıda ayı vardı, onları avlamak büyük zevkti. Bir ayı yuvası ele geçirildiğinde, yavru ayılar da inlerinden alınıp götürülürdü. Bunlar genellikle çatının hemen altına yapılan, küçük pencereli büyük taş bir ambarda tutulurdu. Pencereler camsızdı, kalın demir parmaklar vardı. Birbirlerinin üzerine tırmanan yavru ayılar, güçlü pençeleriyle demire tutunup sallanırlardı. Zindanlarından Tanrı'nın özgür dünyasına ancak bu şekilde bakabiliyorlardı.

Akşam yemeğinden önce bizi gezmeye çıkardıklarında, bu ambara doğru yürümek ve demir parmaklıkların arasından komik yüzlerini gösteren ayı yavrularını seyretmek çok hoşumuza gidiyordu. Alman öğretmen Kolberg kahvaltı için ayırdığımız ekmek dilimlerini bir sopanın ucuna takarak onlara ulaştırmayı iyi beceriyordu.

Ayılara Ferapont adlı genç bir avcı bakıyor, onları besliyordu. Ancak bu, sıradan halkımız için söylenmesi zor bir isimdi, dolayısıyla *Hrapon* yahut *Hrapoşka* olarak söylene geldi. Onu çok iyi anımsıyorum: Hrapoşka orta boylu, çok çevik, güçlü kuvvetli, yirmi beş yaşlarında gözü pek bir delikanlıydı. Yakışıklı bir adamdı: Beyaz teni, pembe yanakları, simsiyah saçları, hafif pörtlek iri

kara gözleri vardı. Üstelik olağanüstü cesurdu. Dadının yardımcısı olan kız kardeşi Annuşka, yiğit ağabeyinin ambarda yaz-kış birlikte uyuduğu ayılarla kurduğu olağanüstü dostlukla ilgili son derece ilgi çekici şeyler anlattı bize. Ayılar onun etrafını alıp bir yastık gibi başlarını onun üzerine koymayı alışkanlık haline getirmişler...

Enişte min evinin önünde, boyalı parmaklıkla çevrili büyük, yuvarlak bir çiçek tarhı vardı; arkasında da büyük bir kapı yükseliyordu. Kapının önündeki çiçek bahçesinin tam ortasına "direk" olarak adlandırılan düzgün, perdahlanmış uzun bir ağaç kütüğü çakılmıştı. Bu direğin tepesinde ahşap bir platform ya da adlandırıldığı şekliyle küçük bir "çardak" vardı. Tutsak ayı yavrularının arasından en uyanık ve güvenilir görünenini, en "akıllı" olanını seçip onu grubun kalanından ayırıyorlardı. Bu yavru dışarıda özgürce yaşıyordu; avluda, parkta dolaşmasına izin veriliyordu ama genellikle kapının önündeki direğin dibinde –bir çeşit koruma görevlisi gibi– durmak zorundaydı. Zamanının büyük bir bölümünü ya direğin dibindeki saman yığınının yahut da tepesindeki çardağın üzerinde geçiriyordu bu yavru. Onu rahatsız eden insanlardan ve köpeklerden korunmak için burada oturuyor ya da uyuyordu.

Akıllı ve uysal olanlar dışında başka hiçbir ayı böyle geniş, ferah bir hayat yaşayamazdı. Ama bu da yaşamları boyunca sürmüyordu elbette. Kaldıkları yere uygun olmayan vahşi eğilimlerini keşfetmedikleri, yani dikkatli davrandıkları, ne tavuklara, ne kazlara, ne buzağılara, ne de insanlara dokunmadıkları sürece... Sakinlerin huzurunu bozan ayı hemen ölüm cezasına çarptırılıyordu. Bu cezadan hiçbir kuvvet kurtaramazdı onu.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Zeki ayıyı Hrapon seçecekti. Ayılarla en çok onun ilgilendiğini ve doğalarının iyi bir uzmanı olduğunu düşündüklerinden bunu tek başına yapabileceği açıktı. Seçimi başarısız olursa bundan da o sorumlu olacaktı elbette. Ancak ilk seferinde olağanüstü yetenekli ve akıllı bir ayı seçti. Ona alışılmadık bir isim verdiler: Rusya'da ayılara genellikle "Mişka" denirdi ama buna İspanyolca "Sganarelle" dendi. O zaten beş yıldır özgür yaşıyordu ve henüz "tek bir yaramazlık"

yapmamıştı – bir ayı için "yaramazlık yapmak", vahşi doğasını bir tür saldırıyla keşfettiği anlamına geliyordu.

O yıllarda "yaramaz"lar bir süre harman yeri ve orman arasında bulunan geniş kayranda kazılmış bir "çukur"a konurdu. Bir süre sonra –çukurda bulunan kirişten tırmanarak– kayrana çıkmasına izin verilir, burada da üzerine genç sülükler –yani ayı köpeklerinin biraz gelişmiş yavruları– salınır, ayı paramparça edilirdi. Genç köpekler ayıyla baş edemezse ve ayının ormana kaçma tehlikesi baş gösterirse "tetikte bekleyen" iki usta avcı deneyimli, seçkin köpek sürüsüyle saldırıp ayının işini orada bitirirdi. Bu köpekler beceriksiz çıkar da ayı kendini uçsuz bucaksız Bryansk ormanıyla birleşen kayrana (yani ormana) atmayı başarırsa, özel bir nişancı uzun namlulu Alman avcı tüfeğiyle "çatal ayağı" kullanarak nişan alıp ayıya ölümcül kurşunu gönderirdi.

Bir ayının tüm bu tehlikelerden kurtulduğu o zamana kadar hiç görülmemişti. Bu olabilseydi, tüm suçluları düşünülmesi bile korkunç, mutlaka ölümle noktalanan korkunç cezalar beklerdi.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Sganarelle'nin zihni ve sağlam yapısı, yukarıda anlattığım oyunların yahut ayı infazlarının beş yıldır uygulanmadığı anlamına geliyordu. Sganarelle büyüdü; güzel, becerikli ve olağanüstü güçlü, *kocaman* bir ayı haline geldi. Yuvarlak kısa bir burnu, çok düzgün bir bedeni vardı; bir ayıdan çok kocaman bir *kaniş* yahut *griffon* köpeğini andırıyordu. Bedeninin arkası biraz inceydi ve kısa, parlak tüylerle kaplıydı. Ancak omuzları ve boynu çok gelişmişti; uzun, gür kıllarla kaplıydı. Sganarelle bir kaniş kadar zekiydi ve ırkının kimi dikkat çekici tekniklerini biliyordu: Örneğin, arka bacakları üzerinde öne arkaya adım atarak rahat ve mükemmel bir şekilde yürüyebiliyordu. Davul çalabiliyor, boyanmış tüfek şeklinde büyük bir sopayla uygun adım yürüyordu. Ayrıca en ağır çuvalları isteyerek, hatta büyük bir zevkle köylülerle birlikte değirmene taşıyordu. Sultanlarınki gibi üzerinde tavuskuşu tüyü ya da başak demeti olan uzun, sivri köylü şapkasını başına alışılmadık tarzda ve çok komik biçimde takıyordu.

Ne var ki o meşum gün gelip çattı. Vahşi hayvan doğası Sganarelle'ye de üstün geldi. Enişte'min evine gelmemden kısa bir süre önce, sakin Sganarelle birden, üstelik biri ağır olmak üzere birkaç suç işledi. Suç vakaları programı diğerleriyle aynıydı: İlk öğrenci çalışmasında tutup kazın kanadını kopardı; sonra kısrağın peşinden koşan tayın sırtına pençe atıp sırtını parçaladı ve nihayet kör bir ihtiyarı ve rehberini beğenmedi: Onları kara yuvarlamaya başladı, üstelik kollarını bacaklarını ezdi... Kör adam rehberiyle birlikte hastanelik oldu. Hrapon'a, Sganarelle'yi tek çıkış yolu *infaz* olan çukura koyması emredildi.

Anna akşamleyin yatmadan önce benim ve küçük yeğenimin üstünü değiştirirken, Sganarelle'nin ölüm cezasını bekleyeceği çukura götürülüşü sırasında çok dokunaklı sahneler yaşandığını anlattı. Hrapon Sganarelle'nin dudağına halka geçirmemiş, ona karşı en ufak bir güç kullanmamış, sadece, "Hadi canavar, benimle gel!" demişti. Ayı da kalkıp onunla gitmiş. Bu arada saman sorguçlu şapkayı yanına alması pek komikmiş... Çukura kadar bütün yolu iki dost gibi Hrapon'la sarmaş dolaş yürümüşler.

O ikisi zaten gerçekten arkadaştı.

ALTINCI BÖLÜM

Hrapon Sganarelle için çok üzüldü ama ona yardım edemedi. Orada hiç kimsenin suçunun bağışlanmadığını hatırlatmak isterim... Kendini tehlikeye atan Sganarelle tutkularının bedelini acımasız bir ölümle ödeyecekti.

İnfaz, Noel için enişte'min evinde toplanan konuklara bir öğleden sonra eğlencesi olarak düzenlendi. Bu emir de ava çıktığında Hrapon'a, suçlu Sganarelle'yi alıp çukura kapatması söylendiği sırada verilmişti.

YEDİNCİ BÖLÜM

Ayıları çukura koymak çok kolaydı. Çukurun üstü genellikle dayanaksız direkler üzerine atılmış çalı çırpıyla kaplanır ve bu örtünün

üzerine kar serpiştirilirdi; çukurlar, ayının kendisi için kurulan hain tuzakları fark edemeyeceği şekilde ustalıkla maskelenirdi. Uysal hayvanı buraya yaklaştırıp çukura doğru yürütürlerdi. Hayvan bir-iki adımda kendini birden çukurun dibinde bulur, infaz zamanına kadar da burada kalırdı. Vakit gelince yaklaşık beş metre uzunluğundaki kütük çukura indirilir, ayı bu kütüğe tırmanarak yukarı çıkardı ve böylece ölümcül av başlardı. Kimileyin –hayvan zeki ise– ayının felaketin kokusunu hissettiği olur, çukurdan çıkmak istemezdi. O zaman hayvana, ucunda mızrak uçları gibi sivri demirler olan uzun sırıklar batırılır, üzerine tutuşturulmuş saman atılarak ya da tüfek ve tabancalarla kurusıkı atış yapılarak çıkmaya zorlanırdı.

Hrapon Sganarelle'yi götürüp çukura kapattı ama üzüntüden ne yapacağını bilemiyordu; eve döndüğünde perişan bir haldeydi. Derdini kız kardeşine döktü: Ayının onunla "sevgiyle" yürüyüşünü, çalıların arasından çukura böğüre böğüre yuvarlanışını, çukurun dibinde pençelerini kavuşturup ağlarmış gibi inlemeye başlamasını gözyaşlarıyla anlattı. Sganarelle'nin yanık yanık inlemesini duymamak için çukurdan koşarak uzaklaştığını söyledi, çünkü bu ona dayanılmaz bir acı vermişti. "Tanrıya şükür ki" diye ekledi, "Kaçarsa ateş etme emri başkalarına verildi. Emir bana verilmiş olsaydı, her türlü işkenceye katlanır, ona asla ateş etmezdim."

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Bunu bize Anna anlattı, biz öğretmen Kolberg'e, Kolberg de nedendir bilinmez –herhalde onu oyalamak istemişti– enişteme aktardı. Enişte sonuna kadar dinledi ve "Aferin Hrapoşka!" deyip avuçlarını üç kez birbirine vurdu. Bu, 1812'nin Fransız tutsaklarından[2] yaşlı uşak Ustin Petroviç'i çağırdığı anlamına geliyordu.

Ustin Petroviç, asıl adıyla Justin, gümüş düğmeli pırıl pırıl mor frakıyla içeri girdi. Enişte ona ertesi gün Sganarelle'ye "sadka"[3] ya da başka bir deyişle "av uygulanması" emrini verdi. Pusuda yer alacaklardan biri hedefinden hiç şaşmayan ünlü nişancı Flegont, diğeri

2 Napolyon'un bozguna uğradığı 1812 Rusya-Fransa Savaşı tutsaklarından. (ç. n.)
3 Avda yakalanan hayvana diri diri köpeklerin saldırması. (ç. n.)

ise Hrapoşka'ydı. Açıkçası enişte, zavallı delikanlının duygularının can sıkıcı savaşımıyla eğlenmek istiyordu: Sganarelle'ye ateş etmez ya da bilerek isabet ettirmezse, kuşkusuz bunu çok ağır ödeyecek, Sganarelle'yi ikinci atışta keskin nişancı Flegont öldürecekti.

Ustin yerlere kadar eğildi ve emri iletmek üzere dışarı çıktı. Biz çocuklar bir felakete neden olduğumuzu anladık; söylenenlerden belliydi, çok kötü şeyler olacaktı, dolayısıyla nasıl biteceğini Tanrı bilirdi. Bu noktadan sonra bizi ne ilk yıldız çıktığında kutlanan lezzetli Noel yemeği ne de –aralarında çocukların da bulunduğu– gece gelen konuklar ilgilendirmişti. Hem Sganarelle'ye hem de Ferapont'a acıyorduk ama hangisine daha çok acıdığımıza karar veremiyorduk.

Küçük kuzenimle birlikte uzun süre yataklarımızda bir o yana bir bu yana dönüp durduk. Çok geç uyuduk; rahatsız bir uykuydu, ikide bir uyanıp çığlık atıyorduk, çünkü ayının hayali bir türlü gözlerimizin önünden gitmiyordu. Dadı artık ayıdan korkmamıza gerek kalmadığını, çünkü artık çukurda olduğunu ve yarın da öldürüleceğini söyleyerek bizi yatıştırmaya çalışınca endişem daha da arttı.

Dadıdan Sganarelle için dua edip edemeyeceğim konusunda bana bir yol göstermesini bile istedim. Ama bu, yaşlı kadının dinsel anlayışının ötesinde bir şeydi: Esnerken ağzını eliyle kapatıp bunun hakkında hiçbir şey bilmediğini, zira bu konuyu papazla bir kez olsun konuşmadığını ama ayının da Tanrı'nın bir yaratığı olduğunu, Nuh'un Gemisi'nde onun da bulunduğunu söyledi.

Nuh'un Gemisi'nde yolculuk hatırlatması, Tanrı'nın sınırsız merhametinin, yalnızca insanları değil, yarattığı tüm varlıkları kapsayabileceğini düşündürdü bana. Çocuk inancımla yatağımda diz çöktüm, yüzümü yastığa dayayıp ateşli dileğimim yüce Tanrı'yı üzmemesi ve Tanrı'nın Sganarelle'ye merhamet etmesi için dua ettim.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Noel gelmişti. Bayramlık kıyafetlerimizi giyip öğretmenlerimizle ve dadılarımızla kahvaltıya çıktık. Salonda pek çok akraba ve konuğun yanı sıra din adamları da vardı – rahip, diyakoz ve iki zangoç.

Enişte içeri girdiğinde bir kilise görevlisi "Mesih Doğdu" ilahisini söylemeye başladı. Sonra çay içildi, ardından hafif bir kahvaltı yapıldı. Bayram yemeği her zamankinden erken, saat ikide yendi. Sganarelle'nin infazına yemekten hemen sonra başlanacaktı. Ertelenmesi olanaksızdı, çünkü bu mevsimde hava erken kararıyordu, karanlıkta iz sürmek mümkün değildi ve ayı kolayca gözden kaybolabilirdi.

Her şey programa göre ilerledi. Sganarelle'nin avını izlemek üzere bizi masadan kaldırıp giydirmeye başladılar. Eski püskü tavşan kürkleri, keçi yününden yuvarlak tabanlı çizmeler giydirdiler ve kızağa binmeye götürdüler. Evin sağında ve solunda içi desenli halılarla kaplı, üç atlı çok uzun bir kızak dizisi uzanıyordu. Enişte'min *Şçegoliha*[4] adlı binek İngiliz atını iki seyis çekiyordu.

Enişte geldi, üzerinde tilki kürkü arkalığı, başında yine tilki kürkünden sivri tepeli şapkası vardı; turkuaz ve sedef görünüşlü "yılan başları"yla süslenmiş kuskunu ve göğüslüğüyle siyah ayı postu örtülü eyerin üzerine oturur oturmaz upuzun trenimiz harekete geçti. Beş on dakika sonra infaz yerine vardık ve yarım daire oluşturduk. Tüm kızaklar, atlı avcıların zinciriyle çevrilmiş karla kaplı geniş, düz bir alana yarım daire şeklinde yerleştirildi; bu alan uzakta sık ormana dayanıyordu.

Ormanın hemen başına, çalılıkların arkasına pusu noktaları kurulmuştu. Flegont ve Hrapoşka işte burada duracaktı. Bu pusu noktaları tam olarak seçilemiyorudu ama bazıları atıcılardan birinin nişan alıp Sganarelle'ye ateş edeceği belli belirsiz "çatal ayaklara" dikkat çekiyordu. Ayının kapatıldığı çukur da fark edilmiyordu. Bakışlarımızı –elimizde olmadan– omuzlarına farklı ama mükemmel silahlar asmış yakışıklı atlılara çevirmiştik: *Starbuslar*, Alman *morgenrotlar*, İngiliz *mortimerler*, Alman *kletler*.[5]

Enişte zincirin önünde, atın üzerindeydi; yan yana duran iki azılı *sülük*-köpek ellerine verilmişti, önünde haşanın üzerine beyaz bir bez konmuştu. Pratik yapmaları amacıyla suçlu Sganarelle'yi parçalamak için hazırlanmış çok sayıda genç köpek, ateşli bir sabırsızlık içinde hırlayıp duruyordu. Birbirlerine kemerle bağlı ikişerli

4 Süslü, moda düşkünü anlamında bir sözcük. (ç. n.)

5 16., 17., 18. yüzyıl silahları. (ç. n.)

gruplar halinde üniformalı yaşlı köpek bakıcılarının oturduğu atların çevresinde acı acı havlayan bu köpekler, sağa sola fırlayıp birbirlerine karışıyorlardı. Köpek bakıcıları da sabırsızlıktan köpek olduklarını unutanları sürekli kamçılıyordu. Hepsi hayvanın üzerine atılma arzusuyla yanıp tutuşuyordu; yakınlardaki ayı, keskin doğal duyularını harekete geçirmişti.

Sganarelle'nin çukurdan çıkarılmasının ve parçalanmak üzere köpeklerin önüne atılmasının zamanı gelmişti. Eniştem haşanın üzerine konmuş beyaz bezi salladı ve "Başlayın!" dedi.

ONUNCU BÖLÜM

Evin genel karargâhını oluşturan avcı grubundan on kişi ayrıldı ve sahaya doğru ilerlemeye başladı. Yirmi adım kadar sonra durup karın altından –o zamana kadar uzaktan göremediğimiz– pek kalın olmayan, uzun bir ağaç kütüğünü kaldırmaya koyuldular. Sganarelle'nin kapatıldığı çukurun yanı başında oluyordu bu, bulunduğumuz yerden çukuru da göremiyorduk. Hayvan merdivenden çıkar gibi zorlanmadan yukarı tırmanabilsin diye, uygun eğimi vererek kütüğün bir ucunu çukura indirdiler. Kütüğün diğer ucu çukurun kenarına dayandı, yetmiş seksen santimetre yukarı taştı.

Tüm gözler bizi en ilginç ana yaklaştıracak bu birinci aşamaya çevrilmişti. Herkes Sganarelle'in hemen ortaya çıkacağını bekliyordu ama o, açıkça neler olacağını sezmiş gibi, yerinden hiç kımıldamamıştı.

Sert kar topaklarıyla, sivri demir uçlu sırıklarla zulüm başladı. Bir homurtu sesi duyuldu ama hayvan çukurdan çıkmıyordu. Doğrudan çukura yönelen birkaç kurusıkı atış yapıldı, ancak Sganarelle daha da öfkeli homurdanmaya başladı, yine ortaya çıkmadı. Bunun üzerine avcı zincirinin arkasından, üzerinde çavdar samanı yığını olan tek ata koşulmuş tahta bir kızak hızla yaklaştı. Uzun boylu sıska bir attı bu; harman yerinden ahırlara yem taşımak için kullanılan atlardan biriydi. Yaşlı ve sıska olmasına rağmen, kuyruğunu sallayıp yelelerini savurarak dörtnala gelmişti. Bu atın o andaki canlılığı, eski gençlik cesaretinin bir kalıntısı mıydı yoksa daha çok ayının yakınlarda bulunuşunun doğurduğu korku

ve umutsuzluğun bir ürünü müydü, bilinmez. Anlaşılan ikincisi daha olasılıklıydı, çünkü ata gemin yanı sıra keskin ip de vurulmuştu ve bu ip solgun dudaklarını kanlar içinde bırakmıştı. Hızla koşuyor, umutsuzca oraya buraya atılıyordu; onu yöneten seyis kafasına halatla vuruyor, öbür eliyle de kalın kırbacını acımasızca indiriyordu.

Saman üç parçaya bölündü, hepsi birden tutuşturuldu; evet, aynı anda tutuşturulup üç taraftan çukura fırlatıldı. Sadece kütüğün yerleştirildiği yer ateşin dışında kaldı. Kulakları sağır eden, sonra da inlemelerle birleşen korkunç bir homurtu duyuldu ama... ayı yine de çıkmadı. Sganarelle'nin tüm tüylerinin "yakıldığı", pençeleriyle gözlerini kapatıp bir köşede boylu boyunca uzandığı, bu yüzden "yerinden kaldırılamayacağı" söylentileri bizim sıralara kadar ulaştı.

Dudakları kesildiği için kuğurur gibi kişneyen sıska at tekrar dörtnala geri döndü. Herkes yeni saman getirmek için gönderildiğini düşündü. İzleyicilerin arasında sitemli konuşmalar duyuldu: Avın yöneticileri neden ihtiyacı karşılayacak kadar saman getirmeyi akıl etmemişlerdi ki? Oysa burada fazlasıyla vardı. Enişte çok öfkeliydi, bağırarak bir şeyler söyledi. Bu sırada kalabalıkta nedenini anlayamadığım bir koşuşturma başladı, gitgide artan köpek havlamaları ve kamçı sesleri duyuldu.

Tüm bu olanlarda bir düzensizlik vardı ama işler yolunda gidiyordu: Kuğuran at yeniden oraya buraya atılıp hırlayarak dörtnala Sganarelle'nin yattığı çukura doğru koştu, ancak bu kez saman getirmemişti: Tahta kızakta Ferapont oturuyordu. Amcamın öfkeli emri, Hraposka'nın çukura indirilmesi ve dostunu yok edilmek üzere oradan yukarı çıkarmasıydı.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

İşte, Ferapont çukurun önündeydi, çok heyecanlı görünüyordu ama metin ve kararlıydı. Beyin emrine karşı ufacık bir direnç bile göstermeden az önce getirilen saman bağlanmış ipi kızaktan aldı. İpin bir ucunu kütüğün üst kısmındaki çentiğe bağladı, kalanını eline aldı ve ona tutunarak kütüğe basa basa çukura inmeye başladı.

Kısa bir süre sonra Sganarelle'nin korkunç homurtusu ansızın kesildi ve boğuk bir iniltiye dönüştü. Hayvan, insanların ona uyguladığı bu acımasız işlemi arkadaşına şikâyet ediyormuş gibi gelmişti bana; ama şimdi bu inilti yerini kesin bir sessizliğe bırakmıştı. Çukurun başındaki adamlardan biri, "Ayı Hraposka'yı kucaklıyor, hem de yalıyor!" diye bağırdı.

Kızakta oturan birkaç kişi derin bir nefes aldı, diğerleri yüzlerini buruşturdu. Birçoğu ayıya acımıştı, azgın köpeklerin ayının üzerine salınması fikri onlara keyif vermiyordu artık. Gelgelelim bu kısa süreli izlenimler, daha beklenmedik ve dokunaklı bir tablo yaratan yeni bir olayla ansızın kesiliverdi.

Hraposka'ın yuvarlak avcı şapkalı kıvırcık başı –adeta cehennemdenmiş gibi– çukurun ağzında görünüverdi; indiği gibi çıkmıştı oradan, kütüğe sıkıca bağladığı ipin bir ucuyla kendini yukarı çekmişti. Ancak Ferapont *yalnız değildi;* yanında kocaman kıllı pençesiyle ona sımsıkı sarılmış Sganarelle de vardı. Ayının durumu hiç de iç açıcı değildi; gösterişli halinden eser kalmamış, epeyce hırpalanmıştı. Görünüşe göre fiziksel acıdan çok, ağır moral çöküntüsünden halsiz düşmüştü. Bu haliyle Kral Lear'ı andırıyordu. Kan çanağına dönmüş gözleri öfke ve gazapla yanıyordu. Lear gibi onun da karmakarışık saçları yer yer yanmış, üzerine yer yer başak sapları bulaşmıştı. Üstelik Sganarelle, o bahtsız hükümdar gibi olağanüstü bir olayla tacını bir şekilde korumuştu. Belki Ferapont'tan hoşlandığından ya da belki tesadüfen bakıcısının ona verdiği şapkayı koltuğunun altına sıkıştırmıştı. Hraposka onu gönülsüzce çukura iterken şapka kafasındaydı. Ayı bu dostça armağanı saklamıştı ve... şimdi iyi kalpli dostunun kollarında kendini birden rahat hissedince, iyice buruşmuş şapkayı koltuğunun altından hemen çıkarıp başına koymuştu.

Bu kaba şaka birçoğunu güldürmüş, bazılarına ise üzücü görünmüştü. Kimileri de hayatı birazdan acımasızca sonlanacak bu hayvana sırt çevirmekte aceleci bile davrandılar.

ON İKİNCİ BÖLÜM

Bu sırada azgın köpekler havlayarak ortalığı ayağa kaldırdılar, artık kendilerini tutamıyor, yerlerinden fırlamaya çalışıyorlardı. Kamçı

bile onları yatıştıramıyordu: Sganarelle'yi görünce arka pençelerinin üzerinde kalktılar, kısılmış sesleriyle havlayıp hırladılar, işlenmemiş tasmalarında boğulacak gibi oldular.

Hrapoşka aynı kızakla dörtnala ormandaki pusu yerine döndü. Sganarelle yine tek başına kaldı ve Hrapoşka'nın kütüğe bağlayıp unuttuğu ipe kazara dolanan pençesini sabırsızca çekti: Belli ki ipten bir an önce kurtulmak ve arkadaşının peşinden gitmek istiyordu. Ama bir ayı ne kadar akıllı ve becerikli olursa olsun, sonuçta bir ayıydı: İpi hızla çekince pençesi büsbütün dolandı. İşlerin istediği gibi gitmediğini görünce ipi koparmak için çekti ama başaramadı, ancak yerinden fırlayan kütük diklemesine çukurun içine düştü. Etrafına bakındı; tam bu anda sülük sürüsünden salıverilen iki köpek ona ulaştı ve biri, keskin dişlerini sırtına geçirdi.

Sganarelle iple o kadar ilgiliydi ki bu saldırıyı beklemiyordu. İlk anda sinirlenmekten çok bu küstahlığa şaşırmış gibiydi. Ama sülük bir saniye sonra dişlerini daha derine geçirmeye çalışınca pençesini savurdu ve onu, parçalanmış bir karınla uzak bir köşeye fırlattı. Köpeğin iç organları kanlı karın üzerine yayıldı. Öbür köpek de aynı anda arkasına pençeyi yedi, ağır bir yara aldı. Ama kütüğe olanlar, daha korkunç ve daha beklenmedikti: Sganarelle sırtına dişlerini geçiren sülükten kurtulmak için pençesiyle yoğun bir çaba gösterince ipe bağlanmış kütük çukurdan kurtulup havalandı. Kütük ipi gerince Sganarelle'yi kendi ekseni etrafında döndürmeye başladı; bir ucu karı çizerken, daha ilk dönüşte iki-üç değil, yetişkin tam bir köpek sürüsünü ezip yere serdi. Bazıları keskin çığlıklarla karda debelenip duruyordu; diğerleri ise yere yuvarlanmış, cansız yatıyordu.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Hayvan ya kütüğün ne kadar kullanışlı bir silah olduğunu anlayacak kadar zekiydi ya da sadece pençesini saran ip canını fena halde yakmıştı ama kükredi: Birden ipi yakalayıp kütüğü yere öyle bir vurdu ki, kütük havalandı, ipi tutan pençesinin yönlendirmesiyle havada yatayına uzanıverdi. Yere fırlatılan dev gibi bir topacın vınlamasına benzer bir sesle uğuldamaya başladı. Böylece karşısına

çıkabilecek her şeyi ezip geçecekti. Bununla birlikte, ip bir yerde, uzantısının bir noktasında yeterince dayanamayıp kopsaydı, kütük merkezkaç kuvvetiyle çözülür, uzak bir yere uçar giderdi – ne kadar uzağa gideceğini Tanrı bilir tabii, ancak bu uçuşta karşısına çıkabilecek her şeyi mutlaka kırıp geçirecekti.

Hepimiz –hat boyunca dizilmiş insanlar, atlar, köpekler– büyük tehlike altındaydık. Elbette Sganarelle'nin dev sapanının ipinin hayatımızı kurtarmasını diliyorduk. Şimdilik sağlamdı ama bütün bunlar nasıl sona erecekti? Gerçi birkaç avcının ve ormandaki pusu noktasında oturan iki nişancının dışında kimsenin bunu beklemeye niyeti yoktu. İzleyici olarak orada bulunanlar –yani konuklar ve akrabalar– olan bitenden en ufak bir keyif almamışlardı. Herkes korku içinde arabacılarına bu tehlikeli yerden bir an önce ayrılmaları emrini verdi. Birbirlerini sıkıştırıp öne geçmeye çalışarak büyük bir kargaşa içinde dörtnala evlerine gittiler.

Bu aceleci ve düzensiz kaçış sırasında yolda –birazı gülünç, çoğu korkulu– birtakım çarpışma ve devrilme olayı yaşandı. Kızaklardan düşenlerin anlattığına göre, kütük ipten kurtulmuş, başlarının üzerinden ıslık çalarak geçmiş, ayı da öfkeden çılgına dönmüş halde peşlerine takılmış!

Eve ulaşan konuklar rahatlayabilir, kendilerine gelebilirlerdi ama infaz sahasında kalanlar bundan daha korkunç bir şey gördüler.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Artık köpekleri Sganerella'nın üzerine salmak mümkün değildi. Korkunç kütüğüyle çok sayıda köpeği en ufak yara almadan haklayabilirdi. Zaten çok geçmeden kütüğünü çevirip etrafında dönerek ormana doğru yola koyulmuştu. Ölüm onu burada, Hrapoşka'nın ve keskin nişancı Flegont'un bulunduğu pusuda bekliyordu. Hedefi bulan bir mermi tereddütsüzce ve yanılmaz biçimde her şeyi sona erdirebilirdi. Ama kader şaşırtıcı biçimde Sganarelle'yi koruyucu kanatları altına almıştı bir kere; hayvanın işine müdahale etmiyor, ne pahasına olursa olsun kurtarmak istiyordu sanki.

Sganarelle, Hrapoşka'nın ve Flegont'un ona çatal ayak üzerinde *strabus* marka tüfeklerinin namlularını doğrulttukları siperlere yöneldiği anda kütüğün ipi ansızın koptu ve... yaydan çıkan ok gibi bir tarafa uçtu. Ayı ise dengesini kaybederek düştü ve paldır küldür bir tarafa yuvarlandı.

Alanda kalanların karşısında birden yeni ve daha korkunç bir tablo belirdi: Kütük çatal ayakları ve Flegont'un pusuya yattığı yerdeki üst örtüleri yıkıp geçti, sonra sıçrayıp kendini bir yere attı, öbür ucu ileride kar yığınına gömüldü. Sganarelle de üç-dört takla attıktan sonra doğruca Hrapoşka'nın kar siperine düştü. Bakıcısını hemen tanıdı, sıcak soluğunu üzerine üfledi, diliyle yalamak istedi ama birden, Flegont'un bulunduğu taraftan bir silah patlaması duyuldu ve... Ayı ormana kaçtı, Hrapoşka ise bilinçsizce yere devrildi.

Yerden kaldırılıp muayene edildi: Mermi elini delip geçmişti, ancak yarasında bir miktar ayı tüyü vardı. Flegont en iyi nişancı unvanını yitirmedi, ağır *strabus* tüfeğini çatal ayak olmadan, başka bir deyişle desteksiz nişan alarak ateşleyebilmişti. Ayrıca dışarıda pus vardı, ayıyla Hrapoşka da birbirlerini çok özlemişti... Bu koşullar altında tek bir hedefe tam isabet ettirememe kendi çapında iyi bir atış olarak görülmeliydi.

Ne olursa olsun – *Sganarelle kaçmıştı.* Hava kararırken ormanda izini sürmek imkânsızdı. Ertesi sabah, burada isteğinin herkes için yasa olduğunu düşünen kafada tamamen farklı bir ruh hali aydınlanmıştı.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

Başarısız avın ardından eniştem eve döndü. Her zamankinden daha öfkeli, daha sertti. Evin önünde daha atından inmeden, sabah gün ışır ışımaz hayvanın izinin sürülmesini ve kaçamayacak şekilde etrafının çevrilmesini emretti... Düzgün bir av, elbette çok farklı sonuçlar vermeliydi.

Şimdi yaralı Hrapoşka hakkındaki emir bekleniyordu. Herkes başına korkunç bir şeyin geleceğini düşünüyordu. Kendini onun yanında bulduğunda ve kollarındayken –onu en ufak bir zarar

vermeden bıraktığı sırada– en azından avcı bıçağını göğsüne sokmadığı için suçluydu. Hrapoşka'nın kurnazlık ettiğine, o kader anında kıllı dostuna bilerek elini kaldırmadığına ve onu serbest bıraktığına dair kuvvetli ve herhalde çok sağlam kuşkular vardı. Hrapoşka'yla Sganarelle arasındaki herkesçe bilinen dostluk, bu kuşkuları destekliyordu. Bırakın ava katılanları, şimdi tüm konuklar da böyle düşünüyorlardı.

Akşamleyin, bizim için Noel ağacının aydınlatıldığı büyük salonda toplanan yetişkinlerin konuşmalarına kulak kabarttığımızda, genel kuşkuyu ve genel korkuyu, Hrapoşka'yı neyin beklediğini, biz küçükler de kendi aramızda konuştuk.

Enşitem antreden ilk kez "kendi bölümüne" geçerken, Hrapoşka hakkında bir emir verilmediği söylentisi salona kadar ulaştı. Biri, "Bu iyiye mi yoksa kötüye mi işaret?" diye fısıldadı. Bu fısıltı, o ağır yılgınlığın ortasında herkesin kalbine dokunmuştu.

Fısıltıyı köyün yaşlı papazı peder Aleksey de duydu – 1812'de bronz haç nişanı almıştı. Yaşlı papaz içini çekti ve aynı fısıltılı sesle, "İsa Mesih Doğdu duasını okuyun" dedi.

Sonra pederle birlikte hepimiz –orada bulunan onca çocuk, yetişkin bey, serf– evet, hepimiz hemen istavroz çıkarttık. Bunun zamanı da gelmişti. Ellerimizi indirmeye zaman bulamadan kapılar ardına kadar açıldı ve enişte elinde asasıyla salona girdi. Ona iki av köpeği ve uşak Justin eşlik ediyordu. Uşak onun arkasından, gümüş tepsi üzerinde fularını ve üzerinde I. Pavel'in portresinin bulunduğu enfiye kutusunu getiriyordu.

ON ALTINCI BÖLÜM

Odanın ortasındaki Noel ağacının önüne, küçük bir Acem halısının üzerine, ev sahibi için *lui* stili bir koltuk kondu. Koltuğa sessizce oturan enşitem, hiç konuşmadan Justin'den fularını ve enfiye kutusunu aldı. Uzun burunlu iki köpeği hemen ayaklarının dibine uzandı. Geniş firuzeli beyaz telkari tokalarla zengin bir şekilde süslenmiş, kopçaları nakış işlemeli, lacivert ipek bir arkalık giymişti. Elinde doğal Kafkas vişnesinden ince ama sağlam bir sopa vardı. Sopa çok gerekliydi, çünkü Sganarelle avındaki müthiş

kargaşa sırasında zarif binek atı *Süslü* korkusuzluğunu daha fazla koruyamamış, kendini oraya buraya atınca binicisinin ayağını bir ağaca sıkıştırmıştı.

Enişte bu bacağında şiddetli bir ağrı hissediyor, hatta biraz topallıyordu ama bu durum elbette öfkeli, acımasız kalbine iyilik tohumları ekmiyordu. Üstelik o salona girdiği sırada susmamız, kötü bir izlenim bırakmıştı: İşkilli insanların çoğu gibi enişte de buna katlanamazdı. Onu iyi tanıyan peder Aleksey, bu ürkütücü sessizliği bozmak için durumu elinden geldiğince düzeltmeye girişti.

Çocuk grubunu kendine yakın bulan peder, bize "Mesih Doğdu" şarkısının anlamını bilip bilmediğimizi sordu. Şarkının anlamını biz çocuklar kadar büyüklerin de pek bilmediği ortaya çıktı. Peder, "yüceltin," "karşılamaya çıkın" ve "sevinçten coşun" sözlerini açıklamaya koyuldu ve son sözün anlamına ulaşınca sessizce, "sevinçten coşun; hem akılla hem de ruhla" dedi. *Hediye hakkında, Ona, altın, günlük ve mür takdim eden kadim zamanların büyücülerinden*[6] daha cesur ve daha onurluca "doğan çocuğun" yemliğine, "eski zamanlardaki gibi" günümüzde de hediye getirebilen yoksul insanlar olduğunu söyledi. "En büyük hediye – *Onun* öğretisini uygulayan kalbimizdir" diye ekledi. Bağışlamadan, "İsa Mesih Adına" dostu düşmanı yatıştırma görevinden söz etti. Ne demek istediğini hepimiz anlamıştık; herkes onu özel bir duyguyla, adeta dua eder gibi dinlemişti, zira sözleri amacına ulaşmış, çoğumuzun kirpiklerinde hayırlı gözyaşları birikmişti.

Birden bir şey düştü. Eniştemin vişne sopasıydı bu. Yerden alıp ona uzattılar, ancak dokunmadı: Otururken yana doğru eğildi, kolunu koltuktan indirdi. Yerde kopçasına ait büyük bir firuze vardı. Düşürmüş olmasına rağmen, onu yerden almak için kimse acele etmedi.

Bütün gözler ona çevrilmişti. O an inanılmaz bir şey oldu: *O ağlıyordu*!

Rahip sessizce çocukların arasından geçip enişteme yaklaştı, elini başına koyup sessizce onu kutsadı. Enişte baktı, herkesin önünde yaşlı adamın elini tutup ansızın öptü ve sessizce: "Teşekkür

6 İncil, Matta 2:11. (ç. n.)

ederim" dedi. Tam bu anda Justin'e bakıp Ferapont'u çağırmasını emretti.

Beyin huzuruna kolu sarılmış, solgun bir yüzle çıktı Ferapont.

Enişte, önündeki halıyı göstererek, "Şurada dur!" dedi.

Hrapoşka yaklaşıp ev sahibinin ayaklarına kapandı.

"Kalk... kalk!" dedi o, "Seni bağışlıyorum."

Hrapoşka yeniden onun ayaklarına atıldı. Enşitem asabi ve heyecanlı bir ses tonuyla, "Bizler bir insanı sevmeyi beceremezken sen o vahşi hayvanı sevdin" dedi, "Bunu yapmakla kalbime dokundun, yüce gönüllülüğünle beni aştın... Dinle, sana bir iyilikte bulunmak istiyorum: Seni azat ediyorum. Yol için yüz ruble vereceğim. İstediğin yere git."

"Teşekkür ederim efendim!" diye bağırdı Hrapoşka, "Hiçbir yere gitmem."

"Peki, ne istiyorsun?"

"Bu iyiliğiniz karşısında, bir serf olarak korkudan gönülsüzce değil, özgür bir kişi olarak size dürüstçe hizmet etmek istiyorum."

Enişte gözlerini kırpıştırdı, beyaz fularını bir eliyle gözlerine koydu, öbür eliyle eğilerek Ferapont'u kucakladı. Hepimiz oturduğumuz yerden kalkmamız, gözlerimizi kapatmamız gerektiğini anlamıştık... Burada, büyük korkuların yaşandığı bu yerde, her şeye kadir Tanrı'nın yüceliğinin gerçekleştiği ve artık İsa Mesih adına ıtırlı barış rüzgârlarının estiği yeterince hissediliyordu.

Bu hava *braga*[7] kazanlarının gönderildiği köye de yansıdı. Her yerde şenlik ateşleri yakıldı, her yerde neşe vardı, birbirleriyle şakalaşarak şöyle diyorlardı: "Şimdi bizim buralarda öyle şeyler oluyor ki, *ayı* bile İsa Mesih'i yüceltmek için kutsal bir sessizliğe büründü."

Kimse Sganarelle'yi aramaya çıkmadı. Ferapont, ona söylendiği gibi özgür kaldı ve kısa bir süre sonra Justin'in yerini aldı. Enişteminin sadık uşağı olmakla kalmadı, ölene kadar en sadık dostu da oldu. Enşitemin gözlerini kendi elleriyle o kapattı; naaşı Moskova'daki Vagankovskoye Mezarlığı'na defnedildi. Orada, onun ayaklarının dibinde Ferapont da yatıyor.

Bugün artık bu mezarlara çiçek getirecek kimse kalmadı. Ancak gerçek acının nerede olduğunu mucizevi biçimde bilen ve şehrin

---

7 Şeker, su ve kuru mayadan yapılan ev işi alkollü bir içki. (ç. n.)

gecekondularına, viranelerine zamanında yardıma giden ak saçlı, uzun boylu yaşlı adamı yahut her zaman bir yığın erzakla yolladığı kalbi iyilik dolu, pörtlek gözlü uşağını hâlâ hatırlayanlar vardır.

Haklarında pek çok şey söylenebilecek bu iki hayırsever enişte ve "*hayvan terbiyecisi*" olarak adlandırdığı Ferapont'tu.

1883

Savaşçı Kadın

Etüt

Tüm yaşamım bugüne dek
Eğitici, özlü bir okuldu,
Ölümse onda yeni bir ders oldu.

An Maykov

BİRİNCİ BÖLÜM

"Hey, hey! Hayır aziz dostum, bana bir iyilik yap, benimle tartışma!"

"Ama neden tartışmayayım Domna Platonovna? Kimsenin size karşı ağzını açamamasını alışkanlık haline mi getirdiniz yoksa?"

"Hayır, ben değil, hepiniz! Evet, her konuda tartışmaya hazır olan ve bunu alışkanlık haline getiren sizlersiniz! Biraz bekleyin kardeşim, hele benim yaşıma gelin, o zaman tartışırsınız. Biri buraya yeni gelmişse yahut Petersburg koşullarını yeterince bilmiyorsa, ona verecek tek öğüdüm, kendisinden yaşça büyük olanların ve bu koşulları bilenlerin söylediklerini dinlemesidir."

Dantel satıcısı can dostum Domna Platonovna, toplum ve insanlar hakkındaki düşüncelerini bir şekilde kabul etmediğimde beni sürekli sustururdu. Aslında bütün tanıdıklarına böyle davranır, biri onun fikirleriyle çelişecek şekilde kendi görüşlerini dile getirmeye kalkışsın, onu hemen durdururdu.

Domna Platonovna'nın çevresi çok genişti, hatta –kendi ifadesine göre– "uçsuz bucaksız" ve üstüne üstlük çok homojen de değildi: Tezgâhtarlar, kâhyalar, kontlar, prensler, uşaklar, aşçılar, aktörler, seçkin tüccarlar... Sözün kısası her sınıftan, her kökenden ve rütbeden çevresi vardı. Kadınlığa gelince, bundan söz etmeye hiç gerek yok: Domna Platonovna bununla asla övünmezdi. "Kadınlık" derdi artık söze döküldüğünde, "Onu ne kadar iyi bildiğimi görürsünüz şimdi!"

Yumruğunu sıkıp, "Bakın" derdi, "Benim kadınlığımın neredeyse tamamı aynı eklemde toplanmış."

Domna Platonovna'nın Petersburg gibi bir şehirde edindiği farklı sınıfları da kapsayan bu geniş sosyal çevre pek çok kişiyi şaşırtmıştı. Saygıyla karışık bir korkuyla, "Domna Platonovna!" diyorlardı, "Bunu nasıl başardınız azizim!"

"Ne demek istiyorsunuz?"

"Yani... herkesle tanıştınız mı?"

"Evet dostum, herkesle... Neredeyse kesinlikle herkesle."

"Peki, hangi koşullarda ve hangi sebeple?"

"Baştan aşağı sıradanlığı sayesinde" diye cevap veriyordu Domna Platonovna, "Kesinlikle, salt sıradanlığıyla."

"Sanki sadece basitlikle olabilirmiş gibi!"

"Evet dostum, beni herkes seviyor, çünkü son derece basit bir insanım. Basitliğim ve iyi kalpliliğim yüzünden şu dünyada her türlü acıyı gördüm; hakaretlere maruz kaldım, türlü çeşitli bir yığın iftiraya katlandım... Hatta pek fazla olmamak üzere, birkaç kez dayak da yedim ama sonuç olarak insanlar beni seviyor."

"Eh, öte yandan dünyayı da iyi tanıyorsunuz."

"Evet dostum, bu aşağılık dünyayı tanıyorum, elbette tanıyorum... İşte şimdi şu küçük avucumdaki her hinoğlu hinliği görüyorum. Ancak sana yine söyleyeyim – hayır..." Domna Platonovna böyle dedikten sonra tedirgin biçimde düşüncelere dalıyordu.

"Peki, başka neler var?"

"Sonra dostum" diyordu Domna Platonovna içini çekerek, "Günümüzde herkes yeni bir şeyler icat ediyor, herkes gitgide daha çok yolunu buluyor."

"Peki, nasıl buluyorlar?"

"Öyle iş çeviriyorlar ki, onu, yani böyle bir insanı günümüzde zekâsından ortaya çıkarırsın; o sana ayaklarıyla gelir. Bu bile çok şaşırtıcıdır. Tanrı hakkı için, o kadar çok yalan dolan vardır ki: Biri bir şeyler uydurur, ondan daha iyi olan diğeri de onu geride bırakmak ister."

"Aslında dünyanın her yerinde bir tek yalan varmış gibi, değil mi Domna Platonovna?"

"Hadi canım, benimle tartışmana hiç gerek yok. Peki, sence günümüz dünyası ne üzerine kurulmuş? Dur, hele söyleyeyim – yalan ve şeytanlık üzerine..."

"Ama ne olursa olsun bu dünyada yine de iyi insanlar vardır."

"Hayır... Mezarlıklarda, anne babaların arasında belki de iyi insanlar vardır; ancak onlardan bize bir fayda gelmez. Önemli olan günümüzün yaşayan tüm alçaklarından ne alacağımızdır – yalnızca tek bir şey: Tiksinti. Başka da bir şey yok."

"Bu da ne böyle Domna Platonovna? Sözlerinizden günümüzde ortalığın düzenbazdan geçilmediği, birine güvenmenin adeta imkânsız olduğu sonucu çıkıyor."

"Aslında azizim, birine güvenmeyi yasaklama meselesi değil bu; rica ederim, canın istiyorsa güven birine. Şu, generalin karısı Şemelfenik'e güvendim; ona 27 arşın dantel vermiştim, evet, güvendim. Geçenlerde ona uğradım: 'Ekselansları' dedim, 'Şu ufak borcu alabilir miyim?' 'Sana verdim' dedi; 'Kesinlikle hayır! Sizden bu parayı almadım' dedim. Kadın ortalığı velveleye vererek, 'Bana bu şekilde davranmaya nasıl cüret edersin?' dedi, 'Rezil karı, bana nasıl böyle karşılık verirsin? Şu kadını kov gitsin!' Uşak beni kolumdan tuttuğu gibi o saniye kapı dışarı etti, üstelik orada birkaç dantel unuttum (bereket, ucuz parçalardı). Gel de insanlara güven..."

"Ne olmuş?" diyorum, "Sonuçta tek bir örnek işte!"

"Tek mi? Hayır canım, tek değil; gökte yıldız misali çok oldukları söyleniyor. Çünkü soyluların hizmetinde serflerinin bulunduğu eski dönemlerde hırsızlık tümüyle aşağı tabakalara kadar yayılmıştı, gelgelelim serflerin olmadığı günümüzde soylular bile bu yola başvurmaktan çekinmiyorlar. Sonuçta bir baloda, elmas yüzüğü tereyağından kıl çeker gibi kimin çaldığını herkes bilir... Evet canım, bugün kimse yanına bırakmıyor, şu Karaulova Avdotya Petrovna... Ona bir bakın, bir hanımefendi, değil mi? Sayfiye evinde gözlerimin önünde işlemeli bir yakalık çaldı!"

"Nasıl?" diyorum, "Çaldı mı? Neler söylüyorsunuz? Sevgili Domna Platonovna, ne dediğinizin farkında mısınız? Bir hanımefendi nasıl hırsızlık yapabilir?"

"Çok kolay; başkaları nasıl çalıyorsa o da öyle çalıyordu. Sen daha konuş, olayı anında fark ettim, kibarca ve tedbiri elden bırakmadan, 'Affedersiniz saygıdeğer hanımefendi, burada bir yakalık düşürmüş müyüm?' dedim, 'Çünkü bir tanesi eksik de...' Bunun üzerine önce beni yakalayıp hırpaladı, sonra yerlerde tepindi: 'Şu kadını def et!' dedi uşağına; çok kolay – beni kapının önüne koydular tabii. Uşağa,

'Saygıdeğer beyefendi!' dedim, 'Siz hizmetkârsınız, bir düşünün sayın bayım... Kendi adıma gerçekten üzgünüm!' Uşak dedi ki, 'Hanımefendinin böyle bir alışkanlığı olması ne kadar üzücü! Ancak bu senin için dedikodudan öteye geçmez. Hanımefendi, bulunduğu mevki itibarıyla her türlü alışkanlığı edinebilir; sense önemsiz bir insansın, ses çıkarmazsan iyi edersin...'"

"Peki Domna Platonovna, tüm bunlardan ne gibi bir sonuç çıkarıyorsunuz?"

"Bundan ne sonuç çıkaracağım ki kuzum! Bizzat hakkımda hüküm verilirken, birisi için sonuç çıkarmak benim işim değil. Millet düzenbaz, herkes hile peşinde; buna karşı benimle lütfen tartışmayın. Zira Tanrıma şükürler olsun, günümüzde insanın suratına bir baktım mı içinde neler saklı olduğunu hemen görürüm."

Bundan sonra Domna Platonovna'ya itiraz etmeyi deneyin bakalım... Hayır, ne kadar güçlü bir diyalektikçi olursanız olun, tartışmada yine de ona üstün gelemezsiniz; asla ikna edemezsiniz onu. Üstün gelmenin tek yolu yok edilmesini emretmenizdir... Eh, o zaman iş değişir. Yoksa tartışmada size mutlaka üstün gelir.

İKİNCİ BÖLÜM

Domna Platonovna'yı okuyucularıma olabildiğince ayrıntılı tanıtmalıyım.

Domna Platonovna pek uzun boylu değildir, hatta kısa denebilir, daha doğrusu bayağı kısa boyludur ama herkese iri yarı görünür. Bu optik yanılsamanın nedeni, dedikleri gibi, Domna Platonovna'nın neredeyse boyundan daha geniş olması ve boyu büyümedikçe daha enli görünmesidir. Kimse onun hastalığını anmasa da, görünüşte ortalıkta dağ gibi dolaşsa da sağlığıyla övünmez; ancak göğüsleri öyle bir görünüm sergiler ki insana korkutucu bile gelebilir – kendisi, Domna Platonovna da bundan sürekli yakınır.

"Dıştan" der, "Elbette dolgun bir kadınım... Ama içimde kesinlikle gerçek bir dayanıklılık yok, uykum tam bir karabasan – Yared *gibi...*[1] *Yastığa başımı koyar koymaz beni canımdan bezdiriyor. Bundan sonra*

1 Kutsal Kitap'ta geçen uzun ömürlü nebilerden. (ç. n.)

beni serçelerin karşısına korkuluk olarak koysa bile, derin bir uykuya dalana kadar hiçbir şey hissetmeyeceğim."

Domna Platonovna'nın derin uykusu dolgun bedeninin rahatsızlıklarından biri sayılıyordu. Az sonra göreceğimiz gibi, bundan dolayı az üzüntü, az talihsizlik yaşamadı.

Domna Platonovna, çevresindekilere tıbbi konularda akıl danışmaya ve rahatsızlıklarını ayrıntılı biçimde anlatmaya bayılıyordu. Ancak ilaç kullanmıyor, bir tek "harem damlaları" olarak adlandırılan harlem damlalarına güveniyordu:[2] Küçük şişesini sürekli ipek sabahlığının sağ cebinde taşıyordu... Yaşı –kendi ifadesine göre– kırk beş civarında dolaşıp duruyordu; gelgelelim –dinç ve enerjik tavırlarına bakılırsa– asla kırkından fazla göstermiyordu. Onunla tanıştığımda saçları koyu kahverengiydi, bir tane bile beyaz saçı yoktu. Yüzü beyazdı, yanaklarında sağlıklı bir pembelik vardı; ancak bununla yetinmez, Kapalı Pasaj'daki[3] üst galeriden, o zamana dek ne üzüntülerden ne de Finlandiya'nın rüzgârlarından ya da sislerinden etkilenmiş yüzünün doğal pembeliğini güçlendiren Fransız kurutma kâğıtları satın alırdı. Kaşları siyah ipekten dokunmuş gibiydi: Anlatılamaz bir siyahlığı vardı ve doğal olmayan bir ışıltıyla parlıyordu; çünkü kaşlarına bolca siyah briyantin sürüyor,[4] parmaklarının arasında ince bir iplik haline gelene kadar çekiyordu. Gözleri uyarıcı sabah çiyiyle buğulanmış iki siyah erik gibiydi.

Kırım Savaşı sırasında buraya tutsak olarak getirilen ve ikimizin de ortak dostu olan İspulat adlı bir Türk, Domna Platonovna'nın gözlerine asla sakin bir şekilde bakamaz, cin çarpmış gibi mıhlanıp kalır, bağırmaya başlardı: "Ah, Rum kadınının, tıpkı bir Rum kadınının gözleri!" Onun yerinde başka bir kadın olsa bu düşünceyi onur sayardı; ama Domna Platonovna bu Türk'ün pohpohlaması karşısında kesinlikle yelkenleri suya indirmez, kusursuz Rus kökenini her zaman ateşli bir biçimde savunurdu: "Yalan söylüyorsun, domuz suratlı dinsiz! Yalan söylüyorsun, şişkin karınlı kurbağa!" diye neşeyle Türk'e karşılık verirdi: "İyi bir soydan gelirim! Ayrıca bulunduğumuz yerde bir tek Rum bile yoktur, hiçbir zaman da olmamıştır."

---

2 Haarlem merhemi, yaşam iksiri: 16. yüzyılın sonlarında Hollanda'nın Haarlem şehrinde şifa merhemi olarak yapılmıştır. (ç. n.)

3 Petersburg'un ünlü alışveriş merkezi. (ç. n.)

4 Rastık amaçlı. (ç. n.)

Domna Platonovna'nın burnu burun değildi; bazen Oka ve Zuşa ırmakları üzerinde hatalı bir şekilde ortaya çıkanları andıran, ufak, düzgün, zarif, hokka gibi bir burundu. Ağzı büyükçeydi: Küçükken yuvarlak bir kaşıkla yemek yediği açıktı; ancak çok hoş, çok canlı, kıvrımları düzgündü. Dudakları kıpkırmızıydı, dişleri körpe bir turptan oyulmuş gibiydi – özetle, Domna Platonovna'yla yalnızca ıssız bir adada değil, büyük bir kalabalığın ortasında bile öpüşmek, öpücük meraklısı bir erkek için hiç de talihsizlik sayılmazdı. Ancak yüzünün eşsiz güzelliğini –kuşkusuz– şeftaliyi andıran çenesi ve genel ifadesi oluşturuyordu. Bu ifade o kadar yumuşak ve çocuksuydu ki, yüzüne yayılan bu saflık denizinde, dilinden sürekli beşeri sinsilik ve öfke sözleri dökülüp dökülmeyeceğini kendinize sorsanız, kendinize mutlaka şöyle derdiniz: "Ama sen, Domna Platonovna, benim yüzümden lanetli olursun; zira senin bu iyiliğinden kim bilir ne sorunlar çıkar!"

Domna Platonovna çok sokulgan, neşeli, erdemli, duyarlı, safdilliğe varan batıl inançlı bir kadındı. Naif ve uyumlu bir karakteri vardı. Doğası gereği özü sözü bir, dürüst bir insandı ama elbette her Rus gibi onun da küçük bir şeytanlığı vardı. Hiç dışına taşmadan, sürekli iş ve gaile ortamında yaşardı. Devamlı oraya buraya koşturur, bir şeyler düşünür, bir şey bulur ya da uygulamaya geçirirdi.

"Şu dünyada sadece ruhumla, evet, tek başıma yaşıyorum... Yine de geçinmek için bölük pörçük bir yaşam sürüyorum" diyordu: "Oraya buraya atılan çıldırmış çarşı kedisi gibi koşturup duruyorum; biri olmazsa, başka biri kuyruğumdan sürekli yakalıyor." "Ama bütün işleri aynı anda yapamazsınız" dediğinizde ise şöyle yanıt verirdi: "Hepsi ya da değil, sonuçta o kadar korkunç ki, size söyleyeyim, çok zahmetli bir iş, şimdilik hoşça kal – görüşmek üzere: İnsanlar bekliyor, yedi yerde bekliyor." Böylece koşar adımlarla uzaklaşıp giderdi.

Domna Platonovna her zaman sadece geçimi için çalışmadığını, zorlu işlerini ve bölük pörçük yaşamını çıkarlarına doğrudan zarar vermeyecek şekilde hafifletebileceğini biliyordu ama gaileli işlerinden asla vazgeçemiyordu.

"İşe karşı kıskanılası bir ilgim vardır, şu ya da bu işle karşılaştığımda yüreğim hemen hoplayıverir." Domna Platonovna paraya pula değil, işte uğraşta koşuşturmaya özen gösteriyor, kazancına bazen şaşırtıcı bir ilgisizlikle bakıyordu. Ondan sadece, "Aldattı beni bu barbar herif!" yahut "Aldattı beni şu barbar kadın!" gibi sözler du-

yardınız, ancak –onu tekrar dolandıracaklarını öngördüğü halde– bir süre sonra yine aynı barbar kadın ya da adam için koştuğunu, yırtınıp durduğunu görürdünüz.

Domna Platonovna'nın koşturmaları çok çeşitliydi. Aslında –resmi olarak– sadece dantel satıcısıydı; başka bir deyişle esnaf kadınlar, dar gelirli tüccar karıları ve papaz kızları ona "kendi yerlerinden" çeşit çeşit yaka, dantel ve manşet yollarlardı. Domna Platonovna bu ürünleri Petersburg'un çevre bölgelerinde, yaz aylarında ise sayfiye evlerinde seyyar satıcılar aracılığıyla satardı, toplanan parayı da komisyonunu ve fazlalıkları düşerek "kendi yerlerine" gönderirdi. Ama dantel ticaretinin dışında –dantelin ve yakanın sadece gizleme işlevi gördüğü– başka mahrem işleri de vardı.

Domna Platonovna çöpçatanlık yapar, damatlara gelin, gelinlere damat araştırırdı. Ayrıca möble ve ikinci el kadın elbiseleri için alıcı bulur, teminatlı ya da teminatsız para bulmaya çalışırdı. Mürebbiyelerden bakıcılara ve uşaklara kadar pek çok kişiyi bir yerlere yerleştirirdi. Şehir postanesinin bile girmeye cesaret edemediği en ünlü salonlara ve özel odalara notlar gönderir, üzerinden Epifani[5] *ayazı ve sofuluk esen kadınlardan bile yanıtlar alırdı.*

Domna Platonovna bütün bu becerilerine ve bağlantılarına rağmen, ne altınla ne de gümüşle kaplandı. Gönenç içinde yaşıyordu, kendi ifadesine göre "ağırbaşlıca" giyiniyordu, ufak paraları reddetmiyordu ama her şeye rağmen parası yoktu. Bir kere, imrenilecek kadar işlerine gömülüyordu; iyi insanlar da onu sık sık aldatıyor, sonra da kendi paralarıyla ondan birtakım akıl ermez olanaklar sağlıyorlardı... En önemlisi Domna Platonovna'nın kendi eserlerinden büyük keyif alan bir sanatçı olmasıydı. Bu işlerle sadece gündelik ekmeğini kazanmak için uğraştığını söylemesine rağmen, bunda bir haklılık payı bulunmadığı açıktı. Aslında işini bir sanatçı gibi seviyordu: Planlamak, düzenlemek, pişirmek ve kendi elleriyle yarattığı bu eseri hayranlıkla seyretmek; evet, asıl önemli olan buydu – daha gerçekçi birinin kesinlikle görmeden geçemeyeceği paraya da, diğer tüm kazanımlara da bunun ardından bakılabilirdi.

Domna Platonovna istemeden yanlışlığa düştü. İlk zamanlar dantellerini uysalca sürükledi ve başka bir mesleği bu sanatla birleştirmeyi

5 Epifani Yortusu zamanı, başka deyişle Ocak ayı kastediliyor. (ç. n.)

hiç düşünmedi. Ama sihirli sermaye, değerli Domna Platonovna olarak bildiğim bu kaba saba Mtsensk ilçesinin kadınını güvenilir, ince bir kişiliğe dönüştürdü.

Domna Platonovna işe kapsamlı bir biçimde bakmaya ve her yere nüfuz etmeye başladı. O kadar ki, bir yere girememesi onun için imkânsız gibi bir şeydi: Elinde her zaman dantel işlemeli çantası olurdu, üzerinde de yeni ipek pelerini; büyük puanlı dantelli yakası, omuzlarında beyaz saçaklı mavi Fransız şalı; köpük gibi bembeyaz olan elinde Hollanda mendili, başında da Napoli ipeği benzeri mor yahut vişne rengi bandajıyla, evet, tek kelimeyle bir kadın şıklığı ve çekiciliği vardı üzerinde. Yüzünde de bir uysallık ve dindarlık ifadesi... Domna Platonovna yüzünü istediği kalıba sokabiliyordu. "Bu olmadan" diyordu, "İşimizde hiçbir yere varamayız: Bir dalkavuk ya da hinoğluhin biri olduğunuzu göstermemelisiniz." Kaldı ki tavırları incelikliydi. Konuk odasında başkaları gibi, "Halk hamamındaydım" şeklinde konuşmaz, bunun yerine, "Efendim" derdi, "Dün uhrevi bir maskeli baloya gitme mutluluğuna eriştim..." Hamile bir kadınla ilgili olarak yine diğerleri gibi ulu orta, "Gebeymiş" diyerek gaf yapmaz, "evliliğin semeresi" ifadesini kullanırdı, vesaire, vesaire, vesaire...

Genelde tarzı olan bir kadındı; eğitimli oluşuyla kendine etkileyici bir hava vermeyi layıkıyla becerebiliyordu. Bununla birlikte gerçeği söylemek gerekir ki, Domna Platonovna asla hislerine kapılmadı; nasıl derler, anayurdunda bir yurtsever oldu. Siyasi ufkunun kısırlığına bakılırsa, onun yurtseverliği en dar olanıydı. Başka bir deyişle kendini Oryol ilinin tamamına övgüler düzmek, elinden geldiğince nezaket göstermek ve herkese "kendi yerinden" cana yakın davranmak zorunda hissetti. "Söyle bana" diyordu, "Bu ne anlama geliyor? Sonuçta bizim Oryolluların tüm dünyanın en önde gelen hırsız ve dolandırıcıları olduklarını biliyorum... Şey, sen kendi yerinden ne kadar alçak olursan ol, pörtlek gözlü Türk İspulat'tan daha kötü olsan bile seni terk etmem ve başka illerden en dürüstünü sana dünyada değişmem."

Ona nasıl cevap vereceğimi bilemezdim. Ancak ikimiz de buna şaşar kalır, "Bu gerçekten neden böyle?" derdik.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Domna Platonovna'yla tanışıklığım havadan sudan bir bahaneyle başlamıştı. Her dilden kelime karıştırdığı Lehçeyi saymazsak, altı Avrupa dili konuşan bir albayın eşinden oda kiralamıştım bir ara. Domna Platonovna, Petersburg'da bu türden saymakla bitmeyecek kadar albay eşi tanıyordu ve hemen hepsi için birtakım işler çekip çeviriyordu: Gönül işleri, cüzdan işleri, hem cüzdan hem gönül işleri, hem gönül hem cüzdan işleri... Aslına bakarsanız ev sahibim eğitimli bir kadındı, toplumu iyi tanıyordu; kibar ve ağırbaşlı davranmayı iyi biliyor, insanların gerçek erdemlerine saygı göstermeyi iyi beceriyor, çok kitap okuyordu. Şairlerden şiir okurken örtüsüz bir coşkuya kapılır, Malczewski'nin[6] "Maria"sından dizeleri kendinden geçerek okumayı severdi:

> *Bo na tym swiecie smierc wszystko zmiecie,*
> *Robak sie legnie i w bujnym kwiecie*[7]

Domna Platonovna'yı ilk kez albayın eşinin evinde gördüm. Bir akşam vakti, oturmuş çay içiyordum, albayın eşi ise bana yüksek sesle ve coşkuyla "Maria"dan aynı dizeleri okuyordu:

> *Çünkü ölüm yok edecek her şeyi bu dünyada,*
> *Bu yemyeşil çiçekte bir solucan barınmada.*

Birden Domna Platonovna Tanrı'ya dua ederek içeri girdi, odada ikimizden başka kimse bulunmamasına rağmen kapının önünde dört bir tarafa eğildi, çantasını masanın üzerine koyarak, "Ya, nerede birlik orada dirlik!" dedi. Üzerinde kahverengi bir ipek pelerin, tığ işi dantel yaka, gök mavisi Fransız şalı ve başında da Napoli ipeği benzeri vişne rengi bandajı vardı – özetle okurların sanatsal imgeleminde canlandırabilekleri baştan aşağı bir üniformaydı bu.

Albayın eşi onu gördüğü için çok mutlu oldu ama aynı zamanda sanki biraz yüzü kızardı. Çok ölçülü davranmasına rağmen Domna Platonovna'yı dostça karşıladı.

---

6 Anton Malczewski (1793-1826): Polonyalı şair. Polonya romantizminin temsilcilerinden. (ç. n.)

7 "Çünkü ölüm yok edecek her şeyi bu dünyada / Bu yemyeşil çiçekte bir solucan barınmada." *(Yaz. n.)*

"Nasıl oldu da uzun zamandır göremedim sizi?" diye sordu.

Domna Platonovna kurulduğu yerden beni baştan aşağı süzerek, "Bir yığın iş canım" diye cevap verdi.

"Kim bilir neler yapıyorsunuz!"

"Hem de nasıl! Biri, derken ikincisi, üçüncüsü... Kimse sabırlı davranmaz, herkes ister durur. Herkesi memnun etmek gerekiyor, buyurun size iş işte. Şey... Benden rica ettiğin o konuyu unutmamışsındır sanırım" dedi çayını yudumlarken, "Geçenlerdeydi... konuştum."

Kalktım, allahaısmarladık deyip ayrıldım.

Domna Platonovna'yla böyle karşılaştım işte. Buradan bir arkadaşlığın çıkması çok zor görünüyordu, ancak bu tanışma sonunda gerçekleşti: Bir gün evde oturuyordum, birinin tak tak tak diye kapıyı çaldığını duyunca, "Giriniz" dedim başımı çevirmeden. Genişçe bir siluetin zar zor adım attığını duydum; bir sağa, bir sola dönüp duruyordu. Baktım – Domna Platonovna'ydı bu.

"Saygıdeğer beyefendi" dedi, "Odanızda tasvir nerede asılı?"

"Şurada, köşede" dedim, "Panjurun üstünde."

"Leh mi yoksa bizim Hıristiyan tasviri mi?" diye sordu elini yavaşça kaldırarak.

"Herhalde Rus tasviri."

Domna Platonovna elini gözlerine siper edip uzun süre tasviri inceledi; sonunda elini "fark etmez" der gibi sallayıp dua etmeye başladı.

"Çantamı nereye koyabilirim?" derken etrafına bakındı.

"İstediğiniz yere koyabilirsiniz."

"Şuraya... Şimdilik şu kanepenin üzerine koyayım."

Çantasını kanepenin üzerine koyup oturdu. "Sevimli konuk bayağı senli benli" diye geçirdim içimden.

"Bu küçük tasvirler günümüzde, gözden geçirilemeyecek şekilde moda haline gelmiş" diye başladı sözlerine Domna Platonovna: "Asilzadelerin hepsinde bu küçük tasvirlerden var. Ne kadar da kötü..."

"Peki, nesinden hoşlanmadınız?"

"Daha ne olsun? Sonuçta, hiç görünmesin diye Tanrı'yı saklamak demektir bu."

Sustum.

"Açıkçası" dedi, "Tasvir kendi ölçülerinde olmalı."

"Bir tasvir için" dedim, "Nasıl bir ölçü belirlenebilir ki Domna Platonovna?" Görüyorsunuz, kendimi birden onun eski bir dostu gibi hissetmeye başlamıştım.

"Nasıl yani!" dedi, "Git, şu tüccarlara bir bak aziz dostum: Onların tasvirleri hep doğal biçimindedir, ikon kandili ve hale... hepsi olması gerektiği gibidir. İşte bu, soyluların Tanrı'dan kaçtıkları, Tanrı'nın da onlardan uzaklaştığı anlamına gelir. Bakın, geçenlerde paskalya haftasında bir generalin eşinin evindeydim; uşağı içeri girip ona papazların geldiğini bildirdi. Onları geri çevir, dedi uşağa. Neden ki, dedim, kabul etmemeniz günahtır... Bunun üzerine, papazları sevmem, dedi. Tamam, bu elbette onun isteği; olabilir, reddet... Gelgelelim gönderileni sevmezsen gönderen de seni sevmez."

"Ne kadar mantıklısın Domna Platonovna!" dedim.

"Dostum" diye karşılık verdi, "Bugünlerde akıl ve sağduyu olmadan yapamazsın. Bu oda için ne kadar ödüyorsun?"

"Yirmi beş ruble."

"Fazla."

"Bana da öyle geliyor."

"O zaman neden başka bir yere geçmiyorsun?"

"Öyle işte" dedim, "Canım taşınmak istemiyor."

"Ev sahibesi çok hoş kadın tabii..."

"Hayır, yeter artık" dedim, "Ev sahibimle neden bu kadar ilgileniyorsunuz?"

"Sen git bunu başkasına söyle birader, bana değil! Ben topunuzun ne alçak tipler olduğunu bilirim."

"Sorun değil" diye düşündüm, "Sen mükemmelsin değerli konuk, kendini iyi ifade ediyorsun."

"Gerçi onlar şu kurnaz Leh kadınlarıdır" diye konuşmasını sürdürdü Domna Platonovna, "Sağduyuyla hareket ederler."

"Siz" dedim, "Domna Platonovna, ev sahibem hakkında yanılıyorsunuz, o dürüst bir kadın."

"Bakın sevgili dostum, onun şerefsizliği falan yok... o bir insan."

"Sözleriniz" dedim, "Domna Platonovna, akıllıca ve doğru. Ancak benim bununla hiçbir ilgim yok."

"Eh, hiçbir ilgisi yoktu, saman altından su yürüttü! Petersburg koşullarını öteden beri iyi bilirim, bana bu konularda açıklama yapmanıza gerek yok."

"Gerçekten cancağızım" diye geçirdim içimden, "Fikrini değiştirmenin olanağı yok."

Domna Platonovna eğilip hafifçe omzuma vurdu, "Sen de git ona yardım et, odanın kirasını öde" dedi.

"Ama" dedim, "Nasıl ödeme yapmam ki?"

"Aynen öyle, bunu çok iyi bilirsin... Siz erkekler kadınlarımıza ağlarınızı örer örmez tüm hesaplarına el koymaya çabalarsınız."

"Yeter, neler diyorsunuz siz!" diye bağırdım.

"Evet dostum, bizden bir kadın, özellikle Rus kadınları aşk konusunda hemen aptallaşıverirler" dedi: "Şahinim, sana kurban olsun, deyip kemiğinden bir parça et kesmeye ve ona vermeye hazırdır; siz hayta erkekler de bundan yararlanırsınız!"

"Ama yeter artık Domna Platonovna! Nasıl onun âşığı olabilirim ben?"

"Hayır, ona acıyorsun, sonuçta böyle düşünürseniz ona gerçekten yazık olur. Aman Tanrım, sevgili arkadaşım, zavallı kardeşimiz! Sizlerden, aşağılık heriflerden kendini korusun diye bu kız kardeşimizi bir bakıma dövmek, lime lime etmek gerekirdi. Bu ne demek, söyle bana, dünyanın dört bir yanının bu muhbirlerle, erkeklerle dolup taşmasına akıl sır ermez! Niçin var onlar? Oysa bir bakarsın, onlarsız her şey can sıkıcı olur; kimileyin de bir şey eksikmiş gibi gelir insana. Şeytan görmüş gibi olursun!"

Domna Platonovna öfkelenmişti, çığlığı bastı ve konuşmasını sürdürdü: "İşte böylece bir gün albayın eşi Domuhovskaya'yı ziyarete gitmiştim. Onu tanıyor muydunuz?"

"Hayır, hiç tanımıyorum."

"Güzel kadın."

"Bilmiyorum."

"Polonyalı..."

"Ne yani?" diyorum, "Petersburg'daki tüm Leh kadınlarını tanımam mı gerekiyor yoksa?"

"Ama o gerçek Lehlerden değil, vaftiz edilmiş – bizim mezhebimizden!"

"Bu Bayan Domuhovskaya'nın Leh değil de bizim mezhebimizden olduğunu gel de bil... Bilmiyorum" dedim, "Domna Platonovna, kesinlikle bilmiyorum."

"Kocası doktor."

"Onun eşi albay değil miydi?"

"Bu senin için görülmemiş bir şey mi yoksa?"

"Ee, her neyse" diyorum, "Sonra?"

"Anlasana, kocasını ortadan kaldırdı."

"Ne demek ortadan kaldırdı?"

"Bilmiyorsun sanki! Şu demek: Bir konuda anlaşamamışlar, sonrası hiç... Üstelik yollarını da ayırmışlar. Bu Lekanida'nın yaptığı düpedüz buydu... Benim yanımda" dedi Domna Platonovna, "Çok karakterli bir tavır sergiliyor."

Dinleyip başımı salladım.

"Lekanida'nın âşığının kaprislerine dayanamıyorum" dedi, "Sinirlerim kaldırmıyor."

Tekrar başımı salladım. "Bu nedir?" diye düşündüm, "Onların piç kuruları için sinirleri var da bu sinirler bizde neden yok?"

Aradan aşağı yukarı bir ay geçti... Bakıyorum, bakıyorum – benim hanımefendi bir daire tutmuş, kiracı alacağım, diyor. Ne yapalım, diye düşündüm, gölden bıkan denizde boğulur; kocanın kuyruğuna takılmayı becerememişsin, öyleyse başına buyruk yaşa: Denize düşen yılana sarılır; hem içersin, hem öğünürsün... Bir ay sonra tekrar ziyaretine gittim, baktım – kiracı var. Görünüşe bakılırsa güngörmüş bir erkek, yalnız sıska, biraz da çopur...

"Ah Domna Platonovna" dedi, "Tanrı bana ne harika bir kiracı gönderdi; eğitimli, iyi kalpli, çok nazik, tüm işlerimle ilgileniyor."

"Ee azizim, bugünlerde herkes terbiyeli davranmayı öğrenmiş. Sonra sizin tüm işlerinize girdikten sonra bundan daha yasal ne olabilir?"

Güldüm, baktım – off, off, yüzü kıpkırmızı olmuş.

Şey, benim yargım şöyle: Herkes bildiği gibi davranır, bir de iyi kalpli olursa, akıllı insanlar yargılamaz, Tanrı da affeder.

Sonra birkaç kez daha uğradım; onu hep sandık odasında oturmuş ağlarken buluyordum.

"N'oldu anacığım?" dedim, "Erkenden tuzlu suyla mı yıkanmaya başladın?"

"Ah Domna Platonovna, kederdeyim" dedi ve sustu.

"Nasıl bir dertmiş bu böyle?" diye sordum, "Yoksa canlı balık mı yuttun?"

"Hayır" dedi, "Öyle bir şey yok... Tanrı'ya şükür, yok."

"Ee, bir şey yoksa... bunlar birtakım önemsiz işlerdir o zaman."

"Meteliğim kalmadı."

Bu gerçekten de berbat bir iş, diye düşündüm, ama insanın böyle bir zamanda üzülmemesi gerektiğini de biliyordum.

"Tamam, hiç paran yok" dedim, "Peki kiracıların?"

"Biri ödeme yaptı... Ne var ki iki oda boş."

"Bu pek yıkıcı, iğrenç bir şey" dedim. "Sizin işinizde bu hepsinden kötü... Peki, şu arkadaşın?"

Sustu. Ağlıyordu. Ona acımaya başladım: Karşımda mantıksız davranan, zayıf bir kadın vardı.

"Ne yani?" diyorum, "Yüzsüzün tekiyse onu kapı dışarı edersin olur biter."

Hâlâ ağlıyor, ıslak mendilinin ucunu dişliyordu.

"Ağlamanın lüzumu yok" dedim, "Bunlar yüzünden, bu aşağılık herifler yüzünden kendini paralama. Onu reddetmeye gelince, artık konuşacak başka bir şey yok, sana sevgi besleyecek ve yardım edecek birini buluruz. Dişlerini birbirine vurmayacaksın, kendine işkence etmeyeceksin."

"Yapma! Yapma! Yapma!" diyerek ellerini sallamaya başladı, kendini yatağa atıp başını yastığa gömdü. Yırtınırcasına ağlıyordu, neredeyse elbisesinin arkasının dikişi açılacaktı.

O sıralar tanıdığım bir tüccar vardı; babası Surovski hattında bir dükkân işletiyordu. Benden ısrarla onu genç bir hanımla yahut bir kadınla tanıştırmamı rica ettti; yalnız bu hanımın çok eğitimli olmasını, zira "cahillere katlanamadığını" eklemişti. Ona inanabilirsin, çünkü babası da, ailedeki tüm erkekler de aptallarla evlidir, bu adamın da karısı salaktır – her gelişinde oturur ve ballı çörekleri midesine indirir. Şu Lekanida'yı onunla buluşturmak daha uygun, daha tercih edilir bir yol olurdu ama hâlâ beyinsiz davrandığını görüyordum – ben de onu terk ettim: Bırakalım güneşte olgunlaşsın!

Yaklaşık iki ay ziyaretine gitmedim. Onun için üzülsem de düşündüm ki kişi akıl ve fikirden yoksunsa, kendini bir çevreyle sınırlamaktan bir parçacık olsun anlamıyorsa ona kimse yardım edemez.

Fakat *Perhizle* ilgili olarak[8] onların evindeydim; bir parça dantel sattım ve canım birden kahve içmek istedi. Lekanida Petrovna Domuhovskaya'ya uğrasam dedim, kahveyi onda içerim. Evin içindeki merdivenden çıktım, mutfak kapısını açtım – kimseler yoktu. Şuna bakın, dedim, nasıl da uluorta yaşıyorlar – istediğini al: Semaveri, tencereleri, hepsini gördüm, raflarda duruyorlardı. Koridora girdim, *pat, pat, pat, pat, pat* diye sesler duydum. Aman Tanrım, bu da ne, dedim içimden. "Söyleyin lütfen, neler oluyor böyle?" Odasının kapısını açtım: Nazik arkadaşı –bir aktördü, hem de önemli bir aktör; sanatçı denen cinsten– bir eliyle onun koluna yapışmış, diğer elinde ise bir kamçı!

"Barbar! Barbar!" diye bağırdım ona, "Sen bir barbarsın! Bunu da bir kadının üzerinde gerçekleştiriyorsun!" Ben de –bilirsiniz işte– ikisinin arasına girdim, çantamla kendimi korudum... İşte, siz zorbalar, hemcinslerimize böyle alçakça davranıyorsunuz!

Sustum.

Tutup onları ayırdım. Adam da kadını önümde cezalandırmayı bıraktı.

Lekanida ise bahaneler üretip duruyordu: "Öyle düşünmeyin Domna Platonovna, o sadece şaka yapıyordu."

"Tamam canım" dedim, "Mesele değil... Sen dön de bu şakalar yüzünden elbisenin basen kısmının patlayıp patlamadığına bir bak!"

Lakin tekrar birlikte oldular. Adam yine onun evinde kalıyor ama ona tek kuruş ödemiyordu.

"Sonunda bitti mi yani?"

Ah, ne gezer! Bir süre sonra aralarında yine karambol çıktı,[9] o gün onu tekrar hırpalamaya başladı. Sonra kendine bir kiracı daha buldu – tüccar ailesinden genç bir hanımefendi. Bu iş için kendini evden dışarı atanların cahil tüccarlarımız olduğunu, sanırım sizler

8 Tanrı Doğuran Meryem Ana'nın göğe yükselişi arifesinde tutulan perhiz. 28 Ağustos. (ç. n.)

9 Bilardo oyununda vuruş tekniği, burada skandal olarak kullanılıyor. (ç. n.)

de iyi bilirsiniz... Ama Dislen denilen adam, bu yeni kiracıyla da gönül ilişkisine girmeye başladı. Bu ilişki böyle utanmazca devam edince ben de gidip gelmeyi kestim. Yürü git yoluna, dedim içimden, dilediğin gibi yaşa.

Eylül ayının on üçüncü gününde, *Şerefli ve Yaşam Yaratan Çarmıhının Yüceltilmesi Şöleni*'nin hemen öncesinde, Znameniye Kilisesi'ne akşam ibadetine gitmiştim.[10] Duaya durdum. Çıkarken, kilisenin eşiğinde, baktım karşımda Lekanida Petrovna'nın ta kendisi... Öyle zavallı, öyle berbat görünüyordu ki. Üzerinde eski püskü bir palto, bir köşede diz çökmüş ağlıyordu. İçimi yeniden bir acıma duygusu kaplamıştı.

"Merhaba Lekanida Petrovna!" dedim.

"Ah, bir tanem!" dedi, "Domna Platonovna'm benim, ah, bu sen misin? Seni bana Tanrı gönderdi!" Yanaklarından sel gibi acılı gözyaşları dökülüyordu.

"Beni Tanrı göndermedi" dedim, "Çünkü Tanrı bedensiz melekleri gönderir. Oysa ben bir ölçüde günahkâr bir insanım. Ama sen yine de ağlama... Hadi, gidip bir yere tüneyelim, anlat bana derdini; bir şeyler düşünür, derdine bir çare buluruz."

Gittik.

"Senin zorba sana yine bir şeyler mi yaptı?" diye sordum.

"Hiç kimse yok" dedi, "Evimde kesinlikle zorba falan yok."

"Ama bir dakika" dedim, "Nereye gidiyorsun böyle?"

Evi Şestilavoçnaya'daydı ama Gryaznaya Sokağı'na sapıyordu. Söz sözü açınca gerçek ortaya çıkıverdi: Artık dairesi yoktu, tek mobilyası da ev sahibi tarafından borcu karşılığı elinden alınmıştı; erkek arkadaşı Dislen ortadan kaybolmuş, üstelik kendine bir iyilik yapıp bu kez de Avdotya İvanovna'nın küçük odasına postu sermişti. Bu aşağılık Avdotya İvanovna binbaşı kızıydı ve soylu bir aileden gelmesiyle böbürlenip duruyordu ama alçağın alçağı bir kadındı. Bir ara gereksiz yere budalaca davranmış, malın gözü bu kadın yüzünden kendimi eve kapatmıştım.

Lekanida Petrovna'ya, "Arkadaşım" dedim, "Bu Dislen bozuntusunu çok iyi tanıyorum... Sahtekâr'ın önde gidenidir."

"Peki, canım" dedi, "Ne yapmalıyım Domna Platonovna? Ne yapmalıyım?"

---

10 Gece sabaha kadar süren ibadet. (ç. n.)

Baktım, üzüntüden ellerini sıkıp duruyor... Bu yüzden parmaklarını acıtacak kadar eğip büktüğünü görmek insanın canını acıtıyordu.

"Bana uğrayın" dedi.

"Olmaz" dedim, "Tatlım, senin için çok üzülüyorum ama yanına, Dislen'in kaldığı o yere gelmem – o kopuk kadın yüzünden, Avdotya İvanovna yüzünden bir ara evden bile çıkmadım... En iyisi benimle görüşmeyi arzu ediyorsan sen bana uğra."

Evime geldi: Ona çay verdim, içini ısıttı. Tanrı'nın bize bahşettiği akşam yemeğini birlikte dudaklarımızı şapırdata şapırdata yedik. Sonra yanıma yatırdım.

"Senin için uygun mu?" dedi.

Onaylar gibi başımı salladım.

Fakat onun yüzünden gecem bir kâbus gibi geçti! Yatıyor, kalkıyor, birden sıçrayıp yatağa oturuyor, göğsünü yumrukluyor, "Domna Platonovna'm!" diyordu, "Gözümün nuru, yanında ne yapacağım ben?"

Saate bakıyorum, gecenin bir yarısı.

"Kendini paralamayı bırak artık" dedim, "Uyu, yarın düşünürüz."

"Ah, uyuyamıyorum Domna Platonovna, uyuyamıyorum!"

Oysa beni ansızın ölüm gibi bir uyku bastırır, bu yüzden uykum inanılmaz derecede derindir. Böylece kalkma saatime kadar uyudum, sonra uyandım. Baktım, Lekanida üzerinde bir tek geceliğiyle bacaklarını altına almış, sandalyede sigara tüttürüyor. O kadar güzel, apak ve naif ki, ipeğin üzerindeki tüyler gibi.

"Semaveri hazırlayabilir misin?" diye sordum.

"Gidiyorum şimdi" dedi, "Deneyeceğim."

Pamuklu kadife eteğini giyip mutfağa gitti. Üzerimde derin bir uyku hali vardı, canım yataktan çıkmak istemiyordu. Semaveri getirdi, çay içmek için masaya oturduk.

"Domna Platonovna" dedi, "Ne düşünüyorum biliyor musun?"

"Bilmiyorum tatlım. Başkasının düşüncesini bilemezsin ki."

"Kocamın yanına gideceğim" dedi.

"Şayet o seni kabul ederse dürüst bir eşten daha iyi ne olabilir?" dedim.

"Kocam" dedi, "Bana karşı çok iyiydi; onun herkesten daha nazik olduğunu ancak şimdi anlıyorum."

"İyi olması" dedim, "Evet, kocanın iyi kalpli olması güzel bir şey... İyi de onu uzun zaman önce terk eden sen değil miydin?"

"Şey... yakında bir yıl olacak."

"Ya, görüyorsun işte, aradan bir yıla yakın zaman geçti" dedim, "Bu da az zaman değil küçük hanımefendi."

"Ne demek bu Domna Platonovna?" diye sordu, "Düşündüğünüz ne?"

"Senin yerine birini alıp almadıkları geçti aklımdan" dedim, "Bilesin, *güzel dilberlerin böreği tatlı olur.*"

"Domna Platonovna, bunu hiç düşünmemiştim."

"Vay anam, işin asıl önemli tarafı, işte bu 'düşünmedim'de... Gerçek bu, hiçbiriniz bunu düşünmüyorsunuz! Oysa düşünmeliydin. Düşünseydin ve mantıklı davransaydın, belki de başına bunca iş gelmezdi."

Ah, birden öyle kederlenmişti ki! Görebiliyordum; küçücük kalbi kan ağlıyor, ufacık dudaklarını ısırıyor, kendi kendine alçak sesle, "O hiç de böyle biri değildi" diyordu.

Ah, siz var ya siz, diye geçirdim içimden, sizi lahana kafalı hayvanlar! Topu dağlarda keçiler gibi seker, kadın kocasından memnun olmaz, başka kadını da ona yaklaştırmaz. Her seferinde onlar için ne kadar üzüldüğüme inanamazsın.

Tam bu noktada "Bağışla beni canım" dedim, "Ancak bu sözlerin benim savımla hiçbir biçimde uyuşmadı... Peki, o, kocan... özel biri olduğu için mi 'o böyle biri değil' diyorsun? Buna hayatta inanmam. Bence hepsi birbirinin aynı, kocanın da onlardan bir farkı yok – et ve tırnak gibi. Sen de böylece bunu bir kadın olarak daha iyi anlardın. Kendine pek göz kulak olmadığın gibi, şu adamı mahkemeye vermek için bile kılını kıpırdatmadın. Hiç değilse şunu anla meleğim: Bir erkeğin şahinden farkı yoktur – kanatlarını açar, silkinir, hedef gözetmeden uçar gider; bizim kadınımızın bütün yolu ise ocaktan mutfak eşiğine kadardır."

"Bizim kadınımızın siz erkekler için aptalın gaydasından bir farkı yoktur: Biraz çalar, bir kenara fırlatır. Bu gerçeği kabul ediyor musun?"

Hiç itiraz etmedim. Ama Domna Platonovna, yanıtımı beklemeden konuşmasını sürdürdü:

Efendim, işte benim sevgili hanımefendim, bizim Lekanida Petrovna, "Domna Platonovna" dedi sözümü bitirince, "Kocamdan hiçbir şey saklamayacağım, suçumu kabul edeceğim ve kafamı kesseler bile her şeyi itiraf edeceğim."

"Bence" dedim, "Bu da yol değil, çünkü burada her türlü günah var. Bunları kocaya anlatmanın ne gereği var? Olan oldu... Ayrıca bunları duymak adama keyif verecek değil. Dişini sık, açık verme."

"Ah, olmaz! Asla olmaz! Yalan söylemek istemiyorum."

"Bunun bir önemi yok" dedim, "Ne demişler: Hırsızlık kötüdür ama fırsatı kaçırmak daha kötüdür."

"Hayır, hayır, istemiyorum! Aldatmak günahtır!"

Böyle tutturmuş gidiyordu.

"Önce her şeyi bir mektupla açıklarım" dedi, "Bağışlarsa yanıt verir, o zaman giderim."

"Ee, nasıl biliyorsan öyle yap hayatım" dedim, "Belli ki öğüde gelemiyorsun... Ama bu yeni âdetin nereden çıktığını merak ediyorum doğrusu – günah işlediğinizde kocanıza danışmazsınız, tersine sessiz kalırsınız. 'Tanrım, kirli işlerim için beni bağışla' demelisiniz. Özetle, günah işlemekten korkun. Bak ha! Sonra demedi deme!"

Kim ne derse desin her şey dediğim gibi çıktı. Kim bilir neler açıkladığı bir mektup yazdı ama anlaşılan yanıt yoktu. Geldi, ağlayıp sızladı – yanıt yoktu.

"Kendim gideceğim" dedi, "Onun hizmetçisi olacağım."

Bir kez daha düşündüm – evet, bunu onaylıyordum. Başlangıçta bir süre sinirlense de sanırım iyi olacaktı; tam önünde durunca, karanlıkta ortaya çıkan ruh belki Lekanida'nın aklını yeniden karıştıracak, belki de acıları küllenmeye yüz tutacaktı. Bilirsiniz, gecenin guguk kuşu gündüzünkini her zaman bastırır.

"Git" dedim, "Ne de olsa bir koca, âşığın değil... Yarından tezi yok merhamete gelecektir."

"Ama Domna Platonovna, yolculuk için para nereden bulabilirim?"

"Seninkilerde hiç yok mu?" diye sordum.

"Bir kuruş bile yok, hayır... Dislen'e bir de borcum var."

"Ama cancağızım, burada para bulmak çok zor."

"Bakın şu gözyaşlarıma..."

"Biricik arkadaşım" dedim, "Bir gözyaşı tutturmuş gidiyorsun, ben de sana üzülüp duruyorum.... Oysa atasözünün dediği gibi, *Moskova gözyaşlarına inanmıyor.*[11] Onlardan para alınmaz."

O ağlamayı sürdürür, ben de onunla birlikte otururken, birden odaya bu albay girdi. Adı neydi?

"Evet, adı neydi? Hay, Allah! Hafif süvari miydi, yoksa istihkâm mı?"

"Boş ver Domna Platonovna."

"Sanırım soyadı Lastoçkin'di. Yoksa değil miydi? Kuş sözcüğüyle ilgili bir soyadı olduğundan ya "L" ya da "K" harfiyle başlıyor."[12]

"Ah, bırakın şu adamın soyadıyla uğraşmayı."

Öyle, şimdi pek çok kişiyi mevkilerine göre bulabilirim senin için ama soyadlarını hatırlamıyorum. Ancak bu albay içeri girer girmez benimle şakalaşmaya başladı; hatta kulağıma eğilerek, "Bu küçük hanımefendi de kim?" diye sordu. Lekanida Petrovna, aslında bir hanım ama albay ona küçük hanımefendi dedi: Hâlâ çok genç görünüyordu.

Hanımefendinin kim olduğunu açıkladım.

"Eyaletten mi?" diye sordu.

"Doğru tahmin ettiniz, eyaletten..."

Albay, aklı havada yahut çapkın biri gibi görünüyordu; bilindiği üzere bu rütbede bir kişi –utanç duygusunu ve kuralları aklından çıkarmadan– kısa süreli de olsa buluşacağı kişinin bir kadın olmasını ister. Eh, Petersburglu kadınları sen de bilirsin; utanma duyguları az, kuralları ise fazladır: Kısa saçlı kadının başında, kuralları olanlardan daha çok saç vardır.

"Ee, Domna Platonovna?"

---

11 Moskova Prensliği'nin yükselişi döneminde yüksek vergiler nedeniyle halkın ve bazı prenslerin şikâyeti ve sızlanmaları karşısında *"Moskova Gözyaşlarına İnanmıyor"* şeklinde söylene gelmiş bir atasözü. (ç. n.)

12 Lastoçka – kırlangıç. (ç. n.)

"Bana bir iyilik yapın Domna Pantalonovna" dedi – Bu alay subaylarının bu tür bir alışkanlıkları vardır: Platonovna yerine, *Pantalonovna* demeyi yeğlerler, "Dert değil, senden esirgemem" dedi, "Yeter ki bu işi benim için uygun şekilde bağla."

Ona yanıt vermedim. Sadece Lekanida'ya kaş göz edip yüzüme, "Anlarsın, bu iş zor" der gibi bir ifade verdim.

"İmkânsız mı?" diye sordu.

"Benim iyi generalim" dedim, "Bunu size açıklamayacağım, çünkü bu onun ruhu, onun iradesi... Hoş, pek umudum yok ama denemeli... Evet, sizin için deneyeceğim."

"Şimdi" dedi, "Sözlerle konuşmanın bir anlamı yok Pantaloniha... İşte sana elli ruble. Hepsini ver ona."

"Parayı Lekanida Petrovna'ya verdin mi peki?"

Bak, acele etme; beni dinlemek istiyorsan dinle... Parayı aldım. Lekanida'yla daha önce buna benzer bir konuşma yapmadığım halde, bir gerekçe üretmek için kafa yormaya başladım. Petersburg koşullarını bilerek, ah, işte, dedim kendi kendime, şu zavallı kadını sevindirmenin tam sırası!

Birlikte oturduğumuz küçük odasına çıktım, "Sen, Lekanida Petrovna" dedim, "Bilmelisin ki, üzerindeki bu sade iç gömleğinle yeniden doğdun. Para hakkında konuşmuştuk, işte para..." Banknotları önüne koydum.

"Nasıl olur? Nereden bu?" diye sordu.

"Tanrı... Evet, bunları sana Tann gönderdi" dedim yüksek sesle; sonra kulağına, "Bir beyefendi" diye fısıldadım, "Sadece dikkatini çekmek için gönderdi... Al bu parayı!"

Baktım, gözlerinden nohut büyüklüğünde gözyaşları dökülüyor... Bu gözyaşlarının sevinçten mi yoksa kederden mi olduğunu kesinlikle anlayamadım.

"Paraları al ve bir dakikalığına o odaya çık" dedim, "Ben burada biraz oyalanayım."

Lekanida için bunları kısa zamanda mükemmel bir şekilde halletmem sana yeterli göründü mü?

Domna Platonovna'ya baktım: Ne kaşları oynuyor, ne de ağzı kurnazlıkla büzülmüş, sözleri basit ve içten; yüzünde sadece zavallı bir kadına yardım etme isteği ve bu hayırlı olayın beklenmedik biçimde başarısızlığa uğramasından duyduğu korku ifadesi var. Bu korku kendisiyle ilgili değil elbette; talihsiz Lekanida için.

"Bu senin için yeterli mi?" dedi Domna Platonovna elini masaya vurup hafifçe yerinden sıçrayarak, "Sanırım onun için her şeyi... yapılması gereken her şeyi yaptım." Birden yüzüne ateş bastı, öfkeli bir ifadeye büründü: "O, namussuzun dik âlâsı!" diye bağırdı.

Lekanida durduk yere merdivene çöktüğü gibi sağa sola sallanmaya, avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı. Beni rezil etmişti! Bunun üzerine hemen kendi köşeme çekildim, adam da sıvışıp gitti. Çevreme baktim – onun merinos yününden, yıpranmış şalını gördüm, unutmuş. Pekâlâ, sen dur hele, diye içimden geçirdim – seni pisliğin dik âlâsı, gelince bunu sana vermeyeceğim, adi yaratık!

Bir gün ya da bilemedin iki gün sonra evime döndüm; baktım – bana saygılı davranıyor. Ne olursa olsun ona karşı bir kırgınlığım yoktu; birine uzun sure küs kalamam asla ama yine de ona çok kızgınmışım gibi davrandım.

"Merhaba Domna Platonovna" dedi.

"Merhaba canım" dedim, "Şalın için mi geldin? Al, işte şalın."

"Domna Platonovna, bağışlayın beni, korkmuştum."

"Evet" dedim, "Çok teşekkür ederim canım. Bunları sana olan sempatimden yaptım; dilemenin ve talep etmenin neresi kötü?"

"Domna Platonovna, dehşet içindeydim, lütfen beni bağışlayın."

"Benim açımdan" diye cevap verdim, "Bağışlanacak hiçbir şey yok... Ancak evim skandal çıkarılacak, merdivenlerinden gürültüyle koşup kaçılacak ve her çeşitten çığlık atılacak bir yer değil... Burada çok saygın kiracılar oturuyor, üstelik ev sahibi tefeci... Her dakika birileri gelip gidiyor buraya; haliyle kendi evinde böyle çığlıkları o da duymak istemez."

"Ben suçluyum Domna Platonovna, bu meseleye kendiniz karar veriniz efendim."

"Hay Allah!" dedim, "Sen özel biri misin ki bu öneri seni rahatsız etti? İhtiyacı olan bir kadın olduğuna göre, herkes bunu teklif

etmekte özgürdür. Sonuçta kimse seni zorla alıp götürmedi, avazın çıktığı kadar bağırmana gerek yoktu."

Tekrar af diledi.

Onu affettim. Bir fincan çay verdim.

"Sizden bir şey isteyeceğim Domna Platonovna" dedi, "Kocama gidebilmek için nasıl para kazanabilirim?"

"Sen, saygıdeğer hanımefendi nasıl para kazanacaksın? İşte bir fırsat çıkmıştı ama su koyuverdin... Şimdi kendin düşün; şu an hiçbir şey aklıma gelmiyor. Peki, ne iş yapabilirsin?"

"Dikiş dikebilirim, şapka yapabilirim."

"Ee, hayatım" dedim, "Sen en iyisi bunu bana sor: Hem bu işi hem de Petersburg koşullarını senden daha iyi bilirim. Evet, bu işi aşna fişne dışında hiçbir yerde bulamazsın. Ayrıca bu işi uzun zamandır yapan gerçek dikişçi kadınlar, evet, onlar kıyafetlerini günahla sağlamasalardı çoktan çıplak dolaşırlardı"

"Öyleyse ne yapacağım ben?" dedi, üzüntüden yine parmaklarını eğip büküyordu.

"Bak" dedim, "O fırsatı yanlış yorumlamasaydın, hemen ertesi gün kocanın yanında alırdın soluğu."

Bu sözleri duyunca yüzü o günkü gibi kıpkırmızı kesildi!

"Domna Platonovna, neler söylüyorsunuz siz?" dedi, "Gerçekten... Böylesi iğrenç işlere girişmem mümkün mü?"

"Girdin zaten... Bunu bana danışmadın."

Yüzü daha da alevlendi.

"Günahım" dedi, "Bir *merak*, bir *hevesti* benim için... Pişmanlık duymuş, kocama gitmeye hazırlanmışken pis, iğrenç yollara düştüm – Allah yazdıysa bozsun!"

"Canım, sözlerinden hiçbir şey anlamıyorum. Burada hiçbir şekilde bir iffetsizlik görmüyorum... Benim fikrim şu ki, bir kadın gerçek yola dönmek istiyorsa bunları göz ardı etmelidir."

"Bu öneriye aldırmıyorum..."

"Ey, çok büyük hanımefendi, dinle bakalım şimdi beni!" dedim, "Orada şu çopur yüzünle yolsuz izansız onca zaman sürttün durdun; burada onurlu bir hayata başlamak adına iş için, kendi huzurun için bir adım bile atamıyorsun!"

Görüyorsunuz ya, bir dakika bile çok ağır gelmişti ona.

Domna Platonovna'ya dikkatle baktım: Kendilerini "toplumsal hastalık" kurbanlarının eğitimine adamış uzmanların yüzüne benzemiyordu karşımdaki yüz... Bu saf yürekli kadın oturmuş, kendi iyiliğine ve Bayan Lekanida'nın su katılmamış aptallığına güvenle, hiç istifini bozmadan kendi iğrençliklerini konuşuyordu.

"Burası başkent" dedim, "Burada cancağızım, kimse kimseye boşuna bir şey vermez, senin için bir adım bile atmaz. Ne parası!"

Böylece biraz konuştuk – o da gitti, evden ayrıldı. Sanırım, bir haftaya yakın hiç görünmedi. Sonunda, bizim kuzumuz, yine iki gözü iki çeşme, yine feryat figan ortaya çıktı.

"İçini çek meleğim, çek içini!" dedim, "Göğsünde fazla zorlama olursa kes... Ama ben Petersburg koşullarını iyi bilirim, burada gözyaşlarını dindirecek hiçbir şey yoktur."

"Aman Tanrım!" dedi, "Ağlamaktan gözlerim dışarı fırlamış gibi görünüyor, başım çatlıyor, göğsüm ağrıyor. Birkaç yardımsever cemiyete başvurdum, her kapıyı çaldım – hiçbir işe yaramadı."

"Suç sende" dedim, "Bütün o cemiyetlerin bir şey ifade edip etmediğini benden öğrenebilirdin. Oralara özellikle, yalnızca son fotinlerini çiğnemek için gidiyorlar."

"Şu halime bakın" dedi, "Nasılım, neye benzemeye başladım?"

"Görüyorum... Görüyorum dostum ve şaşırmıyorum, çünkü dertsiz kul olmaz... Gelgelelim, sana hiçbir şekilde yardım edemem."

Bir saate yakın yanımda kaldı, ağladı da ağladı... Hatta gerçeği söylemek gerekirse bıktırdı da.

"Ağlamanın hiçbir anlamı yok" dedim sonunda, "Ağlamanın bir yararı olmaz. Daha mantıklısını söylemek gerekirse boyun eğmeli."

Baktım – hem ağlıyor hem dinliyor, ayrıca artık sinirli davranmıyor.

"Yapabileceğin bir şey yok aziz dostum, burada ne ilksin ne de son olacaksın."

"Domna Platonovna, hiç değilse elli ruble borç alabilseydim..."

"Değil elli ruble, elli kapik bile bulamazsın! Burası bildiğin şehirlerden değil, başkent! Elli rublen vardı, ne ki onu nasıl alacağını bilmiyordun. Senin için ne yapabilirim ki artık?"

Biraz daha ağladı ve kalkıp gitti.

Hatırlıyorum, tam da Rilalı Aziz İvan[13] günüydü, iki gün sonra da *Tanrı Doğuran Kazan İkonasının Görünmesi Günü*'nde bayram kutlamaları yapılacaktı.[14] Akşama doğru Ohta'da bir tüccarı ziyarete gitmiştim; aşırı soğuk almış olmalıyım, kendimi çok rahatsız hissediyordum. Dışarı çıkamadım, ayinde bile bulunamadım. Burnuma domuz yağı sürüp yatağa oturdum. Sonra baktım, Lekanida Petrovna'm ziyaretime gelmiş; paltosuz... üzerinde sadece elbisesi var.

"Merhaba hayatım" dedim, "Ne bu hal? Neden üstüne başına çekidüzen vermedin?"

"Öyle işte... Bir dakikalığına dışarı fırladım."

Yüzünde büyük bir değişiklik olduğunu görüyordum. Ağlamıyordu; bilirsiniz, bir alevlenir, bir bozarır... Birden şimşek gibi bir düşünce kalbimi delip geçti: Dislen'i kovmamış olabilirdi.

"Peki, sana ve Dislen'le olan ilişkine ne oldu?" diye sordum. Hık mık etti, dudaklarını büzdü. Bir şey söylemek istiyordu ama tereddüt ediyordu.

"Söyle bana bir tanem, ne oldu?"

"Sizi görmeye geldim Domna Platonovna" dedi.

Sustuğumu görünce de "Nasılsınız?" diye sordu.

"Şöyle böyle sevgili arkadaşım... Hayatım hiç değişmedi, aynı."

"Ah!" dedi, "Düpedüz kontrolden çıktım ben."

"Senin için hiçbir şey değişmemiş yani, öyle mi?"

"Evet, aynı... Kendimi oraya buraya atıyorum. Anlaşılan utanma duygusunu büsbütün yitirmişim; sürekli zengin insanların peşinde dolaşıyorum. Kuzneçiy Çıkmazı'nda yoksullara yardım eden bir zengin olduğunu söylediler, ona uğradım. Znamenskaya Caddesi'ne de gittim."

"Peki onlardan çok para koparabildin mi?"

"Üçer ruble..."

"Her şeye rağmen bu bile çok" dedim, "Pyati köşesinde tanıdığım bir tüccar var, rubleyi kapik olarak bozduruyor, pazar günü yoksullara birer kapik dağıtıyor."

---

13 Bulgar azizi. Bulgar halkının en saygın koruyucusu (876-946). (ç. n.)

14 4 Kasım. (ç. n.)

"Ziyanı yok" dedi, "Tanrı'nın önüne yüz hayırlı iş çıkar."

"Ama sana gereken elli rubleyi" dedim, "Evet, bu parayı, tüm Petersburg'da bedavadan verecek tek bir zengin olduğunu bile sanmıyorum."

"Dediklerine göre, veren varmış."

"Kim söyledi bunu? Kim görmüş böyle birini?"

"Bir hanımefendi söyledi... Orada, Kuzneçiy'de zengin adamın evinde bu kadınla birlikte bekliyorduk. Nevski'de bir Rum'un olduğunu, onun çok yardım edebileceğini söyledi."

"Peki, nasıl olabilir bu? Öylesine yardım mı edecekmiş? Ne âlâ memleket!"

"Evet... Sadece yardım ediyormuş Domna Platonovna."

"Ah, bana bundan daha iyi bir yalan söyle lütfen!" dedim, "Zira bu, bu saçmalığın dik âlâsı!

"Ne diyorsunuz? Kadın kendi hikâyesini anlattıktan sonra neyi tartışıyorsunuz? Altı yıldır kocasından ayrıymış, her gittiğinde elli ruble alıyormuş."

"Yalan söylemiş" dedim.

"Hayır!" dedi, "Yalan söylemiyor."

"Yalan söylüyor, yalan söylüyor... Bir erkeğin bir kadına cabadan elli ruble vereceğine hayatta inanmam."

"Ama sizi temin ederim ki gerçek bu!"

"Peki, oraya gittin mi?"

Yüzü kızardıkça kızardı; utancından gözlerini kaçırıyordu.

"Domna Platonovna!" dedi, "Aklınızdan neler geçiyor? Lütfen böyle şeyler düşünmeyiniz! Adam seksen yaşında... Pek çok kadın gidip geliyor oraya, onlardan hiçbir şey talep etmiyor."

"Ne yani? Adamın yüzü sadece sizin güzelliğinizle mi parlıyor?"

"Sizin mi? Bu ne demek şimdi? Orada bulunmuşum gibi bu tür şeyleri neden tekrar tekrar ileri sürüyorsunuz?" derken yine yüzü gül gibi kızarıverdi.

"Neden ki? Oraya gittiğin her halinden belli."

"Oraya gitmişsem ne olmuş? Evet, gittim."

"Pekâlâ" dedim, "Güzel bir evde mutlu olmana çok sevinirim."

"Orada" dedi, "Kötü olan hiçbir şey yok... Adamı tanıyan kadının evine, çok mütevazı bir şekilde gittim, koşullarımı anlattım.

Kadın önce elbette herkese teklif ettiği şeyi bana da teklif etti. İstemedim... Eh, o zaman zengin Rum'un evine gitmek istemiyorsun, öyle mi, dedi; o hiçbir şey talep etmiyor, pek çok tatlı kadına yardım ediyor. Size bir adres vereceğim, dedi; kızı piyano dersi alıyor, orada bir öğretmenmiş gibi davranacak, girip ona doğru yürüyeceksiniz, sizi utandıracak hiçbir şey olmayacak, parayı da alacaksınız, dedi... Anlıyor musunuz Domna Platonovna? Çok yaşlı, kocamış bir adam o."

"Hiçbir şey anlamıyorum" dedim.

Bu tavrıma sinirlendiğini gördüm. Ya! Bunu nereden sezeceğim, öyle mi? Ne demek istediğini bal gibi anlıyordum, sadece vicdanının hiç değilse birazcık harekete geçmesi için bu utançla ona acı çektirmek istiyordum.

"Nasıl olur da anlamazsınız?"

"Öyle... Anlamıyorum, anlamak da istemiyorum."

"Neden, peki?"

"Nedeni şu" dedim: "Bu öyle tiksindirici, öyle mide bulandırıcı ki, *böööö*!"

Onu utandırmıştım. Gözlerini kırpıştırıp duruyordu. Birden omuzlarıma atıldı, beni öptü.

"Peki, neyle yola çıkacağım o zaman?" diye sordu ağlayarak.

"Ne demek neyle çıkacağım? Adamın verdiği o paralarla tabii."

"Ama bana topu topu on ruble verdi..."

"Neden? Bu nasıl olur? Herkese elli, sana sadece on ruble, ha!"

"Kim bilir!" dedi öfkeyle. Gözyaşları bile öfkeden dinmişti.

"İşte, asıl mesele bu! Belli ki adama bir şekilde kendini beğendirememişsin" dedim, "Ah, sizler! Hanımlar, hanımefendiler! Sana söylemiştim; sıradan bir kadın soylu kadınlardan daha erdemli, daha dürüst değil midir?"

"Ben de bunu görüyorum..."

"Daha erken görmeliydin."

"Elbette Domna Platonovna... Aslında aklımdan da geçmişti" deyip gözlerini yere indirdi.

"Peki, ne amaçla aklından geçmişti?" diye sordum.

"Domna Platonovna" dedi, "Söylediğiniz gibi bir şey yapmak için... kendi yaramı bir türlü saramadığımı anlıyorum. Hiç değilse iyi bir insan olsaydı..."

"Tamam" dedim, ağır sözlerle kadının huzurunu bozmayacaktım: "Yükünü üzerime alacağım... Ancak bana bir iyilik yap, sakın kaprisli davranma."

"Elbette! Nasıl yaparım!"

Baktım – ezilmiş gibi duruyor ama kararlılıkla yanıt veriyor:

"Yükü üzerinize alabilirsiniz Domna Platonovna, kapris yapmayacağım."

Oturup konuşunca aşağılık Dislen'in onu kapı dışarı ettiğini öğrendim. Rum'dan getirdiği on rubleyi elinden zorla aldıktan sonra kovmuş hem de. Üzerinde gömleğinden başka bir şey yokmuş. Üstüne üstlük borcu yüzünden neyi var neyi yoksa almış; kuyruğunu kısmış kedi gibi sokağa bırakılmış.

"Evet" dedim, "O Dislen denilen adamı biliyorum."

"Sanırım benimle sadece ticaret yapmak istedi."

"Ondan başka hiçbir şey bekleyemezsin..."

"Para varken ona fazlasıyla yardım ettim" dedi, "Ne var ki bana düşmüş bir kadınmışım gibi davrandı."

"Eee hayatım" dedim, "Günümüzde insanlardan minnet borcu beklememek bence en hayırlısıdır. Evet, günümüzde birine ne kadar iyilik yaparsan, o sana bunun için daha fazla alçaklık yapar. Hasta iyileşirse hesabı zor öder."

Böyle uzun uzun konuştuk ama bu hinoğluhin Lekanida'nın, bütün bunlar için bana şükranlarını bildireceğini doğrusu düşünmüyordum.

Domna Platonovna içini çekti...

Ezilip büzüldüğünü, ellerini ovuşturduğunu görüyordum.

"Ne söylemek istiyorsun? Konuş, içini dök; polisten sana zarar gelmez."

"Ne zaman peki?" diye sordu.

"Eh, anacığım... Biraz beklemek zorundayız. Bu, hemen olacak bir iş değil."

"Domna Platonovna... Gidecek yerim yok."

"Bak, benim kutu gibi bir odam var, bir gün bana uğradığında sana gösteririm – küçücük bir oda, orada birkaç eşyamı muhafaza ediyorum. Bazen de kalmak için yer arayan genç hanımlara veriyorum. Şu an boş... Oraya yerleş, benimle yaşa."

Taşınmasının özü şuydu: Orada nasıl kalmışsa, aynı koşullarda gelmişti buraya; kısacası Dislen alçağı borcu için Lekanida'nın elinden neyi var neyi yoksa almıştı. Eh, zavallının bu halini görünce ona hemen bir elbise verdim – bir tüccar hediye etmişti bana: Harika bir krep ipek elbiseydi, bir ara bu kumaş şifon olarak anılıyordu, ne var ki bu elbise belimi sıkmıştı. Mendebur dikişçi kadını memnun etmek zordu; evet, ne yalan söyleyeyim, fason elbiselerden hoşlanmıyordum, çünkü göğüs bölgesi çok dar olur – ben de şu üzerimdeki pelerini giyiyorum işte.

Böylece bu elbiseyi ona verdim, biraz dantel de ekledim; elbiseyi elden geçirdikten sonra kimi yerlerine dantel işledi ve daha harika bir elbise ortaya çıktı. Efendim, Ştinbok Pasajı'na gittim; ona püsküllü, saçaklı, alçak topuklu bir bot aldım. Ayrıca ona birkaç yaka ve plastron verdim. Anlayacağınız genç, güzel bir kızı olgun bir kadın gibi bir güzel donattım. Ona baktığımda ya da onu başkalarına gösterdiğimde hiç utanç duymuyordu. Hatta bir gün dayanamayıp ona takıldım: "Ne kadar tatlısın! Ne giysen kendine yakıştırmayı biliyorsun."

Bundan sonra birlikte bir hafta geçirdik, ardından bir hafta daha... Her şey mükemmel gidiyordu, ben kendi işimle ilgilenirken, o evde kalıyordu.

Bir gün ansızın bir iş düştü, gerçek bir hanımefendiyle ilgiliydi bu iş. Bu hanımefendi pek genç değildi ama Tanrı beni bağışlasın, tıpkı doğu yıldızı gibiydi. Üniversite öğrencisi olan oğluna öğretmen gibi ders verecek bir öğrenci arıyordu. Eh, ona nasıl bir öğrenci gerektiğini biliyordum.

"Derli toplu olmalı" dedi kadın, "Bakın, işsiz güçsüz dolaşan sosyalist takımından da olmamalı... Herhalde sabunu nereden alacaklarını bile bilmezler."

"Onlar mı?" dedim, "Onlar hiçbir işe yaramazlar!"

"Erişkin yaşta olsun, çocuk gibi bakmasın; yoksa çocuklar onu dinlemez."

Bir öğrenci buldum: Gencecik bir çocuk, derli toplu, üstü başı temiz; hemen her şeyi anlıyor. Bu işi görüşmek üzere o kadına gittim; ona şu şu diye adresi verdim, "Bu adreste olacak" dedim, "Lütfen onu bir görün, işinize yaramazsa bir başkasını bulacağım." Kadından ayrıldım, merdiveni çıkıyordum ki, sivil bir generalle

karşı karşıya geldik. Ama rütbeli general gibidir, size diyeyim, sivil general olmasına rağmen çok kültürlüdür. Evi çok lüks: Aynalar, *lanbalar*, altın objeler, halılar, eldivenli uşaklar, evin her köşesinden parfüm kokuları... Kısacası kendi evlerinde kendi zevklerine göre yaşıyorlar. İki katı kendileri işgal etmiş: Kapıcı dairesinden girince hemen solda; sekiz odası var, hemen sağında da ikinci yarısı... burada da iki yıldır evli olan büyük oğlu yaşıyor. Zengin biriyle evlenmiş, evdeki herkes bu kadına övgüler düzüyor: Dediklerine göre çok iyiliksever bir hanımefendiymiş, gelgelelim veremmiş, herhalde çok zayıflamış... Şey, en üst katta da aynı merdivende, geniş mi geniş bir basamak silme çiçeklerle kaplanmış; burada yaşlı bir kadın çalı horozu gibi küçük çocuklarla oturuyor,[15] bu öğretmenler de orada. Eh, soylu gibi yaşamanın ne olduğunu bilirsiniz!

General beni karşıladı, "Merhaba Domna Platonovna!" dedi.

Nazik mi nazik bir beyefendi...

"Merhaba ekselansları!"

"Eşimin yanında mıydınız?"

"Doğrudur ekselansları" dedim, "Eşinizin yanındaydım... Kendilerine çok eski döneme ait danteller getirdim."

"Sende dantelin dışında daha başka güzel şeyler yok mu?"

"Olmaz mı ekselansları!" dedim, "Dünyada güzel insanlar için her zaman güzel şeyler bulunur."

"Ee, çıkalım o zaman... Seninle biraz dolaşalım. Hava bugün çok güzel!"

"Harika bir hava" diye karşılık verdim, "Böyle bir havaya gerçekten çok ender rastlanır."

Caddeye çıktı, ben de arkasındaydım, bir araba yol boyunca bizi takip ediyordu. Böylece Mohovaya Caddesi'nde birlikte yürüyorduk. Tanrı inandırsın ki doğru. Size diyeyim, inanılmaz derecede saf yürekli bir beyefendiydi!

"Peki" dedi, "Bugün bana övgüyle söz edeceğin neyin var?"

"Ekselansları, size gerçekten övgüyle sunacağım ve eşsiz olduğunu söyleyebileceğim bir şey var."

---

15 Çalı horozu çiftleşme döneminde geçici olarak işitme duyusunu kaybedermiş. Kendinden başka kimseyi duymayan, sadece kendi kendine konuşan kişi için kullanılan bir deyim. (ç. n.)

"Ah, öyle mi?" diye sordu; deneyimli olduğu için bana inanmıyordu. Sürekli sirklere, balelere gidiyor, her yerde bu konuyla ilgili çok dikkatli gözlemlerde bulunuyordu.

"Size karşı zaten övünemem efendim" dedim, "Çünkü sanırım, doğru söyleyip söylemediğimi bilmek istersiniz... Bana güvenebilirsiniz: Ne zaman arzu ederseniz sunabilirim. Görmek, övgüden iyidir."

"Öyleyse yalan söylemiyorsun Domna Platonovna... Olağanüstü bir şey mi?"

"Ekselansları" dedim, "Daha fazla konuşmak istemiyorum. Göklere çıkarılacak bir mal değil bu."

"Eh, göreceğiz... Göreceğiz."

"Şeref verirsiniz efendim! Ne zaman arzu edersiniz?"

"Bu günlerde" dedi, "Sanırım, bir şekilde uğrarım."

"Hayır" dedim, "Ekselansları, gününü lütfen siz tayin ediniz, mutlaka bekleriz. Yoksa her gün evde oturamam, *çalışmayan aç kalır*."

"Peki, öyleyse... Cuma günü, makamımdan doğru size uğrarım."

"Çok iyi" dedim, "Ona beklemesini söyleyeceğim."

"Şu küçük paketinde güzel bir şeyler var mı?" diye sordu.

"Evet, bir miktar siyah ipek dantelim var, çok kaliteli" dedim, "Yarısını eşiniz aldı" diyerek yalan söyledim. "Yarısı da burada... Tam yirmi ruble değerinde."

"Ee, ver o zaman" dedi, "Bu kurdeleler benden olsun: Ona bir *iyilik meleğinin* gönderdiğini söylersin" diye şaka yaparken bana da yirmi beş kâğıt ruble verdi: "Üstünü vermeye gerek yok... Onunla da papara yersin."

Gözün iyi görmedikten sonra, bu hediye sana yeter.

General arabaya bindi, Semyonovski Köprüsü'nden yola koyuldu; ben de Fontanka rıhtımından doğru eve...

"İşte, Lekanida Petrovna" dedim, "Şansın açıldı!"

"Bu da ne demek?"

Ona her şeyi bir düzene göre anlattım, adamdan övgüyle söz ettim – bilirsiniz işte, senin için bundan iyisi olamaz falan dedim: "Yaşı geçkin olmasına rağmen boyu posu yerinde, filinta gibi bir erkek" dedim, "İnce keten giyer, altın çerçeveli gözlük takar."

Birden tepeden tırnağa titremeye başladı.

"İki gözüm" dedim, "Ondan korkmana gerek yok: Belki rütbesi ve görevi gereği başkasını korkutabilir, ancak aranızdaki iş tamamen özel olacak: Sadece küçücük ellerini, ayacıklarını öpteceksin... Bir Polonyalı kadın –onları da ben tanıştırmıştım– istediği her şeyi yaptırmıştı ona. Kadının âşıkları vardı ama general onlara bazı önemli mevkiler verdi; âşıklarını ona kardeşleri gibi tanıtmıştı... Sözlerime güven, ondan kesinlikle korkma, çünkü onu çok iyi tanıyorum. Bu Polonyalı kadın bazen ona elini kaldırır, histeri nöbeti geçirerek elini generalin gözlüğüne doğru sallardı; camları tuz buz olurdu. Senin yetişme tarzın asla bundan aşağı değil..."

Sonra, "Al, işte" dedim, "Ondan küçük bir hediye."

Danteli çıkarıp önüne koydum.

Akşam eve döndüğümde baktım oturmuş, çorabını yamıyor; ağlamaktan gözleri kan çanağına dönmüş; dantelse koyduğum yerde duruyor.

"Saklasaydın" dedim, "Onlara ihtiyacın var... Hiç değilse konsolumun çekmecesine falan koysaydın; bu pahalı bir şey."

"Bunlara neden ihtiyacım olsun ki?"

"Beğenmiyorsan onları senden on rubleye geri alırım."

"Nasıl isterseniz" dedi.

Dantelleri aldım, yekpare olduğunu görüyordum, gerektiği gibi katlayıp ölçmeden çantama koydum.

"Bak, elbise için bana borçlusun" dedim, "Senden fazla bir şey istemiyorum; bunun için yedi ruble koyalım, botlar için de üç ruble... Böylece alacağımız vereceğimiz kalmıyor, sonrasını da bir ara hallederiz."

"Tamam" deyip yine başladı.

"Şimdi ağlamaya hiç gerek yoktu."

"Lütfen, son gözyaşlarımı dökmeme izin verin! Niçin endişeleniyorsunuz? Korkmayın, kendimi beğendiririm!"

"Güzel de cancağızım" diyorum, "Yaptığım iyiliklere karşı neden sürekli homurdanıp duruyorsun? Besle kargayı, oysun gözünü!"

Tutup ben de onunla konuşmayı kestim... Perşembe geçti, yine konuşmadım. Cuma günü tek başıma çay içtim, sonra yanına gittim, "Af, buyurun hanımefendi" dedim, "Hazır olmalısın: Bugün gelecek."

"Nasıl bugün! nasıl bugün!" diyerek yerinden fırladı.

"Aynen öyle!" diyorum, "Cuma günü geleceğini söylemiştim; dün sanıyorum, perşembeydi."

"Domna Platonovna!" dedi, "Tatlım, sürekli parmaklarımı yiyorum, n'olur, ayaklarınıza kapanayım!"

"Neyin var? Aklını mı yitirdin? Ne oldu sana?"

"Kurtarın beni!"

"Neden? Neden kurtarayım?"

"Merhamet gösterin! Koruyun beni!"

"Senin neyin var?" dedim, "Kafayı mı üşüttün? Bunu kendin istemedin mi?"

Yanaklarını avuçlarının arasına aldı, "Hayatım, hayatım!" diye feryat etti, "Yarın olsun... Hatta yarından sonraki gün!"

Bu aptal kadını dinlemenin bir faydası olmadığını görüyordum, kapıyı çarpıp çıktım. General gelince aralarında anlaşırlar diye düşünüyordum. Böyle bir şey görmedim! Lekanida gibiler başlarda hep kaçık gibi davranırlar. Niçin bana öyle bakıyorsun? İnan, burada gerçeği söylüyorum: Nitekim hepsi elemler içinde kıvranıyor.

"Devam ediniz Domna Platonovna" dedim.

"Peki, bu cenabet kadının ne yaptığını düşünüyorsun?"

"Kim bilir, belki de şeytan onu baştan çıkarmıştır!"

Bu sözler, birden öfkeyle kaçmıştı ağzımdan.

Yerden göğe haklısın, şeytan onu baştan çıkardı! Onca adamı, generalin kalabalık maiyetini kapıdan içeri sokmamış bu hinoğluhin kadın! Kapıya vurup durmuşlar, zili çalmışlar. Sesini çıkarmamış. Sonuçta kurnaz kadın – her şeye rağmen cesur davranmış! Kendini içeri kilitlemiş, ses soluk yok.

Akşamüzeri generale uğradım. "Hemen beni içeri alın" dedim, "Nasıl?" diye sordum, "Ekselansları, sizi yanıltmadım, değil mi?"

Yüzünde fırtına bulutları dolaşıyordu sanki. Oraya gittiğini ve hiçbir şey yapamadan nasıl geri döndüğünü anlattı.

"Öyleyse" dedi, "Benim sevgili Domna Platonovna'm saygın kişilere muamelede yetersiz kalıyor."

"Sevgili dostum, bu nasıl mümkün olabilir!" dedim, "Herhalde birkaç dakikalığına bir yere gitti..." Ah, seni barbar, diye geçiriyordum içimden; seni zalim, seni yüzkarası seni! "Lütfen, yarın geliniz

ekselansları" diye yalvardım: "Her şeyin yolunda gideceğine söz veriyorum."

Koşa koşa eve geldim, başladım bağırmaya:

"Barbar! Barbar! Ne yaptın sen? Seni barbar karı, seni! Nasıl bir insanla aramızı bozduğunun farkında mısın? Sen... ve tüm soyun sopun, hatta tüm iliniz, generalin aşınmış tek botunun yanında bile beş para etmezsiniz! Sizi ve tekmil idarenizi tek ayağıyla *yakıp yıkabilir* o.[16] Seni işe yaramaz uyuz; insanları büyülemek kim sen kim! Seni boşuna mı besliyorum, ha? Zavallı bir kadınım ben; gözünün önünde gece gündüz üzerime ağır yükler alıyorum; sürgit devam eden aralıksız bir hayat geçiriyorum. Ve sen... bir toz zerresi, bir asalak gibi üzerime yapışıp kaldın!"

O sıra ona ne ağza alınmayacak sözler sarf ettim, öfkeden çılgına dönmüş durumda nasıl sövüp saydım, inanamazsın. Bu öfke nöbeti içinde tutup onun gözlerini tırmalayabilirdim de.

Domna Platonovna, bir gözünde biriken yaşları kırpıştırarak dağıttı.

Ona nasıl hakaret ettiğimi hatırladığımda şimdi bile çok üzülüyorum.

"Seni aristokrat ayaktakımı!" dedim ona, "Çekil gözlerimin önünden! Defol, cehennemin dibine git!" Hatta kolundan tutup kapıya fırlattım; görüyorsun işte, insan bazen öfkeden neler yapıyor... Ertesi gün onu büyük randevuya davet ettim, bir taraftan da kapı dışarı ediyordum işte!

O öylece sessizce kapıda dururken artık öfkem geçmeye başlamıştı ama son sözlerimle birlikte kapıya arkasını dönünce tekrar sinirlendim.

"Nereye?" dedim, "Hey! Nereye gidiyorsun?"

Hangi kelimeleri kullanarak ona tekrar küfretmeye başladığımı bile hatırlamıyorum.

"Hiçbir yere gidemezsin!"

"Hayır! Gideceğim!"

"Nasıl gidersin? Gitmeye nasıl cüret edersin?"

---

16 Buradaki ifade, biraz değiştirilerek söz konusu ayetten alınmış. "Sodom ve Gomora kentlerini yakıp yıkarak yargıladı." Petrus, Mektuplar 2:6. (ç. n.)

"Ne yani? Bana kızıp duruyorsunuz, gitmem benim için daha hayırlı olur."

"Evet, kızıyorum" dedim, "Fakat sadece kızmakla kalmayıp seni döveceğim!"

Bir çığlık attı, kapıda kolundan yakalayıp içeri çektim ve öfkeyle dört-beş tokat savurdum. Çığlıklar attı.

"Sen bir hanımefendi değil, bir hırsızsın!" diye bağırıp çağırdım ona. Onu sürükleyip götürdüğüm köşede öylece duruyor, akçaağaç yaprakları gibi tir tir titriyordu ama o anda bile üzerindeki o soylu havasını yitirmediğini hissedebiliyordum.

"Ben senden ne çaldım ki?"

"Kıvırcık saç perçemlerini" dedim, "Şu karman çorman saç buklelerini topla, çünkü onları darmadağın ettim. Benden ne çaldığına gelince... Seni, senin gibi bir barbarı tam iki hafta yedirdim içirdim! Seni giydirdim, ayağına ayakkabı verdim... Her saat üzerime yük alıyorum, sürgit devam eden kesintisiz bir hayatım var, üstelik senin yüzünden bir parça ekmekten yoksun kalıyorum. Öyle bir adamla aramızı bozdun ki!"

Saç örgülerini sessizce toplayıp bir topuz yaptı, kepçeyle soğuk su alıp yıkadı: saçlarını tarayıp oturdu. Uysal bir şekilde pencerenin önünde oturuyor, sadece teneke aynada sezdirmeden ikide bir yanaklarına bakıyordu. Ona bakmıyormuşum gibi davranıp danteli masaya serdim, böylece yanaklarının yandığını gördüm. Ah, zalim, dedim kendi kendime, aslında gereksiz yere öyle çok üzdün ki onu!

Masanın önünde durup düşündüğüm her şey bana ondan daha acılı geliyor; durup düşündüğüm şey de gittikçe daha rahatsız edici... Ah, benim iyiliksever kalbime dert! Bir türlü kalbime hâkim olamıyorum. Yazık, onun suçlu olduğunu biliyorum, bunu kesinlikle hak etti ama üzücü.

Bir dakikalığına evden çıktım, bizim evin altında pastane var, on adet kek alıp döndüm. Semaveri kendim hazırladım, fincanına çayı ben doldurdum, kekle birlikte verdim. Elimden fincanı ve keki aldı, bir parça ısırdı ve dişlerinin arasında tuttu. Bir parça keki de elinde tutuyordu. Birden gülümsedi, gülümsedi; neşeyle gülümsedi... Gözyaşları damla damla akıyor, öyle boşanıyordu ki... Bu sadece bir akış değildi, limon sıkılırken suyunun fışkırması gibi bir şeydi.

"Yeter" dedim, "Kendini üzme."

"Hayır!" dedi, "Hiç bir şeyim, hiç bir şeyim, hiç bir şeyim yok!" Evet, "Hiç bir şeyim, hiç bir şeyim yok" diyor, başka bir şey demiyordu.

Aman Tanrım!, diye düşündüm, zihin karışıklığına mı uğradı yoksa? Yüzüne su serptim; giderek yatıştı, köşede yatağın üzerine oturdu. Ama bilirsiniz, onu kırdığım için vicdanım beni rahatsız ediyordu. Tanrı'ya dua ettim. Mtsensk'te papazın bana öğrettiği "Kutsal Çarın Kutsal Anası, Lekesiz Tertemiz Meryem" duasını ezbere okudum. Yağmurluğumu çıkardım, üzerimde sadece eteğimle ona yaklaştım, "Lekanida Petrovna" dedim, "Beni birazcık dinle! Kutsal bir metinde şöyle der: Öfkenizin üzerine güneş batmasın.[17] Sana küstahça ve edepsizce davrandığım için beni bağışla; Hadi, barışalım!"

Önünde yerlere kadar eğildim, elini tutup öptüm: Bakın, yemin ederim, yarını görmek istiyorum, tekrar öptüm. Sonra baktım omzuma eğilmiş öpücük konduruyor, elimi de öptü ve sonra birbirimizi kucaklayarak öpüştük.

"Sevgili arkadaşım, bunu gerçekten de ne öfkeyle, ne de çıkarım için... Hayır, senin iyiliğin için yaptım!" diyerek başını okşadım.

"İyi, iyi... Size çok teşekkür ederim" dedi.

"O... yarın yine gelecek."

"Tamam" dedi, "Tamam... Çok iyi, gelsin."

Yine başını okşadım, saçlarını kulağının arkasına koydum. O ise oturuyor, gözlerini ikonik lambadan ayırmıyordu; lamba tasvirlerin önünde öylece sessiz yanıyor, ikonalardan yansıyan ışık onun üzerine vuruyordu. Dudaklarını kımıldattığını gördüm.

"Ne o hayatım?" diye sordum, "Dua mı ediyorsun yoksa?"

"Hayır Domna Platonovna... öylesine işte."

"Tamam, sen bilirsin" dedim, "Dua ettiğini sanmıştım ama kendi kendine konuşmak, sevgili dostum, bir işe yaramaz. Kendi kendine sadece deliler konuşur."

"Ah, Domna Platonovna!" dedi, "Herhalde aklımı oynattım. Neden böyle davranıyorum? Bunu neden yapıyorum?"

Birden bağırmaya, bütün gücüyle göğsünü yumruklamaya başladı.

---

17 Pavlus, Efeslilere Mektup 4:26. "Öfkelenin ama günah işlemeyin. Öfkenizin üzerine güneş batmasın" ayetinden alınmış. (ç. n.)

"Elden ne gelir?" dedim, "Kaderine demek ki böyle zorlu bir yol çizilmiş."

"Kaderime böyle bir yol nasıl çizilirmiş? Ben namuslu bir kızdım! Namuslu bir kadındım! Rabbim! Rabbim! Neredesin? Neredesin, Tanrım!"

"Sevgili dostum" dedim, "Yazılıdır... Hiç kimse, hiçbir yerde Tanrı'yı göremez."

"Ama merhametli, iyi kalpli Hıristiyanlar nerede peki? Nerede onlar, nerede?"

"Ama burada o Hıristiyanlardan da var."

"Nerede?"

"Nasıl nerede? Bütün Rusya Hıristiyan'dır, sen de ben de Hıristiyanız."

"Evet, evet... Biz de Hıristiyanız."

Bu sözleri söylerken yüzü korkunç bir ifadeye büründü. Sanki görünmez biriyle konuşuyordu.

"Öf!" dedim, "Gerçekten aklını falan mı oynattın? Neden korkutuyorsun beni? Neden Yaratıcımızla ilgili sızlanıp duruyorsun?"

Her zaman olduğu gibi yatıştı; yine ağlıyor ve fikir yürütüyordu:

"Bütün bunlara sadece ben mi sebep oldum sanıyorsun?" dedi, "Neden sadece ben olayım? Birtakım kişiler olduğunu duymadım mı sanıyorsun? Beni kocamdan ayrı düşürdüler; onun hem zalim, hem despot olduğunu kafama soktular. Bunun doğru olmadığı ortaya çıkınca aşağılık, rezil, kaprisli ben ona hayatı zehir ettim ama huzur bulmadım. İnsanlar, siz şerefsiz, alçak herifler! Aklımı çeldiler, burada altın dağlar vaat ettiler, ateşli nehirlerden söz etmediler. Kocam şimdi beni terk etti, yüzüme bakmak istemiyor, gönderdiğim mektupları okumuyor. Yarın..."

Tepeden tırnağa titremeye başladı.

"Anneciğim, anneciğim!" diye seslendi, "Canım anneciğim! Şimdi beni görseydin, sen saf küçük meleğim, küçük mezarından şimdi bana baksaydın. Domna Platonovna, annem bizi ne güzel yetiştirmişti! Çok iyi bir hayatımız vardı, pırıl pırıl giyinirdik, evimizde her şey güzeldi. Annem çiçekleri severdi; elimden tutar, hadi uzaklara gidelim, derdi; çayırlara çimenlere..."

O sırada, bilirsiniz, beni inanılmaz şekilde bir uyku bastı. Dinliyordum, her şeyi ne kadar iyi hatırlıyordu... Birden içim geçti.

Eh, şimdi sen hayal et bakalım: Uyuyorum; onun yanında, yatağında içim geçti. Odasına geldiğim kıyafetle, üzerimde etekle uyuya kaldım. Bayağı sağlam bir uyku çektim. Bir zamanlar evimde gerçekleşen bir hırsızlık olayını saymazsak, derin uykuya dalmam ve hiç rüya görmem; ama şimdi rüyamda korular, evlerin ön bahçeleri ve o, Lekanida Petrovna görünüyor: Küçükmüş gibi ama güzel... saçları sarı, kıvır kıvır, elinde çelenk var; arkasında da küçük bir köpek, bembeyaz, sürekli gır-gır-gır diye dişlerini gösteriyor bana, bir şeye kızmış gibi, beni ısırmak istiyor. Köpeği uzaklaştırmak için elime bir sopa alıyorum ama birden topraktan ölü bir el kalkıyor: Kemikle beni yere devirecek...

Sıçradım. Baktım, uyuyakalmışım; kolumu da çok rahatsız edici biçimde başımın altına koymuşum. Evet, giyindim. Duamı ettikten sonra çay içtim. O hâlâ uyuyordu.

"Lekanida Petrovna" dedim, "Kalkma zamanı... Çay ocağın üzerinde, ben çıkıyorum sevgili arkadaşım."

Onu alnından öptüm. Sana doğrusunu söyleyeyim: İnan, ona karşı öz kızımmış gibi merhametle doldu içim. Evden ayrılırken anahtarı deliğinden sessizce çıkarıp cebime koydum. Dolayısıyla, diye düşündüm, bu iş daha dürüst olacak.

Generale uğradım, "Ekselansları" dedim, "Bu artık benim işim değil. Ben hallettim – lütfen çabuk olun." Anahtarı ona verdim.

"Sevgili Domna Platonovna, yoksa bu işle her şey sona ermedi mi?" diye sordum.

Domna Platonovna kahkahayla gülmeye başladı; başını öyle bir ifadeyle sallıyordu ki... Dünya üzerindeki tüm insanları maskaraymış gibi görüyordu.

Eve bilerek geç döndüm. Baktım – ışık yok.

"Lekanida Petrovna!" diye seslendim. Yatağımda dönüp durduğunu duyabiliyordum. "Uyuyor musun?" diye sordum. Beni bilirsin, içimden kahkaha atmak geliyordu.

"Hayır, uyumuyorum."

"Peki, ışığı niçin yakmıyorsun?"

"Işık bana ne lazım ki?"

Lambayı yaktım, semaveri hazırladım, onu çay içmeye çağırdım.

"İstemiyorum" diyerek yüzünü duvara döndü.

"Ee, hiç değilse kalk" dedim, "Kendi yatağına geç; yatağımı düzeltmem lazım."

Somurtkan kurt gibi kalktı. Yan gözle lambaya bakıp elini gözlerine siper etti.

"Neyin var? Neden gözlerini kapatıyorsun?"

"Işığa bakmak" dedi, "Rahatsız ediyor beni."

Gitti, tamamen giyindikten sonra kendini bir köşeye attığını duydum.

Soyundum ve layıkıyla Tanrı'ya dua ettim ama bir merak sarmıştı içimi: Ben yokken burada neler olmuştu? Generale gitmekten korktum: Yeni bir hakaretin söz konusu olmadığını sanıyordum ama bunu Lekanida'ya sormam gerekirdi. Ona kurnazca yaklaşayım dedim.

Odasına girip, "Kimseler yok" dedim, "Ben yokken burada neler oldu?"

Susuyordu.

"Peki anacığım, neden cevap vermek istemiyorsun?"

"Beni sorgulamanızın lüzumu yok!" dedi öfkeyle.

"Bu da ne demek? Seni sorgulamam nasıl gereksiz olurmuş? Ben ev sahibiyim."

"Siz her şeyi çok iyi biliyorsunuz zaten!" dedi.

Bu, tamamen farklı tonda bir sesti artık. Eh, burada elbette işin aslını anlamıştım. O ise sadece iç çekiyordu. Yatıp uyuyana kadar iç çekti.

"Domna Platonovna" dedim, "Bitti mi artık?"

"Bu ilk perdenin sonu sayın bayım..."

"İkincisinde ne oldu peki?"

"İkincisinde karşıma o mendebur kadın çıktı – işte ikinci perde de bu oldu."

"Bu nasıl olur Domna Platonovna?" diye sordum, "Çok ilginç!"

"Sayın bayım, aynen böyle oldu: Bir insan içindeki gücü hissetti ve bir domuza dönüştü."

"Yakın zamanda mı oldu bu?"

"Evet... Hemen ertesi gün keçi gibi davranmaya başladı."

O gün her zamanki gibi vaktimde kalktım, semaveri koydum, odasındaki yatağın yanına çaya oturdum.

"Lekanida Petrovna, git yıkan, Tanrı'ya dua et" dedim, "Çay saati geldi."

Hiçbir şey söylemeden yataktan kalktığı sırada cebinden bir kâğıt parçası düştü. Kâğıdı almak için yere uzanmıştım ki, ansızın şahin gibi üzerime atıldı.

"Dokunma ona!" diye bağırdı ve kâğıdı kapıverdi.

Yüz rublelik bir banknottu bu.

"Canım, derdin ne?" dedim, "Neden böyle hırlıyorsun?"

"Böyle... Hırlayacağım işte!"

"Sakin ol hayatım" dedim, "Tanrıya şükür, ben Dislen değilim... Benim evimden kimse senin malını alamaz."

Ağzından tek kelime çıkmadı: Çayımı içiyordu ama bana bakmak istemiyordu. Bunu düşünsene, en azından biri yapacak – acı verecek. Eh, hâlâ kendine gelemediğini, altüst durumda olduğunu düşünerek onu serbest bıraktım. Gerçekten de göğsünün nasıl kalkıp indiğini gömleğinin yakasından görebiliyordum. Daha önce anlatmıştım – evet, Lekanida beyaz, pembe tenli bir kadındı; tıpkı atlasın üzerindeki tüyler gibi... ama bilirsin işte, birden bana karanlık bir bedenmiş gibi görünmüştü. Çıplak omuzlarına ürpertiler yayılır, bunlar soğuk havada bedenimizde beliren sivilcelere benzerdi. Özenle bakılmış nazenin kızlar için ilk kar zordur. Sessizce de olsa ona acıdım, ancak ne kadar sinsi ve kötü niyetli biri olduğunu kesinlikle hayal bile edemezdim

Akşamüzeri ikon lambasının önünde oturduğunu gördüm. Kendine yeni bir gömlek dikiyordu; masanın üzerinde, önünde katlanmış üç ya da dört gömlek vardı.

"Neden kumaş aldın?" diye sordum.

Duyulur duyulmaz bir sesle "Domna Platonovna" dedi, "Sizden rica ediyorum, beni yalnız bırakın."

O kadar sakin bir tavrı var ki, sanki hiç kızmamış... Eee, anacığım, diye geçirdim içimden, böyle davranırsan, ben de bundan sonra sana farklı bir şekilde davranırım.

"Lekanida Petrovna, ben ev sahibiyim ve evimde istediğimi konuşabilirim" dedim, "Konuşmalarım hoşuna gitmiyorsa, dilediğin yere gidebilirsin."

"Endişelenmeyin... Gideceğim."

"Yalnız" dedim, "Her şeyden önce hesaplaşmamız gerekiyor: Dürüst insanlar borcunu ödemeden ayrılmazlar."

"Bunun için de endişelenmeyin."

"Eh, bir buçuk aylık kira için on ruble, yeme-içme için on beş ruble, çay için de en az üç ruble olmak üzere toplam 31 ruble sayalım" dedim. Bu arada mumları hesaba dahil etmedim, günde iki kere banyo yaptı, bunu da unuttum.

"Çok iyi efendim" dedi, "Hepsi ödenecek."

Ertesi gün akşama doğru onu yine oturmuş gömlek dikerken buldum. Duvarda, tam karşısında çivide bir kapüşon asılıydı; siyah atlastan kaliteli bir kapüşon, astarı Napoli ipeğinden ve kaz tüylü. Bilirsin, bizde hızlı bir çalışma temposu vardır, bu iş benim sayemde bu duruma geldi, bütün bunları azmim ve çalışkanlığım sonucunda elde ettim. Dahası benden habersiz mal üretiyordu sanki.

"Bence" dedim "Kapüşonları elde tutalım... Önce borçlarımızla baş edelim."

Bu sözlerim üzerine beyaz elceğizini hemen cebine soktu; banknotları çıkarıp verdi. Baktım, tamı tamına otuz bir rublelik bir banknot. Parayı aldım, "Lekanida Petrovna, size minnettarım" dedim. Ona bilerek "siz" diye hitap ediyordum.

"Önemli değil efendim" dedi ama gözünü işinden kaldırmıyor, dikişe devam ediyordu; elindeki iğne uçuyordu sanki.

Hele dur bakalım, seni yeşil yılan, diye geçirdim içimden, ödeme yaptığın için fazla kibirlenme.

"Lekanida Petrovna, masraflar için ödeme yaptınız, güzel... Sağa sola koşturmalarım için ne ödeyeceksiniz peki?"

"Ne demek koşturmalarınız için?" diye sordu.

"Nasıl yani?" dedim, "Açıklama yapmama gerek var mı? Herhalde anlarsınız."

Yüksüğü dikiş yerinde gezdirirken, "Sevimli uğraşılarınız için onlara ihtiyaç duyan kişi size gerekli ödemeyi yapacak" dedi bana bakmadan.

"Ama o koşturmalara en fazla sizin ihtiyacınız vardı..."

"Hayır, onlara ihtiyacım yoktu" dedi, "Neyse... Bana bir iyilik yapın, beni rahat bırakın."

Bu kadar küstahlık yeterdi artık! Ona aldırmadım. Evet, aldır-

madım ve onu terk ettim: Onunla konuşmuyordum. Sadece sabah çay içerken, şöyle bir baktım: Etrafı toplamış, gece diktiği gömleği giymiş, dikilmemiş olanları kumaş halinde katlamış. Eğilip karyolanın altından bir kutu çıkardı, kutuda bir şapka vardı. Harika bir şapka... baştan aşağı onun zevkine göre.

Şapkayı giydi, "Elveda Domna Platonovna!" dedi.

Bir kez daha öz kızımmış gibi üzüldüm onun için.

"Dur, bir dakika dur!" dedim, "Hiç değilse bir çay içseydin..."

"Çok teşekkür ederim efendim... Çayımı evimde içeceğim."

Demek – kendi evinde, ha! Eh, Tanrı yanında olsun, ben de bu haberi kulak arkasına attım.

"Peki" dedim, "Nerede oturacaksın?"

"Vladimirskaya Caddesi'nde, Torhov Apartmanı'nda."

"Biliyorum, mükemmel bir apartman... Yalnız çok çapkın kapıcı vardır orada."

"Benim" dedi, "Kapıcılarla işim olmaz."

"Elbette sevgili dostum, elbette! Kendine oda falan mı kiraladın?"

"Hayır" dedi, "Daire satın aldım, bir aşçı kadınla oturacağım."

Olayın hangi noktaya geldiğini görüyordum! Ah, sinsi, diyordum içimden, seni sinsi! Bilirsin, ona şaka yaparken parmak gösteririm: "Peki, beni neden kandırdın?" dedim, "Kocama gideceğim dedin?"

"Sizi kandırdığımı nereden çıkarıyorsunuz?"

"Öyle ya!" diye cevap verdim, "Burada başka ne düşünülebilir! Gitmeyi isteseydin, burada elbette ev tutmazdın."

"Ah, Domna Platonovna!" dedi, "Size acıyorum! Hiçbir şey anlamıyorsunuz."

"Ee, kurnazlık yapma şekerim! Görüyorum ki işi zekice yoluna koymuşsun."

"Neler söylüyorsunuz siz!" dedi, "Benim gibi ahlaksız kadınlar kocalarının yanına nasıl gider?"

"Ah, anacığım! Sen kendini öyle kirli görüyorsun ki! Sözgelimi senden beş misli çürük olan kadınlar, kocalarıyla pekâlâ yaşıyorlar."

Eşikte durdu, birden gülümsedi, "Beni bağışlayın Domna Platonovna, size kızdım" dedi, "Oysa şimdi, tam bir aptal olduğunuzdan, size kızmanın imkânsız olduğunu görüyorum."

Vedalaşma yerine buna ne dersin! Nasıl, hoşuna gitti mi? O ayrıldıktan sonra şöyle düşündüm: "Aptal mı, değil mi? Senden akıllı görünüyor, çünkü sana istediğini yaptı."

Böylece benden sadece tartışmayla değil, biraz da keyifle ayrıldı. O günden sonra, altı yıl boyunca onu hiç görmedim. Bu süre içinde Tanrı bana bir şekilde rızkımı verdi: Dört tüccar baş göz ettim; bir albayın kızını evlendirdim; bir tüccarın dul eşini yedinci dereceden bir devlet görevlisiyle evlendirdim... Eh, birtakım başka işler de düştü, ayrıca benim evimden de mallar sevk ediliyordu.

Zaman böylece gelip geçerken, bir gün Lekanida'yla tanıştırdığım şu bizim generalin evinde bulunuyordum: Gelinine uğramıştım. Generalin oğlunu uzun zamandır tanıyordum, babasına çekmişti. Neyse, gelin sarı İspanyol şalını satmak istiyordu ama evde yoktu: Varonej'e Aziz Mitrofan'ı ziyarete gitmişti. Eski günlerin hatırına, beyefendiye uğrayayım bari, dedim.

Arka kapıdan girdim, kimse yok.. Sessizce bir odayı geçtim, sonra ikincisini ve birden sevgili efendim, Lekanida'nın sesini duydum: "Aşkım! Seni seviyorum" diyordu, "Sen benim bu dünyada biricik mutluluğumsun!"

Harika, dedim kendi kendime, Lekanida Petrovna'm baba ve oğulla romantik saatler geçiriyor... Birkaç adım daha attım. Bu gençle nasıl tanıştığını bir öğreneyim: Sonuç olarak gencin karısı ona merhamet göstermiştir, Lekanida da usul usul onu ziyaret etmeye başlamıştır; böyle şeyler, bilirsin işte, böyle eğitimli, yüksek sınıftan kadınlar merhametli olur: Lekanida, bana ettiği kadar ona da teşekkür etmiştir. Ee, bu önemli değil, benim işim değil... Biliyorum ve susuyorum; bir günahının üstünü daha örtüyorum, bildiğim şekliyle ortaya dökmüyorum.

Neredeyse bir yıl daha geçti... Lekanida o sırada Kirpiçnıy Sokağı'nda yaşıyordu. Büyük Perhiz'in dördüncü haftasında oruç tutmaya niyetlenmiştim, bu vesileyle Kirpiçnıy Sokağı'ndan geçiyor, eve bakarken aklımdan şöyle geçiriyorum: Lekanida Petrovna'yla böyle bir zamanda, *ekmek ve kana*[18] katılmaya hazırlanırken kavga etmemiz pek de doğru değil; ona uğrayacağım, barışacağım!

18 Aşa-i Rabbani Ayini. (ç. n.)

Dairenin içinde daha iyisini istemeyeceğiniz türden bir ihtişam vardı. Oda hizmetçisi –bir hanımefendi gibiydi. "Akıllı kızım" dedim, "Dantelci Domna Platonovna'nın hanımefendilerini görmeyi arzuladıklarını bildirir misin?"

Çıktı, az sonra da dönüp, "Buyurun" dedi.

Odaya girdim: Burada da her şeyde bir debdebe vardı; bizim Lekanida, generalin geliniyle kahve içiyordu. Beni daha dün görmüş gibi kayıtsızca karşıladı.

Bense tüm sıradanlığımla, "Debdebe içinde yaşıyorsun hayatım" dedim, "Tanrı sana daha iyisini nasip etsin."

Durduk yerde ansızın Fransızca konuşmaya başladı. Söylediklerini anlamıyordum. Bir aptal gibi oturup odayı gözden geçirdim, bir süre sonra da esnemeye başladım.

"Ah" dedi Lekanida birden, "Kahve ister misiniz Domna Platonovna?"

"Neden olmasın? Bir fincan, lütfen..."

Gümüş çanı çalıp kıza emrini verdi: "Daşa" dedi, "Domna Platonovna'ya bir fincan kahve içirin."

Ben bir aptalım, o sırada bu "içirin" ifadesinin ne anlama geldiğini anlamamıştım: Daşa'sı on dakika sonra içeri girip, "Hazır hanımefendi" dedi.

Hizmetçi kıza, "Peki" diyen Lekanida, bana döndü: "Buyurun Domna Platonovna, size içirecek..."

Oy, oy! Bu küstahlık üzerine tepem öyle bir attı ki, ayaklarını yerden kesebilirdim. Bir an düşündüm ama kendime hâkim oldum. Kalktım, "İkramınıza çok teşekkür ederim Lekanida Petrovna" dedim, "Zavallı bir kadın olsam da kahvem vardır."

"Ama bu sizi neden bu kadar kızdırdı?"

Doğruca gözlerinin içine bakarak, "Geçmişte ekmeğimi tuzumu benimle paylaşırdınız" dedim, "Şimdi ise beni hizmetçinizin yanına gönderiyorsunuz: Bu, elbette benim için onur kırıcıdır."

"Ama benim Daşa'm" dedi, "Dürüst bir kızdır. Onun çevresi sizi incitemez."

Bunları söylerken gülümsüyor gibiydi. Ah, seni yılan, diye içimden geçirdim, seni yüreğimde ısıttım ama şimdi karnınüstü sürünüyorsun!

"Bu kızın şerefine dokunacak bir söz kullanmam" dedim, "Ama

Lekanida Petrovna, siz beni hizmetçinizle aynı masaya oturtuyorsunuz."

"Ama neden Domna Platonovna? Bütün bunlar benim için değil mi?"

"Bu yüzden canım" dedim, "Kim olduğunu hatırla, bunca şeyi kime borçlu olduğuna bir bak."

"Namuslu bir kadın olduğumu çok iyi hatırlıyorum" dedi, "Ama şimdi pislik bir kadınım ve bütün bunları sizin iyiliğinize borçluyum Domna Platonovna."

"Aslına bakarsan... Doğru söylüyorsun, evet, sen tam bir pisliksin! Şu an evinde, hiç çekinmeden, gözlerinin içine baka baka bir pislik olduğunu söylüyorum. Pisliktin, hâlâ pisliksin... Seni pislik yapan ben değilim."

Çantamı aldım, "Elveda büyük hanımefendi!" dedim.

Generalin veremli çiroz gelini ayağa kalktı, "Lekanida Petrovna'ya hakaret etmeye nasıl cüret edersiniz?" dedi.

"Bal gibi ederim hanımefendi!" dedim.

"Lekanida Petrovna çok iyi bir kadın" dedi, "Huzurumda ona hakaret edilmesine göz yumamam, o benim dostum!"

"İyi bir dost!"

Lekanida yerinden fırlayıp bağırdı: "Def ol! Seni adi kadın!"

"A!" dedim, "Adi kadın, öyle mi? Adi bir kadınım ama başkalarının kocalarıyla romantik saatler geçirmiyorum. Nasıl bir insan olursam olayım, çekiciliğimle bir babayı ve oğlunu baştan çıkarmaya çalışmam! Buyurun size arkadaş... Gerçek bir arkadaş hanımefendi!"

"Yalan söylüyorsunuz!" dedi gelin, "Size inanmıyorum! Lekanida Petrovna'ya öfkenizden söylüyorsunuz bunları."

"Öfkeden ha! Bağışla Lekanida Petrovna; şimdi seni yere sereceğim!" dedim.

Duyduğum her şeyi, Lekanida'nın kocasıyla senli benli olup ne haltlar karıştırdığını, hepsini bir bir ortaya döktükten sonra çıkıp gittim.

"Ee, Domna Platonovna, sonra?"

"Bu skandaldan sonra ihtiyar onu terk etti."

"Ya oğlu?"

"Aslında oğulla ilişkisi ilginç mi ilginçti! Dediklerine göre, aralarında pur-amur[19] *bir aşk vardı. Şu süprüntüye bir bak, aşksız asla nefes alamıyordu. Nasıl olmasın! Cüppesiz yargıç olmaz... Ama şimdi aşk olmadan işi götürüyor."*

"İşi götürdüğünü nereden biliyorsunuz?"

"Nasıl bilmem! Bugün bir prens, yarın bir kont; bugün bir İngiliz, yarın bir İtalyan yahut İspanyol'la aynı hayatı yaşarsa işini beceriyor demektir. Ama burada söz konusu olan aşk değil, para... Yorga atların çektiği arabayla Nevski Bulvarı'nda bir mağazadan öbürüne atılıp duruyor."

"O zamandan beri onunla hiç görüşmediniz mi?"

"Hayır, ona karşı bir kin beslemiyorum ama ona gitmiyorum... Adam sen de, boş ver gitsin! Bir gün sonbaharda Morskaya'da bir hanımın evinden çıkıyordum, apartmanın girişinde karşılaştık. Yol verip, 'Merhaba Lekanida Petrovna!' dedim; o ise alı al moru mor, sundurmadan bana doğru eğildi, yüzüne tatlı bir hava vererek, 'Merhaba adi kadın!' dedi. Kendimi tutamayıp güldüm. Ona şöyle demek isterdim: Çirkeflik yapma canım, şimdi kendin bir pisliksin; uşağının elinde kocaman bir şemsiyeyle arkasından geldiğini düşünüyorum, en iyisi geç git, sanıyorum solda Fransız kraliçesi..."

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Domna Platonovna'nın, Lekanida Petrovna'nın hikâyesini bana anlatmasının üzerinden yaklaşık beş yıl geçti. Petersburg'dan zaman zaman ayrılıyordum ama kentin dinmek bilmeyen gürültüsünü dinlemek, solgun, endişeli ve mazlum yüzlere bakmak, buğularının pis kokusunu solumak ve sıtmalı gibi sararmış beyaz gecelerinin bunaltıcı izlenimleri altında efkârlanmak için tekrar dönüyordum. Domna Platonovna hiç değişmemişti – beni nasılsa her yerde zaman zaman araştırmıştı; dost öpücüklerle ve kucaklayarak karşıladı. Domna Platonovna, kendisini en sevdiği kurbanı ve sonsuz oyuncağı gibi seçen insanoğlunun sinsi entrikalarından her zaman bıkmadan usanmadan yakınmıştı. Erdemli davranışları ve insanların gereksinimlerine duyarlı yaklaşımı

19 Fransızca *Pour l'amour*'dan türetilmiş "tutkulu" anlamında bir sözcük. (ç. n.)

yüzünden sürekli ayaklar altında çiğnendiği, horlandığı ve kalbinin kırıldığı pek çok farklı hikâye anlattı bana.

Benim temiz kalpli Domna Platonovna'mın bu ilginç ve içten hikâyeleri, her türden çeşitliliği, bolluğu ve tuhaflığı barındırıyordu. Ondan pek çok düğün, ölüm, miras, hırsızlık, soygun, dolandırıcılık; her türden gizli açık ahlaksızlık ve Petersburg gizemleri dinledim. Sizler ve sizin ibret verici maceralarınız; özgür Volga'dan, sınırsız Saratov bozkırlarından, durgun Oka'dan, altınla kutsanmış Ukrayna'dan buraya gelip yerleşen Lekanida Petrovna'nın değerli hemşerileri; diri, sağlıklı bedenleriniz, tutkulu ama yumuşak kalpleriniz, kadere, şansa, burada hiçbir işe yaramayan gücünüze ve çabalarınıza dair çılgınca umutlarınız hakkında çok şey duydum...

Ama biz dostumuz Domna Platonovna'ya dönelim. Hoşgörülü okuyucum, kim olursanız olun, Domna Platonovna'yı ortak dostumuz olarak anmam sizi rahatsız etmemeli. Her okurun Shakespeare'le asgari düzeyde de olsa bir tanışıklığı olduğunu varsayalım; ona Hamlet'in şu sözlerini hatırlatmayı isterim: Her insana erdemli davranırsan, aralarında esaslı bir tokadı hak etmeyecek çok az kişi bulursun. İnsanın en kutsal yerine nüfuz etmek zordur!

Sözün kısası, Domna Platonovna'yla dost olduk, birbirimize konukseverlik gösterdik; sık sık ziyaretime geldi, iş hayatında biteviye oraya buraya koşturur durur, saatlerce aynı yerde otururdu. Domna Platonovna'yı Znamenskaya'daki evinde iki üç kez ziyaret ettim, Lekanida Petrovna'nın sözünden dönene kadar barındığı o küçücük odayı gördüm, Domna Platonovna'nın onu yatıştırmak için bir koşu gidip kek aldığı alt kattaki pastaneyi de. Nihayet, mutluluk aramak üzere Petersburg'a gelen ve yolları Domna Platonovna'ya "Lekanida'nın yerine" *düşmüş iki genç "kadıncağız" gördüm. Ancak Domna Platonovna'nın şu anki konumuna gelene kadar, kendi mutlak doğruluğu ve her türlü aldatmaya yönelik evrensel çabasıyla ilgili özgün inançlarına ulaşana kadar hangi yollardan geçtiğini öğrenmeyi hiçbir zaman başaramadım: "Hey, hey! Hayır aziz dostum! Bana bir iyilik yap, benimle tartışma! Bunu senden daha iyi biliyorum" diye tutturmadan önce, ona ne olduğunu öğrenmeyi çok isterdim. Sonra Zuşa Irmağı üzerinde yaşayan, öksüz Domna Platonovna'nın da bir parçası olduğu o kutsanmış tüccar ailesinin nasıl bir şey olduğunu bilmek isterdim. Bu ailede dua da, perhiz de, Domna Platonovna'nın*

övündüğü bakirelik de, insanlara duyulan merhamet de çöpçatanlık yalanıyla, kısa evlilikler düzenlenmesine yönelik sanatsal eğilimlerle –aşk için değil, çıkar için– bir araya gelmişti. Bu nasıl olabilir, diye düşündüm; her şey aynı yağ bağlamış kalbe sızmıştı ve ona öyle şaşırtıcı biçimde uyum sağlamıştı ki, bir duygu ağlayan Lekanida Petrovna'ya on tokat atmak için eli dürtüyor, diğeri de Lekanida'ya kek getirmek için ayakları seferber ediyordu; aynı kalp düşünde kasılıyor, Lekanida Petrovna'yı anne gibi özenle gezdiriyor, diğeriyse sakince dövüyordu, artık bedenine kilit vuracak hali kalmamış Lekanida Petrovna'yı olabildiğince çabuk lekelemek için ayı gibi bir adam davet ediyordu!

Domna Platonovna'nın bu meseleyi meslek biçiminde sürdürmediğini, bir kadının kendi düşüşü pahasına beladan kurtulmasının imkânsız olduğunu tartışılmaz bir yasaymış gibi koyan Petersburg kurallarına göre *kabul ettiğini anlamıştım. Her şeye rağmen, Domna Platonovna, sen kimsin peki? Kim kafana bunları yerleştirdi de bu yola sürdü seni? Ama Domna Platonovna tüm çenebazlığına rağmen kendi geçmişinden söz etmeye katlanamıyordu.*

Sonunda Domna Platonovna'nın istemeyerek de olsa –ben de herhangi bir girişimde bulunmadığım halde– nasıl sıradan *biri olduğunu, "onlar" tarafından nasıl* eğitildiğini, *onu* artık *en ufak bir gülümsemede bile nasıl* kimseye inanmayacak *duruma getirdiklerini anlattığı beklenmedik bir fırsat çıktı. Sevgili okuyucu, Domna Platonovna'nın bu hikâyesinden bütünlüklü bir yapı beklemeyin. Bunun Petersburglu şahsiyetin zihinsel gelişim sürecini birilerine açıklamaya pek yardımcı olacağını sanmam. Sizleri biraz eğlendirmek ve belki de –sadece Domna Platonovna'yı yaratan ve geliştiren değil, aynı zamanda daha dereyi görmeden onun ellerine tırmanan Lekanida'ları da ona teslim eden– bu Petersburg koşullarının donuk ama korkunç gücü üzerinde sizlere bir kez daha düşünme fırsatı vermek için Domna Platonovna'nın bir sonraki hikâyesini anlatacağım sizlere. Burada Domna Platonovna, Lekanida'ların tiranı oluyor; oysa başka yerlerde herkesin önünde kendini parya ya da soytarı gibi hissediyordu.*

BEŞİNCİ BÖLÜM

Petersburg'da hastalandım ve o dönemde Kolomna'da kaldım. Domna Platonovna'nın belirttiği gibi evim "özeldi" Dini bütün kocasını yakın zaman önce toprağa vermiş bir kereste tüccarının karısına ait, eski ahşap bir evin iki geniş odasından ibaretti. Kadın dul konumu nedeniyle rehinciliğe başlamıştı. Eski yatak odasını üç kişilik yatakla birlikte kiralamıştı, salon yatak odasına bitişikti ve içinde müteveffa kocasının her gün dua ettiği kocaman bir kivot[20] vardı.

Sözde salonumdaki durum şöyleydi: Hakiki Rus derisiyle kaplanmış bir kanepe; soluk ipek saçaklı, rengi atmış mor kadifeyle kaplı yuvarlak bir masa; Mağribi figürlü bir masa saati; girintisinde likörlerin demlendiği yüksek kabartmalı soba; kaliteli camdan uzun bir ayna – geniş çerçevesinin üzerine bronz bir arp işlenmişti. Duvarlarda müteveffa İmparator I. Aleksandr'ın yağlıboya bir portresi; hemen yanında, cam arkasında Kraliçe Genevieve'nin yaşamından dört sahneyi yansıtan ağır altın çerçeveli taşbaskılar; İmparator Napolyon'un hem piyade, hem de süvari kıyafetli iki ayrı portresi; yüksek bir tepelik; kulübesinde yüzen bir köpek; göğsünde Azize Anna nişanı olan bir tüccarın portresi... Uzak köşede, üzerinde, pırıl pırıl parlayan altın örtülerinden[21] sertçe bakan, karanlık yüzlü üç büyük ikonanın olduğu yüksek, üç katmanlı bir simge; simgenin önünde dindar ev sahibemin özenle yaktığı bir lamba, aşağıda tasvirlerin altında yarım daire şeklinde kapakları olan bronz zıhlı küçük bir dolap vardı. Bunların hepsi Petersburg'da değil de Zamoskvoreçiye'de yahut Mtsensks'teydi sanki... Yatak odam daha bir Mtsensks'ti; bana öyle geliyor ki tüylerine gömüldüğüm üç kişilik yatak bile yatak değil, Petersburg'da tebdili kıyafet dolaşan Mtsensks'in ta kendisiydi sanki... Tek yapmam gereken bu tüy dalgalarına gömülmekti, bir çeşit uyutucu, haşhaş perdesi gözlerime ansızın dayanıyor, tüm Petersburg'u neşeli sıkıntısı ve can sıkıcı neşesiyle birlikte gizliyordu. Burada, bu yatıştırıcı Mtsensks ortamında Domna Platonovna'yla yine doya doya sohbet etme fırsatı buldum.

Soğuk almıştım, doktor yatarak dinlenmem gerektiğini söylemişti.

Bir gün, kapalı bir mart gününde –artık iyileşmiştim, neredeyse on iki saattir yataktan çıkmamış, bol bol kitap okumuş, birileri

20 Evlerde ikonaların bulunduğu köşe. (ç. n.)

21 İkonaların üzerini kaplayan altın, gümüş plaka. (ç. n.)

ziyaretime gelse hiç de fena olmaz, diye düşünmeye başlamıştım ki, biri bu isteğimi duymuş gibi, salonumun kapısı gıcırdadı ve Domna Platonovna'nın neşeli sesi duyuldu:

"Vay canına, burası ne kadar güzelmiş! Tanrı'nın kutsallığı önünde tasvirler, haleler... Çok, çok harika, çok!"

"Sevgili dostum Domna Platonovna, bu sen misin?"

"Sevgili dostum! Benden başka kim olabilir?"

Selamlaştık.

"Lütfen oturunuz Domna Platonovna" dedim.

Yatağımın karşısındaki küçük bir koltuğa oturdu, beyaz bir mendili tutan ellerini dizlerinin üzerine koymuştu.

"Nasıl hastalandın böyle?" diye sordu.

"Üşüttüm..."

"Bu günlerde pek çok insan midesinden şikâyet ediyor."

"Hayır" dedim, "Midemden bir şikâyetim yok."

"Eh, midenden bir şikâyetin yoksa bu rahatsızlığın yakında geçer... Bu daire çok güzel."

"Fena değil Domna Platonovna."

"Mükemmel bir daire" dedi, "Ev sahibi Lyubov Petrovna'yı uzun zamandır tanırım. Güzel bir kadın... Önceleri huysuz bir kadınmış, seslere cırlar dururmuş ama kuşkusuz, bunlar geride kaldı artık."

"Bilmiyorum" dedim, "Hiçbir şey duymuyorum, bağırmıyor sanki..."

Domna Platonovna birden üzüntülü bir sesle dedi ki: "Ah sevgili dostum, başımdaki ne büyük bir dert!"

"Ne oldu Domna Platonovna?"

"Öyle bir acı ki küçük dostum... korkunç! Denebilir ki acı da felaket de hep birlikte. Şu giydiğime bir bak."

Karyoladan eğilip baktım, sehpanın üzerinde Domna Platonovna'nın beyaz saçaklı bir mendile bağlanmış dantellerini gördüm.

"Yastasınız" dedim.

"Ah canım, yastayım, hem de ne yasta!"

"Ee, çantanız nerede peki?"

"Zaten her şey bu çantayla ilgili, onun için yas tutuyorum... Çantam ortadan kayboldu."

"Nasıl?"

"Öyle dostum, kayboldu... İki gün sonra hatırlayınca, Tanrım,

diyorum, beni gerçekten günahkâr olduğum için mi böyle sınıyorsun? Her şeyin ne kadar şaşırtıcı olduğunu görüyorsun: Bir rüya gördüm; bakıyorum, bir rahip bana doğru geliyor, yuvarlak somunlar sunuyor – bilirsin, bizim oralarda bunu darı lapasıyla pişirirler. 'Tanrının kulu' diyor, 'Al sana bir somun.' 'Peder' diyorum, 'Bu ekmeğe ihtiyacım mı var, neden bana veriyorsunuz?' Böylece, görüyorsun işte, somunun ne anlama geldiği ortaya çıktı – bir kaybı işaret ediyormuş."

"Bu nasıl oldu peki?"

"Çok şaşırtıcı biçimde oldu... Tüccar Koşeverova'yı tanır mısın?"

"Hayır, tanımıyorum."

"Tanımıyorsun, öyle mi? Aman, bu iyi. Biz arkadaşız... Daha doğrusu pek arkadaş değiliz de –zira çok sinsi, hatta aşağılık bir kadın– bilirsin, az çok senin gibi arkadaşız işte... Bir akşam ona uğramıştım, tersliğe bak ki fazla oturmuşum. Boş biri olduğundan, 'Gerçekten, biraz daha otur, otur Domna Platonovna!' diyor da başka bir şey demiyor! Ne gevezelik ediyorsun kadın, başka işin yok mu senin? Kocası onu kıskanmıyormuş... Dev bir papağanınki kadar korkunç mu korkunç bir dili olduktan sonra neyi kıskanılacak, Allah aşkına! Anlatıyor: Dişleri ağrıyormuş, doktor dişine şifalı sülük koymasını söylemiş. Asistan bu sülüğü tutmuş dilinin altına koymuş, o zamandan beri dilinde bir şişlik varmış... O akşam işim vardı, acele Pyatı Uglov'a, bir tüccarın evine gitmek zorundaydım – o da evlenmek istiyor; ama şu Koşeveriha izin vermiyor ki..."

"Bekle" dedi, "Kiev likörü içelim... Ayrıca Fadey Semyonoviç akşam duasından sonra çaya gelecek. Acelen ne böyle?"

"Nasıl anacığım" dedim, "Ne acelesi?"

"Eh, ben her şeye rağmen günahkâr olarak kaldım; votkaları, likörleri öyle bir içiyordum ki, kafamda cinler cirit atıyor gibi hissediyorum."

"Şey, bağışla beni Varvara Petrovna" dedim, "İkramına çok teşekkür ederim ama artık içemem."

Yapışmış bırakmıyordu ama.

"Anacığım, artık ikramı bıraksan iyi olur" dedim, "Sınırımı biliyorum, fazlasını asla içemem."

"Arkadaşımı bekle..."

"Senin erkek arkadaşını beklemeyeceğim" dedim.

Bildiğimden şaşmadım. Yürüyorum, yürüyorum, sadece yürüyorum. Beynimde karıncaların dolaştığını hissediyorum. Çıktım efendim, Razyezjaya'ya dönüp bir araba tutayım dedim. Baktım, köşede bir araba duruyor.

"Delikanlı" dedim, "Kutsal Ana Znameniya Kilisesi'ne götürür müsün?"

"On beş kapik!"

"Yapma!" diye karşılık verdim, "On beş kapik olmaz! Beş kapik!"

Bilirsin işte, Razyezjaya'ya yürüyerek gitmeye karar verdim. Her yer ışıl ışıl, sokak lambaları yanıyor, mağazalarda gazlar açılmış. Barbar herif, bu kadar kısa bir mesafeyi beş kapiğe götürmek istemesen de ben oraya yürüyeceğim, dedim kendi kendime... Ancak birden efendim, önüme bir bey çıktı. Paltolu, kepli, galoşlu; tek kelimeyle bir beyefendi! Ancak bu adam pat diye önümde nasıl bitti, öldürsen anlayamam.

"Söyleyiniz hanımefendi" dedi – evet, bir de bana hanımefendi diye hitap etti alçak herif, "Vladimirskaya Caddesi neredediir?"

"Bir bakalım sayın beyefendi" dedim, "Evet, doğru gidiniz, sağda bir ara sokak olacak..."

Bunu söylerken, bilirsin, elimi kaldırıp sokağı gösterdim; adam da o sırada çantayı tutup çekmiş.

"Üstüne bir bardak su içersin işte!" dedi adam ve ortadan kayboldu.

"Ah, seni barbar!" dedim, "Ah, aşağılık yaratık seni!" Bunu hâlâ bir şaka sayıyordum. Ama ne düşünürsen düşün; bakın işte, çantam yok!

"Aman Tanrım!" diye avazım çıktığı kadar bağırdım, "Yardım edin! Yakalayın şu barbarı! Yakalayın şu zalimi!" Koştum, insanlara çarptım, ellerine yapışıp onları sürükledim: "Yardım edin, beni koruyun, bir barbar çantamı alıp götürdü" dedim. Oraya buraya koşmaktan bacaklarım ağrımaya başlamıştı ama o zalim sırra kadem basmıştı işte. Ee, daha ne söyleyecektim? Benim gibi bir zavallı için o kara kuru iti yakalamalıydınız! Böylece toplanan insanlara dönüp ağzıma geleni söyledim: "Barbarlar! Niye öyle bakıyorsunuz? Sizin dininiz, imanınız yok mu, ha?" Sonra sağa sola koşmaya,

bağırıp çağırmaya başladım. Bir aptal gibi homurdanıyordum. Sınır taşına oturdum, orada da bağırmaya devam ettim. İnsanlar etrafıma toplanmaya başladı; aralarında, "Sarhoş olmalı" diyenler vardı.

"Ah, sizi barbar yaratıklar, sizsiniz sarhoş!" dedim, "Biri çantamı kapıp kaçtı!"

Bu sırada bir polis yaklaştı, "Hadi teyze" dedi, "Karakola gidelim."

Karakola varınca yine çığlığı bastım. İçerden karakol teğmeninin geldiğini gördüm.

"Burada ne yapıyorsun kadın, neden gürültü çıkarıyorsun?" dedi.

"Merhamet buyurun sayın teğmenim!" dedim, "Az önce beni soydular!"

"Tutanak hazırlayın!" dedi. Hazırladılar... "Şimdi git" dedi, "Tanrı yardımcın olsun."

Çıktım.

Bir gün sonra karakola uğradım, "Çantamdan bir haber var mı sayın teğmen?" diye sordum.

"Git ve bekle" dedi, "İşlemlerin devam ediyor..."

Bekleyip duruyordum. Sonra birden beni karakola çağırıp büyük bir odaya aldılar. İçeride benimkine benzer pek çok çanta vardı. Karakol binbaşısı kibar, hoş bir adam, "Çantanızın burada olup olmadığına bakar mısınız?" dedi.

Baktım, hiçbiri benim çantam değildi.

"Sayın binbaşım, çantam burada değil" dedim.

"Evrakı ona verin!" diye emretti.

"Sayın binbaşım, bu evrakın benimle ne ilgisi var?"

"Soyulmanızla ilgili bir evrak hanımefendi."

"Sayın binbaşım" dedim, "Bu evrakla ne yapabilirim ki?"

"Hanımefendi, sizin için başka ne yapabilirim?"

Soyulduğuma ilişkin evrakı verip *Polis Mahkemesi*'ne[22] başvurmamı söylediler. Hemen mahkemenin yolunu tuttum, evrakı teslim ettim. Kısa bir süre sonra albay kıyafetli bir üye dışarı çıkıp beni sayılmayacak kadar çok çantanın bulunduğu bir odaya götürdü. "Bakınız" dedi.

22 19. yüzyılda Rusya'nın başkentinde ve eyaletlerinde kurulan, adli işlerle mahkeme kararlarının uygulanmasına dair görevleri yürüten bir polis teşkilatı. (ç. n.)

"Görüyorum sayın üyeleri... ama benim çantam burada değil."

"Peki, biraz bekleyin" dedi, "General şimdi size bir evrak imzalayacak."

Oturdum, uzun ama çok uzun bir süre bekledim. Sonunda general geldi; evrakımı ona verdiler, o da imzaladı.

"General evrakımı neden imzaladı?" diye sordum memura.

"Soyulduğunuz için imzaladı" diye cevap verdi.

Ben de bu evrakı yanımda saklıyorum.

"Saklayın Domna Platonovna" dedim.

"Yıpranmış da olsa bulunabilir..."

"Eh, hatasız kul olmaz."

"Ah, hatasız kul olmaz, öyle mi? Bunun olacağını bilseydim, geceyi Koşeveriha'da geçirirdim."

"Hiç değilse" dedim, "Arabaya binmeliydiniz."

"Arabadan söz etme bana! Arabacıların düzenbazlardan hiçbir farkı yoktur... Sonuçta bu alçakların hepsi gizli işbirliği içindedir."

"Ama hepsi birden nasıl işbirlikçi olabilir?" diye sordum, "Daha az olmalı, değil mi?"

"Sen sadece tartış! Bakın, ben bu düzenbazları çok iyi tanırım."

Domna Platonovna iyice sıkılmış yumruğunu havaya kaldırdı ve ona bir çeşit gururla baktı.

"Salaklığımın üzerimde olduğu bir gün, bir arabacı bundan daha beterini yaptı" diye başından geçen bir olay daha anlattı elini indirerek: "Beni alıp götürdü, yolda yere yıkarak soyup soğana çevirdi."

"Nasıl, yere yıkarak?"

"Basbayağı yere yıkarak işte!"

Kışın *Kadetski Korpus*'a[23] bir hanımefendiye İspanyol şalı danteli götürmek üzere Petersburg tarafına gidiyordum.[24] Ufak tefek, naif bir kadındı ama pazarlığa gelince ortalığı ayağa kaldırırdı; katışıksız bir Primadonna. İşim bitince bu hanımefendinin evinden ayrıldım. Karanlık çökmüştü; bilirsin, kışın ortalık erken kararır. Adımlarımı

23 Soylu çocukların kabul edildiği askeri lise. (ç. n.)

24 Petrograd. Neva Irmağı'nın sağ yakası. (ç. n.)

hızlandırdım, bulvara bir an önce varmak için acele ediyordum. Arkamdan, köşeden bir kızak çıktı. Arabacı karmakarışık saçlı bir delikanlıydı. "Ucuza götürürüm" dedi.

"Znameniye'ye kadar on beş kapik" deyip parayı uzattım.

"Ama nasıl olabilir bu?" diye sözünü kestim: "Bu kadar az para ödemek... gerçekten olmaz Domna Platonovna!

"Bal gibi oldu işte, görüyorsun..."

"En kısa yoldan gidelim" dedi arabacı.

"Benim için fark etmez" deyip kızağa bindim.

O zamanlar henüz o malum çantam yoktu; her şeyi küçük bohçamda taşıyordum. Bu iblis arabacı, kestirme yoldan kale arkasında bir yerlere sürdü. Boydan boya buz kaplı Neva'nın üzerinde yoluna devam etti; sonra birden kıyıda, Liteynaya'nın tam karşısında, paldır küldür bir çukura yuvarladı beni. Bilirsin, birisi alttan popoma yapışmış gibi uçtum... Bir tarafa havalanıp düştüm, bohçam da Tanrı bilir nerelere uçtu.

Kalktım. Çukurlar su dolu olduğundan baştan aşağı pisliğe bulanmışım.

"Barbar!" diye bağırdım arabacıya, "Aşağılık barbar, ne yaptın sen?"

"Sonuçta burası kestirme yol, burada yere yuvarlanmadan olmaz" dedi.

"Nasıl?" dedim, "Seni zorba yaratık, nasıl mümkün olmazmış? İnsanlar böyle mi götürülür?"

Hergele, "Burada bir tüccar her zaman böyle indirilir" diye cevap verip ekledi: "Bu kestirme yoldan gitmek için on beş kapik aldım."

Eh, bu canavarla konuş konuşabilirsen! Üstümü başımı sildim ve bohçamı bulabilmek için etrafı kolaçan ettim. Birden nereden çıktıysa bıyıklı bir subay peyda oldu, "Seni kopuk!" dedi, "Hayvan herif! Böyle düzgün bir hanımefendiyi nasıl dikkatsizce götürürsün?" Yaranmaya çalışıyor, "Hanımefendi oturunuz, lütfen oturunuz, toparlanmanıza yardım edeyim" diyordu.

"Sayın beyefendi, bohçam" dedim, "Canavar herif beni silkeleyip arabadan attığında düşürmüştüm."

"İşte bohçanız!" deyip verdi. Sonra da, "Yıkıl karşımdan hergele!" diye arabacıya bağırdı, "Kendine dikkat et! Siz ise hanımefendi" dedi, "Sizi bir daha yere atarsa hiç çekinmeden suratına yumruğu indirin!"

"Ah! Kadın halimizle bu iğdiş edilmişlerle nasıl başa çıkarız?" diye karşılık verdim.

Tekrar yola çıktık.

Ancak Gagarinskaya'ya geldiğimizde benim arabacının –nedendir bilinmez– bıyık altından güldüğünü gördüm.

"Ne var akıllı adam? Neden sırıtıyorsun?" diye sordum.

"Öylesine işte" dedi, "Geçenlerde yine bir Yahudi'yi ucuza götürmüştüm... Bunu hatırladıkça kendimi tutamıyorum."

"Bunda gülünecek ne var?"

"Nasıl gülmeyeyim? Kafası doğrudan su birikintisine gömülünce sıçrayıp 'İblis!' diye bir bağırması vardı ki! Suda debelenip duruyordu."

"Peki, neden iblis dedi ki?"

"Öyle" dedi, "Herhalde dini alışkanlıklarından..."

Ee, o zaman ben de gülmeye başladım. Koşturup duran, "Yuh, yuh!" diye bağıran bu Yahudi aklıma geldikçe ben de gülmekten kendimi alamıyordum.

"Bu yüzden" dedim, "Dinleri de zamanla sığlaşmış."

Eve geldik. Kalktım, "Gaddar herif" dedim, "Bana yaptıklarının hiç değilse ufak bir cezasını keseyim... Evet, beş kapik almam gerekir, ancak günah işlemekten korkmama rağmen elinde kalan on beş kapiği istiyorum."

"İnsaf ediniz hanımefendi!" dedi, "Benim hiçbir kusurum yok: O kestirme yolu yuvarlanmadan geçmek mümkün değildir... Bakın, size bir şey olmadı hanımefendi: Önemli olan da buydu."

"Ah, seni serseri!" dedim, "Seni kopuk, seni! Yazık... Az önce beyefendi ensene az şaplak indirmiş."

"Bakın sayın tüccar hanımefendi, o adamın size verdiklerini aman kaybetmeyin" dedi ve atını dehleyip uzaklaştı.

Eve geldim, semaveri koydum. İçindeki eşyam ıslanmış mı diye küçük bohçama bakıyordum ki, donakaldım! Kalbim durur gibi oldu... Gerçekten öleceğimi sandım. Bağırmak istiyorum, dudak-

larımdan en ufak bir ses çıkmıyor; yürümek istiyorum, ayaklarım çarpılmış...

"Tamam, tamam ama... bohçanın içinde ne vardı Domna Platonovna?"

"Söylemeye utanıyorum: Pislikten başka bir şey yoktu."

"Ne pisliği?"

"Eh, ne tür pislikler olduğu malum: En ucuzundan pis bir pantolon – hepsi bu."

"Ama nasıl? Nasıl oldu bu?"

"Şimdi nasıl olduğunu anlarsın... Başta arabacının onları paketleyip Neva Irmağı'na atması düşüncesi beni daha çok korkutmuştu. Baktım, gördüklerime inanamadım. Yine koşarak karakola gittim, çığlığı bastım: 'Beyler, bohçam yok!' 'Dilsiz olduğunu biliyoruz' dediler, 'Neler olduğunu doğru dürüst anlat.'[25] *Anlattım. Beni soruşturma şubesine gönderdiler. Orada bir kez daha anlattım. Hafiye gülmekten kırıldı: 'Bu hergele' dedi, 'Herhalde hamamdan geliyordu!' O şeytanın nereden geldiğini biliyor da bana bu bohçayı nasıl yutturdu?"*

"Karanlıkta" dedim, "Kolay bir iş bu Domna Platonovna."

"Hayır, arabacıya bir şeyler diyorum, o ise bana, size verilenleri düşürmeyin, diyor. Bu 'verilenleri' lafına ne buyrulur! Şimdi bu sözlerin ne anlama geldiğini bir düşünün."

"O zaman" dedim, "Kızağa oturup bohçanın içine bakmanız gerekirdi."

"Dinle arkadaşım, ne kadar bakarsan bak, seni kafeslemeyi kafalarına koymuşlarsa, bunu mutlaka yaparlar.. Hey, hey! Hayır! İyisi mi, kendine bir iyilik yap: Kaşla göz arasında insana neler yapmazlar! Dinle bak, gözümüzün önünde ne sahtekârlıklar döndüğüne dair bir olay anlatayım sana..."

Kendi bölgemden buraya geldikten kısa bir süre sonra Apraksin'e[26] geçmem icap etmişti. Yolda yürüyordum. O zamanlar o kadar kala-

25 Burada kelime oyunu yapılıyor. Bir önceki "*bohçam yok*" tümcesindeki "*yok*" sözcüğünün Rusçası "*ne moy*". Bunun birleşik yazılışı olan "*nemoy*" ise "*dilsiz*" anlamına geliyor. (ç. n.)

26 19. yüzyılın ortalarında inşa edilmiş, Petersburg'un en büyük alışveriş merkezi. 1862'de büyük bir yangın geçirdi. (ç. n.)

balıktı ki, yangından sonra ne gezer, evet, şimdi çok çekici, o yıllar gerçekten çok berbattı. Neyse, yürüyordum, evime gidiyordum. Birden nereden çıktıysa, görünürde yakışıklı bir genç, "Teyze, bir gömlek alsana" dedi. Baktım – elinde basma bir gömlek var; yepyeni, basması kaliteli mi kaliteli: Bir arşınını altmış kapikten aşağı alamazsınız.

"Peki, bunun için ne istiyorsun?" diye sordum.

"İki buçuk ruble."

"Ne dersin? Bana yarı yarıya bırakır mısın?"

"Hangi yarısını?"

"Hangisini istiyorsan" dedim, "Pazarlıkta her zaman, her türlü mal için yarı fiyat teklif edilir."

"Olmaz teyze" dedi gömleği elimden alıp, "Kaliteli malları bu şekilde satın alamazsın."

"Ver" dedim, çünkü mükemmel bir gömlek olduğunu görüyordum – herkes pazarlıksız üç rubleye alırdı. "Al, bir ruble."

"Bırak madam!" dedi ve çekip gitti. O arada gömleği eteğinin altına soktuğunu gördüm, sonra etrafına bakındı: Besbelli çalıntı mal, dedim içimden... Böyle düşünerek yürürken birden tezgâhın arkasından atlayıp yanıma geldi, "Teyze, şu parayı çabuk ver!" dedi, "Allah senden razı olsun, şansınız belli ki açık."

Ona bir kâğıt ruble verdim, o da bana buruş buruş bir gömlek verdi. "Aman sahip çıkın teyze!" der demez, dönüp gitti. Para kesesini cebime koydum, satın aldığım gömleği şöyle bir çevirince ayaklarımın dibine pat diye bir şey düştü. Baktım – evde kullanılan cinsten eski bir keseydi. O zamanlar Petersburg koşullarından haberim yoktu. Bu olanlar da ne böyle, dedim, şaşıp kaldım bu işe: Elimde bir bez parçasından başka bir şey yoktu! Gömlek aynı gömlekti ama bir buçuk arşın kırpılmıştı. Bu iğdiş edilmiş işportacılar büyük gürültü koparırlar, "Lütfen bize gelin hanımefendi" diye cıyak cıyak bağırırlar, "Bizde şöyle bir söz vardır, derler, *keten bezi, aptal kadınların malzemesi*." Bir başkası yine yanına gelip, "Teyze" der, "Saygıdeğer hanımefendileri için kullanılmış güzel kefen bezim var" Ben de zaten bütün bunlara kulaklarımı tıkar, onların dümen suyunda giderdim. Hatta sana diyeyim, hissizleşmiştim; içime korku düşmüştü: Bu bez parçası da neyin nesiydi? Bir gömlekti, lime lime olmuştu. Hayır dostum, onlar her şeyi istedikleri gibi yaparlar...

"Albay Yegupov'u tanır mısın?" diye sordu Domna Platonovna.

"Hayır; tanımıyorum" dedim.

"Onu nasıl tanımazsın! Yakışıklı, göbekli, mükemmel bir erkekti. Savaşta bindiği yedi at öldürülmüş ama o sağ kalmıştı. Bu olayı gazeteler de yazdı."

"Ne olursa olsun Domna Platonovna, bu adamı tanımıyorum."

"Bir zorbanın onunla bana neler yaptığını biliyor musun? Sana diyeyim, tam bir olaydır bu; hatta böyle bir olaya az rastlanır – olsa olsa tiyatroda canlandırılabilir."

"Kuzum" dedim, "Bu kadar işkence yeter, lütfen anlatınız!"

"Bu hikâye gerçekten anlatılmaya değer. Sadece... nasıl adlandırmalı? Burada bir yerölçümcü var. İsmaylovski Alayı 4. Bölük'te görevli Kumoveyev... Hayır; Makaveyev adlı biri."

"Boş verin..."

"Hayır, boş verin olmaz! En doğrusu cehennemin dibine gitsin demek... Onun için en uygunu bu."

"Ama sadece soyadı için söylemiştim bunu."

"Evet, soyadı için, şey... Bu olabilir; soyadı önemli değil – sıradan bir soyadı. Gelgelelim kendisi aşağılık, hem de tüm başkentin en aşağılık adamı. Bana bir yapıştı ki, 'Evlendir beni Domna Platonovna' deyip duruyordu. 'Tamam, evlendiririm' dedim, 'Neden evlendirmeyeyim?'"

Görünüşte dikkat çekici bir yaratıktı; beyaz bir yüzü, oturaklı bıyıkları vardı. Eee, böylece ona eş aramaya başladım. Üzerime büyük bir yük almıştım, dolaşıp duruyordum. Tüccar ailesinden bir gelin buldum. Ev Peski'de, etine dolgun, pembe yanaklı, namuslu bir kızdı; yalnız burnunda, işte tam şurada, burun kökünde küçücük bir kusur vardı, pek öyle göze batan bir şey değildi, sıracadan olmalıydı. Dolaştım, o hergeleyi de yanımda götürüyordum. İşler tıkırındaydı. Tabii bu arada ona nezaret ederken iyice göz kulak da oluyordum, çünkü bu işleri duyarlı bir şekilde yapmak gerekiyor.

Derken bir tüccarın kızıyla nişanlanırken kılık kıyafet için iki yüz gümüş ruble aldığı ve onlara evlilik kâğıdı imzaladığı söylentisi duyuldu, ancak sonra bu evrakın sahte olduğu, ortada anlaşma filan bulunmadığı ortaya çıktı. Eh, insan böyle bir adamı tanıdıktan sonra gözünü dört açmalı – ara sıra da yoklamalı.

Bir gün, efendim, evine uğradım. Evi iki odalıydı: Biri yatak odası, diğeri de salona benzer bir oda. İçeri girdim, yatak odasının kapısı salona açılıyor. Pencerenin önünde bir bey, sanırım askeri kıyafetli, fişekliğini çaprazlamasına omzuna asmış, koltuğa kurulmuş, çubuğunu tüttürüyor. Bu, albay Yegupov olmalıydı.

"Ev sahibi evde yok mu?" diye sordum ona.

Başını sertçe salladı, yanıt vermedi. Haliyle yerölçümcünün evde olup olmadığını öğrenemedim.

Eh, adam evlenmeye hazırlandığından evde yine de bir kadın olabileceğini düşündüm. Oturup beklemeye başladım. Otur, otur... Bilirsin, böyle uzun süre sessiz kalmak iyi değildir, çünkü konuşma özürlü olduğunuzu düşünebilirler.

"Hava da" dedim, "Bugünlerde ne kadar harika!"

Bunun üzerine bana baktı ve böğürür gibi, "Ne var?" dedi.

"Hava diyorum, ne kadar tatlı!"

"Yanılıyorsun" dedi, "Kocaman bir toz bulutu."

Toz gerçekten vardı, şey, bilirsin, her zaman olur... Birden sen de kimsin böyle, dedim içimden, ne oldu da sinirden böğürüp duruyorsun? Tekrar ona dönüp, "Siz" dedim, "Stepan Matveyeviç'in yakını mısınız, yoksa bir arkadaşı ya da tanıdığı mı?"

"Arkadaşıyım."

"Mükemmel bir insandır Stepan Matveyeviç!"

"Birinci sınıf bir dolandırıcıdır" dedi.

Belli ki Stepan Matveyeviç evde yok, diye geçirdim içimden.

"Siz" dedim, "Stepan Matveyeviç'i ve ailesini uzun zamandır mı tanıyorsunuz?"

"Evet" diye cevap verdi, "Kadın daha genç kızken tanıyordum onları..."

"Efendim" dedim, "Ben de onları uzun zamandır tanıyorum... Belki de kız değil, kadındı ancak günaha girmek istemem. Arkalarından kötü bir şey söylendiğini duymadım."

"Senin çatına ne tıkıştırılmış, biliyor musun?" dedi kibirle, "Saman!"

"Bağışlayınız sayın beyefendi! Yaradan'ıma şükür, şimdilik omuzlarımın üzerinde çatı değil, baş var... İçinde de saman yoktur – her insanın sahip olduğu şey, Tanrı tarafından tayin edilmiştir."

"Açıkla" deyince, sen bir köylüsün, dedim içimden, köylü olarak kalacaksın.

Bu sırada birden dönüp, "Maksim Matveyeviç'in kardeşini tanır mısın?" diye sordu.

"Tanımıyorum beyefendi" dedim, "Tanımadığım kişi hakkında tanıyorum diye yalan söylemek istemem."

"O da en âlâsından bir dolandırıcı... Üstelik sağır."

"Nasıl? Sağır mı?"

"Aynen öyle, sağır... Sadece bir kulağı sağır, diğeri ise sıracalı ama iki kulağı da duymuyor."

"Bakar mısınız? Ne kadar şaşırtıcı!"

"Hiç de öyle değil!" dedi, "Bunda şaşırtıcı bir şey yok."

"Bir kardeşin yakışıklı, diğerinin sağır olması nedeniyle söylüyorum bunu."

"Evet, evet... Tam da bu yüzden bunda şaşırtıcı bir şey yok. Bakın, kız kardeşimin yüzünde de böyle bir kırmızı leke var, kurbağa gibi oturuyor... Bu konuda ne yapabilirim ki?"

"Anneniz" dedim, "Bir şeyden korkmuş olamaz mı?"

"Hizmetçi kız" dedi, "Semaveri ters çevirip annemin karnının üzerine koymuş."

Eh, o zaman nezaketle pişmanlığımı belirttim.

"Bu keskin gözlüler" dedim, "Beladan kurtulamaz."

"Şayet aptal bir kadın değilsen anlarsın: Onun bu sağır kardeşi – at üstünde değiştirilen avcı demektir."

"Evet efendim."

"Şey... Onu alışkanlıklarından vazgeçirmeyi düşündüm; onun için tutup başını çitlere vuran kör bir at getirdim."

"Evet efendim."

"Daha yeni, çiftlik için tosuna ihtiyacım vardı... Tosunu ondan satın aldım, parasını ödedim ama boğa yerine öküz çıktı."

"Oh, Tanrım!" dedim, "Bu ne fırsat! Ama sonuçta bu işe yaramaz."

"Elbette" dedi, "Öküzse hiçbir işe yaramaz. Ama ona, o sağır çocuğa işte bunun için yaptığım şaka: Bende kardeşi Stepan Matveyeviç'in bu konuyla ilgili yüz rublelik makbuzu var ama paraları yok... Şimdi kendimi onlara göstereceğim."

"Bunu gerçekten gösterebilirsiniz."

"Maksim Matveyeviç'in bir düzenbaz olduğunu bilmelisin" dedi, "Şimdi onu bekliyorum, onu borcu için hemen hapse tıktıracağım."

"Onları yakından tanımıyorum" dedim, "Gerçekten tanımıyorum... Sadece baş göz ediyorum. Lekelemek durumunda değilim."

"Baş göz et sen!" diye bağırdı.

"Edeceğim efendim."

"Ah sen!" dedi, "Aptalın tekisin! Onun evli olduğunu nasıl bilmezsin?"

"Olamaz, bu olamaz!" diye bağırdım.

"Üç çocuğu varsa buna ne buyrulur?"

"Ah, söyleyiniz!" dedim – içimden de, eh, Stepan Matveyeviç, bana esaslı bir şaka yaptınız, değil mi, diye söyleniyordum. "Demek ki beklenmedik bir numara, bir dümenmiş bu!"

Albay Yegupov, "Birini evlendirmek istiyorsan en doğrusu beni evlendirmek!" dedi.

"Tamam" dedim.

"Hayır, hayır... Şaka yapmıyorum, gerçeği söylüyorum."

"Tamam" dedim yine, "Tamam!"

"Yoksa bana inanmıyor musun?"

"Efendim, neden inanmayayım?" dedim, "Bir erkek sefih bir yaşamdan gerçekten kurtulmak istiyorsa, yapacağı ilk iş iyi bir kızla evlenmektir."

"Ya da" dedi, "Parası olursa dulla da evlenebilir."

"Evet" dedim, "O da olabilir..."

Bunun üzerine onunla görüşmelere gittik. Bana adresini verdi, ona gidip gelmeye başladım. Onunla, o engerekle de az acı çekmedim! İnanılmaz derecede iri yarı, fantastik bir yaratıktı; asla aynı ruh halini sergilemiyor, insanları fantezilerine göre değerlendiriyordu. Elbette herkes farklıdır, gelgelelim Tanrı, Yegupov gibi bir adamı dünya üzerinde hiçbir kadına nasip etmesin. Donuk gözbebekleri fal taşı gibi açılır, tahtakurusu misali kan çanağına döner ve avazı çıktığı kadar bağırır. "Seni tepetaklak yuvarlar, tersyüz ederim, böyle tersyüz kalırsın!" Nasıl çılgına döndüğünü görünce, ah, biri onun kanına dokunmuş, diye düşünürsünüz... Ne var ki buluttan nem kapar.[27]

27 Bu deyimin Rusçası: "İneği böğrünü kaşımasa öfkelenir." (ç. n.)

Yine de onu bir tüccarın dul eşiyle baş göz ettim. Kadın tam ona göreydi, sipariş üzerine pişirilmiş kutsanmış bir gövdeydi sanki. Ee, efendim, gelin görüldü, söz kesildi. Söz kesmeye birlikte gittik, pek çok konuk vardı: Gelinin akrabaları, tanıdıklar, hatırı sayılır, iyi bir ailenin tüm bireyleri... Konukların arasında, uzak bir köşede, yerölçümcü Stepan Matveyeviç'i gördüm. Bana başka bir yerdeymiş gibi göründü ama hiçbir şey söylemedim. Sanırım hapishaneden salınmış olmalıydı, buraya da tanışmaya gelmiştir.

Her şey yolunda gitti: Söz kesme, dinsel ritüeller, vs... Ancak gelinin tüccar amcası Semyon İvanıç Kolobov törene sarhoş gelmiş, yalanlar atmaya başlamıştı; damadın albay değil, hamamcı Fyodorova'nın oğlu olduğunu söylüyordu. Birisi, "Onun kulağını yala!" dedi. Hemen bir kavgaya girişmek için böyle bir alışkanlık edinmiş. "Onu tanıyorum" diye zevzeklik etti Kolobov, "Caka satmak için apolet takmış ama o apoletleri şimdi sökeceğim!" Ee, buna izin vermediler tabii, Semyon İvanıç'ı tutup evin soğuk bölümüne götürdüler... Ama birden, tam takdis sırasında gelinin babası ikonayı kaldırırken salonda bir ses gürledi! Baba ikonayı tekrar kaldırdı, o ses yine çınladı ve açık bir dille, "İmmanuel rahimdeyken[28] İşaya söylemenin hiçbir anlamı yok" dedi.

Tanrım! Herkes büyük bir şaşkınlığa uğramıştı. Gelin yerin dibine girdi. Yegupov'un da bulanık gözbebekleriyle bana baktığını görüyorum. Ne o, diye düşündüm, sen canım, şeytan görmüş gibi neden bana gözlerini deviriyorsun?

Salonda inlemeler tekrar başladı: "Tarladan göklere tozlar uçuyor, evli damada geliyor karısı, Tanrı'ya dua ediyor, gözyaşlarına boğuluyor."[29]

Herkes oraya buraya dağıldı – kimse kalmadı. Aman Tanrım, o ne kargaşaydı! Gelinin babası ikonayı bir kenara bıraktı ve bana doğru bir hamle yaptı. Sıranın bana geldiğini görünce elbisemin eteğine asılıp onun ellerinden kurtardım. Yegupov, daha önce hiç evlenmediğine dair yeminler edip durdu; "Hiç değilse sorgulayın" diyordu, sesini herkes için dikkatli kullanıyordu: "Hizmetkârları, erden kızları pis evlilikler için vermeyin." Bütün iş birini altüst etmede!

---

28 Kutsal Kitap, İşaya 7:14. (ç. n.)

29 "*Karısı kocasının düğününde*" adlı bir balattan kotarılmış bir cümle. (ç. n.)

"Peki, bütün bunlar nasıl olmuştu dersiniz? Yegupov bu olaydan bir hafta sonra bana geldi. 'Biliyor musun Domna?' dedi, 'Bütün o sözleri, şu aşağılık yerölçümcü karnından söyledi.'"

"Peki Domna Platonovna" dedim, "Bu karnından söylemek de ne demek oluyor?"

"Göbekten ya da karından, her neyse... şeytan bilir ne türden sinsi bir iş çevirdiğini. Söylemek istediğim şu: Bugünlerde biri diğerinin karşısında yolunu buluyor, bir diğeri de muhatabına karnından konuşuyor. Bunların bir gün tüm devleti çökertip yoksul duruma düşüreceğini göreceksin."

Domna Platonovna'nın Rus devletinin kaderine dair –bana kesinlikle beklenmedik gelen– endişelerini dinlerken şaşkınlığa uğradım. Kuşkusuz o da bunu fark etti ve yarattığı bu politik etkinin tadını çıkarmak istedi.

"Evet, vallahi, gerçekten böyle!" dedi: "Lütfen sen söyle; ortalık hile düzen peşinde koşanlarla kaynamıyor mu? Kimi sadece kuşlara bahşedilmiş havada uçuyor, balık gibi yüzerek denizin dibine dalıyor ya da –Amirallik Meydanı'nda olduğu gibi – sülfürlü ateş yutuyor;[30] *karnıyla konuşuyor ya da bir diğeri kabul edilemez, kurallara aykırı değişik bir şeyler yapıyor! Tanrım! O yerölçümcü iblisin ta kendisidir, insanlara itaat eder ama iyilik için değil, kötülük için... Doğrusunu söylemek gerekirse bir keresinde aşağılanmak için iblislere verildiğim de oldu!"*

"Tatlım" dedim, "Bu gerçekten oldu mu?"

"Oldu!"

"Üzmeyin beni hadi, lütfen anlatın."

Bu, uzun zaman önceydi; on iki yıl kadar önce... O sıralarda hâlâ gençtim, deneyimsizdim. Dul kalınca ticaretle uğraşmayı düşündüm. İyi de ne alıp satabilirdim? Kadın işinde keten bezinden daha iyi bir malzeme yoktur, çünkü nerede kullanıldığını bildiğinden kadın bundan daha iyi anlar. Çarşıdan keten bezi almayı, kapımın önünde bir tabureye oturup satmayı düşündüm.

---

30 O yıllarda adı geçen meydana bir sirk kurulmuştu. Leskov *Büyülü Gezgin* adlı romanında bu sirkten ayrıntılı olarak söz eder. (ç. n.)

Gittim, keten bezi satın aldım. Elbette eve dönmem gerekiyordu. İyi de şimdi keten beziyle eve nasıl dönecektim? Hanın avlusuna birden bir troyka girdi.

"Kiev'den memleketimize yedi araba fındık getirdik" dedi arabacı, "Ancak fındıkları bilerek ıslatmışız gibi tüccarlar bizden kesinti yaptı... Çiftliklerimize kazançsız döneceğiz."

"Peki, arkadaşların nerede?" diye sordum.

"Arkadaşlarımın her biri kendi yoluna gitti... Hiç değilse birkaç yolcu bulup bulamayacağımı düşünüyorum."

"Nerelisin?" diye sordum ilgilenip, "Hangi yöredensin?"

"Kurakin'liyim... Kurakin köyündenim."

Burası gitmek istediğim yere yakındı.

"İşte" dedim, "İlk yolcun hazır."

Onunla bir gümüş rubleye anlaştık. Birkaç yolcu daha toplamak için çiftlikleri dolaşmasını, ertesi gün öğlenden sonra da yola çıkmayı kararlaştırdık.

Ertesi gün baktım, bizim avluya bir erkek damladı; arkadan gelen gelene – dördüncüsü, beşincisi, sekizincisi, hepsi satıcı takımından, yüzünden kan damlayan göbekli tipler. Birinin elinde torba, diğerininkinde çanta, bir üçüncüsünde bavul var; tüfeği olan bile var.

"Nereye böyle?" dedim arabacıya, "Hepimizi bu arabaya mı tıkıştıracaksın?"

"Dert değil" dedi, "Sığarsınız... Araba büyük, bir buçuk ton taşır."

Ne yalan söyleyeyim kalmaktan mutlu olurdum olmasına ama parayı ödemiştim, ayrıca beni götürecek bir kimse de yoktu. Eh, kederle ve hoşnutsuzlukla da olsa arabaya bindim. Gelgelelim şehrin kapısını geçer geçmez yolculardan biri, "Meyhanede dur!" dedi. Pek çoğu içti, arabacıya da içirdiler. Tekrar yola çıkıp bir kilometre kadar gitmiştik ki, biri daha bağırdı: "Dur!" dedi, "Burada *İvan İvanıç Yolkin*[31] yaşıyor, ona uğramadan asla geçip gidemeyiz." Böylece her seferinde ona yakın "İvan İvanıç Yolkin"de durduk.

Gece yarısına doğru bizim arabacının körkütük sarhoş olduğunu gördüm.

---

31 Rus sözcük dağarcığında bulunan, "*meyhane*" anlamında kullanılan uydurulmuş bir söz. (ç. n.)

"Fazla içmeye cüret edeyim deme!" dedim.

"Neden ki?" dedi, "Zaten cesur biri değilim, tüm bunları cesaret olsun diye yapmıyorum."

"Pis bir köylüsün! Başka da hiçbir şey değilsin."

"Şey, efendim" dedi, "Köylü olayım varsın! Yeter ki votka olsun."

"Bir yaratık, mankafasın işte! Sana yol gösterdim, kendine biraz olsun acı!"

"Asıl ben ona acıyorum" diyen arabacı, bu sözlerle birlikte kırbacını şaklatmaya başladı.

Talika böylece büyük hızla yola çıktı. Şimdi sadece kısa bir süre sonra tepetaklak yere yuvarlanacağımızı ve hayatımızın sona ereceğini düşünüyordum. Sarhoşlar ise hiç oralı olmadan bağıra çağıra şarkı söylüyorlardı. Biri akordeonunu çıkardı, diğeri bir şarkı tutturdu, bir üçüncüsü de havaya ateş etti. Bense dua ediyordum: "Azize Paraskevi,[32] merhamet et, kurtar beni! Adeta uçuyorduk, atlar doludizgin gidiyordu.

Bir süre sonra atlarımız yavaşlamaya başladı, tekrar tırısa geçtik. Artık karanlık çökmüştü; nasıl söylesem, yağmur çiselememiş de sis serpilmiş gibi bir hava vardı. Ellerim tutunmaktan nasıl da şişmişti... Sonunda sakince yol aldığımız için rahatlayıp sevinmiştim; sesimi çıkarmadan oturuyor, bu arada konuşmalara kulak misafiri oluyordum. Biri burada, yol üzerinde soyguncuların dolaştığını söylüyor, diğeri de ona, tüfeği iki kez atış yapabildiği için haydutlardan korkmadığını belirtiyordu. Bir başkası ölülerden söz etmeye başladı: "Benim ölü bir kemiğim var" dedi, "Bu kemiği üzerinde gezdirdiğim kişi o anda ölü gibi derin bir uykuya dalıyor ve ayağa kalkamıyor." Bir diğeri ise, kendisinde de ölü yağından yapılmış mum olduğunu söyleyerek böbürlendi.

Anlatılanları dinlerken, biri beni boş vaatlerle oyalamış gibi üzerime bir uyku çöktü ve bir anda uykuya daldım. Ama her şey bizi kalburda fındık gibi salladığı için hiç de mışıl mışıl bir uyku olamadı bu. Uykumun arasında bir şeyler duyar gibi oldum; biri, "Şu dişi iblisi def ederiz umarım, bacaklarımı uzatacak yer yok" dedi.

---

32 Azize Paraskevi (M.S. 117-138): Kadınların şefaatçisi olarak anılan Büyük Hıristiyan Şehidi. (ç. n.)

İşte tam o sırada efendim, bir çığlık, patırtı gürültü, acı acı bağırmalar duydum. Neler oluyor diye baktım, gece olmuş, arabamız yerinde duruyor, her şey onun etrafında dönüyor, çığlık atılıyor fakat çığlığın nedeni anlaşılmıyor. Biri, "Şurle-murle, daha geniş bir dünya-kravermir!"[33] diye bağırıyor. Tüfekli adamımız fırladı, bir tüfek sesi duyuldu, ardından tak diye bir tabanca patladı, gelgelelim ateş yok... tabanca yeniden patladı, gene ateş yok. Birden biri yine çığlık çığlığa, "Daha geniş dünya-kravermir!" diye bağırdı; bu sözle birlikte beni kollarına alıp arabadan zorla indirdi ve araziye götürdü. Beni evirip çeviriyor, devirmeye çalışıyordu. Tanrım, dedim içimden, neler oluyor? Çevreme göz attım – suratların hepsi karanlık ve kötücül; etrafımda dönüyorlar, "Daha geniş dünya!" diye bağırıyorlar. Evet, ayaklarıma yapışmışlar, beni sallayıp duruyorlar! "Sevgili efendim!" diye dua etmeye başladım – ilk kez böyle bir dua ediyordum; "Mtsensk'in Aziz Nikolay'ı![34] İffetli üç bakirenin çeyizcisi! Özenli saflığın koruyucusu! Benim değersiz çıplaklığımı görmelerine izin verme!"

Bunları yürekten söyler söylemez sınırsız bir sükûnetin beni kucaklamaya başladığını, zümrüt yeşili çimenlerin üzerinde yattığımı ve ayaklarıma tertemiz, dupduru bir gölün sularının vurduğunu hissettim – çevresinde yoğun bir saçak gibi genç sazlar vardı ve öyle dingince dalgalanıyordu. Dua aklımdan çıkıvermişti, doğduğum günden beri hiç görmemişim gibi hâlâ sazları seyrediyordum. Birden gölün üzerinden havaya bir sis kalktığını gördüm – gökkırı mavi bir sis ki, gerçek bir kefen gibi kırlığa boydan boya yayılıyor. Ama burada, sisin altında, gölün tam ortasında balık sıçramış gibi bir küçük daire oluşuyor birden, bu dairenin içinden kısa boylu bir erkek çıkıyor – boyu ancak bir horoz kadar, minicik bir yüzü var; mavi kaftanlı, başına mavi bir kasket takmış... Ne olağandışı bir insan, diye düşünüyorum, oyuncak bir bebeğe benziyor... Gözlerimi ondan ayırmıyorum, ondan hiç korkmuyorum – işte, şuncacık olsun korkmuyorum. Gitgide yaklaşıyor ve sonunda doğruca göğsüme atlıyor – bilirsin işte, tam da göğsüme değil, göğsümün

33 Yazar, "şurle-murle, kravermir" vs. gibi karşılığı olmayan sözcükler ve metaforlar kullanarak bu iki-üç sayfalık bölümde, 19. yüzyılın ahlak anlayışına uygun şekilde üstü kapalı olarak bir tecavüz olayını anlatıyor. (ç. n.)

34 Noel Baba. (ç. n.)

üzerinde, havada duruyor; kasketini çıkarıp eğilerek beni öyle bir ciddiyetle selamlıyor ki, beni bir gülme krizi tutuyor. "Nereden çıktın sen?" diyorum içimden. Bu sırada kasketini başına geçirip konuşmaya başlıyor. Neler söylüyor neler! "Hadi, Domnacığım" diyor, "Seninle sevişelim!" Gülmekten kırılıyorum. "Ah, sen!" diyorum, "Minnacık bir şeysin, böyle bir şeyi nasıl yapabilirsin?" O zaman birden sırtını dönüyor ve yavru horoz gibi, "üü ürü üüüüü!"diye bir şarkı tutturuyor.

Bu sırada bir şey ansızın çıngır çıngır ötmeye, çarpmaya, çalmaya başlıyor: Korkunç bir inleme, buna değiyor. Tanrım diyorum, neler oluyor? Kurbağalar, sazanlar, çipuralar, yengeçler... kimi keman, kimi gitar, kimi de davul çalıyor! Biri dans ediyor, biri at gibi sıçrıyor, biri zıplıyor! Ah, diyorum içimden, bu kötü, çok kötü! Kendimi duayla koruyayım, diyorum; *Dön Yarab*'ı okuyorum, "Yüksel, daha yükseklere"[35] derken, karnımın içinde bum-brum-bum, bum-brum-bum patlamalar duyuyorum. Ne bu, diyorum, *torban*[36] falan mı? Bakıyorum, evet, gerçekten torban. Az önceki küçük adam üstümde duruyor ve böylece kesip biçiyor. Ah rahipler, ah aziz ermişler, diyorum kendi kendime; o üzerimde keman yayıyla biçmeyi sürdürüyor; valsler, türlü kadriller çalıyor, diğerleri ise hâlâ yakıp kavuruyor. "Daha şiddetli vurun, daha şiddetli vurun!" diye bağırıyorlar.

"Sana diyeyim, karnımdaki acı dayanılmaz ölçüdeydi, sürekli bir uğultu... Ve böylece bütün gece üzerimde gürültü ettiler; gün ağarana kadar, Hıristiyan olan ben, onların çalgısı oldum; onları, o iblisleri yatıştırma işlevi gördüm."

"Korkunç bir şey bu!" dedim.

"Korkunç kelimesi hafif kalır dostum. Bütün bu müziklerini üzerimde icra ettikten sonra, sabah etrafıma bakıp da kendimi tamamen yabancı bir yerde gördüğümde olay daha da korkunç bir hal aldı. Kırlık, göle benzeyen geniş su birikintisi, sazlık... hepsi oradaydı; güneş

35 Oysa duanın başı, *"kötü ruhları, iblisleri korkutup kaçır"* diye başlıyor; Platonovna'nın okuduğu sevilen bir Rus şarkısı. (ç. n.)

36 Telli geleneksel Ukrayna çalgısı. (ç. n.)

de gökyüzünden ısıtıyor, tüm sıcaklığıyla doğruca yüzüme vuruyordu. İçinde çarşaflarımın olduğu paketimde ve çantamda eksik bir şey yoktu. Yakında küçük bir köy vardı; kalktım, ayaklarımı sürüye sürüye oraya gittim, bir köylüyle de akşama doğru eve vardım."

"Ne diyorsunuz Domna Platonovna? Bütün bunların başınıza geldiğinden gerçekten emin misiniz?"

"Ne yani, kendime yalan mı söyleyeceğim?"

"Hayır... Sadece bütün bunlar gerçekten böyle mi oldu diye soruyorum."

"Aynen anlattığım gibi oldu... Sen asıl çıplaklığımı onlara göstermediğime hayret et!"

"Şaşırdım doğrusu..."

"Evet, işte o gün iblisin sırtını yere getirdim ama sonra, sinsi biriyle farklı oldu."

"Nasıl yani?"

"Dinle..."

Bir kadın tüccar için Gorohovaya Caddesi'nde, taşınan insanlardan mobilya satın almıştım. Konsollar, masalar, karyolalar, örgü tabanlı çocuk yatağı... On üç ruble ödedim. Aldığım eşyayı koridora koydum, araba bulmaya gittim. Eşyaları Nikola Morskoy'a taşımak üzere, bir ruble kırk kapiğe bir araba tuttum. Mobilyaları yüklerken onları satın aldığım ev sahipleri daireyi kilitleyip çıktılar. Birden kapıcılar, Tatarlar, "Halam balam!" diye karşımıza çıkmasın mı! "Bu eşyayı almaya nasıl cüret edersin?" diye ortalığı ayağa kaldırdılar. Bir oraya, bir buraya gidiyorum, izin vermiyorlar. Bu arada yağmur başladığı için arabacı daha fazla beklemek istemediğini söylüyordu. Aman Tanrım! Düşündüm taşındım ama aklıma bir şey gelmiyordu. "Eh, o zaman" dedim, "Beni karakola götürün... Bir polisin karısıyım" dedim. Bunu söyler söylemez avluya mobilyaları aldığım beyler girdi, "Satıldı" dediler, "Bu mobilyalar gerçekten bu kadına satıldı" Arabacım, "Oturun" dedi. Oturma yeri kötü, başka bir arabaya para harcamak yerine, çocuk yatağının üzerinde otururum, diye düşündüm. Bu yatağı yukarıya, yükün tam üstüne yerleştirmişlerdi, altında da konsol vardı. Çıkıp oturdum.

Avludan yeni çıkmıştık ki altta, evet, benim altımda bir çatırtı patırtı koptu ki! Ah, aman ya Rabbim, dedim, zira aşağı yuvarlanıyorum! Ayağa kalkmak istedim baktım ama bir ipte oturan jandarma misali, ata ters biner gibi oturuyorum! Bir utanç ki sorma, düpedüz ölüm derecesinde! Eteğim olduğu gibi açılmış, çıplak bacaklarım ise konsoldan aşağıya sarkıyor. Toplananlar şaşkınlık içinde; kapıcılar, "Bacaklarını örtsene, edepsiz kadın!" diye bağırıyorlar. Ne var ki örtecek bir şey yok. İşte o barbar!"

"Barbar dediğin de kim?" diye sordum.

"Şu arabacı elbette: Neredeyiz diye sorsan, büyük olasılıkla atın üzerinde esner; yolcuya bakmaya tenezzül etmez. Gorohova'nın neredeyse tamamını böyle geçti. Eh, sağ olsun polis durdurdu, 'Bu da ne?' dedi, 'Bu iğrençlik de ne böyle? Bu yaptığınıza nasıl izin verilir?' İşte çıplaklığımı böyle göstermiş oldum."

ALTINCI BÖLÜM

"Domna Platonovna!" diyorum, "Ne zamandır sormak istiyordum: Eşinizin vefatıyla çok genç yaşta dul kaldınız... Acaba gönül işleriniz olmadı mı hiç?"

"Bu gönül işleri de ne demek şimdi?"

"Şey, birine âşık olmadınız mı hiç?"

"Lütfen saçmalamayı kesin!"

"Neden saçmalık olsun ki?"

"Bu, aşk meşk işleriyle ilgilenenler için iyi olduğundan saçmalıktır; bu tiplerin yandaşları ve gönüllüleri vardır. Bense yalnız biriyim, kendimi hem sürekli zorluyorum hem de tutarsız bir yaşam sürüyorum. Pek kafama takmıyorum bile, yersiz."

"Kafana bile takmıyorsun, öyle mi?"

"Şuncacık bile!" Domna Platonovna çivi üzerine çivi çaktı ve ekledi: "Üstelik sana diyeyim, bu aşk denen şey bir saçmalık. Evet, birisi şöyle bir budalalık sergileyecek: 'Ah, ölüyorum! Onsuz yaşayamam!' diyecek. Hepsi bu! Bana göre sevgi, bir erkek bir kadına layıkıyla yardım ediyorsa sevgidir; kadınsa her zaman kendini hatırlatmak ve vicdanlı olmak zorundadır.

"Demek oluyor ki Domna Platonovna" dedim, "Siz Tanrı'ya karşı hiç günah işlemediniz, öyle mi?"

"Benim günahlarım seni ne ilgilendirir? Diyelim ki işledim, bu benim günahım, senin değil. Günah çıkartacağım papazım değilsin sen."

"Hayır, Domna Platonovna... Ben sadece genç bir dul olduğunuz ve çok iyi göründüğünüz gerçeğine değinmek istemiştim."

"İyi görünümlü ya da değil" diye karşılık verdi, "Çirkinlerin, suratsızların arasına koymamışlardır."

"İşte bu" dedim, "Şimdi daha iyi anlaşılıyor."

Domna Platonovna kaşlarını düzeltip derin düşüncelere daldı. Sonra, "Ben de" diye konuşmaya başladı alçak sesle, "Çoğu kez kendi kendime sonuçlar çıkarır, söyle bana Tanrım, derdim: Bir günah işledim mi, işlemedim mi? Bunun yanıtını kimseden alamadım. Bir zamanlar bir rahibe bana yol gösterip sözlerimi hikâye haline getirebileceğini ve bunu, günah çıkarmak için bir papaza verebileceğimi söyledi. Kabul ettim, rahibe hikâyemi yazdı, fakat kiliseye giderken her şeyi yolda düşürüp kaybettim."

"Domna Platonovna, hangi günahın içindi bu?"

"Günah mı, yoksa bir düş mü olduğunu çıkaramıyorum."

"Şey, hiç değilse düşünüzü anlatsanız."

"Çok uzun zaman önceye gitmem gerekir... Kocamla henüz birlikte olduğumuz zamanlara."

"Kocanızla nasıl bir hayatınız vardı, kuzum?"

Yaşantımız pek de iyi değildi; küçük, en azından fazla büyük olmayan bir evimiz vardı ama çarşıya çok yakın olduğundan konumu bakımından avantajlıydı. Ekonomik malzemelerin satıldığı çarşılarımız çoktu ama alışverişin başlıca amacı olan seçme imkânından yararlanamıyorduk. Gelirimiz pek yeterli olmasa da yoksulluk içinde yaşamıyorduk; balık da, domuz yağı da, ciğer de... her türlü mal sattık. Kocam Fyodor İlyiç, genç ama karmaşık bir tipti; dış görünüşüyle çelimsizdi, ancak alışılmadık dudakları vardı. Onunkiler gibi dudakları bir daha hiç kimsede görmedim. İnsanın içine işleyen, "aman benden uzak olsun" dedirtecek bir karakteri vardı, kavgacı ve sinir bozucuydu. Ben de kızların arasında bir savaşçıy-

dım. Evlendiğimde başta çok iyi bile davrandım, gelgelelim bu onu hiçbir şekilde büyülemiyordu, her gün boş mideyle gırtlak gırtlağa geliyorduk. Birbirine savaş açan iki savaşçı olmuştuk, bu yüzden sevgimiz fazla olmadı. Bir kere onunla savaşmamak olanaksızdı, dolayısıyla ona ne kadar tatlım desen de sana sürekli surat asacaktı. Lakin hiç ayrılmadan sekiz yıl yaşadık. Elbette, tatlı bir hayat değildi bu ama sıkı kavgalarımız gitgide azaldı. Bir gün, toprağı bol olsun, ense köküme esaslı bir şaplak indirmişti, ancak bunda kuşkusuz benim de birazcık kusurum vardı, çünkü saçlarını makasla düzeltirken yanlışlıkla kulağından küçücük bir parça kesmiştim.

Çocuklarımız yoktu ama Nijni'de çocuklarının vaftiz anası ve babası olduğumuz Praskovya İvanovna adlı bir arkadaşımız vardı. Onlar da dar gelirli insanlardı; kocası terzi olarak anılıyordu, cemiyetten terzi sertifikası almıştı ama hiçbir şey dikmemişti, ancak kilisede koroda ölü duasına katılıyordu. Praskovya İvanovna evin ihtiyaçlarını giderirken fazlasıyla zorlanıyordu, çünkü yararlı ve iyi bir ev kadınıydı; çocuklarını yetiştirdi, onları kötülükten, beladan uzak tuttu.

Kocamın hayatının son yılında (her şey uçuruma doğru yuvarlanıyordu) bir gün arkadaşım Praskovya İvanovna yaş günü partisi düzenledi – kendi yaş günüydü. Partiye gittik, orada yağmura yakalandık, bardaktan boşanırcasına yağıyordu. O sırada başım çatlayacakmış gibi ağrıyordu, zira içkiyi fazla kaçırmış, orada içine kizlyarki kattığım üç kadeh punç[37] içmiştim – baş ağrısı için bu kizlyarki'den daha aşağılık bir içki yoktur. Sonra bir odada küçük bir kanepeye uzanıverdim.

Arkadaşıma, "Sen konuklarla otur" dedim, "Ben burada biraz uzanacağım."

"Ah, bu kanepede nasıl yatabilirsin, çok sert" dedi, "Yatağa git."

Yatar yatmaz uyumuşum.

"Benim burada bir suçum var mı?" diye sordu Domna Platonovna.

"Kesinlikle hayır" dedim.

"Öyleyse, şimdi beni dinle..."

37 Konyak ve romla yapılan içki kokteyli. (ç. n.)

Uyuyordum. Birden birinin bana sarıldığını hissettim – bilirsiniz, şaka maka değil, ciddi ciddi sarılıyor. Kocam Fyodor İlyiç olduğunu düşündüm bu kişinin ama yine de Fyodor İlyiç değilmiş gibiydi, çünkü manevi yapısı nedeniyle böyle şeyleri gizlilik içinde yapardı. Bir türlü uyanamıyordum... Ancak uyanınca baktım ki sabah olmuş, arkadaşımın yatağındayım ve yanımda da onun kocası var! Yataktan can havliyle kalktım; korkudan tir tir titriyordum. Arkadaşım yerde, kuştüyü yatakta yatıyordu, yanında da benim Fyodor İlyiç vardı!

Hemen arkadaşımı dürttüm, baktım – yataktan fırladı, istavroz çıkarıyor.

"Bu ne arkadaş?" dedim, "Nasıl oldu bu?"

"Ah, sevgili arkadaşım!" dedi, "Ah, ben ne iğrenç bir yaratığım! Her şeyi ben hazırladım... Konukları uğurladıktan sonra içki içmeye oturduk, seni uyandırmak istemedim; buraya sizin yattığınız yere uzandım."

Aldırmadım. "Peki, şimdi ne yapacağız?" diye sordum.

"Yapacağımız hiçbir şey yok" diye cevap verdi, "Bu olayı unutup sessiz kalmalıyız."

"Bak, aradan bunca yıl geçti... Bu olayı ilk kez sana anlattım. Bunu birilerine anlatmak benim için gerçekten çok zordu, her aklıma geldiğinde bu korkunç uykumu tümüyle lanetlemeye hazırdım."

"Siz, Domna Platonovna" dedim, "Kendinizi üzmeyin, sonuçta iradeniz dışında oldu bu."

"Elbette" dedi, "Başka nasıl olur? Böylece kendime zulmettim, işkenceler ettim. Keder kederi izledi... Bu olaydan kısa bir süre sonra Fyodor İlyiç öldü – kıyıda üzerine ağaç kütüklerin devrilmesi sonucu ezilerek öldü. O yıllarda Petersburg koşulları hakkında en ufak bir fikrim olmadığından doğrusu kendimi nasıl avutacağımı bilmiyordum. Bütün bu olanları hatırlayınca, akşamları bir başıma pencerenin önünde oturur, şarkı söylerdim: 'Bütün altınları alın, onurumu verin bana'[38] diye akar dururdum sular seller gibi, gözlerim görmezdi... 'Şefkatli yârim kara toprakta uyur' dizelerini hatırlayınca, içime öyle bir acı çöreklenir, öyle tüylerim ürperirdi ki, bir ilmek yapıp kendimi

38 *"Düz Vadinin Ortası'nda"* adlı eski bir şarkıdan. (ç. n.)

asasım gelirdi... Neyim var neyim yoksa sattım, her şeyi göze alıp ayrıldım; gözlerimin görmemesinin, kulaklarımın duymamasının daha iyi olacağını düşündüm."

"Domna Platonovna" dedim, "Size inanıyorum. Acıyı bastırmaktan daha dayanılmaz bir şey yoktur."

"Sevgili dostum, bu güzel sözlerin için sana teşekkür ederim; özellikle 'daha dayanılmaz bir şey yoktur' demekle gerçeği söylüyorsun. Bütün bunları anlayabildiğini ve hissedebildiğini gösteren bu sözlerin için Meryem Ana seni teselli etsin ve sevindirsin. Ancak gerçek kırgınlığımı, bir zamanlar nasıl hakaretlere maruz kaldığımı sana anlatmazsam, acılarımı ve pişmanlıklarımı anlayamazsın. Yok çantam kaybolmuş, yok Lekanida nankörlük yapmış – bunların hepsi saçma... Evet, gözlerimi içmek ve kalbimi emmek üzere üzerime yılanlar, akrepler salması için bu dünyada Rabbe dua ettiğim bir günüm oldu. Peki, beni böylesine kim aşağılamıştı? İspulat, kâfir Türk! Peki, ona kim yardım etmişti? Kutsal yağ sürünen arkadaşlarım."[39]

Domna Platonovna burada acılı gözyaşları dökerek ağlamaya başladı. Sonra da gözyaşlarını silip, "Tanıdığım bir kadın kurye" diye anlatmaya başladı: "Nevski'de, Lopatin Apartmanı'nda oturuyordu; İspulat adlı bir Türk esir onu rahatsız edip duruyormuş, bunun için benden yardım istedi: 'Şu şeytanı ne olur başka bir yere yerleştir' dedi. Bu Türk'ü nereye yerleştirebilirim ki, diye düşünüyordum; ayrıca bir Arap'ı[40] hiçbir yere yerleştiremezsin... Ona bir Arap'ın yapacağı bir iş buldum. Evet, buldum; durum böyle böyle deyip, 'Git, yerleş' dedim. Artık boş inancından kurtulduğu, Hıristiyan olup şarap içebildiği için, bu olayı içki ziyafeti çekerek kutladık. 'Hiçbir şey istemiyorum' dedim ama yine de içtim. Aptal bir karakterim işte; başta 'hayır' diyorum, sonra da içiyorum. Böylece cin çarpmış gibi oldum. Şu kadın kuryenin yanındaydım, onunla yatakta yatıyordum."

"Ee, sonra efendim?"

"Al sana işte, şimdi de ne yapacağımı bilemiyorum."

"Ne yapacağınızı bilmemek de ne demek?"

"Kaçınılmaz olarak bir yerde gecelemem gerektiğinde, bacaklarım tamamen boş bir çuvala dönüşüyor, ne yapacağımı bilemiyorum. Hatta

---

39 Vaftizden hemen sonra sürülen kutsal yağ. (ç. n.)

40 O zamanlar Etopyalı, siyahi ve Türk, *Arap* olarak adlandırılıyordu. (ç. n.)

sana diyeyim, şu aşağılık uykuma hiç güvenmediğim için bugün bile geceleri aklım başımdan gider."

Domna Platonovna derin bir iç geçirdi ve kederli başını yere eğdi.

Uzun uzun düşündükten sonra, "Buyurun işte" dedi, "Petersburg koşullarını iyi bilirim, öyle mi? Kendime biçtiğim hayata bak!"

Benimle vedalaştı ve evine, Znameniskaya'ya gitti.

YEDİNCİ BÖLÜM

Birkaç yıl sonra yoksul bir hastayı geçici tifüs hastanelerinden birine götürmem icap etti. Hastayı bir karyolaya koydum, ona küçücük de olsa şefkat ve ilgi gösterecek birini aramaya koyuldum. "Başhemşire" dediler... Başhemşireyi çağırmalarını rica ettim.

İçeri solgun yüzlü, yanakları torba gibi sarkık bir kadın girdi.

"Size nasıl hizmet edebilirim sevgili dostum?"

"Hanımefendi!" diye bağırdım birden: "Siz Domna Platonovna mısınız yoksa?"

"Benim efendim, benim!"

"Burada ne arıyorsunuz?"

"Tanrı böyle emretti."

"Bir hastama bakabilir misiniz?" diye sordum.

"Ona bir yakınım gibi bakacağım" dedi.

"Ticari faaliyetleriniz ne oldu peki?"

"İşte ticaretim: Dünya malını satıp cennet satın alıyorum. Dostum, ticaret meselesini hallettim, bitti" dedi, sonra alçak sesle, "Bana uğra" diye ekledi.

Uğradım: Gemi kamarası gibi ufacık, nemli bir oda; ne möble, ne de perde var; sadece bir karyola, üzerinde semaver olan küçük bir masa ve boyalı bir sandık.

"Çay içelim" dedi.

"Hayır" dedim, "Çok teşekkür ederim ama vaktim yok."

"Öyleyse başka bir zaman uğrarsın. Seni gördüğüme çok sevindim, çünkü yıkıldım dostum, son bir yıkılma..."

"Ne oldu böyle?"

"Dudaklarım bunu anlatamaz, kalbim çok acır; lütfen bir iyilik yap, sorma."

"Birden neden böyle iğne ipliğe döndünüz peki?"

"İğne ipliğe mi dönmüşüm? Ne diyorsun sen Allah aşkına? Hiç de zayıflamadım."

Domna Platonovna cebinden telaşla katlanır küçük bir ayna çıkardı, solgun yanaklarına bakıp, "Bir damlacık olsun zayıflamadım, şimdi akşam vakti... Sabahları daha canlı oluyorum" dedi.

Nesi olduğunu anlayamıyordum, ancak tuhaf bir şeyler olduğunu görüyorum. Sararıp solması ve sarkması bir yana, yüzünü hafifçe makyajla ve allıkla kapatıyormuş gibi gelmişti bana. Öyleyse iğne ipliğe döndüğü konusunda onu uyarırken bu endişe vardı... Tanrım, bu ne muammaydı!

Aradan bir ay geçti geçmedi, birden hastaneden evime bir asker çıkageldi, ısrarla hemen Domna Platonovna'ya gitmemi istedi.

Bir araba tutup gittim. Domna Platonovna beni ana giriş kapısında karşıladı, hıçkıra hıçkıra ağlayarak doğru kollarıma atıldı. "Biricik dostum" dedi, "Bana bir iyilik yap, hemen karakola git."

"Neden, Domna Platonovna?"

"Orada biri var... Durumunu öğren, onun için diller dök! Tanrı izin verirse yaptığın bu iyiliğin karşılığını zamanla sana öderim."

"Tamam ama lütfen şu ağlamayı, titreyip durmayı kesin."

"Titrememe engel olamam!" dedi, "İç organlarımla ilgili bir şey bu, içeriden vuruyor. Bu iyiliğini hayatım boyunca unutmayacağım, çünkü herkes şimdi beni terk etti."

"Peki kimin için ve ne hakkında ricada bulunacağım?"

Yaşlı kadın söz arar gibi duraksadı, solgun yanakları kıpır kıpır oynamaya başladı.

"Dün bir piyano öğrencisi tutuklandı... Adı Valeroçka, Valeryan İvanov. Onunla ilgili bilgi edin ve ricacı ol."

Karakola gittim. Gerçekten bir piyano öğretmeninden ders alan Valeryan İvanov adlı bir gencin tutuklandığını söylediler. Efendisini soymuş, üstelik suçüstü yakalanmış, yolu büyük olasılıkla Vladimirskaya'ya düşebilirmiş.[41]

"Peki, kaç yaşında?" diye soruşturdum.

"Yirmi bir yaşını yeni doldurmuş."

---

41 Kürek mahkûmlarının sevk edildiği Sibirya'da bir hapishane. (ç. n.)

Bunlar ne şaşırtıcı şeyler, diye düşündüm; peki, bu Valerka'nın, benim Domna Platonovna'm için önemi ne?

Hastaneye döndüm, Domna Platonovna'yı küçücük odasında buldum: Ellerini kavuşturmuş, karyolanın ucunda öylece oturuyordu, yüzü sapsarıydı.

"Her şeyi biliyorum" dedi, "Bana bir iyilik yap, daha fazla konuşma. Sağlık çavuşunu yolladım ve her şeyi öğrendim. Ruhum ölüm öncesi ateşli tekdirle sona eriyor."[42]

Savaşçının aklını büyük ölçüde yitirdiğini görüyordum: Dağılmış, bir saat içinde sönüp gitmişti.

"Tanrım!" dedi, perişan bir hastane tasvirine bakarak, "Sevgili Tanrım! Aziz varlığım! Bir şey yap hadi, yakarım toz sütunu halinde ulaşsın sana: Benim, bu yaşlı aptalın ruhunu çıkarıp al da yatışsın şu aşağılık yüreğim benim!"

"Size ne oldu böyle?" diye sordum.

"Bana mı? Hayatım, seviyorum onu! Ben, yaşlı budala, onu dayanılmayacak derecede seviyorum meleğim, pervasızca, çılgınca... Ona üst baş aldım, giydirdim, üzerine üfledim, tozları gitsin diye. Bir çeşit tiyatro; evde sabırsızca beklerdim, o sanki hep tiyatroya, sirke yönelirdi; ona her şeyimi verirdim. Sonunda ondan sadece şunu isterdim: 'Valeroçka, aşkım! İyi İşlerin Hazinesi! Şu sirke eğilme, bu sirk senin neyine.' Tepinir, bağırıp çağırır, elini kaldırmaya niyetlenirdi. Al sana sirk! Onunla konuşmama izin vermiyordu; öyle uzaktan bakar, 'Valeroçka! Hayatım! İyi İşlerin Hazinesi! Kimseyle düşüp kalkma, fazla içme' diye yalvarırdım. Beni hep aşağılardı... Onunla ilgili söylentileri bana iletmesi için kapıcı tutmazdım, belki de ıstırabımdan haberi yoktu. Sevgili Tanrım! Aziz varlığım! Rabbim, bu da ne peki? Bu ne olacak?" diye haykırdı. Bu sözlerle birlikte tasvirin önünde secde etti, ak düşmüş başını sallayarak acı acı ağlamaya başladı.

Birkaç dakika sonra ayağa kalktı, ışığı sönmüş gözlerini kederle iç karartıcı odasında gezdirerek, "Ona her şeyimi verdim" dedi, "Hiçbir şeyim kalmadı. Ona verecek bir şeyim yok artık, kuzucuğuma... Onu görmeye gidebilsem..."

"Eh, gidin o zaman?" dedim.

"Beni görmek istemeyebilir" dedi, "Buna cesaret edemem."

---

42 Kutsal Kitap, İşaya 66:15. (ç. n.)

Bunları söylerken tir tir titriyordu zavallı yaşlı kadın. Hiç değilse kendine gelene kadar susmayı yeğledim.

"Domna Platonovna, şimdi yaş kaç oldu?" diye sordum.

"Anlamadım, ne dedin?"

"Kaç yaşındasınız?"

"Ah, kaç yaşımda olduğumu bilmiyorum doğrusu. Geçen yıl şubatta, sanırım, kırk yedi yaşına bastım."

"Peki, bu Valerka da nereden çıktı?" diye sordum, "Nasıl bulup çıkardın böyle bir adamı? Sana yazık değil mi?"

"Bizim oralardan" diye yanıtladı gözyaşlarını silerek, "Arkadaşım Praskovya İvanovna'nın yeğeni... Bir yere yerleştirmem için onu bana gönderdi." Savaşçı, tekrar çocuk gibi ağlamaya başladı, "Söyleyin lütfen" dedi, "Bana, bu iffetsiz[43] budalaya hiç değilse üzülmüyor musun?"

"Çok üzülüyorum..."

"Ancak millet büyük olasılıkla acımaz, hatta alay eder... Ama birileri bir gün bu hikâyeyi öğrenirse, bırakın acımayı mutlaka gülecektir. Ben her şeye rağmen daima sevgi dolu oldum hiç mutlu olmadan, hiç sevinç duymadan... Hay hay, öyle olsun, insanlar! Onlar, insanın başına gelen böyle zamansız bir şeyin nasıl bir dert olduğunu anlamazlar. Bir Starover'e[44] gitmiştim, bana dedi ki: 'Senin bedenine şeytan meleği *verildi, gururlanma'.[45] Rahibe gittim, 'Başıma şu şu şu geldi; bunun üstesinden gelecek gücüm yok' dedim. Rahip beni bir güzel azarladı, 'Tanrının hizmetkârı' dedi, 'Kanonu,* dindir acılarımı *duasını oku.'[46] Şimdi kanonu okuyorum. Aklım karışmasın diye bu konuma bilerek geçtim... Ancak Valeruşka! Civcivim! İyi İşlerin Hazinesi! Ah, kendine ne yaptın?"*

Domna Platonovna başını pencereye koydu ve alnını hızla pervaza vurmaya başladı.

Savaşçımı böyle harap olmuş durumda bırakıp çıktım.

Bir ay sonra hastaneden Domna Platonovna'nın yaşamının ansızın sona erdiğini bildirdiler – hızlı seyreden bir kilo kaybından ölmüştü.

---

43 Sözcüğün tam karşılığı: "Saçları açıkta olan kadın" (ç. n.)

44 Patrik Nikon döneminde 1654'te dinde yapılan reforma katılmayıp eski dinsel inançlarını sürdürenler Starover, Raskolnik olarak adlandırılıyordu. (ç. n.)

45 İncil. 2. Korintlilere Mektup 12:7. Ayetin aslı şöyle: "Senin bedenine şeytanın bir meleği verildi gururlanmayayım diye." (ç. n.)

46 Sabah ve akşam ibadetlerinde kilisede okunan dua. (ç. n.)

Siyah bir tabutta öyle küçülmüş, kupkuru kalmış halde yatıyordu. Gerçekten kıkırdaklar erimiş, kemikler eklemlerle birleşmişti. Ölümü ağrısız, sessiz sakin olmuş. Kutsal yağla mesh edilmiş, son nefesini verene kadar da dua etmiş. Küçük bir sandığın, birkaç yastığın, birisinin hediyesi olan bir kavanoz reçelin, iletme olanağı bulacağım "tanıdığım kişiye," yani Valerka'ya verilmesi için bana teslim edilmesini söylemiş.

1866

Saplantılı

BİRİNCİ BÖLÜM

II. Katerina'nın saltanatı döneminde, Rıjov ailesinin Aleksaşka[1] adlı bir oğlu dünyaya geldi. Baba küçük bir büro memuruydu. Bu aile Kostroma ilinin, Kostroma ve Svetitsa ırmaklarının arasında kalan ilçesi Soligaliç'te yaşıyordu. Prens Gagarin'in Ansiklopedisi'nde orada yedi taş kilise, iki ilahiyat ve bir laik okul, yedi fabrika, otuz yedi dükkân, üç meyhane, iki alkollü içki satış yeri bulunduğu; nüfusun –erkek ve kadın olmak üzere– 3665 olduğu belirtiliyor. Kasabada yılda iki kez panayır, haftada bir de pazar kurulduğu, ayrıca "çok yoğun bir kireç ve katran ticareti yapıldığı" bilgisi de var. Kahramanımızın yaşadığı dönemde tuz yatakları da varmış.

Hikâyemizin önemsiz kahramanı Alek'in ya da sonraları "Saplantılı" lakabını alacak olan Aleksandr Afanasyeviç Rıjov'un gerçekten yaşadığı ya da yaşayabileceği fikrine varabilmemiz için bunların hepsini bilmemiz gerekiyor.

Alek'in ebeveynlerinin kendilerine ait bir evleri vardı; bu ormanlık alanda *hiçbir değeri olmayan* ama barınma olanağı sağlayan küçük evlerden biriydi işte. Kâtip Rıjov'un Alek'ten başka çocuğu yoktu – yahut varsa bile, onlara dair anlatacak bir şeyim yok... Kâtip, oğlu doğduktan kısa bir süre sonra öldü; karısına ve oğluna az önce belirttiğim gibi "bir değeri olmayan" evden başka hiçbir şey bırakmadı. Gelgelelim dul kalan kâtip karısına pahalıya mal oldu bu: "*Bir felaket anında korkuya kapılmayan, dörtnala giden atını durdurup yanan kulübeye dalan*"[2] Rus kadınlarından biriydi; kuvvetli bedeniyle, yüreğindeki cesaretle, sıcak ve içten bir şefkatle sevmeyi bilen, basit, sağlıklı, aklı başında bir Rus kadınıydı.

---

1 Aleksandr'ın kısaltılmış biçimi; "Alek", "Saşa", "Saşka" vs şeklindeki bu kısaltmalar durgun, sessiz, yavaş, donuk anlamları taşır. (ç. n.)

2 Ünlü Rus şair Nikolay Alekseyeviç Nekrasov'un (1821-1878) bir poemasından alıntı. (ç. n.)

Dul kaldığında hâlâ o iddiasız yaşam biçimine uygun bir çekiciliği vardı; birileri ona dünürcü gönderdi ama o yeni bir evliliği reddetti ve hamur işleriyle uğraşmaya başladı. Normal günlerde süzme peynirli ve ciğerli, perhiz zamanı püreli ve bezelyeli çörek yapıyordu; dul kadın bu ürünlerini tezgâhlarla meydanda pazara çıkarıyor, tanesini beş bakır paraya satıyordu. Böylece hem kendini hem de bir "kadın öğretmen"den ders alan oğlunu geçindiriyordu – bu öğretmen, Alek'e kendi bildiğini öğretti. Sonra deri cebini enfiye kutusu niyetine kullanan şaşı gözlü bir kâtip, ona daha ciddi bir ders verdi. Kâtip, Alek'i "iyileştirdikten" sonra ders için bir kâse lapa aldı; dul kadının oğlu da ekmeğini kazanmak ve kendisi için belirlenen dünyanın tüm nimetlerinden yararlanmak için insanların arasına karıştı.

Alek o zaman on dört yaşındaydı; onu artık okurumuza takdim edebiliriz:

Genç Rıjov tip olarak annesine benziyordu: Uzun boylu, geniş omuzluydu, vücudu neredeyse bir atletinki gibiydi, sınırsız bir kuvveti, kusursuz bir sağlığı vardı. Daha ergenlik çağında pehlivan gibi güçlü kuvvetliydi; yumruklu kavgalarda grubunu öyle başarılı yönetiyordu ki, onun bulunduğu taraf kavgadan her zaman zaferle çıkıyordu. Boş zamanı olan biriydi, aynı zamanda çok çalışkandı. Papaz okulu ona akıcı, okunaklı, çok güzel bir el yazısı armağan etti. Bu el yazısıyla yaşlı kadınlar için ölüleri yad etme duaları yazan Alek Rıjov, para kazanmaya ilk böyle başlamıştı. Ama bundan daha önemlisi, sağlıklı ve güçlü bedeninde yaşayan sağlıklı ruhuna, ciddi ve sağduyulu bir karakteri canlı bir örnek olarak vermiş olan annesinin ona aktaracağı nitelikleriydi. Annesi gibi her bakımdan ılımlı bir çocuktu ve kesinlikle hiç kimsenin yardımına başvurmazdı.

On dört yaşına geldiğinde annesinin ekmeğini yemeyi günah saydı; anma duaları fazla gelir getirmiyordu, üstelik bu, tesadüflere bağlı düzensiz bir kazançtı. Rıjov ticarete karşı doğuştan gelen bir nefretle doluydu ama çok sevdiği annesinden ayrılmamak için Soligaliç'i terk etmek istemiyordu. Bu nedenle burada kendine bir iş bulması gerekiyordu.

O zamanlar sürekli posta hizmeti ülkemizde yeni yeni başlamıştı: Komşu kasabalar arasında haftada bir kez torbalarla paket *taşıyan* posta sistemi kuruldu; buna yaya posta deniyordu. Bu hiz-

metin ücreti fazla değildi: Ayda bir buçuk rubleydi ama "yemeklerini kendi ceplerinden yiyorlar, ayakkabı eskitiyorlardı." Yine de bu ücreti cazip bulanlar vardı ama posta taşımaya çekiniyorlardı, çünkü evrak taşıma gibi basit bir işte, gerçek Hıristiyanlık inancına karşı, sapkın bir şeyler olup olmadığı konusunda Rus dindarlığının duyarlı Hıristiyan vicdanı bakımından kuşkuya düşüyorlardı. Bunu duyabilenler, bu geçici ücret uğruna ruhlarının zehirleneceğini ve sonsuz yaşamı kaybedeceklerini düşünüyorlardı.

Fakat onu tanıyanlar bu konuda dul kadının oğlu Alek'e merhamet gösterdiler. "Yetimdir" dediler, "Tanrı onu daha çok bağışlar, çünkü daha çocuk... Yolda giderken bir ayı ya da kurt, taşıdığı postayla birlikte onu hırpalarsa, mahkemeye çıktığında vereceği tek yanıt şu olacak: 'Anlamadım Tanrım!' Hepsi bu... O zaman ondan hiçbir şey alamazlar. Sağ kalırsa zamanla reşit olunca manastıra gidip –üstelik kendinin değil, başkasının mumu ve tütsüsüyle– kusursuzca bağışlanma duası edebilir. Yetim olan birinden daha ne beklenebilir?"

Bu işle en fazla ilgili olan Alek dünyaya karşı değildi, dünya varsa o da vardı: Posta torbasını cesaretle eline alıp omzuna astı ve Soligaliç'ten Çuhlom'a gidip gelmeye başladı. Bu yaya posta hizmeti onun doğasına göreydi: Ormanların, tarlaların, kırların ve bataklıkların arasından tek başına yürüyor, kendi kendine düşünüyor ve gördüğü, duyduğu, tanıştığı her şeyin güçlü izlenimiyle kendi yetim düşüncelerini yaratıyordu. Bu koşullarda ondan Koltsov[3] yahut Burns[4] gibi bir şair çıkabilirdi ama Alek Rıjov'un sanatsal değil, felsefi bir zihin yapısı vardı – ondan sadece dikkat çekici, ayrıksı bir "Saplantılı" ortaya çıkmıştı. Ne uzun ve yorucu yol, ne kavurucu sıcak, ne don, ne yağmur ne de rüzgâr korkutuyordu onu: Posta torbası güçlü sırtına o kadar hafif geliyordu ki, yanında bir de keten bezinden başka bir gri torba taşıyordu – içinde onu karşı konulmaz bir biçimde etkileyen kalın bir kitap vardı.

Bu kitap İncil'di.

3 Aleksey Koltsov (1809-1842): Tanınmış Rus şair. (ç. n.)

4 Robert Burns (1759-1796): Büyük İskoç şair. (ç. n.)

İKİNCİ BÖLÜM

Alek Rıjov, torbası ve İncil'iyle yaya posta hizmetinde kaç yıl çalıştı, bilmiyorum ama sanırım uzun yıllar bu işi yaptı. Yaya posta, atlı postanın hizmete girmesiyle sona erdi, Rıjov da "rütbe aldı". Bu olay, kahramanımızın yaşamında büyük bir dönüm noktası oldu: Posta görevini yaya sürdürmeye kararlı olan Rıjov posta arabasına binmek istemedi ve artık bayağı yaşlanmış olan annesinden ayrılmamak için yine mutlaka aynı yerde, Soligaliç'te kendisine başka bir iş aramaya başladı – annesinin gözleri bozulmuştu, çörekleri eskisi kadar iyi pişiremiyordu.

Atlı posta hizmetlerinde çalışanlara kısa sürede, örneğin on yıl içinde rütbe verilmediğini dikkate aldığımızda, Rıjov'un o sırada yirmi beş-otuz yaşlarında olduğunu düşünebiliriz. İşte bütün bu zaman içinde Soligaliç ile Çuhlom arasında gidip geldi; hem yürürken, hem de dinlenirken sadece cildi dağılmış İncil'ini okudu. Buradaki görüşleri kavramaya, onlardan bazı sonuçlar çıkarmaya ve bunları uygulamaya başladığında –gelecekteki özgün yaşamının temelini oluşturan– İncil'in içindeki yüce ve sağlam bilgiye ulaştı. Burada özgün olan pek çok konu vardı elbette. Örneğin, Rıjov pek çok peygamberin kutsal metinlerini ezbere biliyordu ama özellikle Tanrı üzerine geniş bilgisi onun manevi eğilimine uygun düşen, tüm ilmihalini ve tüm tanrıbilim anlayışını oluşturan Yeşaya peygamberi severdi.

Gençliğinde, seksen yaşındaki Rıjov'u, ün kazandığında ve "Saplantılı" lakabını hak ettiğinde tanımış olan yaşlı bir adam bana, bu ihtiyarın "bataklıkta bir meşe ağacını" hatırladığını, ağacın dibinde dinlenmeyi ve "rüzgâra karşı bağırmayı" sevdiğini anlatmıştı: "Ayağa kalkar, havaya doğru çığlığı basardım" diyordu ihtiyar.

"Öküz kendi sahibini, eşek de efendisinin yemliğini bilir ama İsrail beni bilmiyor. Kötülük işleyenin zürriyeti... baştan çıkmış çocuklar! Neden ahlaksızlığı arttırarak yine vurulmak istiyorsunuz? Baş büsbütün hasta, yürek büsbütün baygın... Kurbanlarınız çok olmuş, Rab diyor, bana ne? Kuzuların, boğaların ve ergeçlerin kanının akıtılmasını istemem. Bana gelmeyin. Bana boş takdime getirmeyin; buhur bana mekruh şeydir. Ay başlarınıza, Sebt günlerinize, büyük günlerinize dayanamıyorum: Perhizden,

tembellikten, ay başlarınızdan, bayramlardan nefret ediyor canım. Bana ellerinizi açtığınızda gözlerimi sizden gizleyeceğim, dualarınızı çoğalttığınızda da sizi dinlemeyeceğim. Yıkanın, temizlenin, ruhlarınızdan kötülüğü atın. İyilik etmeyi öğrenin, gelin davamızı görelim, suçlarınız kırmızı gibi olsa da onları kar gibi beyaz kılacağım. Sizin reisleriniz asi, hırsız da ortakları, her biri rüşvet seviyor, hediyelerin peşinde gidiyor, bundan dolayıdır ki Rab, orduların Rabbi, İsrail'in Kâdiri diyor. Oh, hasımlarımdan rahat bulacağım."[5]

Ve böylece yetim çocuk ıssız bataklığın üzerinde, "Güçlülerin vay haline!" diye haykırıyor; rüzgâr Yeşeya'nın sözlerini, Hezekiel'e görünen ve hareket etmeyen, et bağlamayan, çürümüş kalbin göğüste canlanmadığı "kuru kemiklerin" bulunduğu yere taşıyormuş gibi geliyordu ona. Meşe ve bataklığın sürüngenleri onu dinliyordu ama o, Kutsal Kitap'ın ruhuna uygun olarak yarı mistik, yarı kışkırtıcı biri haline gelmişti. Dediklerine bakılırsa, "Sevgi ve cesaretle dolup taşıyordu".

Bütün bunlar Rıjov'un içinde uzun zaman önce olgunlaşmıştı ama tam rütbe aldığı ve bataklık dışında başka yerler aradığı sırada ortaya çıkmıştı. Artık Rıjov'un gelişimi eksiksiz biçimde tamamlanmıştı. İncil temelinde kendisi için koyduğu kuralları uygulayabileceği tarih gelmişti.

Rıjov'un Yaşeya'nın, "Güçlülerin vay haline!" sözlerini haykırdığı aynı meşe ağacının altında, aynı bataklığın üzerinde, en güçlüyü utandırmak için ona güçlü olma fikri aşılamış ruhu bekliyordu o. Bu kutsamayı kabul etti; asla tökezlemeden, sağa sola yalpalamadan neredeyse yüz yıllık yolunun sonuna, mezara kadar götürdü onu.

İleride bizleri, sıkışmışlık içinde boğulan olağanüstü gücünün birçok örneği ve hikâyenin sonunda da onu bir şövalye gibi şövalye ödülüyle taçlandıran kahramanca korkusuzluğunun umulmadık bir sahnesi bekliyor.

---

5 İşaya Peygamber'in kitabından, eksik bir alıntı. Kutsal Kitap, İşaya 66:3; burada ekmek domuz kanına eşdeğer tutuluyor. *"Ekmek takdimesi arz eden, domuz kanı takdim eden gibidir."* (ç. n.)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Aktardığım Rıjov hikâyesine kadar inen o uzak zamanlarda, küçük Rus kasabalarında en önde gelen resmi kişi kasabanın belediye başkanıydı. Kimi Rus'un görüşüne göre her belediye başkanı "devlet yönetiminde üçüncü makamı işgal ediyordu" – sık sık söylenirdi bu, kimse de itiraz etmezdi. Devlet yönetimi, halkın anlayışına göre, ilk kaynağı olan çarlıktan sonra şu şekilde dağılıyordu: Devlette ilk makam, tüm devleti yöneten çardı; ardından ikincisi ili yöneten vali, üçüncüsü de valinin ardından gelen ve "kasabada oturan" belediye başkanıydı. O yıllar polis memurları yoktu, bu yüzden polislerle ilgili bir yetki bölünmesi düşüncesini akıllarına getirmemişlerdi. Bu böyle kaldı ama sonraları gezici bir polis memuru tayin edildi. Bu polis o zamanlar henüz hiyerarşiyle ilgili bağımsız düşünceleri olmayan kırsal kesim insanlarını dayaktan geçiriyordu; kime denk gelirse kamçıyı indiriyor, aynı zamanda tekmeyi basıyordu.

Köy yöneticilerinin eski teokratik yetkilerini sınırlayan yeni mahkeme kurumlarının teşkil edilmesi, sadece belediye başkanının değil, valinin bile saygınlığının sarsılmasına neden oldu ve kasabalarda bozulmaya yol açtı. Yüksek konumları yenisiyle yer değiştirdiği için bu saygınlığı hiç değilse belediye başkanları açısından eski düzeyine çıkarmak mümkün olmadı.

Fakat "Saplantılı" yazgısına karar verdiği sırada, bütün bunlar hâlâ kendi sakin düzeninde sürüp gidiyordu. Valiler merkezde küçük çar gibi oturuyorlardı: Onlara ulaşmak zordu, huzuruna çıkan birisi "elinde olmadan korkuya kapılırdı" – herkese "sen" diye hitap etmeye özen gösterirler, yurttaş da onlara eğilerek selam verir, hatta kimileri büyük bir çabayla yerlere kadar eğilirdi. Başrahipler onları kilisenin girişinde haçlarla ve kutsal suyla karşılardı; ikinci sınıf soylular ise onları yüzlerine dalkavukça bir ifade kondurarak onurlandırırlar, seçtikleri bazı temsilcilerin şahsında vaftiz babalığı istemeye bile cüret ederlerdi. Valiler, bu iyiliğe razı olduklarında bile kral gibi davranırlar, vaftiz törenine kendilerinin yerine "vaftiz olan bebeğin bezini" taşıyan ve görevlendirenin şahsında "saygı gören" bir memurlarını ya da yardımcılarını gönderirlerdi. O yıllar her şey görkemli, ağırbaşlı ve ciddiydi; bugüne kıyasla ise ne iyi ne de ciddiydi.

Rıjov'un şehir yönetiminin kaynağına yaklaşması ve doğduğu büyüdüğü Soligaliç'ten ayrılmadan devlet hizmetinde dördüncü kademeye gelmesi için karşısına mükemmel bir fırsat çıkmıştı: Soligaliç'te yaşlı bir semt polisi vefat etmişti. Rıjov bu görev için dilekçe vermeye karar verdi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Polisin mevki pek yüksek değildi ama belediye başkanın bir alt kademesinde bulunmasına rağmen, bu mevkii işgal eden kişi geçen her arabadan birkaç odun, bir çift keçe çizme yahut iki koçan lahana yürütebilirse hayli kârlı bir meslekti. Bunu beceremezse durumu kötüydü, zira devletin bu dördüncü kademedeki memuruna ödediği maaş, ayda topu topu on kâğıt rubleydi – bugünün hesabına göre, yaklaşık iki ruble seksen beş kapikti. Devlet hizmetinde çalışan bu dördüncü kademedeki kişi kendini ve ailesini namuslu bir şekilde geçindirmek zorundaydı ama bu mümkün olmadığından, her polis karakola işini görmeye gelenlerden "para sızdırıyordu" Bu "rüşvet işi" olmadan geçinmek imkânsızdı, *Volterciler bile buna karşı değillerdi.*[6] "Rüşvet almayan" bir polis memuru düşünülebilecek şey değildi; dolayısıyla –tüm polisler aldığına göre– Rıjov'un da alması gerekirdi. Yetkili makamlar, onun çalışma usulünü bozmasını istemezler, bunu hoş göremezlerdi.

Rıjov polis memurluğu görevi için başvurduğunda, belediye başkanı kuşkusuz onun rüşvete meyilli olup olmadığını sorgulamadı. Büyük olasılıkla, onun da diğerleri gibi olduğunu düşündüğünden bu meseleyle ilgili özel bir görüşme yapmadı; bunun yerine dev gibi bedenini, heybetli duruşunu, çevrede ün salmış kuvvetini ve postayı yaya taşırken gösterdiği azmi dikkate aldı. Bunlar, Rıjov'un can attığı polis hizmeti için en uygun niteliklerdi.

Sonunda Soligaliç karakolunda polis memuru oldu. Annesi de oğlunun –pişirdiği böreklerin tam gramajını ve kıvamını da kontrol

6 Gogol'ün *Müfettiş* adlı eserinden yanlış bir alıntı. Özgün cümle şöyle: "Bu dünyada günahsız hiç kimse yoktur. Zaten bunu Tanrı'nın kendisi hazırlamıştır. Volterciler buna karşı boşuna konuşuyor." (ç. n.)

etmek gibi– bir takım görevleri yerine getirmek zorunda olduğu pazarda hamur işleri yapmaya devam etti

Belediye başkanı ona tek bir öneride bulunmuştu: "Zarar vermeyecek şekilde döv, bana ait bir şeye el koyma." Rıjov bunu yerine getireceğine söz verdi ve çalışmaya başladı. Gelgelelim kısa bir süre sonra devletin üçüncü şahsiyetini rahatsız etmeye ve kendisiyle ilgili, geçmişin Alek'ini, şimdinin Aleksandr Afanasyeviç'ini ağır sınamalardan geçiren tuhaf kuşkular uyandırmaya başladı.

Rıjov göreve başladığı ilk günden itibaren çok çalışkan ve titiz olduğunu gösterdi: Pazar meydanına geldiğinde her arabaya bir yer ayırdı; yerleşimde, hamur işleri satan kadınları, annesine özel muamele yapmayacak şekilde oturttu. Sarhoş mujiklerin bir kısmını ikna etmeye çalıştı, bazılarına da o yetkili eliyle dersini verdi ama nazik bir şekilde... insanlara o kadar iyi davranıyordu ki, "Lütfen yapmayın" der gibiydi. Bu dersi karşılığında hiçbir şey almadı. Aynı gün işleri için yanına el pençe divan gelen kadınların lahana hediyesini reddetti; iş için hiç kimseden bir şey alması gerekmediğini bildirdi; işiyle ilgili olarak "çar rıza gösterir ama Tanrı rüşveti yasaklar" sözünün geçerli olduğunu ekledi.

Gün Rıjov için iyi geçti ama gecesi daha da iyiydi: Kasabanın her tarafını dolaştı, yürürken gecenin geç vaktinde rastladığı birine, nereden gelip nereye gittiğini sordu. İyi niyetli biriyle konuştu, hatta onunla birlikte yürüyüp öğütler verdi. Bir-iki sarhoşun kulağını çekti, sonra ineklere büyü yapmaya çalışan bekçinin karısını içeri tıktı. Ertesi sabah da yaşadığı tek sıkıntının bekçi olduğunu söyleyerek hazırladığı raporu belediye başkanına sundu. "Zamanlarını boşuna harcıyorlar" dedi, "Sebepsiz yere uykulu uykulu dolaşıyorlar, işleriyle milleti bezdiriyorlar, kendileri de çürüyüp gidiyor. Onları tembellikleri yüzünden serbest bırakmak ve siz sayın belediye başkanımızın bahçesine gönderip zararlı otları ayıklamalarını emretmek en iyisi efendim... Ben de başlarında dururum."

Öneri belediye başkanına ters gelmedi. Bu, belediye başkanının hamarat eşinin de tam gönlüne göre bir işti. Bundan sadece bekçi ve karısı hoşlanmayabilirdi, ayrıca yasaya uygun değildi. İyi de kim bir bekçiye sormayı düşünebilir ki? Yasa ise... Belediye başkanı bunu Rus mahkemesinin bir kararıyla değerlendirdi: "Yasa bir attır, eyerleyin, sizi gitmek istediğiniz yere götürecektir."

Aleksandr Afanasyeviç ise, "Toprağa dönünceye kadar alın teriyle ekmek yiyeceksin"[7] diyerek bu ayeti her şeyin üzerine koydu. Bu yasaya göre her gereksiz "kâhyanın"[8] bir kenara atılması ve başka herhangi bir gerçek işe – "alın terine" oturtulması gereken yararsız bir yük olduğu ortaya çıktı.

Böylece bu mesele Rıjov'un dikkat çektiği şekilde bağlandı. Hükümdarın ve halkın gözünde sevindirici bir durumdu bu. Minnettar insanların kalpleri Rıjov'a çevrildi. Rıjov gündüzleri kasabanın dört bir yanını dolaşıyor, geceleri ise yalnız yürüyordu. Özenli ve dikkatli gözetimi kendini yavaş yavaş her yerde hissettirmeye başladı – bu da herkesin gözünde sevindirici bir olaydı. Kısacası, her şey iyi gidiyor, tam bir huzur vaat ediyordu... Ne var ki birden her şey ters gitti: Halk çekişmedi –başkanı beslemedi; bahçenin temizlenmesinden başka kimseden bir şey gelmedi, başkanın –ne büyük, ne orta, ne de küçük çaplı– bir kazancı olmadı. Belediye başkanının öfkeden kanı beynine sıçradı, meselenin özüne girdi. Buradan bir sonuç alamayınca da Rıjov hakkında sıkı bir kovuşturma başlattı.

Belediye başkanı başrahipten temassız[9] Rıjov'un Ortodoks olup olmadığını öğrenmesini istedi ama başpapaz Rıjov'un Ortodoks olmadığına dair açık bir kanıta rastlamadığını bildirdi. Ayrıca onda annesinin pazarda çörek satıp evin bütçesine katkı sağlamasından kaynaklanan bir gurur fark ettiğini belirtti. Oğlunun konumu neniyle uygun olmayan bu ticaretin durdurulmasını tavsiye ederim" dedi başpapaz, "O zaman aşırı gururu kırılacak, incinecektir,"

"Bu satışa son vereceğim" diye karşılık verdi belediye başkanı.

Rıjov'u çağırtıp, "Annenin pazarda satış yapması uygun değil" dedi.

"Pekâlâ" dedi Rıjov. Annesiyle birlikte pazardan tekneyi ve malzemeleri alıp götürdü. Yüzünde eskisi gibi sitemli bir ifade vardı ama bu, gururuna dokunmamıştı.

Başpapaz ayrıca, Rıjov'un kendine üniforma almadığına, Paskalya gününde de *üç kez öpüşmeyi*[10] sadece arkadaşlarıyla yaptığına,

---

7 Kutsal Kitap, Tekvin, Bab 3:19. (ç. n.)

8 Kutsal Kitap'ta efendisinin mallarını koruyan kimse, angaryacı, gözetmen. (ç. n.)

9 Rüşvet almayan, başkasının parasına dokunmayan. (ç. n.)

10 Paskalya kutlamalarında "İsa Dirildi, İsa Dirildi!" dendikten sonra üç kez öpüşme geleneği. (ç. n.)

kutlamak için –her ne kadar istemeseler de– eşraftan kimsenin yanına gitmediğine dikkat çekmişti. Bu, birbirine bağlı bir konuydu: Rıjov kutlamalar için gelmemişti, bu yüzden üniforma gerektirecek bir durum yoktu ama resmi kıyafet gerekiyordu; eski polisin üniforması vardı: O yakalı üniformayı herkes görürdü – tozluklarını, püsküllü çizmelerini... Rıjov'un üzerinde ise hâlâ postayla dolaştığı günlerden kalma kopçalı, şeritli keten bezinden *beşmeti*,[11] devetüyü rengi Çin bezi pantolonu, başında da basit bir köylü şapkası, kış için de koyun postu gocuğu vardı. Başka bir şey satın almıyordu; inançla ve doğrulukla çalışarak kazandığı iki ruble seksen yedi kapiklik maaşıyla alması da mümkün değildi... Kaldı ki, para gerektiren bir olay oldu: Şu dünyada bir çörek satamayınca yapacak bir şeyi kalmayan Rıjov'un annesi öldü.

Aleksandr Afanasyeviç, genel kanıya göre annesini "biraz tamahkâr davranarak" toprağa vermiş, bu tavrıyla ona sevgisizliğini göstermişti. İlahi okuyan görevliye az para verdi. Pasta çörek siparişi vermedi, annesinin kırkını bile yapmadı... Kâfir işte! Belediye başkanı ona pek güvenmemişti zaten ama bu şüpheler şimdi daha inandırıcı hale gelmişti. Ayrıca başpapaz da ondan kuşkulanmıştı ama belediye başkanının ve başpapazın karısı onun arkasında dağ gibi duruyordu: Başkanın karısı bekçiyle karısını bahçelerine çalışmaya gönderdiği için, başpapazın karısı ise "muhalif karakterinde" yatan gizli bir nedenden dolayı onu kolluyordu.

Evet, bu iki zat Aleksandr Afanasyeviç'in koruyucusu olmuştu. Başkanın karısı ona dünyevi hasadından iki ölçü patates gönderdi, ancak Rıjov çuvalları açmadan patatesleri omuzlayıp geri götürdü ve "Bu şefkatli davranışınız için size çok teşekkür ederim ama hediye kabul etmem" dedi. Rahibin karısı ise kocasının papaz adayı olduğu günlerden kalma, kendi diktiği iki adet patiska göğüslüğü getirdi; gelgelelim bizim eksantrik bunu da reddetti, "Hediye alamam" dedi, "Ayrıca çok sade giyindiğim için bu cakalı kıyafetle asla rahat dolaşamam." Tam bu noktada, rahibin karısı öfkelenerek kocasıyla ilgili kışkırtıcı laflar etti: "Aslında" dedi, "Mihrabın önünde durması gereken, sizin gibi insanlar değil, din bezirgânları olmalıydı." Başrahip sinirden küplere bindi, karısına çenesini kapamasını

11 Dik yakalı kaftan şeklinde giysi. (ç. n.)

emretti, sonra yatağa uzanıp düşünmeye başladı: "Bu, Masonlara özgü bir yenilik... Peşine düşer, açığa çıkarırsam büyük bir farklılık yaratır... Petersburg'a bile geçebilirim." Ve böylece sayıklamaya başladı ve o hezeyan içinde, Rıjov'un ruhunu bedeninden ayırıp vicdanına kadar açığa çıkaracak bir plan geliştirdi.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Büyük Perhiz yaklaşıyordu. Başpapaz, Rıjov'un ruhunu nasıl açığa çıkaracağını çok iyi görüyordu – böylece Ortodoksluğun gerçeklerinden şeytanca sapması karşısında onunla nasıl baş edeceğini bilecekti. Bu amaçla belediye başkanına polisi ilk hafta günah çıkarmak için kendisine yollamasını önerdi. Günah çıkarırken ona derinliğine nüfuz edeceğini söyledi; Tanrı'nın gazabından korkacağından, kalbinin derinliklerinde gizli saklı ne varsa ortaya çıkaracağını, göreviyle ilgili her konudan çekinmesinin ve hediye kabul etmemesinin nedenlerini, evet, her şeyi ağzından ustalıkla kapacağını vaat etti. "Korkunun getirdiği açık vicdanının üzerinden tabi olacağı şeye bakacağız" dedi, "Sonra da onu, ruhun kurtuluşu için bunun etkisine bırakacağız." Başrahip Pavlus'un[12] sözlerini andıktan sonra, her birinin bu sözlerde istediğini bulacağını bilerek sessizce beklemeye başladı.

Belediye başkanı da kendine düşeni yaptı.

"Sen ve ben, Aleksandr Afanasyeviç" dedi, "Kasabanın önde gelen kişileri olarak dini konularda halkımıza örnek olmak ve kiliseye saygımızı göstermek zorundayız."

Rıjov, belediye başkanının sözlerini onayladığını söyledi.

"Tamam kardeşim" dedi başkan, "Şimdi oruç tutmaya başla ve günah çıkarmaya git."

"Peki efendim" diye karşılık verdi Rıjov.

"İkimiz de göz önünde kişiler olduğumuzdan, bunları bir şekilde gizliyormuşuz gibi değil de herkesin gözü önünde yapmalıyız. Ben günah çıkarmak için başrahibe gidiyorum – o, tüm din adamlarından daha deneyimli, sen de ona git."

12 On iki havariden biri. (ç. n.)

"Başrahibe gideceğim."

"Tamam, ilk hafta sen git, ben son hafta gideceğim. Bu şekilde bölüştürürüz."

"Buna da katılıyorum."

Sonuç olarak Başrahip Rıjov'a günah çıkarttı ve ruhunun derinliklerine girdiğinde içinde ölüme götüren günah bulamayınca ona övgüler bile düzdü. "İtirafta bulundu" dedi belediye başkanına: "Birini, diğerini ve sonra bir başkasını – genelde pek masum değildi ama hepsi basit, insani günahlardı... Üstlerine karşı da özel bir kötülük beslemiyor; size ya da bana karşı *işlerle ilgili* bir ihbarda bulunma düşüncesi yoktu. *Hediye kabul etmemesine* gelince... Tek zararlı fantezisi bu."

"Her şeye rağmen, zararlı bir fantezisi var yani... Peki, bu nereden kaynaklanıyor?"

"Aklını İncil okumakla bozmuş."

"Şu aptalın yaptığına bak, hele!"

"Evet, sıkıntıdan okumaya başlamış, sonra da okuduklarını unutamamış."

"Budala! Peki, şimdi ona ne yapacağız?"

"Hiçbir şey yapamazsınız: Çok ama çok okumuş."

"İsa Mesih'e kadar gitmiş mi yoksa?"

"Hepsini, hepsini okumuş..."

"Ee, öyleyse işi kapatalım."

Rıjov'a bu şekilde davranmış olmaktan pişmanlık duydular ve ona merhamet ettiler. Rusya'da her Ortodoks, İncil'i okuyanın ve "Mesih'i bile hatmedenin" rasyonel davranışları nedeniyle asla sorgulanamayacağını bilir; ancak bu insanlar divaneye yakın tiplerdir, garip davranışlar sergilerler ama kimseye zarar verip korku salmazlar. Bununla birlikte başrahip, Rıjov'un "iş hayatında" yola getirilmesi konusunda daha güvenilir adımlar atabilmek adına, akıllıca ama acımasız bir tavsiyede bulundu: Aleksandr Afanasyeviç evlenmeliydi!

"Evli bir adamın" dedi, "'İsa Mesih'i hatmetse' bile dürüstlüğünü koruması zordur: Karısı onu kışkırtmaya başlayacak, öylesine canından bezdirecek ki, karşısında teslim olacak, İncil'i falan kafasından silip atacaktır... Böylece hediye alan, üstlerine sadık biri haline gelecektir."

Bu tavsiye belediye başkanının aklına yattı. Aleksandr Afanasyeviç'e siyasi mevkide bulunan bekâr insanların –bu halleri güvensizlik yarattığından– mutlaka evlenmesi gerektiğini söyledi. "Ne dersen de kardeşim... Bence muhakemede herkesten iyisin, gelgelelim muhakemede tek başına işe yaramazsın" dedi.

"Neden?"

"Bekârsın..."

"Bu ayıplamanın sebebi nedir?"

"Öyle ya... İhanet edebilir, hatta başka biriyle kaçabilirsin. Seni burada tutan ne ki? İncil'ine yapışmışsın, hepsi bu."

"Hepsi bu..."

"Ama bu güvensizlik yaratan bir şey..."

"Evli erkekler daha mı güvenilirdir peki?"

"Kıyaslanamaz bile!" dedi belediye başkanı: "Evli bir erkeği parmağında oynatabilirsin ama o her şeye katlanır; çünkü yavrularını yetiştirir, sonra karısını sever, merhamet gösterir... Ama bekâr erkek kuş gibidir, ona güvenilmez. Yani diyeceğim, ya çekip git ya da evlen!"

Bizim gizemli eksantrik bu akla yatkın düşünceyi dinlemiş ama zerre kadar rahatsız olmamıştı. "Evlilik iyi bir şeydir, Tanrı'nın gösterdiği bir yoldur: Gerekiyorsa evlenirim tabii" dedi.

"Ama denginle evlenmelisin."

"Olur, öyle yaparım."

"Bir an evvel seç..."

"Aslında birini seçmiştim... Başkalarının söz kesip kesmediğini öğrenmek için görmeye gitmeliyim."

"Bak şu işe!" dedi belediye başkanı gülümseyerek, "Seni gidi günahkâr! Hiç günahı yokmuş gibi, bir de kendine kadın bakmaya gitmiş!"

"Günahsız olunur mu!" diye yanıtladı Aleksandr Afanasyeviç, "Damarlarımız pislik dolu... Henüz kız istemeye gitmedim ancak birinde gerçekten gözüm var, görmem için izninizi rica ediyorum."

"Peki, senin bu kız nerede? Sanırım burada değil... Uzakta mı?"

"Efendim, ne yakın, ne de uzak... Bataklık bölgesinde, bir çayın kıyısında yaşıyor."

Başkan yine gülmeye başladı. Rıjov'a izin verdi ve bu eksantrik adamının döndüğünde neler anlatacağını merakla beklemeye başladı.

ALTINCI BÖLÜM

Rıjov gerçekten dengini bulmuştu: Bir hafta sonra karısını kasabaya getirdi: Köylü kıyafeti giymişti; beyaz tenli, al yanaklı, kızıl saçlı bir kızdı; tatlı tatlı bakan kahverengi gözleri vardı; her adımından, her tavrından boyun eğiş ve uysallık okunuyordu. Karı koca birbirinin ardından yürüyordu. Kız, omuzlarında askılıkları keten bezinden yapılmış ağaç askı taşıyordu; askının iki tarafına boyalı, düşük kaliteli çeyiz sepetleri asılmıştı.

Görmüş geçirmiş ticaret erbabı, bu gelinin bataklığın üstünde, çayın kıyısında bir kulübede yaşayan ve zalim büyücü diye anılan ihtiyar Kozlika Kadın'ın kızı olduğunu hemen anladı. Herkes Rıjov'un büyücünün kızını kendine hizmetçi olarak aldığını düşünüyordu. Görece doğru olabilirdi bu, ancak Rıjov bu hizmetçiyi eve getirmeden önce onunla evlenmiş bulunuyordu. Evlilik bekâr hayatına göre ona hiç pahalıya mal olmamıştı, tersine daha kârlı duruma bile geldi: Karısını eve getirdikten sonra, iyi kötü ayda bir bakır ruble ödediği hizmetçi kızı hemen işten çıkarmıştı. O günden sonra bir bakır ruble artık cebindeydi, ev işleri de daha iyiye gidiyordu. Karısının sağlıklı elleri hiç boş durmuyordu: İplik eğiriyor, kumaş ve giysi dokuyordu; ayrıca çorap örmede ve bahçe işlerinde uzman olduğu ortaya çıkmıştı. Özetle, İncil'le yatıp kalkan ayrıksı Rıjov'un İncil'in öğretilerine göre yaşayabileceği sadık, itaatkâr ve boş zaman sahibi basit bir köylü kızıydı; söylenenlerin dışında onun hakkında anlatılacak bir şey yoktu.

Aleksandr Afanasyeviç'in karısına hitap biçimi çok basit ama tuhaftı: Rıjov ona "sen", kadın da ona "siz" diye hitap ediyordu; birbirlerine seslenirken Rıjov "hanım", karısı ise "Aleksandr Afanasyeviç" diyordu. Karısı ona hizmet ediyordu, kadının efendisiydi – onunla konuşursa karşılık verirdi, kocası sustuğunda ona soru sormaya cüret edemezdi. Masa başında oturur, karısı sofrayı hazırlar, ona hizmet ederdi, fakat yatakları ortaktı ve büyük olasılıkla evliliklerinin semeresinin ortaya çıkmasının nedeni buydu: "Kadının" beslediği ama eğitimine karışmadığı bir oğulları dünyaya geldi.

"Kadının" İncilci kocasını sevip sevmediği anlaşılmıyordu ama ona sadık olduğu kuşku götürmezdi. Ayrıca Tanrı'nın yasasına göre üstünde konumlandırılan ve üzerinde ilahi hakkı olan bir

kişi olarak kocasından korkuyordu. Bu durum kadının huzurlu yaşamına bir engel oluşturmuyordu. Okuma yazma bilmiyordu, Aleksandr Afanasyeviç de kadının eğitimindeki bu boşluğu doldurmak istemiyordu. Karı koca kuşkusuz aşırılığa kaçmadan, sıkı bir tutumluluk içinde Spartalılara özgü[13] bir yaşam sürüyordu ama bunu bir talihsizlik olarak görmüyorlardı – belki de çevrelerinde hayatlarından memnun olmayan insanların bulunması buna yardımcı oluyordu. Çay içmiyorlardı ve evde de bulundurmuyorlardı. Sadece büyük bayramlarda et yiyorlardı. Bunun dışındaki zamanlarda ekmekle, bahçelerinde yetiştirdikleri sebzelerle, kurdukları turşularla ve ormanlık bölgelerinde bolca yetişen mantarlarla besleniyorlardı. "Kadın" yazın bu mantarları toplar, ileride kullanılmak üzere stoklardı. Yazık ki mantarların saklanmasının tek yolu onları kurutmaktan geçiyordu; tuzlamaya ayıracak paraları yoktu. Rıjov stoklama için gerekli miktarda tuz tüketimini masraflara dahil etmemişti. "Kadın" bir gün mültezimin hediyesi olan bir kese tuzu süt mantarı tuzlamada kullanınca, bunu öğrenen Aleksandr Afanasyeviç onu ataerkil geleneklere uygun şekilde dövdü; kocasının öğütlerini dinleyip ona itaat etmediği için kefaret cezasının uygulanması amacıyla onu Başrahibe götürdü. Bir fıçı dolusu mantarı da kendi elleriyle mültezimin avlusuna kadar yuvarladı, "istediği yere" götürmesini söyleyip mültezimi kınadı.

Böyle eksantrik bir adamdı işte... Uzun uzun konuşulacak pek bir şeyi yoktu; kendi yerinde oturuyor, kimsede özel bir sempati kazandırmayan küçük işini yapıyor, kendi de kimseye sempati duymuyordu. Soligaliç kasabasının önde gelenleri ona "İncil'in zarar verdiğini" düşünüyordu; halk tabakasından olanlar ise onun sadece "kendine has tuhaf bir adam" olduğuna hükmediyordu.

Bu belirsiz açıklama onlar için net ve anlaşılır bir anlam taşıyordu ama Rıjov milletin ne düşündüğüyle ilgilenmiyordu: Herkese dürüstçe hizmet ediyor, özellikle kimseye yaranmaya çalışmıyordu; zihninden bir tek, "var olan her şeyin kurucusu ve sahibi" dediği, derinden inandığı varlığa hesap veriyordu. Rıjov'un zevki görevini yerine getirmekten ibaretti; en büyük manevi konforu

13 Lüksten, aşırılıktan uzak, sadece zorunlu ihtiyaçlarını karşılayarak yaşama biçimi kastediliyor. (ç. n.)

ise manevi dünyanın büyük sorunları ve ayrıca bireylerin, tüm krallıkların, halkların kaderlerine dünya yasalarının yansıması hakkındaki felsefesiydi. Kendi kendini yetiştiren kişilere özgü o "kendini herkesten akıllı görme" zaafı Rıjov'da var mıydı, bilinmez. Ama kibirli biri değildi, inançlarını ve görüşlerini kimseye dayatmadı; hatta bu konuda bilgi vermeye bile çalışmadı. Bunları sadece bir kapağın içine diktiği mavi kâğıtlardan oluşan büyük bir deftere kaydetti. Kapağın üzerine o etkileyici "Saplantılı" lakabını yazmıştı.

Filozof polis memurunun bu muazzam elyazmasında yazılanlar gizli kaldı, çünkü Aleksandr Afanasyeviç'in ölümüyle, onun "Saplantılı" adlı defteri ortalıktan kayboldu, onunla ilgili olaylar da belleklerden silindi gitti. "Saplantılı"nın iki-üç bölümü, Rıjov tarafından, yaşadığı olağanüstü bir olay sırasında –şimdi kendisine ulaştığımız– önemli bir şahsiyete gösterilmişti. Hemen hemen tüm Soligaliç'in varlığından haberdar olduğu "Saplantılı"nın geri kalan sayfaları ya duvar kâğıdı olarak kullanıldı ya da belki bir tatsızlıktan kaçınılarak yakıldı. Çünkü bu notlar, akla sığmaz bir dolu hezeyan ve dinsel fantezi içeriyordu; o yıllar bu tür yazılar yazanlar yahut okuyanlar bir süre dua etmek için Solovetski Manastırı'na sürgüne gönderilirdi. Ancak bu elyazmasının ruhu, Soligaliç'in kroniklerinde yer alan, aşağıdaki anılmaya değer olaydan dolayı bilinir duruma gelmişti.

YEDİNCİ BÖLÜM

Tam olarak hatırlamıyorum ve nereden başlayacağımı da bilmiyorum. O yıl –geleceğin ünlü İçişleri Bakanı– Kont Sergey Stepanoviç Lanskoy Kostroma Valiliği'ne atanmıştı.[14] Çağdaşlarından birinin isabetli açıklamasına göre, bu büyük adam çok akıllı ve "mağrur bir "simaydı." Bu kısa açıklama, okuyucumuzun onun hakkında gerekli bilgiyi edinmesi için gayet doğru ve hayli yeterlidir. Buna, yalnızca dürüstlüğe ve adalete saygı duyan Lanskoy da eklenebilir. Kendisi de erdemli bir insandı, ayrıca Rusya'yı ve Rus halkını

14 Sergey Stepanoviç Lanskoy (1787-1862): 1855-1861 yılları arasında Rusya İçişleri Bakanı. (ç. n.)

seviyordu ama onu biraz yabancı bakış açısını ve Batı ölçütlerini benimsemiş bir aristokrat olarak mağrurca anlıyordu.

Lanskoy'un bu ataması, Aleksandr Afanasyeviç Rıjov'un Soligaliç polis memuru olarak eksantrik tavırlarının geliştiği hizmet döneminde ve birtakım özel koşullar altında gerçekleşti. Sergey Stepanoviç görevine başlar başlamaz, öncelikle birçok önemli kamu görevlisinin faaliyetleri gereğince "valiliği temizledi" – başka bir deyişle, görevini savsaklayan ve kötüye kullanan çok sayıda memuru kovdu; Rıjov'u polis yapan Soligaliç belediye başkanı da bunların arasındaydı.

Yeni vali işe yaramaz kişileri görevden uzaklaştırdıktan sonra aynı duruma –hatta daha kötüsüne– düşmemek için yerlerine başkalarını getirme konusunda acele etmedi. Düzgün insanları seçmek için yöreyi gezmek ya da günümüzde söylendiği gibi *çevreyi ayrıntılı gözlemlemek* istedi. Bu arada, işten el çektirilenlerin görevleri geçici olarak yardımcı sıfatıyla küçük memurlara verildi, vali de kısa bir süre sonra, *mağrur simasıyla* ilgili bazı söylentiler yüzünden tuhaf bir titremeyle sarsılan ilin dört bir köşesini dolaşmaya çıktı.

Aleksandr Afanasyeviç belediye başkanının görevini yerine getiriyordu. "Süreklilik" gösteren eski düzenden farklı olan bu vekillik görevinde ne yaptığını bilmiyorum ama kuşkusuz, belediye başkanlığı görevinde de rüşvet almıyordu. Yaşam biçimini ve insanlarla ilişkilerini değiştirmedi; *zertsalo*'nun[15] önündeki belediye başkanlığı koltuğuna bile oturmadı – evrakları, "vali adına" giriş kapısının yanındaki üzerini silme mürekkep bağlamış küçük masasında imzalıyordu. Bu son inadıyla ilgili olarak, hayatının ilahlaştırılmasıyla bağlantılı bir açıklaması vardı. Aleksandr Afanasyeviç, "belediye başkanı adına" görev yaparken –polislik yaptığı ilk günlerde olduğu gibi– yine aynı yamalı, yağlı kıyafetini giydi. Bu yüzden Rıjov, kâtibin belediye başkanının yerine geçmesi fikrine şöyle yanıt veriyordu: "Yapamam... Esvabım, bir düğün ziyafetinde konuk olmaya uygun olmadığımı gösteriyor."[16]

---

15 Üzerinde Büyük Petro'nun üçlü kararnamesinin yazılı olduğu, her devlet dairesinin masasının üzerinde bulunması gereken, tepesinde iki başlı kartal figürü olan üçgen prizma. (ç. n.)

16 Matta, 14:2-14 (Aşa-i Rabbani Ayini'nden önce edilen dualardan). (ç. n.)

Bunların hepsi "Saplantılı" adlı eserinde kendi el yazısıyla yazılmıştı. Kâtip ayrıca "tepesindeki kartalı sökerek kaftanıyla üçgen prizmanın karşısında oturmasını" önerdi ama Aleksandr Afanasyeviç bu "uygunsuz öneriyi geri çevirerek" kaftanıyla eski yerinde oturmaya devam etti.

Bu tekbiçimcilik kasabada yaşanan polis şiddetine engel olamıyordu, gelgelelim "mağrur simanın" kasabaya geleceği duyulunca sorun bambaşka bir hal aldı. Kasabanın yöneticisi sıfatıyla valiyi karşılayıp ona eşlik edecek olan Aleksandr Afanasyeviç, Lanskoy'un ona yönelteceği tüm sorulara cevap vermekle, Soligaliç halkının refahıyla ilgili malumat sunmakla, ayrıca –katedralden hapishaneye ve kimsenin ne yapacağını bilmediği metruk arazilerden tutun da dere yataklarına kadar– kasabanın görülmeye değer yerlerini ona göstermekle yükümlüydü... Fakat bir sorun vardı: Rıjov, şu beşmetiyle bütün bunları nasıl halledecekti? Rıjov'un umurunda değildi tabii ama başkalarını çok endişelendiren bir durumdu bu – Rıjov'un perişan görünümü "mağrur simanın" karşılaşır karşılaşmaz öfkeye kapılmasına neden olabilirdi. Aleksandr Afanasyeviç'in herkesi korkutan "mağrur simayı" şaşırtacağı, hatta memnun edeceği – yükselmesiyle ilgili kehanette bulunmasına bile yol açabileceği kimsenin aklına gelmiyordu.

Genelde duyarlı bir insan olan Aleksandr Afanasyeviç nasıl bir görüntü sergileyeceği konusunda en ufak bir rahatsızlık duymadı; insanı kınamayla, hatta şimşekleri üzerine çekmeyle karşı karşıya bırakan genel memur çekingenliğini hiç yaşamadı. Yurttaşlarının düzeyine indi – ama bu, herkesten daha yukarıya yükselmek ve kahramanca, neredeyse efsanevi hatırasını bırakmak için gerçekleşen bir inişti.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Rıjov'un hikâyesiyle ilgili yakın zaman önce –ama son derece başarısızlıkla– sonuçlanan o günleri burada bir kez daha hatırlatmak yersiz kaçmaz. Valiler o yıllarda, yüksek mevki sahiplerinin ihtişamının –bir ilahiyatçı vakanüvisin sözleriyle "yerlere serilerek"– belirgin biçimde düştüğü, hinliğin geçer akçe olduğu günümüzdekilere pek

benzemiyordu. O yıllarda valiler "dolaşmadık yer" bırakmıyorlardı ama halk onları "korkudan titreyerek" karşılıyordu. Yolculukları yalnızca küçük amirlerin ve makamların değil, aynı zamanda ayaktakımının –hatta dört ayaklı hayvanların da– dahil olduğu muazzam bir koşturmaca ve telaş ortamında gerçekleşiyordu. Valilerin gelişine doğru kasabalara tebeşir, kurum ve aşı boyası sürülmesi adeti benimsendi; kasaba girişleri yeniden devletin çizgili, milli üç rengine boyandı; bekçilerin ve sakatların "saçlarına ve bıyıklarına yağ sürmeleri" tavsiye edildi. "İyileşme" gerekçesiyle hastanelerden taburcu edilenlerin sayısı arttı. Bölgenin sınırlarına kadar herkes bu genel heyecana katıldı; köylerden toplanan kadın ve erkekleri yollara sürdüler, yörede aylarca dolaşıp bataklıktan geçen yolları ıslah ettiler, derme çatma dolgu yolları ve köprüleri onardılar; cin çarpmış gibi dolaşan kuryeler ve sayısız resmi görevde aceleyle koşturan teğmenler bile posta istasyonlarında yavaşlamışlardı. İstasyon yöneticileri bu sırada huzursuz kalabalıktan dayanılmaz hakaretlerinin öcünü çıkarıyor, sarsılmaz bir kararlılık içinde onları gelişigüzel lagar beygirlerle düşe kalka gitmeye zorluyordu, çünkü iyi atları vali için "dinlendiriyorlardı" Kısacası hiç kimse –her şeyin doğasında olağanüstü bir şeyler olduğundan– kendi duygularından birini duyumsamadan bu kötü, zorlu yollardan geçemezdi.

Bu sayede o yıllarda genç yaşlı herkes, geveze basının kuru gürültülerinden uzakta, ilde ondan daha büyük birinin olmadığı bir zatın geldiğini bilirdi. Bu vesileyle herkes çeşitli duygularını kendine yakın bulduğu kişiye anlatıyordu. Ama en büyük etkinlik, ilçe yönetiminin merkezi yuvalarında – işin sıkıcı ve bezdirici tescil kayıtlarıyla başlayıp duvarların süpürülmesi ve yerlerin silinmesi operasyonuyla neşeli biçimde sona erdiği hukuk dairelerinde yapılıyordu. Yerleri silme, herkesin tek bir düşünceyle, ölüm saatleri gelene kadar yaşamak parolasıyla çılgınca eğlendiği bağbozumu günlerinde düzenlenen klasik Dionysos eğlencelerine benzeyen bir faaliyetti. Dairede kolları bacakları eğri büğrü sakatların oluşturduğu konvoyun arkasından, hapishanede korkunç özlem ve can sıkıntısı çeken kadın mahkûmlar getiriliyordu; burada kısa bir mutluluk ânı yakalayan kadınlar, cinsiyetlerinin büyüleyici haklarından –ölümlülerin zevklenme payından– yararlanıyorlardı. İşe başlarken üzerlerinde bulunan boyunsuz, göğsü açık, kısa kollu

kıyafet, evraka gömülmüş genç kâtiplerin üzerinde öyle kışkırtıcı bir etki yapıyordu ki, bunun sonucunda, bilindiği gibi, hapishanelerde sık sık "yer silenlerin çocukları" olarak adlandırılan, kabul edilmeyen ama soylu bir kökenden geldiği kuşkusuz bir kuşak ortaya çıkmıştı.

Aynı günlerde evlerde bayramlık çizmeler siyaha boyanmış, binici pantolonları beyazlatılmış, güve yeniği içinde yer yer kabuk bağlamış üniformalar giyilmek üzere hazırlanmıştı. Kasabaya bir canlılık gelmişti. Üniformalar önce sıcak, güneşli günlerde, avluya çekilen iplerin üzerine serilmişti; bu durum pek çok meraklı insanı avlu kapılarına çekiyordu. Üniformalar bir yastığın ya da keçenin üzerine yayılıp sopalarla *dövüldü*; silkelendi, bir süre sonra da onarıldı, bastırıldı ve nihayet salondaki ya da konuk odasındaki bir koltuğun üzerine yayıldı. Bu arada sezdirmeden üzerlerine kutsal şişelerden kutsanmış su serpildi – ağzı mumla tıkalı bir kabın içinde, bir tasvirin önünde tutulduğu sürece bozulmayan ve "Rabbim, kavmini kurtar, sana ait olanı korusun" duasıyla haç suya daldırıldığında bir vaftiz gününden bir diğerine kadar mucize gücünü asla yitirmeyen bir suydu bu... Memurlar önemli zatlarla görüşmeye giderken, üzerine kutsanmış su serptikleri resmi elbiselerini giyiyorlardı ve bu sıfatla Tanrı'nın mülkü kurtarılmış oluyordu. Bu konuda birçok güvenilir hikâye vardır ama günümüzdeki genel inanç eksikliği ve özellikle memuriyet dünyasında egemen olan Offenbach ruhu[17] karşısında bütün bunlar güven kaybına uğramış, diğer birçok kutsallaştırılmış şeyle birlikte zaman zaman pervasızca sorgulanmış; hakiki ve sağlam inancı olan atalarımıza ise imanlarına göre verilmişti.

O yıllarda vali beklemek çok uzun ve acı verici bir işti; henüz demiryolları inşa edilmemişti, trenler tarifeye göre zamanında gelmez, valiyi diğer tüm fanilerle birlikte getirirdi... Ancak özel, geniş bir yol hazırlanmıştı. Diğer taraftan kimse valinin lütfedip de geleceği günü ve saati tam olarak bilmiyordu. Dolayısıyla uzun ve yorucu bir bekleyiş, aşırı bir tören tedirginliği söz konusu idi. Kasabaların en yüksek çan kulesinde, yolu gözlemekle görevli nöbetçi bir bekçi

17 Jacques Offenbach (1819-1880): Alman kökenli Fransız besteci. Klasik operetin kurucularındandır. *Hoffmann'ın Masalları*'nı ve *Güzel Helen*'i bestelemiştir. (ç. n.)

bulunuyordu. Kasabayı beklenmedik bir baskından korumak için tetikte durması, uyuklamaması gerekiyordu. Gelgelelim elbette kendinden geçtiği, hatta uyuduğu olurdu... Böylesi talihsiz durumlarda bazı sıkıntılı olaylar yaşanıyordu. Bazen savsak nöbetçi küçük çanı, vali onu karşılamaya çıkanların çok yakınına geldiğinde çalmaya başlayınca tüm yetkililer ve memurlar giyinmeye, üstünü başını düzeltmeye ve karşılamaya koşmaya, başrahip de giyinip kuşanmaya, haçla birlikte platformda yerini almaya zaman bulamıyordu. Bazen belediye başkanı bile sınır karakolunun önünde arabasının üzerinde dikilerek valiyi karşılamaya yetişemezdi. Bekçi, bunu önlemek için çan kulesinin çevresinde dolaşmak ve her gözetleme aralığında gereken yöne bakmak için eğilip doğrulmak zorundaydı. Bekçinin oyalanmasını sağlayan bu görev, toplumuna gözcünün uyumadığı ya da kendinden geçmediği konusunda güven veriyordu. Yine de bu önlem her zaman yardımcı olmuyordu, çünkü bekçiler bazen albatros yetenekleri kazanabiliyorlardı: Dolaşarak ve yerlere eğilerek uyudukları da oluyor; uyku sersemi, toprak sahibinin faytonunu valininkine benzetip yanlış alarm çalıyorlardı. O zaman kasabada yetkililerin resmi elbiselerini çıkarmaları ve belediye başkanının troykasının bir kenara çekilmesiyle başlayan ama gözetleme görevini yürütemeyen bekçinin hafifçe yahut esaslı bir dayaktan geçirilmesiyle sonuçlanan gereksiz bir gürültü patırtı kopuyordu.

Bu gibi zorluklar sık sık yaşanırdı ve üstesinden gelmek de pek öyle kolay olmazdı ama asıl yük, troykasıyla doludizgin valiyi karşılamaya giden, onun bakışlarındaki öfke kıvılcımlarının ilk hedefi olan belediye başkanındaydı. Başkan, durduktan sonra yeniden, bu kez valinin arabasının önünde hızla katedralin yolunu tutardı; katedralin girişinde, içinde haç ve su serpme fırçası olan kutsal su kâsesiyle tepeden tırnağa tören kıyafeti içinde başrahip beklerdi. Burada belediye başkanı valinin arabasının basamağını mutlaka kendi eliyle açardı; deyim yerindeyse bu hareketiyle, yüksek zatı *Nuh'un Gemisi*'nden yurdun toprağına kendi elleriyle indirmiş olurdu... Günümüzde artık böyle yapılmıyor, bütün bunlar bozulmaya yüz tutmuş. Üstüne üstlük "küçük oynayan" gönüllülerin arasında bizzat valilerin bile bulunması ihtimal dışı değildir. Belki de şimdi pişmanlık duyuyorlardır ama yok olup gidenleri geri döndürmek

mümkün değil: Araba basamaklarını uşaklar ve jandarmalar açıyor... Diğer taraftan, bu görevi yerine getirmiş olan eski belediye başkanı bu davranışından hiç utanmamış, herkes için ilk denektaşı işlevi görmüştü; valinin zalim mi yoksa iyiliksever biri mi olduğunu ilk o öğrendi. Ama gerçeği söylemek gerekirse, çok şey belediye başkanına bağlıydı: Başta işi berbat edebilirdi, çünkü beceriksizce bir hareketle valiyi kızdırabilir, ateş püskürmesine neden olabilirdi – ya da belki ustalıklı bir sıçrama yaparak, bir dönüşle yahut ilginç bir muziplikle ekselanslarını lütufkâr davranmaya itebilirdi.

Şimdi okurlar – hatta bu ataerkil gelenekleri bilmeyenler bile, Soligaliç üst memur sınıfının endişesinin doğallığı üzerine bir değerlendirmede bulunabilirler: Söz konusu sınıfın temsilcisi, Rıjov gibi –kıyafeti çizgili keten kaftan ve kaba tüylü köylü şapkasından oluşan– *nevi şahsına münhasır*, beceriksiz, inatçı bir belediye başkanı olmamalıydı.

İşte, boşboğazların Soligaliç'e hakkında korkunç haberler taşıdığı "mağrur sima"nın gözlerine doğrudan çarpacak ilk şey buydu. Bundan nasıl bir hayır beklenebilirdi?

DOKUZUNCU BÖLÜM

Aleksandr Afanasyeviç, gerçekten herkesi umutsuzluğa düşürebilirdi; hiçbir şeyden endişe duymuyor, yaklaşmakta olan korkunç olayın onunla bir ilgisi yokmuş gibi davranıyordu. Ne tek bir evin önündeki çiti yıkıyordu ne de gereken yerlere tebeşir ya da aşı boyası sürülüyordu: Kasabanın süslenmesi için hiçbir önlem almadığı gibi, uygunsuz kıyafetini değiştirmiyor, beşmetini giymeye devam ediyordu. Önerilen tüm projelere şöyle yanıt veriyordu: "İnsanları zarara sokmamalı: Bir vali ülkenin despotu olur mu hiç? Gelsin varsın... ama çit yerinde kalsın." Resmi kıyafetle ilgili taleplere de gelirinin yetersiz olduğu şeklindeki açıklamasıyla karşılık veriyor, "Tanrı'nın huzuruna çırılçıplak çıkacağım" diyordu, "İş elbisede değil, sağduyuda ve vicdandadır. Onu kıyafetine göre karşılarlar, aklına göre de uğurlarlar."

Rıjov'un inadını kırma konusunda kimsenin umudu kalmamıştı. Oysa bu, dediğim dedik Rıjov için pek önemli değildi: Devletin

ikinci şahsiyeti beşmet giydiği için onu huzurundan kovacak olsa bile, bu, onun için İncil bakış açısıyla hiçbir şeydi belki de. Ne var ki bu herkes için önemliydi, çünkü karşısında belediye başkanı olarak beşmet giymiş acayip birini gören valinin tepesi atacaktı.

Kasabanın yetkilileri beklenen konuğun ilk izlenimlerinin neler olacağını değerlendirerek şu sonuca vardılar: Aleksandr Afanasyeviç'in valiyi karşılayacağı bariyerin boyanması ve Aleksandr Afanasyeviç'in bu amaçla çizgili beşmet yerine, unvanına yakışır resmi bir elbise giymesi gerekiyordu. İyi de bunu nasıl başaracaklardı? Görüşler farklıydı; çoğu hem bariyerin boyanması, hem de birlikte hareket edip belediye başkanını giydirme eğilimindeydi. Bariyer meselesi elbette uygun ama Rıjov'un resmi elbisesiyle ilgili olarak yapılacak hiçbir şey yok, diyenler de vardı. Nitekim resmi elbiseyi gören Rıjov, "Bu bir hediye, ben hediye kabul etmem" dedi.

Sonunda güngörmüş başrahibin önerisi diğerlerine üstün geldi: Bariyer boyamaya ve belediye başkanına resmi kıyafet giydirmeye gerek olmadığını gören başrahip, her şeyin herkesten suçlu olana yüklenmesi gerektiğini, herkesten suçlu olanın da –kendi görüşüne göre– mültezim olduğunu söylemişti. Dolayısıyla her şey onun üzerine yıkılmalıydı. Bariyeri istemese de kendi geliriyle boyatmaktan sadece o yükümlüydü, bunu zorlamayla değil gönül rızasıyla yapmalıydı – başrahip valiyi karşılarken bundan kısaca söz edeceğini, ayrıca örtülü bir dille sunak masasının önünde bağış yapanlar için dua edeceğini vaat etti. Başrahip ayrıca, mültezimin mahkeme denetçisine alışılagelmiş olanların dışında, tutkunu olduğu üç kişilik rom, Fransız votkası ve kizlyarki vermesi gerektiğine hükmetti. Sonra denetçinin hasta olduğu bildirilir ve bu olağan hediyeleri evinde içmesi, sokağa çıkmaması sağlanır, polis üniformasına benzeyen resmi elbisesini de –büyük olasılıkla reddetme bahanesi bulamayacağı– Rıjov'a verirse, *koyun tam kurt tok olurdu.*[18]

Bu plan, vazgeçilmez denetçi boyu bosu ve heybetli duruşuyla Rıjov'a benzediğinden oldukça umut vericiydi. Üstelik yakın zaman önce bir tüccarın kızıyla evlenirken bu tepeden tırnağa donanımlı üniformayı giymişti. Sonuç olarak, geriye sadece valinin gelişine yakın denetçinin kendini yalandan ağır bir hastalıktan yatağa

18 Bu atasözünün Türkçedeki karşılığı: "Ne şiş yansın ne kebap" (ç. n.)

düşmüş gibi göstermesini ve resmi kıyafetini bu vesileyle Rıjov'a teslim etmesini kamu yararına ondan rica etmek kalıyordu. Zira başrahip Rıjov'u dini otoritesine güvenerek ikna etmeye çalışmış, sonunda bunu başarmıştı: Dürüst Aleksandr Afanasyeviç, bu işin hediyeyle ya da rüşvetle ilgili olmadığını görünce, toplumun mutluluğu adına üniforma giymeyi kabul etmişti. Denetçinin altlı üstlü üniforması Rıjov'a göre elden geçirildi; ceket ve pantolonun her iki taraftan dikişleri bir miktar bırakıldıktan sonra tatmin edici bir sonuca varıldı. Aleksandr Afanasyeviç bu üniformanın içinde kendini cendereye tutulmuş gibi hissetse de hareket edebiliyordu ama şimdi iktidarın orta halli bir temsilcisi olmuştu. Ceketin ve keten pantolonun arasındaki küçük beyaz şerit, bu şeridi başarılı bir şekilde gizleyecek aynı türden keten uzatmayla kapatılmıştı. Sözün kısası, Aleksandr Afanasyeviç –dört tarafa çevirilse de– valinin hayran kalacağı şekilde donatılmıştı. Gelin görün ki bütün bunları alaya alan kambur felek, bir yandan Aleksandr Afanasyeviç'i etkileyici bir görünümle öylece bırakmak, öte yandan zaten gizemli olan siyasi bakış açısının son derece keyfi yorumlanmasına neden olabilecek kadar yerin dibine sokmak istemişti.

ONUNCU BÖLÜM

Kasaba girişindeki bariyerin ayakları, kırmızı şeritli siyah ve beyaz çizgilerden oluşan devletin milli renklerine boyanmıştı. Tozlanmasına zaman kalmadan, valinin komşu kasabadan çoktan ayrıldığı ve doğruca Soligaliç istikametinde yola çıktığı haberi kasabanın dört bir yanına hızla yayıldı. Derhal her yere muhabere erleri dikildi. Bu arada Rıjov'un yoksul kulübesinin çitinin önündeki troykanın çevik atları yerleri kemiriyordu; üzerinde ilk sinyalle birlikte ileri fırlayarak dörtnala "mağrur sima"yı karşılamaya gidecek Aleksandr Afanasyeviç vardı.

Bu karşılama kurallarında soğukkanlı Rıjov'un hiç hazzetmediği –çevredeki herkesi endişeye boğan– son derece rahatsız edici bir karmaşıklık vardı. "Hep kendi yerinde bulunma konusunda" ısrarcı oldu: Troykayı kasabanın girişine kendi çitinden sürdü. Üzerinde beyaz pantolonlu tam üniforması vardı, elinde raporuyla

boyalı bariyerin boyalı direğine oturdu ve bir *Stilit*[19] gibi çöktü. Etrafında uzaklaştırmaya çalışmadığı meraklı bir kalabalık toplanmıştı – onlarla sohbet ediyor, sohbet arasında yolun üzerinde toz bulutu görmekten onur duyuyordu: Bu tozun içinde postilyonlu[20] olağanüstü bir çift at belirdi. Rüzgâr gibi gelen valiydi bu.

Rıjov hemen arabaya atladı; yola çıkacaktı ki, kalabalık ansızın bir ağızdan, "Efendi, pantolonunu çıkar!" diye ah çekip inledi.

Rıjov şaşkınlıktan ne yapacağını şaşırmıştı. "Ne var, ne oldu?" diye sordu.

"Pantolonunu çıkar efendi, pantolonunu!" diye karşılık verdi kalabalık: "Bariyerin boyası olduğu gibi pantolonuna geçmiş."

Rıjov omzunun üzerinden baktı: Bariyerin ulusal renklerinin kurumamış tüm çizgilerinin pantolona şaşırtıcı bir netlikte basıldığını gördü.

Yüzünü buruşturdu ama hemen arkasından içini çekip, "Valinin burada görebileceği hiçbir şey yok!" dedi ve dizginleri koyuverip troykayı "mağrur sima"ya doğru dörtnala sürmeye başladı.

Kalabalık ardından umutsuzca kollarını salladı: "Umutsuz vaka! Bakalım şimdi neler olacak?"

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Kalabalığın içindeki atlı ulaklar, katedraldeki din adamlarına ve itibarlı kişilere Rıjov'un sonu belirsiz şekilde valiyi karşılamaya gittiğini bildirmeyi başardılar ama şimdi herkes kendi başının çaresine bakacaktı.

En zorda olan başrahipti, çünkü resmi görevliler kiliseye gizlenmişlerdi, kendisi ise iki elinde haçla kilisenin girişinde bekliyordu. Çevresinde az sayıda din adamı bulunuyordu; bunlardan göze çarpan iki kişi vardı: Cüppeli, uzun bacaklı zangoç ve koca kafalı, yerden bitme diyakoz. Zangoç, içinde kutsal su bulunan gümüş kaplı metal kâseyi ürkek ellerinde sarsa sarsa taşıyordu. Ama korku titremeleri yerini şimdi put gibi durmaya bırakmıştı: Rıjov'un olağanüstü onuruyla yükselen dev siluetini taşıyan

19 Küçük bir sütun üzerinde duran çileci Hıristiyan azizi (arkeoloji). (ç. n.)
20 Atlı arabada en öndeki ata binen ve atın hızını ayarlayan kişi. (ç. n.)

araba meydanda göründü; çevik üç atın çektiği araba rüzgâr gibi geliyordu. Vali kırmızı yakalı üniformayı giymişti, başında şapka vardı, keten uzatma dikili pantolonu üzerindeydi. Uzaktan bakıldığında bir olumsuzluk göze çarpmıyordu; tersine, herkese nedense daha heybetli görünüyordu – zaten olması gereken de buydu. Hızla giden arabada oturma yerindeki arabacı hoplayıp sıçrarken Aleksandr Afanasyeviç ne sağa, ne sola yalpalıyordu: Savaş arabasındaki bir muzaffer gibi bahadırlara özgü kollarını göğsünde kavuşturmuş, toz bulutları kaldırıyor, arkadan gelen altı at koşulu arabayı ve hafif tarantası[21] toza boğuyordu. Tarantasta resmi görevliler bulunuyordu; Lanskoy ise tek başına bir arabaya kurulmuştu. Onu başkalarından farklı kılan güvenilir bir saygınlığı olmasına rağmen, beyaz pantolonuna sıvanmış ulusal renklere kulak asmadan, önünde ayakta dikilerek yel gibi giden üniformalı Rıjov'a anlaşılan büyük ilgi duyuyordu. Valinin dikkatinin önemli bir bölümünün özellikle bu tuhaflığa çekildiğini söylemek mümkündür, zira bu garabetin önemini anlamak ve tanımlamak o kadar kolay değildi.

Araba doğru zamanda döndü, Aleksandr Afanasyeviç de doğru zamanda yere atlayıp valinin arabasının kapısını açtı. Lanskoy, her zamanki son derece iyi kalpli "mağrur sima" tavırlarıyla arabadan indi. Başrahip haçı valinin başının üstünde tutarak, "Rabbin adıyla gelene ne mutlu" dedi ve üzerine hafifçe kutsal su serpti. Vali dudaklarını haça götürdü, patiska mendiliyle mağrur alnında biriken terleri silip kiliseye girdi. Bütün bunlar Aleksandr Afanasyeviç'in gözlerinin önünde oluyordu. Bu hiç hoşuna gitmemişti – her şeyde "kibir" vardı. Vali kiliseye girince istavroz çıkarmadı, kimsenin karşısında eğilmedi; mihrabın ve halkın önünden geçerken vaiz kürsüsüne doğru bir kütük gibi başını eğmeden yürüdü. Bu, Rıjov'un ibadetle ve üstün asta örnek olma sorumluluklarıyla ilgili tüm kurallarına aykırıydı; dindarlık bilinci kımıldamaya başlamış, hatta inanılmaz doruklara yükselmişti.

Rıjov valinin arkasında yürüyordu; mihrabın önündeki yükseltiye yaklaştıkça aradaki mesafeyi kapatmaya başladı ve nihayet onu kolundan yakalayıp, "Tanrı'nın kulu Sergey!" dedi, "Rabbin

21 Dört tekerlekli hafif yolcu arabası. (ç. n.)

tapınağına kibirle değil, kendini en büyük günahkâr sayarak alçakgönüllülükle gir – işte böyle!" Bunu söyledikten sonra elini valinin sırtına koydu, onu secde eder gibi öne eğdikten sonra tekrar serbest bıraktı ve hazır ola geçti.

ON İKİNCİ BÖLÜM

Bu fıkra gibi hikâyeyi anlatan görgü tanıkları, kilisede bulunan halkın ve kasaba yetkililerinin bunu nasıl karşıladığına dair hiçbir şey söylemediler. Sadece kimsenin sırtı bükülmüş validen yana tavır alıp Rıjov'un sarsılmaz elini durdurma cesareti göstermediği biliniyor. Fakat Lanskoy hakkında daha ayrıntılı anekdotlar var: Sergey Stepanoviç düzensizliği sürdürecek en ufak bir davranışta bulunmadı; tersine "zekice bir soğukkanlılıkla gururlu küstahlığını değiştirdi." Aleksandr Afanasyeviç'in sözünü kesmedi, ona tek bir söz bile söylemedi; buna karşılık istavroz çıkardı, dönüp tüm halkın önünde eğildi, sonra çabucak kendisi için hazırlanan eve hareket etti.

Lanskoy resmi görevlileri –atanmışları, seçilmişleri ve içlerinden en güvenilir bulduklarını– burada kabul etti. Rıjov hakkında –nasıl bir adam olduğuna ve toplumda ona nasıl tahammül edildiğine dair– pek çok soru sordu.

"Rıjov bizim polisimizdir" dedi bir yetkili.

"Ona neler oldu? Yoksa aklından zoru mu var?"

"Asla efendim! O, *kendine has tuhaf bir adamdır*."

"Öyleyse *böyle bir adamı* neden görevde tutuyorsunuz?"

"Görevini iyi yapıyor."

"Küstah..."

"Çok alçakgönüllüdür... Bir yaşlı omuzlarına binse, sonuç olarak taşımam gerekir, diye düşünür ve taşır. Ancak İncil'i elinden bırakmadığı için zihni karmakarışık."

"Manasız konuşuyorsun: İncil ilahi bir kitaptır."

"Bu doğru efendim... Yalnız herkese uygun değildir: Keşişlerde tutkuları canlandırır, ancak dünyevi insanın aklını karıştırır."

"Bu ne saçmalık!" diye karşılık verdi Lanskoy, "Peki, rüşvet konusunda nasıl? Ölçülü mü?"

"Af buyurun efendim" dedi yetkili, "Kesinlikle bir kuruş bile almaz!"

Vali en çok bu durumdan kuşkulandı, "Buna asla inanmam!" dedi.

"Hayır efendim, gerçekten almaz."

"İyi de nasıl olur?" dedi, "Neyle geçinir o zaman?"

"Maaşıyla geçinir."

"Saçma sapan konuşma! Böyle biri Rusya'nın hiçbir yerinde yoktur."

"Sahiden yoktur... ama bizim burada, böyle biri ortaya çıktı işte efendim."

"Ne kadar maaş alıyor peki?"

"Ayda on ruble"

"Zaten bu maaş" dedi Lanskoy, "Bir koyunu beslemeye bile yetmez."

"Gerçekten geçinmesi çok zor ama hayatını devam ettiriyor efendim."

"Peki, başkaları için imkânsız olan şeyi o nasıl yapıyor da geçinmesini biliyor?"

"Kendini İncil okumaya vermiş."

"Tamam, *İncili hatmetmiş* de... Ne yiyor ne içiyor? Bunu soruyorum!"

"Ekmek ve su..."

Rıjov'dan uzun uzadıya söz eden yetkili, görevini nasıl yürüttüğünü de ayrıntılı bir şekilde anlattı. Sonunda, "Ne harika bir adammış bu!" diye bağırdı Lanskoy ve Rıjov'u hemen oraya getirmelerini emretti.

Aleksandr Afanasyeviç geldi ve üstüne saygının bir ifadesi olarak eşikte durdu.

"Nerede doğdun?" diye sordu Lanskoy.

"Burada, Nijnaya Sokağı'nda doğdum" diye yanıtladı Rıjov.

"Peki, nerede eğitim aldın?"

"Almadım... Annemin yanında büyüdüm. Annem hamur işleri yapıp satardı."

"Nerede eğitim gördün?"

"Zangocun yanında."

"Dinin ne?"

"Hıristiyanım."

"Çok tuhaf davranışların var."

"Farkında değilim... Kendine has biri olduğum için herkese garip geliyor."

Bunun kışkırtıcı, küstah bir ima olduğunu düşünen Lanskoy, Rıjov'a dik dik bakarak sertçe sordu: "Bir tarikata bağlı mısın?"

"Burada tarikat yoktur... Kiliseye gider gelirim."

"Günah mı çıkartıyorsun?"

"Başrahibin huzurunda Tanrı'dan günahlarımın bağışlanmasını diliyorum."

"Ailen var mı?"

"Eşim ve oğlum var."

"Maaşın yeterli mi?"

O ana kadar hiç gülmeyen Rıjov birden gülümsedi.

"Ayda on ruble alıyorum" dedi, "Ama bu çok mudur, az mıdır, bilmiyorum."

"Çok değil..."

"Bunun kurnaz kulu için yeterli olmadığını çara bildiriniz."

"Peki, sadık biri için?"

"Yeterlidir."

"Başka hiçbir kaynaktan yararlanmadığınızı söylüyorlar, doğru mu?"

Rıjov baktı ve sustu.

"Bana dürüstçe söyleyin" diye üsteledi Lanskoy: "Böyle bir şey olabilir mi?"

"Neden olmasın?"

"Çok az maaş alıyorsun."

"Masraflarda büyük kısıtlamalara gidilirse insan az bir gelirle de pekâlâ geçinebilir."

"Ama neden başka bir görev istemiyorsun?"

"O zaman bu makamı kim işgal edecek?"

"Başka biri..."

"Benden daha iyi mi yönetir?"

Lanskoy birden güldü: Polis Rıjov'un içtenlik dolu kalbi onu bayağı ilgilendirmeye başlamıştı. "Bak" dedi, "Sen çok eksantrik bir adamsın; lütfen otur."

Rıjov "mağrurun" *vi-à-vis*[22] oturdu.

"İncil uzmanı olduğun söyleniyor, öyle mi?"

"Zamanım elverdiği ölçüde okuyorum, size de tavsiye ederim."

"Tamam... Ancak tamamen açık ve adil biçimde konuşacağına beni inandırabilir misin?"

"On Emir'de yalan yasaklanmıştır, ben yalan söylemem."

"Peki... İktidara saygı duyar mısın?"

"Hayır, duymam."

"Neden?"

"Tembeller ve açgözlüler tahtın önünde ikiyüzlüdür."

"Evet, samimisin" dedi Lanskoy, "Teşekkür ederim... Peki, kehanette bulunur musun?"

"Hayır, neyin açık olduğunu İncil'den çıkarırım."

"Çıkardığın bir sonucu bana gösterir misin?"

"Olabilir" diye yanıt veren Rıjov, üzerinde "Saplantılı" yazan bir tomar kâğıdı valinin önüne koydu.

"Burada geçmişle ve gerçekleşenle ilgili ne kehanetler var?" diye sordu Lanskoy.

Rıjov, tanıdık sayfaları hararetle karıştırıp okumaya başladı: "*İmparatoriçe Voltaire'le yazışmalarında onu ikinci Zlatoust*[23] *olarak niteledi. Bu yersiz karşılaştırma yüzünden bizim monarşinin yaşamı sakin bir sonla bitmeyecektir.*" Bu bölümün karşısında, işlenmemiş yerde şöyle bir not vardı: "*Bu, Pavel Petroviç'in*[24] *üzücü evliliğinde gerçekleşti.*"

"Bana daha başka örnekler göster" dedi Lanskoy.

Rıjov sayfaları karıştırıp bir yeri gösterdi, içeriği şöyleydi: "*Ağaç kesim kararnamesi çıkarıldı. Bundan böyle soğuk, yoksulların kulübelerini daha da perişan edecek. Özel cezalar da beklenmeli.*" Boş bir yerde yine bir not vardı: "*Gerçekleşti – bu sayfaya bak.*" Aynı sayfada imparator I. Aleksandr'ın genç kızının ölümüyle ilgili bir not vardı: "*Bu, ormana konan verginin sonucuydu.*"

"Ama bir dakika" dedi Lanskoy Rıjov'a: "Ormanlar nasıl ortak mülk olabilir?"

"Ama evin havasını ısıtmak bir zorunluluktur."

---

22 Fr. Karşısına. (ç. n.)

23 Kostantinopolis Başpiskoposu ve kilise babası. (ç. n.)

24 1754-1801, Rus çarı; Prenses Vilhelmina (Natalya Alekseyevna) Pavel'in karısı. (ç. n.)

"Özel mülkiyete karşı mısın?"

"Hayır... Ben kimsenin donda ayazda kalmasını istemiyorum. Zaten ısınma sorunu olmayana odun vermek gerekmez ki."

"Kafa vergileri hakkında ne düşünüyorsun peki? İnsanları vergiye bağlamalı mı?"

"Bağlamalı... Hatta zenginlerin fakirler için de hazineye katkı sağlamaları amacıyla her türlü lüks eşyaya ağır vergi koymalı."

"Hmm, hmm! Bu öğretiyi bir yerden mi aldın?"

"Kutsal metinlerden ve vicdanımdan..."

"Modern zamanın değişik kaynaklarını kendine rehber edinmiyor musun yani?"

"Tüm diğer kaynaklar saf değil... Ayrıca boş inançlarla dolu."

"Peki, son olarak şunu söyle" dedi Lanskoy: "Yazdıklarından ve bana kilisede yaptıklarından hiç mi korkmazsın?"

"Yazdıklarımı kendim için yazıyorum... Kilisede ise çarın iktidarını korumak öyle davranmak zorundaydım."

"Neden çarın?"

"Onun tüm hizmetleri halkın inancına saygılı göründüğü için."

"Ama sonuçta sana bu zamana kadar davrandığımdan tamamen farklı biçimde davranabilirim."

Rıjov ona *merhametle* baktı ve dedi ki: "Ayda on ruble maaşla ailesini geçindirmeyi bilen birine daha ne tür bir kötülük yapılabilir ki?"

"Seni tutuklatabilirim."

"Hapishanede daha çok yemek var."

"Bu küstahlığın için seni sürgüne gönderebilirim."

"Sürgün edileceğim yer, bundan daha kötü olduğum, Tanrı'nın beni terk ettiği yer mi olurdu? O her yerde benimledir, ondan başka hiç kimseden korkmam."

Mağrur boynunu eğen Lanskoy'un sol eli Rıjov'a uzandı. "Saygın bir karakteriniz var" dedi ve çıkmasını emretti.

Ama bu İncil sosyalistine hâlâ pek güvenmemiş olacaktı ki, sıradan halktan birkaç kişiye de onun hakkında sorular sordu. Bir ağızdan yanıtladılar: "O bizim kendine has tuhaf adamımızdır." Kimse onun hakkında daha olumlu bir şey bilmiyordu.

Lanskoy ayrılırken Rıjov'a, "Seni unutmayacağım" dedi, "Tavsiyene uyup İncil okuyacağım."

"Ama bu yeterli değil" dedi Rıjov, "Ayda on rubleyle yaşamayı öğrenmelisiniz."

Fakat Lanskoy bu tavsiyeyle ilgili bir söz vermedi, sadece güldü ve tekrar elini uzatıp, "Bir eksantrik, eksantrik!" dedi.

Sergey Stepanoviç kasabadan ayrıldı. Rıjov da "Saplantılı" adlı eserini evine götürdü; gözlemlerini, kehanetlerini ve ilhamını sayfalara dökmeyi sürdürdü.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Lanskoy'un kasabayı ziyaretinin üzerinden uzun yıllar geçti. Bu gezi sırasında Soligaliç'te yaşananlar unutulmaya yüz tuttu, gündelik yaşamın hırgürü içinde halkın hafızasından silinip gitti. Ama bir gün durup dururken, denetlenmiş kasabaya, yalnızca Soligaliç'i değil, tüm aydınlanmış Rusya'yı da derin bir şaşkınlığa uğratan, hükümetin ahenkli düzeninde bile olanaksız görülebilecek inanılması güç bir haber geldi: Polis Rıjov'a Vladimirski Haç Nişanı gönderilmişti! Bu nişan ilk kez bir polise veriliyordu. Madalya, görevlendirme emri ve taşıma yönetmeliğiyle birlikte geldi. Haç nişanı ve resmi belge, Sergey Stepanoviç Lanskoy'un önerisi üzerine onurlandırıldığı ve bu ödüle layık görüldüğü duyurusuyla Aleksandr Afanasyeviç'e sunuldu.

Rıjov nişanı alıp baktı, "İşte bir eksantrik, eksantrik!" dedi yüksek sesle. "Saplantılı" eserinde Lanskoy adının karşısına şu notu düştü: "Kont olmalı." Bilindiği gibi bu gerçekleşti. Rıjov'un nişanı takmasını gerektirecek *hiçbir şey de yoktu.*

Nişan sahibi Rıjov, büyük olasılıkla bir ilçe binasının restorasyonunda duvar kâğıdı olarak kullanılan "Saplantılı"da olan biten her şeyi titizlikle ve kendine özgü bir biçimde kaydederek neredeyse doksan yıl yaşadı. Ortodoksluğu genel kanıya göre "kuşkulu" görünse de Hıristiyan ritüellerini yerine getirerek öldü. Rıjov, dini inancında tuhaf yanları olan biriydi; buna karşın bana göre içinde "zırvanın" yanı sıra, farklı bir şey görebiliyordu – üç ermişle ilgili araştırmanın en başında bu yüzden anılacaktır.

1879

Madam Genlis'in Ruhu

Bazen ruh çağırmak, ondan kurtulmaktan
çok daha kolaydır.

A. B. Calmet[1]

BİRİNCİ BÖLÜM

Size anlatacağım bu macera, bundan birkaç yıl önce yaşandı. Burada gerçek kişilerin adlarını kesinlikle kullanmayacağıma dair kendi kendime söz verdiğimden olayı şimdi rahatça anlatabilirim.

186... yılının kışında Petersburg'a üç bireyden oluşan çok varlıklı, seçkin bir aile taşındı: *Süptil*[2] oluşumun kadını olarak ünlenen, hem Rusya'da hem de ülke dışında çok sıkı sosyal ilişkileri olan yaşı geçkin anne – prenses; o yıl kordiplomatlık görevine başlayan genç oğlu ve henüz 17 yaşındaki kızı...

Aile bu zamana kadar yurtdışında yaşamıştı. Yaşlı prensesin müteveffa kocası orada, ikinci dereceden Avrupa mahkemelerinden birinde Rusya'nın temsilcisi olarak görev yapmıştı. Genç prens ve prenses gurbet ellerde doğmuş, tamamen yabancı ama kapsamlı bir eğitim alarak büyümüşlerdi

İKİNCİ BÖLÜM

Prenses son derece katı kuralları olan bir kadındı ve toplumda tartışmasız bir ün kazanmıştı. Düşünce ve beğenilerinde, Fransa'da kadın zekâsının ve yeteneklerinin geliştiği dönemde bu özellikleriyle ünlenmiş Fransız kadınlarının görüşlerine bağlı kaldı. Çok kültürlü

1 Augustin Calmet (1672-1757): Fransız ilahiyatçı. (ç. n.)

2 Spritizmde ruhun maddesel bedenle ilişkisini kuran titreşimsel, akışkan yapı, ara beden. (ç. n.)

bulunur, okurken çok seçici davrandığı söylenirdi. En sevdikleri Madam Savinyi, Lafayet ve Mentenon'un yanı sıra Kaklus ve Dango Kulanj'dı[3] ama en çok kendisine karşı hayranlığa varan bir zayıflık hissettiği Madam Genlis'i severdi.[4] Bu zeki yazarın Paris'te çok kaliteli bir kâğıda basılmış, mütevazı ve aynı zamanda zarif, mavi marokenle kaplı küçük ciltleri, duvarda asılı güzel bir kitaplıkta dururdu; kitaplığın hemen önünde de prensesin oturmayı pek sevdiği büyük bir koltuk vardı. Kitaplığı tamamlayan sedef kakmanın üzerinde, koyu kadife bir yastıktan sarkan, pişmiş kilden yapılmış –üzerine ondan ince ama yakıcı ilk eleştiri damlasının düşmesini beklemeyen Voltaire'in Ferney'de öptüğü– mükemmel bir minyatür el vardı. Prensesin bu küçük elle işaretlediği ciltleri ne sıklıkta okuduğunu bilemem ama her zaman elinin altında olurdu; onların kendisi için özel – nasıl derler, çok özel bir anlamı olduğunu, öyle herkese anlatılamayacağını, çünkü kimsenin inanmayabileceğini söylüyordu. Bu sözlerden "kendini bildi bileli" bu ciltlerden hiç ayrılmadığı ve bunların onunla birlikte mezara gideceği anlamı çıkıyordu.

"Oğluma" dedi, "Bu kitapları tabutuma, tabut yastığımın altına koyması talimatını verdim. Öldükten sonra bile bana faydalı olacaklarından eminim."

Kelimeleri dikkatle seçerek bu son sözleri hakkında dolaylı da olsa bir açıklama yapmasını rica ettim. Dileğim gerçekleşti.

"Bu küçük kitaplar" dedi prenses, "Felicite'nin ruhuyla doludur" – Madam Genlis'e, kısa ve yakın iletişiminin işareti olarak böyle hitap ediyordu sanırım, "Evet, insan ruhunun ölümsüzlüğüne sarsılmaz biçimde inanırken, aynı zamanda bu tür iletişime gereksinim duyan ve bunu takdir edebilenlerle mezar ötesinden serbestçe bağlantıya girme gücüne de inanıyorum. Felicite'nin *sübtil akışkanlığının*, üzerinde düşüncelerinin dinlendiği sayfaları kucaklayan mutlu bir sahtiyanın altında kendine güzel bir yer seçtiğine inanıyorum. Pek öyle inançsız biri değilseniz, bunun sizin için anlaşılabilir olacağını umarım."

---

3 Leskov bu kişileri –Madam Genlis'in anılarından aldığı için– isimlerini çarpıtarak kullanıyor. Asıl isimleri sırasıyla şöyle: de Sevigne, de La Fayette, de Maintenon, Caylus, de Dangeau Coulange (18. yüzyıl yazarları). (ç. n.)

4 Stephanie-Felicite, comtesse de Genlis (1746-1830): Fransız roman ve öykü yazarı. (ç. n.)

Başımı eğerek sessizce selamladım. Sanırım fikirlerine ters düşmemem hoşuna gitmişti; ödül olarak az önce söylediklerinin sadece bir inanç değil, hiçbir gücün sarsamayacağı, sağlam temellleri bulunan, gerçek ve eksiksiz kanılar olduğunu da ekledi.

"Tam da bu yüzden" diye tamamladı sözünü, "Felicite'nin yaşadığına, hem de burada yaşadığına dair pek çok kanıtım var!"

Sözünü bitirir bitirmez zarif parmağıyla mavi ciltlerin bulunduğu kitaplığı gösterdi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kendimi bildim bileli biraz batıl inançlıyımdır, gizem barındıran hikâyeleri her zaman zevkle dinlerim. Bu yüzden beni çeşitli kötü kategorilere dahil eden çok zeki bir eleştirmen, bir vakitler benim ispritizmacı olduğumu söylemişti.

Ayrıca, aklıma gelmişken – burada dile getirdiğimiz her şey, tam da *spiritik* fenomenlerle ilgili haberlerin yurtdışından bolca geldiği bir dönemde ortaya çıktı. Bunlar o yıllarda büyük merak uyandırmıştı; insanların inanmaya başladığı bir konuyla ilgilenmemek için bir sebep görmedim.

Prensesin sözünü ettiği "birçok kanıtı" çok kez ondan duyabilirdiniz: Bu kanıtların içeriği, prensesin en değişken ruh halleri sırasında öteden beri –bir kâhine gibi– Madam Genlis'in yapıtlarına başvurma alışkanlığı yaratması, mavi ciltlerin ise onun zihinsel sorularına kaçınılmaz olarak mantıklıca yanıt verme özelliği göstermesiydi. Prensese göre bu, onun hiçbir zaman değiştirmediği *habitude*'u[5] olmuştu ve bu kitaplarda yaşayan "ruh" ona bir kez olsun uygunsuz bir şey söylememişti.

Spiritizmin sıkı bir taraftarıyla, üstelik akıl, deneyim ve eğitimin süzgecinden geçmemiş bir taraftarıyla zorlu bir işim olduğunu görüyordum; bu yüzden tüm bunlar beni son derece ilgilendirmişti. Ruhların doğası üzerine bazı şeyler biliyordum ve tüm ruhlar için geçerli olan şu ortak tuhaflık beni her zaman çok şaşırtıyordu: Mezarlarından çıkarken çok düşüncesizce – açıkça söylemek gerekirse,

5 Fr. Alışkanlık. (ç. n.)

dünyevi yaşamlarından daha budalaca davranıyorlardı. Kardec'in[6] "yaramaz ruhlar" kuramını öteden beri biliyordum; esprili Markiz de Sillery, Kontes Brucelary'ın[7] ruhunun lütfedip karşıma nasıl çıkacağı şimdi beni çok ilgilendiriyordu doğrusu.

Bu fırsat kısa sürede doğdu... Fakat küçük bir çiftlikte olduğu gibi, kısa bir hikâyede de düzeni bozmamak gerekir. Dolayısıyla iş tüm beklentilerin önüne geçecek o uygun doğaüstü âna gelmeden önce biraz daha sabretmenizi rica ediyorum.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Prensesin küçük ama seçkin çevresini oluşturan insanlar, büyük olasılıkla onun tuhaflıklarını biliyordu. Ama hepsi iyi yetişmiş, saygılı insanlar olduklarından başkalarının inancına saygı duyuyorlardı; inançları onunkiyle keskin farklılıklar gösterse, iler tutar tarafı olmasa bile... Bu yüzden hiç kimse kesinlikle prensesle bu konuda tartışmaya girmiyordu.

Bununla birlikte, belki de arkadaşları prensesin bu mavi ciltleri doğrudan yazarının "ruhunun" sığınağı saydığından emin değildi yahut bu sözleri retorik bir figür olarak almışlardı. Nihayet, belki de hepsini düpedüz şaka olarak kabul ediyorlardı.

Meseleye bu şekilde bakamayan tek kişi ne yazık ki bendim; bunun temelleri ve nedenleri safdil ve izlenimci karakterimle ilgili olabilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Saygın evinin kapılarını bana açan bu yüksek sosyete kadınının dikkatini çekmiştim. Bunu üç nedene borçluydum: Birincisi, kısa bir zaman önce *Russkiy Vestnik*'te yayımlanan "Mühürlü Melek" adlı hikâyemi her nasılsa beğenmesi; ikincisi, kuşkusuz yanlış kanılarımı ve hatalarımı düzeltmek isteyen iyi kalpli meslektaşlarımdan birkaç yıldır gördüğüm korkunç baskının dikkatini çekmesi;

6 Allan Kardec (1804-1869): Fransız yazar; deneysel spiritüalizmin kurucusu. (ç. n.)
7 Bu iki isim, Madam Genlis'in lakapları. (ç. n.)

üçüncüsü de Paris'te yaşayan Rus Cizvitlerden Prens Gagarin'in[8] beni prensese olumlu yönde tavsiye etmesiydi – bu iyi kalpli, yaşlı prensle keyifli sohbetlerimiz olmuş, herhalde hakkımda iyi düşünceler edinmişti.

Sonuncusu benim için özellikle önemliydi, çünkü prensesi ilgilendiren, düşünce tarzım ve ruhsal durumumdu. Benden gereksinim duyduğu ya da duyabileceği birtakım küçük hizmetler bekliyormuş gibiydi. Benim gibi sıradan bir insan için şaşılacak bir durumdu bu. Evet, prensesin bu ihtiyacı neredeyse hiç Rusça bilmeyen kızına dair annelik ilgisinden ileri geliyordu... Güzel kızını yurduna getiren anne, genç prensesi bir şekilde Rus edebiyatıyla –elbette en iyi, başka bir deyişle "günün dertleriyle" zehirlenmemiş gerçek Rus edebiyatıyla– tanıştırabilecek birini arıyordu.

Prensesin, Rus edebiyatı hakkında çok bulanık, üstelik son derece abartılı görüşleri vardı. Rus düşüncesinin günümüz titanlarından bu kadar korkmasını anlamak çok zordu; bu korkunun nedeni güçleri ve cesaretleri miydi, yoksa zayıflıkları ve zavallı kibirleri mi? Ama prensesin düşüncelerinin "başı ve sonu", çıkarımları ve kanıları yoluyla durumu bir şekilde kavradım; onun "bel altı imalar"dan belirgin bir biçimde korktuğu kanısına vardım. Ona göre, bizim alçakgönüllülükten yoksun edebiyatımız sonunda "bu iffetsiz imalarla" bozulmuştu.

Prensesin fikrini değiştirmeye çalışmak boşunaydı, çünkü düşüncelerinin çoktan sağlam biçimde şekillendiği bir yaştaydı. Ayrıca düşüncelerini nadiren yeniden gözden geçirmeye ve sorgulamaya tabi tutan biriydi. Evet, o kuşkusuz, inandıklarını gözden geçirecek insanlardan değildi, sıradan bir insanın sözleri burada yetersiz kalırdı; buna ancak bu amaçla cennetten ya da cehennemden gelecek bir ruhun gücü yeterdi. Ancak bu türden entipüften kaygılar meçhul dünyanın bedensiz ruhlarına ilgi çekici gelebilir miydi? Yaşayan insanların kıyaslanmayacak derecede büyük çoğunluğunun boş kafaların boş işleri olarak gördüğü edebiyat üzerine, günümüzdekine benzer tartışmalar ve kaygılar onlara küçük gelmez miydi?

---

8 İvan Sergeyeviç Gagarin (1814-1882): Rus yazar, din adamı. Yurtdışında görevdeyken Katolikliğe geçti. (ç. n.)

Gelgelelim kısa bir süre sonra gelişen olaylar, bu şekilde yargıda bulunmakta ne kadar büyük bir yanılgıya düştüğümü gösterdi. Edebi günah alışkanlığı, yakında göreceğimiz gibi, edebiyatın ruhlarını mezarlarında bile terk etmedi. Bu ruhların ne ölçüde başarılı oldukları ve şahsi edebi geçmişlerine bağlı kaldıklarını belirleme görevi de okuyucuya düşüyor.

ALTINCI BÖLÜM

Prensesin her konuda sergilediği katı düşünceleri nedeniyle, genç prenses için edebi eserler seçme görevim çok açık şekilde tanımlanmıştı: Genç prensesin Rus hayatını bu okumalardan öğrenmesi, bu arada da bakir kulağını rahatsız edebilecek bir konuyla karşılaşmaması gerekiyordu. Prensesin anne sansürü, hiçbir yazara – Derjavin'e ve Jukovski'ye bile izin vermiyordu; bu yazarların hiçbiri Prenses için güvenilir değildi. Burada elbette Gogol'dan söz etmek yersiz – tümüyle dışlanmıştı. Puşkin'in *Yevgeni Onegin*'ine ve *Yüzbaşının Kızı*'*na* izin çıktı çıkmasına ama ikincisi, prensesin kendi eliyle işaretlediği yerlerden önemli ölçüde kesintiye uğradı. Gogol gibi, Lermontov'a da izin yoktu. En yenilerden kuşkusuz, bir tek Turgenyev onay gördü ancak "aşktan söz edilen bölümler" hariç tutuldu. Gonçarov'a büyük bir cesaretle arka çıksam da bir işe yaramadı, o da hışma uğradı. Prenses, Gonçarov konusuna şöyle yanıt vermişti: "Onun büyük bir sanatçı olduğunu biliyorum ama daha da kötüsü, kabul etmelisiniz ki, elinde çok yakıcı konular var."

YEDİNCİ BÖLÜM

Prensesin Gonçarov'un yapıtlarına dair sözleriyle, şu "yakıcı konular"la neyi kastettiğini mutlaka öğrenmek istiyordum. Tutkulara kapılan insanlara karşı yumuşak bir tavır sergileyen bir yazar –kim olursa olsun– birinin gönlünü nasıl kırabilirdi? Bu benim için öyle bir merak konusu oldu ki, cesaretli davranıp Gonçarov'un "yakıcı konuları"nın ne olduğunu doğrudan sordum.

Bu içten soruya, tiz bir fısıltıyla, kısa ve özlü açık bir yanıt aldım: "Terlikler."

Ya yanlış duymuştum ya da anlamamıştım.

Prenses şaşkın şaşkın baktığımı görünce, "Dirsekler, dirsekler!" diye tekrarladı kızmış gibi. "Hatırlamıyor musunuz? Hani onun... şu kahramanın, bir yerlerde... Çok basit bir kadının dirseklerini hayran hayran seyrettiğini?"

Oblomov'daki o ünlü sahneyi elbette hemen hatırlamıştım ama tek kelime edemedim. Aslında susmak benim için daha uygundu. Çünkü doğrusunu söylemek gerekirse, uzun zamandır öneri ve tavsiyelerimle hizmet etmek yerine, aşırı bir çabayla izlediğim prensesi ikna etmek için sonuçsuz bir tartışmaya ne ihtiyacım ne de isteğim vardı. Prenses "dirsekleri" öfkelenecek kadar *müstehcen* bulduktan, üstelik yeni edebiyat bu türden açıklamaların ötesine geçtikten sonra ona ne gibi bir öneride bulunabilirdim ki? Bütün bunların bilincinde olarak, güzelliğin örtüsünün çok daha kararlı biçimde kaldırıldığı yeni bir yapıtı dile getirmeye nasıl cesaret ederdim?

İş bu noktaya gelince danışman rolümün sona ermesi gerektiğini hissettim, ama tavsiyelerde bulunmaya değil, tersine sürtüşmeye karar verdim.

"Prenses" dedim, "Haksızlık ediyorsunuz gibi geliyor bana: Edebiyatla ilgili talepleriniz son derece abartılı."

Konuyla ilgili her şeyi kendi açımdan ona ayrıntılarıyla anlattım.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Heyecana gelince, yalnızca sahte pürizm üzerine sıkı bir eleştiri yapmakla kalmayıp, *culotte* sözcüğünü yazmayı ve telaffuz etmeyi kesinlikle istemeyen Fransız kadın hakkındaki o ünlü fıkrayı da anlattım: Bu kadın bir gün kraliçenin huzurunda bu sözcüğü kaçınılmaz olarak söylemek zorunda kalınca duraksamış; bu hareketi orada bulunanların kahkahayla gülmelerine neden olmuş. Ama bu korkunç saray skandalıyla ilgili olayı hangi Fransız yazarından okuduğumu hatırlayamadım; kadın, *culotte*[9] sözcüğünü kraliçenin

9 Fr. Külot. (ç. n.)

yüce ve çok muhterem dudaklarından çıktığı gibi basitçe söyleseydi bu korkunç skandal patlak vermezdi.[10] Amacım, gereksiz duyarlılığın alçakgönüllülüğe zarar verebileceğini, dolayısıyla bu derece katı bir okuma seçimine gerek olmadığını göstermekti.

Prenses şaşırtıcı bir şekilde en ufak hoşnutsuzluk göstermeden dinledi, sonra yerinden kalkmadan koltuğunun üzerindeki kitaplığa uzanıp mavi ciltlerden birini aldı.

"Sizin kanıtlarınız varsa" dedi, "Benim de kâhinim var."

"Bunu dinlemek ilgimi çeker."

"Hemen Genlis'in ruhunu çağırayım, o size yanıt verir... Kitabı açın ve okuyun."

"Zahmet olmazsa" dedim kitabı alırken, "Nereyi okuyacağımı gösterir misiniz lütfen?"

"Bu benim işim değil: Bizzat ruh gösterecek... Rastgele açın."

Bu bana biraz gülünç geldi, hatta muhatabım adına utanmış gibi hissettim kendimi. Ama istediğini yaptım. Açtığım sayfanın ilk cümlesine bakar bakmaz can sıkıcı bir şaşkınlık hissi duydum.

"Şaşırdınız mı?" diye sordu prens.

"Evet."

"Evet, pek çok kişiye böyle oldu... Okumanızı rica ediyorum."

DOKUZUNCU BÖLÜM

"Okuma, sonuçları bakımından çok ciddi, çok önemli bir iş olduğundan, seçimi gençlerin zevkine bırakılamaz. Gençlerin hoşlandığı kitaplar vardır ama bunlar gençleri kaygısız yapar, sonrasında karakterini dönüşsüz bir havailiğe iter. Bunları deneyimlerimden biliyorum."[11]

Bunu okuduktan sonra durdum.

Prenses sessizce gülümseyerek kollarını iki yana açtı ve zaferini kibarca kutlayarak, "Herhalde, Latincede buna *dixi*[12] denir, öyle değil mi?" diye sordu.

---

10 Buradaki skandalın nedeni, kadının ağzından duraksaması nedeniyle *culotte* yerine, *eşek* anlamına gelen *cul* çıkmasıdır. (ç. n.)

11 Felicite'nin anılarından. (ç. n.)

12 Lat. Dile getirdim. (ç. n.)

"Çok doğru."

Bu konuda bir daha tartışmadık ama prenses benim yanımda, bazen Rus yazarlarının kaba ve nezaketsiz olduğunu söyleme zevkinden kendini alamıyordu; zira ona göre, Rus yazarlarının eserleri "önceden gözden geçirilmeden asla yüksek sesle okunmamalıydı"

Genlis'in ruhu meselesini de ciddiye almadım tabii – bu gibi konuşmaların bir önemi yoktur. Ama ruh gerçekten yaşıyordu ve faaliyetteydi; dahası –şaşılacak şey– bizim tarafımızda, başka bir deyişle, edebiyatın tarafında bulunuyordu. Bu ruhtaki edebi doğa, kuru bir mantık yürütme bozukluğunun üstünde ve ahlak bakımından kusursuzdu. Madam Genlis'in "ruhu" *du fond du cour*[13] konuşurken, ciddi salonda ilkokul çocukları gibi öyle marifetler sergiliyordu ki –evet, hem de nasıl!– sonuçta olay büyük bir trajikomediye dönüşüyordu.

ONUNCU BÖLÜM

"Üç arkadaş" haftada bir kez akşam çayında prensesin evinde toplanırdı. Varlıklı, toplumda saygı gören insanlardı: İkisi senatör, diğeri de diplomattı. Elbette iskambil oynamıyorlar, sohbet ediyorlardı.

Genellikle yaşlılar konuşuyordu, yani prenses ve "üç arkadaş" – ben, genç prens ve küçük prenses sadece arada bir söze giriyorduk; biz daha çok öğreniyorduk. Yaşlıların hakkını vermek gerek: Onlardan ve özellikle incelikli gözlemleriyle bizleri hayrete düşüren diplomattan çok şey öğrendiğimizi söylemeliyim. Nedenini bilmesem de ondan güler yüz gördüm. Aslına bakarsanız beni diğerlerinden daha iyi bulmadığını düşünmek zorundayım; onun gözünde "edebiyatçıların topu aynı soydandı". Şaka yollu, "En iyi yılan yine de yılandır" diyordu.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Arkadaşlarına sarsılmaz biçimde bağlı olan prenses, Madam Genlis ve bu yazarın koruması altında tuttuğu kadın "grubu" üzerine böyle

13 Fr. Kalbinin derinliklerinden. (ç. n.)

genel bir değerlendirme yayılmasını istemiyordu. Böylece bu saygın kişinin evinde yılbaşını sessizce karşılamak üzere toplandığımızda, gece yarısına az bir süre kala, aramızda yine Madam Genlis'in adının geçtiği o alışıldık konuşmalar başlamış, diplomat "en iyi yılan, yine de yılandır" sözünü hatırlatmıştı.

"İstisnasız kural olmaz" dedi prenses.

Bu istisnanın kim olabileceğini anlayan diplomat sustu. Ancak prenses kendini tutamadı, Madam Genlis'in portresine bakarak, "Bunun neresi yılan!" dedi.

Ama hayatın nice sınamalarından geçmiş diplomat görüşünde ısrarlıydı: Parmağını sakince sallayıp hafifçe gülümsedi – o ne bedene, ne de ruha inanırdı.

Anlaşmazlığı çözüme kavuşturmak için, açık kanıtlara gereksinim vardı; bu vesileyle ruha başvurma yoluna gidildi. Küçük topluluk bu tür denemelere öteden beri alışıktı. Ev sahibesi önce, onun inançlarından haberdar olduğumuzu hatırlattıktan sonra bir deneme yapmamızı önerdi. "İddia ediyorum" dedi, "En takıntılı kişi bile Genlis'te en masum kızın yüksek sesle okuyamayacağı bir şey bulamayacaktır. Biz de şimdi bunu deneyeceğiz."

Yine ilkinde olduğu gibi elini uzatıp *établissement*'in[14] üzerindeki raftan rasgele bir cildi alıp kızına döndü: "Yavrum! Kitabı aç ve bize oku."

Genç prenses itaat etti. Biz de ciddi bir beklenti havasına girdik.

ON İKİNCİ BÖLÜM

Bir yazar, kahramanlarının dış görünüşlerini hikâyesinin sonunda betimlemeye başlarsa kınanmayı hak eder; bu boş sözleri, kimsenin açığa çıkmaması için yazdım, dolayısıyla ne kimsenin adını andım, ne de bir portre çizdim. Genç prensesin portresini çizmek ise gücümün üstünde bir şeydi; çünkü o, dedikleri gibi "ete kemiğe bürünmüş bir melekti". Onun kusursuz saflığına ve masumiyetine gelince, Haine'nin, "Bernardiner und Rabiner" şiirinde[15] ortaya

14 Buradaki anlamı "köşesi", "mekânı", "oturduğu yer". (ç. n.)

15 Haine'nin *Disputation* ("Tartışma") şiirinde Katolik Fransisken Tarikatı'nın bir keşişi ve Yahudi haham kimin Tanrı'sının gerçek olduğu üzerine tartışırlar. Anlaşmazlığı genç ve güzel İspanyol kraliçesi çözmek zorundadır. (ç. n.)

koyduğu başa çıkılmaz ilahi sorunu çözmede bile ona güvenebilecek yapıda biriydi. Bunun için günahla ilgisi olan biri değil, elbette, dünyanın ve tutkuların ötesinde biri konuşabilirdi. Genç prenses de bu masumiyetiyle, "r"leri "g" gibi telaffuz ederek, Genlis'in, gözleri iyi görmeyen Madame du Deffand'ın[16] yaşlılık çağıyla ilgili ilginç anılarını okumaya başladı. Fransız yazara, ünlü bir yazar olarak tanıtılan şişman Gibbon'dan söz ediliyordu.[17] Genlis, bilindiği üzere, kısa sürede bu adamı anladı ve bu yabancının şişirilmiş şöhretiyle coşan Fransızları acılı bir dille alaya aldı.

Burada, "Bernardiner und Rabiner" arasındaki tartışmayı çözme yeteneği olan genç prensesin okuduğu Fransızca orijinalinin iyi bilinen çevirisinden alıntı yapacağım:

"Gibbon kısa boylu, çok şişman biriydi, son derece şaşırtıcı bir yüzü vardı. Bu yüzde tek bir çizgi, ayırtı yakalamak olanaksızdı. Ne burun, ne göz, ne ağız – evet, hiçbir şey görünmüyordu; sadece her şeyi yutmuş yağlı, iki kocaman yanak, şeytan bilir neye benzediğini... Yanakları öyle şişkindi ki, en büyük yanaklar için bile küçük olan tüm ölçüleri aşıp geçmişti. Bu yanakları görenler, onların yerli yerinde olmayışı karşısında şaşkınlıklarını gizleyemiyorlardı. Gibbon'un yüzünü tek sözcükle tanımlardım, böyle bir sözcüğü bulabilseydim... Gibbon'la sıkı fıkı olan Lozen bir gün onu du Deffand'a götürdü. Madam du Deffand'ın gözleri artık hiç görmüyordu, ona ilk kez tanıtılan seçkin insanların yüzlerini yoklamayı alışkanlık haline getirmişti; böylece kişinin yüz hatları hakkında yeterince doğru bir fikir edinebiliyordu. Gibbon'a da bu dokunma yöntemini uyguladı ama sonuç korkunçtu. İngiliz koltuğa yaklaşıp candan bir şekilde dudak uçuklatan yüzünü göstermiş. Madam du Deffand parmaklarını bu küre biçimindeki yüzde gezdirmeye başlamış, ısrarla elinin takılabileceği bir yer arayıp durmuş ama bulamamış. O zaman bu yüz âmâ kadında önce şaşkınlık, sonra da öfke uyandırmış; sonunda ellerini tiksintiyle çekerek bağırmış: Bu ne iğrenç bir şaka!"

16 Marie du Deffand (1697-1780): Voltaire'e yazdığı mektuplarıyla ünlüdür. (ç. n.)
17 Edward Gibbon (1737-1794): İngiliz tarihçi. (ç. n.)

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Genç prenses kitabı kapatıp, "Madam de Deffand onun yüzünü neye benzetmiş?" diye sorunca, okuma da, dostların sohbeti de, yeni yıl kutlamaları da bir anda sona erdi. Bu sorunun ardından prensesin yüzü o kadar korkunçlaştı ki, genç kız çığlık atıp elleriyle gözlerini kapadı, önüne ardına bakmadan kendini öbür odaya attı; oradan genç prensesin histeriye yakın çığlıklar attığı duyuldu.

Genç prens kardeşinin yanına koştu, prenses de aynı anda koşarcasına yanlarına gitti.

Artık yabancıların varlığı yersiz kaçardı; "üç arkadaş" gitmek üzere hemen toplandı ve böylece, yeni yılı karşılamak için hazırlanan peçeteye sarılmış *Veuve Clicquot*[18] şişesi de açılmadan öylece kalmış oldu.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Geride bıraktığımız duygular çok acı vericiydi ama bizlere bir onur kazandırmadı, çünkü yüzümüze ciddi bir ifade vermeye çalışırken patlayacak kahkahalarımızı zor tutabildik ve ayakkabılarımızı ararken yere abartılı bir özenle eğildik, çünkü uşaklar genç hanımefendinin ani rahatsızlığı nedeniyle sağa sola koşturuyordu.

Senatörler kendi arabalarına bindi; diplomat ise bana yaya eşlik etti – temiz hava almak istemişti ama sanırım Madam Genlis'in yazılarından bildiğimiz o yerin okunmasından sonra genç prensesin gözlerinde neyin canlanmış olabileceği hakkında naçizane düşüncelerimi de merak etmişti. Bunun hakkında bir tahminde bulunmaya kesinlikle cesaret edemedim.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

Bu olayın baş gösterdiği o talihsiz günden sonra ne prensesi ne de kızını gördüm. Yeni yıllarını kutlamak için gitmeye de karar veremedim, sadece genç prensesin sağlığını öğrenmek amacıyla birini

18 Şampanya markası. (ç. n.)

gönderdim, *condoleance*[19] ziyareti bana tümüyle yersiz göründü. Sık sık uğradığın bir eve gitmeyi birden kesmenin kabalık, gitmenin ise yersiz olduğunu düşünmek aptalca bir durumdu.

Çıkarımlarımda haksız olabilirim ama bana doğru görünüyordu; yanılmadım: Prensesin yılbaşı akşamı Madam Genlis'in "ruhundan" aldığı darbe çok ağırdı ve bunun çok ciddi sonuçları oldu.

ON ALTINCI BÖLÜM

Yaklaşık bir ay sonra Neva Bulvarı'nda diplomatla karşılaştım: Çok cana yakın davrandı. Konuşmaya başladık.

"Sizi uzun zamandır görmedim" dedi.

"Nerede buluşabilirdik ki?" diye karşılık verdim.

"Evet, sevgili prensesin evini kaybettik... Zavallı kadın buradan ayrılmak zorunda kaldı."

"Nasıl?" dedim, "Gitti mi? Nereye?"

"Sanki bilmiyorsunuz!"

"Hayır, kesinlikle bilmiyorum."

"Yurtdışına gittiler. Orada oğluna iş bulabildiğim için çok mutluyum. Olanlardan sonra bunu yapmamam olmazdı... Ne korkunç! Biliyorsunuz, zavallı kadın o gece bütün ciltleri yakmış, kilden eli paramparça etmiş – elden geriye hatıra olarak bir parmak, doğrusunu söylemek gerekirse başparmak kalmış.[20] Genel olarak çok tatsız bir olaydı ama büyük bir gerçeğin mükemmel bir kanıtı oldu."

"Bence iki, hatta üç..."

Diplomat gülümsedi, gözlerini bana dikerek sordu: "Hangileri efendim?"

"Birincisi, üzerinde konuşmaya karar verdiğimiz bir kitabın önceden okunması gerektiğini gösterir."

"Peki, ikincisi?"

"İkincisi, genç prensesin olayındaki gibi, genç bir kızı çocuk cehaletiyle yetiştirmek akıl kârı değil. Aksi olsaydı, kuşkusuz, Gibbon meselesini çok daha önce okumuş olurdu."

"Üçüncüsü?"

---

19 Taziye ve geçmiş olsun anlamında Fransızca sözcük. (ç. n.)

20 Metinde ayıp işareti yapılan başparmak olarak geçiyor. (ç. n.)

"Üçüncüsü insanlar gibi ruhlar da güvenilmezdir."

"Hepsi bu kadar değil: Ruh, benim 'en iyi yılan yine de bir yılandır' görüşümü doğruluyor. Üstelik yılan ne kadar güzelse o kadar tehlikelidir, çünkü zehrini kuyruğunda tutar."

Bizde hiciv olsaydı, onun için harika bir konu olurdu bu.

Ne yazık ki hiciv yeteneğinden yoksun olan ben, bunları ancak sade bir öykü olarak aktarabiliyorum.

1881

Kroyçer Sonat Vesilesiyle

Her kız manevi olarak erkekten daha üstündür,
çünkü ondan kıyaslanmayacak derecede daha temizdir.
Evlenmiş genç kız kocasından daima daha üstündür.
Yaşantımızda kız ondan hem kız olarak hem de kadın olarak üstündür.

Lev Tolstoy

I

Dostoyevski'yi toprağa verdik. Hava çok soğuk ve bulutluydu. Çok üzgündüm. Tabutu diğerleriyle birlikte Nevski Manastırı'nın kapısına kadar büyük bir çabayla taşıdım. Kapının önünde aşırı bir kalabalık vardı. Bu sıkışıklığın arasından ağlama ve çığlık sesleri yükseliyordu. Oyun yazarı Avarkiyev yüksek bir yere çıkmış, bağıra çağıra bir şeyler söylüyordu, buna rağmen sözlerini anlamak mümkün değildi. Kimileri onun düzeni sağlamaya çalıştığını söylüyor, bu yüzden onu övüyor, kimileri de ona kızıyordu. Korkuluğa girmeyenlerin arasında kalmıştım. Burada daha fazla beklemenin bir anlamı kalmadığını görünce eve döndüm, sıcak bir çay içtikten sonra uyudum.

Soğuktan ve değişik izlenimlerden dolayı kendimi çok yorgun hissediyordum; öyle deliksiz uyumuşum ki öğlen yemeğine kalkamadım,[1] ayrıca bugün yemek yeme fırsatım olmadı, çünkü değişik izlenimlerime beni hayli heyecanlandıran beklenmedik bir yenisi eklendi.

Büro çalışanı kız beni koyu alacakaranlıkta uyandırdı, tanımadığı bir kadının geldiğini, ısrarla benimle görüşmek istediğini ve gitmeye de niyeti olmadığını söyledi. Bizim biradere, yaşlı yazara kadın ziyaretçilerin gelip gitmesi çok olağan bir şey. Pek çok genç

1 Ruslarda ikindiyle akşam arası yenen yemek. (ç. n.)

kız ve hanımefendi edebi deneyimleri hakkında bize akıl danışmaya gelirler, yahut eserlerini tanımadıkları yazı işlerine sunmak için bizden yardım isterler. Bu yüzden kadının gelişi, hatta diretmesi beni hiç şaşırtmadı. Acı büyük olur da diretmekten başka çare yoksa ısrarcı davranmak hiç de şaşırtıcı değildir.

Büro çalışanına kadını içeri almasını söyledim. Kendime çekidüzen verdim. Büroma girdiğimde büyük masamdaki çalışma lambası yanıyordu. Masayı aydınlatıyordu ama oda biraz karanlıkta kalmıştı. Bu kez ziyaretime gelen yabancı kadın gerçekten tanımadığım biriydi.

Kadını gözlerimle araştırıp koltuğa oturmasını rica ettiğimde karanlıkta kalmak istiyormuş gibi geldi bana. Şaşırmıştım. Biraz utangaç, deneyimsiz insanlar bazen böyle efendice davranıp çekingenlik gösterirler, ancak beni en çok şaşırtan bu kadının bana bir şekilde hissettirdiği ve bulaştırdığı tedirgin tavırlarıydı. Şık ama sade bir elbise giymişti, üzerinde pahalı zarif bir pelüş manto vardı – holde de, benimle konuşurken de bunu üzerinden çıkarmamıştı, zarif siyah şapkası görünüşe göre Rus işi değil, Paris modeliydi. İkiye katlanmış siyah tülü arkadan öyle bağlanmıştı ki sadece beyaz, yuvarlak çenesi, bazen de bir çift tülün arasından gözlerinin ışıltısı görülebiliyordu. Adını, geliş amacını söylemek yerine konuşmaya şu sözlerle başladı:

"Adımla hiçbir şekilde ilgilenmemenizi bekleyebilir miyim sizden?"

Bana kesinlikle güvenebileceğini söyledim. Bunun üzerine lambanın önündeki koltuğa oturmak istedi. Abajurun üzerindeki yeşil tafta çemberi teklifsizce çevirince bütün ışık üzerime geldi ve onun yüzünü karanlıkta bıraktı.

Kadın masanın öbür tarafına oturup sordu: "Yalnız mısınız?"

"Evet, yalnızım" dedim.

"Sizinle açıkça konuşabilir miyim?"

Bana güven duyduğu sürece istediği gibi konuşabileceğini söyledim.

"Burada yalnız mıyız?"

"Kesinlikle yalnızız."

Hanımefendi ayağa kalktı, kütüphanemin bulunduğu diğer odaya doğru iki adım attı, bu odanın arkasında yatak odası vardı.

Bu sırada kütüphanede odanın her köşesine ışık veren donuk bir lamba yanıyordu. Yerimden kalkmadım ama rahatlaması için, bir daha ne yüzünü göreceği, ne de düşüncelerinde yer alacağı yetim, hizmetçi kızdan başka büromda hiç kimsenin olmadığını söyledim. Bunu üzerine tekrar yerine oturdu, yeşil çemberi yine çevirip, "Beni bağışlayınız, büyük bir heyecan içindeyim... Tavırlarım size garip gelebilir ama durumu bilseydiniz bana acırdınız!" dedi. Abajurun çemberine yeniden uzanan glase eldivenli eli titriyordu.

Yanıt yerine su içmesini önerdim.

Ellerimden tutup, "Gerekmez" dedi, "Gergin değilim, bu cenaze... evet, bu insan seli, üzerimde olağanüstü güçlü, sarsıcı bir izlenim bırakan bu adam, hayatımda iki kez anlatmak zorunda kaldığım bu kişilik ve hatıralar, tüm düşüncelerimi karmakarışık etti. Size gelmeme şaşırmamalısınız. Bunu neden yaptığımı size anlatacağım, birbirimizi tanımamamız önemli değil: Hakkınızda çok şey okudum, sizi o kadar sevimli ve cana yakın buldum ki, şimdi sizinle konuşma isteğimi inkâr edemem. Belki de yapmayı düşündüğüm şey kocaman bir budalalıktır. Önce bunun hakkında size birkaç şey sormak istiyorum ama içtenlikle yanıt vereceksiniz. Bana ne tavsiye ederseniz yaparım."

Kontralto sesi ve bir türlü yer bulamayan elleri titriyordu.

II

Bu türden ziyaretlere ve tatsız girişimlere yazınsal yaşamım boyunca pek sık olmasa da zaman zaman rastlıyordum. Bunlar siyasi meşrebi olan insanlara özgü tiplerdir, bunları yatıştırmak çok zor olduğundan, yardım etmek de çifte risk ve tatsızlık taşıdığından, bu koşullarda neredeyse her zaman kiminle karşı karşıya bulunduğunuzu bilemezsiniz.

Bu kez, ilk başta kadının politik tutkulara kapılmış biri olduğu, aksi gibi, güvenmeyi düşündüğüm bir niyeti olduğu geldi aklıma – giriş konuşması buna çok benziyordu, bu yüzden isteksizce dedim ki:

"Ne söyleyeceğinizi bilmiyorum. Size bir söz veremem ama sonra, kişisel duygularınızı bana hayatımın ve itibarımın size verdiği

güven içinde açarsanız açık biçimde, sır olarak anlatmak istediklerinize hiçbir şekilde karşı çıkmam."

"Evet" dedi kadın, "Sır olarak, mutlak bir sır olarak... Bu sırrı koruyacağınıza eminim. Bunu neden korumak gerektiğini size bir kez daha söylememe gerek yok; ne hissettiğinizi biliyorum, o kadar da yanılmış olamam: Yüzünüz bana tüm sözcüklerden daha açık bir şey anlatıyor, ayrıca başka bir seçeneğim de yok. Size bir kez daha söylüyorum; bana bir an dürüst görünen ama kısa bir süre sonra kaba gelebilecek bir davranış sergileyecek duruma geldim: Şu anda derhal bir seçim yapmalısınız, bu size kalmış."

Bunu siyasi içerikli bir itirafın izleyeceğinden kuşkum kalmamıştı.

Gönülsüzce, "Sizi dinliyorum" dedim.

Çift tüle rağmen gözlerimin içine ısrarla bakan konuğumun dikkatli bakışlarını üzerimde hissediyordum, kendinden emin biçimde şöyle dedi: "Ben sadakatsiz bir kadınım! Kocamı aldatıyorum."

Benim için utanç vericiydi ama bu itirafla kalbimden ağır bir yükün kalktığını söylemeliyim; politikayla ilgili açıkça en ufak bir iz bile yoktu.

"İyi kalpli, harika kocamı aldatıyorum; altı yıldır... Hayır, daha fazla! Gerçeği söylemeliyim, yoksa konuşmaya değmez: Sekiz yıldır sürüyor bu... devam ediyor... yoksa değil mi? Evlendiğimizin üçüncü ayında başlamıştı; dünyada bundan daha utanç verici bir şey olamaz! Yaşlı değilim ama çocuklarım var, anlıyor musunuz?"

Evet, der gibi başımı salladım.

"Bunun ne anlama geldiğini biliyor musunuz? Hayatımda iki kez şimdi size geldiğim gibi ona gitmiştim... toprağa verilen, ölümü beni çok sarsan insana... Duygularımı ona açtım; bir gün bana kaba davrandı, öbür gün sevecendi, bir dost gibi. Bu nasıl oldu... değişmişti, ona ilk gittiğim günden çok farklıydı. Sonuçta bana ihtiyacım olan tavsiyeyi vermenizi istiyorum. Hayatta en kötü şey aldatmak, bunu hissediyorum. Bana öyle geliyor ki pisliğimi ortaya dökmek, cezamı çekmek ve aşağılanmış, hayatı mahvolmuş, sokağa atılmış biri olmak en iyisi. Bana neler olacağını bilmiyorum... ama kocama gidip her şeyi anlatmak için içimde karşı konulmaz bir istek duyuyorum; bu isteği altı yıldır hissediyorum. Suçumun başlangıcından bu zamana kadar... altı yıl hiç görüşmediğim oldu;

sonra yine başladı ve devam ediyor... Altı yıldır söylemeye niyetlendim ama söyleyemedim. Bugünse Dostoyevski'nin tabutunun arkasından yürürken bunu bitirmek istedim, evet, şimdi bana tavsiye edeceğiniz şekilde bitirmek..."

Bu hikâyeden hiçbir şey anlamadığım için sustum ve kesinlikle bir tavsiyede bulunmadım; bunu yüzümden anladı.

"Elbette, daha fazlasını bilmelisiniz; buraya üstü kapalı konuşmak için değil, gerçekten konuşmak, her şeyi söylemek için geldim. Gerçek şu ki, kendimi haklı çıkarmaya çalışsaydım işte o zaman rezil bir yalancı olurdum. İhtiyaç nedir hiçbir zaman bilmedim, refah içinde doğdum, refah içinde yaşıyorum. Doğa beni zekâ yönünden yoksun bırakmadı, çok iyi bir eğitim gördüm, kendi eşimi seçmede özgürdüm, dolayısıyla konuşacak bir şey yok; bugüne dek itibarını koruyan bir adamla evlendim, tam aksine... Bu adam, kocam, yani yasal kocam, size şunu söylemek isterim, bana evlenme teklif ettiğinde durumum mükemmeldi. Sanırım benden hoşlanmıştı, ben de onu sevebileceğimi sanmıştım ama ne olursa olsun, namuslu bir kadın ve iyi bir anne olarak mutlu bir yaşam sürerken onu aldatacağımı hiçbir zaman aklımdan geçirmedim – üstelik en aşağılık, en iğrenç biçimde aldatacağımı... Çünkü namuslu değil, aşağılık bir kadınım, bunu bana yaptıran şeytanın ta kendisidir, herhalde şeytana inanıyorum... Hayatta çok şey koşullara bağlı; kentlerde pislik, köylerde saflık olduğu söylenir. Halbuki olay köyde gerçekleşti, çünkü bu iğrenç adamla, kocamın bizzat getirdiği ve beni koruyup kollaması için bıraktığı bu lanet adamla baş başa kaldım. Pişmanlık fayda getirmemekle birlikte tövbe etseydim, kocama borçlu olduğum bu davranış için sonsuza dek tövbe edebilirdim ama gerçek şu ki bu anı anımsamıyorum, sadece fırtınayı, çocukluğumdan beri sürekli korktuğum o korkunç fırtınayı anımsıyorum. O sıra onu sevmedim, yalnızca ondan korktum, geniş salonda şimşek çaktığında korkudan onun eline yapışmıştım... sonrasını yine anımsamıyorum, bu devam etti... Sonra dünya turuna çıktı, geri döndü, bu yeniden başladı: Şimdi bitmesini istiyorum, bu kez sonsuza dek. Birkaç kez yapmak istedim ama bunu karşılayacak heyecanım hiç yoktu. Aldığım karar kafamdan bir saat sonra rüzgâr gibi uçup gidiyordu, en kötüsü de hiçbir şeyi gizlemek istemiyordum; o değil, bizzat bendim neden,

bendim, anlıyor musunuz? Dile getiriyor, ulaşıyor, buna varmak benim için zor olunca kızıyordum. İleride de böyle devam edecek-sem, bu aldatma, aşağılanmam asla bitmeyecek..."

"Peki, ne yapmak istiyorsunuz?" diye sordum.

"Her şeyi kocama itiraf etmek istiyorum – bunu mutlaka bugün yapmak istiyorum, buradan çıkar çıkmaz hemen eve gideceğim."

Kocasının nasıl biri olduğunu, huyunu suyunu, karakterini sordum.

"Kocam" diye karşılık verdi kadın, "Şöhretinin keyfini çıkarıyor, iyi bir mevki ve hatırı sayılır serveti var. Herkes onu dürüst ve soylu bir insan olarak görür."

"Bu görüşü paylaşıyor musunuz?"

"Pek değil... Onu haddinden fazla büyütüyorlar; çok becerikli ve dürüsttür, kalp denilen şeyin biraz uzağındadır ama müziğin sözde ruhunu anımsatan bu nitelendirme ne kadar ahmakça olursa olsun aksini söyleyemem; kalbinin devinimleri doğru, duyarlı, kusursuz ve tekdüze."

"Ya, sevdiğiniz kişi..."

"Onun hakkında ne öğrenmek istiyorsunuz?"

"Size saygı duyuyor mu?"

"Ah!" diye bağırıp elini salladı.

"Bu hareketinizden ne çıkarmam gerektiğini pek anlayamadım."

"Onun hiç kimseye saygı duymayan, saygı duymayı bile umursamayan, kalpsiz ve aşağılık bir bencil olduğunu bilmelisiniz."

"Onu seviyor musunuz?"

Omuzlarını silkerek, "Seviyorum" dedi, "Bilirsiniz, bu herkesin ağzında dolaşan garip bir sözcüktür, ancak anlamını çok az kişi bilir. Sevmek – lirizme ve doğruluğa adanmışlık demektir. Çok az insan bu hissi verebilir. Köylülerimiz 'sevmek' sözcüğü yerine 'merhamet etmek' sözcüğünü kullanırlar; 'Beni seviyor' demezler, 'Bana merhamet ediyor' derler... Bu bence çok daha iyi, bunda basit bir tanımdan fazlası var; sevmek merhamet etmek demektir: Gündelik anlamda sevmektir. Ayrıca arzulamak var; sevgilim, canım, aşkım derler. Bilirsiniz, arzulamak..."

Derin bir nefes alarak sustu; ona bir bardak su verdim, bu kez elimden almıştı, geri çekilmedi; sanırım yüzüne bakmadığım için memnun oldu.

İkimiz de sustuk, ne söyleyeceğimi bilmiyordum. Her şeyi tüm içtenliğiyle, en küçük ayrıntısına kadar anlatmıştı.

Düşüncelerimi doğru tahmin ederek durgun bir sesle, "Şimdi her şeyi kocama anlatmam gerektiğini söylerseniz" dedi, "Bunu yaparım... Ama bana gösterebileceğiniz başka bir yol olabilir mi? Size sempati duyuyorum, güveniyorum; büyük bir deneyiminiz var, sizin dikkatli bir okuyucunuzum; biz kadınlar gedikli eleştirmenlerin hissetmediklerini hissederiz. Bu utanç verici ve uzun süreli günahımı kocama açıp açmamam gerektiğini dilerseniz siz söyleyiniz."

III

Hikâyenin ilgi çekiciliğine rağmen kendimi zorda hissettim. Konuğumun talep ettiği gibi bir yanıt, bir politikacıyı yatıştırmaktan yahut ona gerekli hizmeti sunmaktan çok daha kolay olmasına rağmen, vicdanımın daha ciddi bir meseleye çağrıldığını hissettim. Yeterince yaşadım ve günahlarını ustalıkla gizleyen ya da bir şekilde gizlemeyen ama itiraf da etmeyen çok kadın gördüm. Ayrıca birkaç açık sözlü kadın da tanıdım – bunlar bana, çoğu zaman içten olmalarından çok, acımasız ve sahte tavırlar sergileyen tipler olarak görünürdü. Bence kadın tüm samimiyetiyle beklemeli ve suçunu, çok acı çekebilecek birine açıklamadan önce enine boyuna düşünmelidir. Bireyin iç dünyası beni hiçbir zaman ilgilendirmedi. Benim için değerli olan dünyası değil, kişiliği; acıya neden olmamak elimizdeyse, ona neden yol açmalı? Bir kadın, bir insan olarak erkekler gibi ve onlar kadar toplumun eşit bir üyesiyse, onun için de aynı duygular söz konusu ise, İsa Mesih'in duyurduğu gibi, yüzyılımızın en seçkin insanlarının ve günümüzde de Lev Tolstoy'un dile getirdiği gibi erkekler için erişilebilir olan insani bir duyguyu, bu söz götürmez gerçeği hissederken soruyorum: Sadakatle bağlı olduğu kadının karşısında bağlılık yeminini bozan bir erkek neden susar? Suçunu hissederken bazen heveslerinin yetersizliğini giderebildiği için susar; o zaman kadın aynı şeyi neden yapamaz? Ben kadının da aynısını yapabileceğine inanıyorum. Kuşkusuz, aldatan erkeklerin sayısı aldatan kadınlardan daha fazla, kadınlar

da bunu biliyor: Kocalarından uzun ya da kısa süreli ayrıldıktan sonra, tüm bu ayrılık süresinde kocasının ona sadık kaldığı inancı besleyebilecek bir tek, hatta hemen hiç mantıklı kadın yoktur. Bununla birlikte kocanın dönüşünden sonra onu öyle cömertçe bağışlar ki, bu bağışlama bu konuda soru bile sormamakla kendini gösterir ve bu açıkyüreklilik kadın için lütuf değil, acıdır; bu bir kabahat olsaydı, bilmek istemediği bir keşif olurdu. Kadın bu cehalet içinde ilişkilerini sürdürme gücünü, ilişkilerinin sözde kazara kesilmesinde buluyor. Düşüncelerimde soyut felsefeden ve yüksek ahlaktan çok pratikliğin bulunduğunun bilincindeyim ama düşündüğüm gibi düşünmeye eğilimliyim.

Konuğumla bu doğrultuda sohbeti sürdürüp ona sordum:

"Sevdiğiniz adamın kötü özellikleri ona karşı sizde bir saygısızlık hissi uyandırıyor mu?"

"Çok güçlü ve kesintisiz..."

"Ama bazen onu haklı göstermeye çalışıyorsunuz."

"Yazık ki bu imkânsız: Onun için hiçbir bahane yok."

"İzninizle şöyle sorayım o zaman: Ona olan kızgınlığınız her zaman aynı seviyede mi? Yoksa bazen azalıp bazen güçleniyor mu?"

"Sürekli güçleniyor."

"Bir şey daha sormak istiyorum, izin verir misiniz?"

"Lütfen."

"Şimdi siz burada, benim ofisimde otururken kocanız nerede?"

"Evde."

"Ne yapar?"

"Odasında uyur."

"Ne zaman kalkar?"

"Saat sekizde kalkar."

"Peki, ne yapar?"

Konuğum gülümsedi.

"Yıkanır, giyinir, çocukların yanına gider; yarım saat Çin bilardosu oynar, sonra semaver hazırlanır, ona bir bardak çay koyarım."

"İşte" dedim, "Bir bardak çay, semaver ve ev lambası – bunlar etrafında toplandığımız harika şeyler."

"Güzel söylediniz."

"İyi kötü geçiyor, iyi değil mi?"

"Evet, onun açısından iyi sanırım."

"Bağışlayın ama bana açıklamayı uygun bulduğunuz konuda bir tek kocanızın fikir yürütme hakkı var; bu durumu bilmeyen, asla bilmemesi gereken çocuğunuz değil, ve elbette siz değil... Evet, siz de değil, çünkü ona acı çektirdiniz. O acı çeken kişi... Bu nedenle acı çekmemek için bunu enine boyuna düşünmek zorunda. Kocanız her zamanki gibi çayını yudumlamak, belki de elinizi saygıyla öpmek yerine..."

"Öyle mi?"

"Sonra... işine gittikten, akşam yemeği yedikten ve sakince size iyi geceler diledikten sonra – evet, bunların yerine anlamsız bir çerçeveye konmuş evliliğinizin birinci ayından, hatta ilk gününden itibaren aslında neler yaşadığınıza dair itirafınızı duyacağını hayal edin bir. Lütfen söyleyiniz, ona iyilik mi yoksa kötülük mü yapmış olursunuz?"

"Bilmiyorum... Bunu bilseydim, çözebilseydim burada olmaz, bu konuda sizinle konuşmazdım. Bana bir tavsiyede bulunmanızı rica ediyorum, ne yapmalıyım?"

"Size yol gösteremem ama bu konudaki düşüncelerimi söyleyebilirim. Ancak kafamda belli bir şekil oluşması için, size bir soru yöneltmeme izin veriniz. İnsanoğlunda duygular asla aynı düzeyde kalmaz... Bu durumda gönülsüzlüğünüz zayıflıyor mu?

"Hayır, daha da ağırlaşıyor!"

Yürek acısıyla haykırdı, hayalinde gördüğüm bir şeyden uzaklaşmak istermiş gibi yerinden yarı doğruldu. Yüzünü göremediğim halde büyük acı çektiğini ve bu ıstırabın sonuçsuz kalamayacak ölçüde geliştiğini hissediyordum.

"Öyleyse" dedim, "Onu gitgide daha ağır bir şekilde cezalandırıyorsunuz..."

"Evet, gittikçe daha sık..."

"Pekâlâ" dedim, "Eve döndüğünüzde, daha önce olduğu gibi kocanızın yanına, semaverin başına oturmanızı mantıklı bir hareket olarak gördüğümü söylememe izin veriniz."

Sessizce dinledi; gözlerini bana doğrultmuştu, parıltısını tülünün arasından görüyor, kalbinin gümbür gümbür atışını duyuyordum.

"Sırrımı saklamayı sürdürmemi mi öneriyorsunuz?"

"Önermiyorum ama bunun sizin için, kocanız ve çocuklarınız

için daha iyi olacağını düşünüyorum... Ne olursa olsun, onlar sizin çocuklarınız."

"Ama neden en iyisi bu oluyor? Sonsuza dek devam edecek demektir bu!"

"En iyi yol bu, çünkü dürüstlük her şeyi daha da kötüleştirecek; sözünü ettiğiniz sonsuzluk düşündüğünüzden daha da acı verici biçimde kendini gösterecek."

"Ruhum acı çekerek arınırdı."

Ruhunu görüyormuşum gibi geldi bana: Bu canlı, fırtınalı bir ruhtu ama ıstırap çekenlerin ruhu değildi. Bu yüzden ruhuyla ilgili hiçbir yanıt vermedim, bir kez daha çocuklarından söz ettim. Ellerini öyle bir sıktı ki parmakları çatırdadı, başını sessizce yere eğdi.

"Hikâyem nasıl bitecek peki?"

"Güzel."

"Neye güveniyorsunuz?"

"Sevdiğiniz ya da sözlerinize göre sevmediğiniz ama alıştığınız adam... her geçen gün sizden daha çok nefret edecek."

"Ah, benden nasıl da nefret edecek!"

"Daha çok şey olacak ve o zaman..."

"Sizi anlıyorum..."

"Bu konuda çok mutluyum."

"Sessizce bırakmamı ister misiniz?"

"Bence bu, kederinizin en mutlu yolu olurdu."

"Ama sonra..."

"İyileşeceksiniz."

"İyileşmem kesinlikle imkânsız."

"Bağışlayın, söylemek isterim, kocanız ve aileniz için ilginizi iki misline çıkaracaksınız; bu size unutmamak için değil, geçmişi korumak ve başkaları için yaşama nedenleri bulmak için güç verecek."

Ayağa kalktı – birden kalkmıştı; tülünü biraz indirdi, elini uzatıp, "Teşekkür ederim" dedi, "Cenazenin bende yarattığı derin sarsıntıdan sonra size gelmemi söyleyen iç hislerimi dinlediğim için mutluluk duyuyorum. Oradan delirmiş gibi döndüm, istediklerimin hiçbirini yapmamam iyi oldu. Allahaısmarladık!"

Yine elini uzattı ve beni bulunduğumuz yerde durdurmak istermiş gibi elimi kuvvetlice sıktı. Sonra başını eğip çıktı.

IV

Bir kez daha söylüyorum, bu kadının yüzünü görmedim; bir maske altından olduğu gibi, tülün altından, yüzü hakkında sadece çenesine bakarak bir değerlendirmede bulunmak zordu. Ama pelüş mantosuna ve şapkasına rağmen figürüne göre bende zarif bedenli olduğu izlenimi bırakmıştı. Dediğim gibi belleğime kazınan zarif, ince, olağanüstü canlı ve güçlü bir figürdü.

Bu kadınla bir daha karşılaşmadım, yüzünü görmediğim için sadece sesini düşünüyorum. Yapmacıksız bir ses tonuyla, derin, çok berrak bir altoyla konuşuyordu; tavırları ve hareketleri çok zarifti; sosyeteden, daha doğrusu, yüksek memur çevresinden, bir müdürün yahut buna benzer bir dairenin müdür yardımcısının eşi olabilirdi. Kısacası, bu kadın benim için bir yabancıydı ve yabancı kalmıştı.

Dostoyevski'nin cenaze töreninden ve anlattığım olayın üzerinden üç yıl geçti. Kışın hastalandım ve ilkbaharda yurtdışına kaplıcalara gittim. Bana demiryolu istasyonuna kadar bir arkadaşım ve kadın bir akrabam eşlik etti. Arabaya bindik, bagajım yanımdaydı. Nevski Bulvarı'na bitişik olan bir caddeden geçerken bir dört yol ağzında, büyük bir devlet binasının girişinde bir kadın gördüm; miyobuma rağmen birden bu kadının o meçhul kadın olduğunu anladım. Buna hiç hazır değildim ve onu pek düşünmüyordum, bu yüzden bu çarpıcı benzerlik beni çok şaşırttı; içimden arabadan inmek, onu durdurup bir şeyler sormak gibi budalaca bir düşünce geçti. Yanımda yabancılar olduğu için, bereket bunu yapmadım; sadece, "Aman Tanrım, işte o!" diye bağırdım. Bu hareketim yanımdakilerin gülüşmelerine neden oldu tabii.

Gerçekten de oydu; vay canına, ortaya çıkmıştı işte. Tüm Rusların, en azından Rusların çoğunun alışkanlığına göre dolaşık bir gezi güzergâhı seçmiştim; önce Paris'e uğradım, temmuzda kaplıca suları içtim, haziranda bulunmam gereken yere ancak ağustos ayında gidebildim; çok kısa bir sürede tedaviye gelen pek çok Rus'la tanıştım, neredeyse hepsini tanıyordum, dolayısıyla yeni gelenler gözümden kaçmıyordu.

Bir gün istasyona giden yolun yanındaki bir parkın bankında otururken bir araba gördüm; arabanın içinde açık renk paltolu ve şapkalı bir erkek, tüllü bir kadın, önlerinde de dokuz yaşlarında bir erkek çocuğu vardı.

Petersburg'dan ayrılırken yaşadığım olay tekrarlanıyordu: "Tanrım, bu o!"

Gerçekten de oydu.

Ertesi gün parkın restoranında, kahvaltı masasında onu, yakışıklı ama zayıf mı zayıf kocasını ve olağanüstü yakışıklı çocuğunu gördüm. Koyu tenli, siyah saçlı, iri, mavi gözlü bir çocuktu – biraz Çingeneleri andırıyordu.

Ufak bir yaramazlık yapayım dedim: Kadına yakın bir masa hazırlaması için garsona yüklü bir bahşiş verdim, kadının yüzünü görmek istiyordum.

Güzeldi, çok tatlı, sevimli ama çok dikkat çekmeyen bir ifadesi vardı; kuşkusuz beni tanımıştı, bana bakmak için koltuğunda beceriksizce bir-iki kez dönmeye çalıştı ama sonra kalktı, tanıştığım bir kadının yanında durup onunla biraz konuştu ve kocasının yanına geri döndü.

Akşamleyin karma konserlerin birinde kahve içerken kadın arkadaşımın yanına yeni bir tatilci yaklaştı. Arkadaşım bana bu kadının bu sırada yanımızdan geçen Bayan N...'yle beni tanıştırmak istediğini söyledi. Tanışma hemen gerçekleşti tabii. Ona sıradan sözcüklerle karşılık verdiği sıradan bir cümle sarf ettim, ancak bu sözcüklerden ve konuşma tarzından onu tanıdım; o kadın olduğu kuşku götürmezdi, onu tanıdığımı anlayacak kadar akıllıydı, böylece gizlememeye ve benimle tanışmaya karar vermişti; dürüstlüğümü dikkate alarak bana ve o zamanlar söylediği sözlere güvenebilirdi...

O günden sonra görüşmeye başladık, tanıştığım kadınlarla ve oğluyla birlikte birkaç kez gezilere bile çıktık. Kocası nedense gezilerden hoşlanmıyordu, ayrıca dizlerinden rahatsızdı, hafiften topallıyordu, nesi olduğunu çözemiyordum: Ya karısından sıkılmıştı ya özgür olmak ve buraya gelen şöhreti sorunlu kadınlardan birkaçıyla ya da biriyle flört etmek istiyordu. Ama kadın tüm karşılaşmalarımızda ve sohbetlerimizde bir zamanlar ofisime geldiğine ve görüştüğümüze dair en ufak bir imada bulunmuyor, bunun lafını bile etmiyordu: Ancak birbirimizi dost olarak gördüğümüzü ve anladığımızı derinden hissediyordum. Durum böyleyken birden hiç öngörülemeyen korkunç bir olay oldu.

Kadın bir gün sabahın o büyüleyici vaktinde kocasını kaplıcaya götürmeye çıkmadı: Adam tek başına kahve içiyordu; bana oğulları

Anatoliy'in hastalandığını, annesinin üzüntüden aklını yitirecek duruma geldiğini söyledi. Akşam sekizde ise kapı görevlisi bana korkunç bir haber getirdi: Otelde bir çocuğun difteriden öldüğünü bildirdi; bu, elbette meçhul kadınımın oğluydu.

Fazla ihtiyatlı insanlardan değildim, bu nedenle hemen şapkamı kapıp otele yöneldim; kocası çok ilgisiz davranıyormuş gibi görünmüştü bana, difterili çocuk meçhul kadının oğluysa ona yardımım ya da işe yarar bir desteğim olabilirdi.

Kaldıkları otele girdiğimde... gördüklerimi asla unutmayacağım. Sadece iki odadan ibaretti: İlki oturma odasıydı ve kırmızı pelüş kaplı mobilya vardı. Meçhul kadınım darmadağınık saçları, şişmiş gözleriyle ayakta duruyordu; parmaklarını iyice açmış, kanepedeki üzerine beyaz çarşaf örtülmüş bir şeyi korumaya çalışıyordu; çarşafın altından morarmış iki küçük ayak görünüyordu; bu, Anatoliy'in cansız bedeniydi. Kapının önünde tanımadığım gri paltolu iki adam duruyordu, önlerinde tabut değil, geniş mum kutusuna benzeyen yaklaşık seksen santimetre derinliğinde bir sandık vardı. İçi yarı yarıya bana önce süt yahut nişasta gibi gelen beyaz renkli bir sıvıyla doluydu. Onların önünde polis komiseri ve rozetli bir kasaba sakini vardı; yüksek sesle konuşuyorlardı. Kadının kocası ortalıkta yoktu, odada yalnızdı; sadece tartışıyor, kendini savunuyordu.

Beni görünce, bağırdı: "Aman Tanrım! Koruyun, yardım edin bana! Çocuğumu alıp gömmek istiyorum ama izin vermiyorlar; az önce öldü."

Ona arka çıkmak isterdim ama kadını nezaketsizce ve çok kaba bir şekilde öbür odaya atan ve kapıyı üzerine kapayan bu dört kişinin hakkından gelecek gücüm olsaydı bile kesinlikle bunun bir faydası olmazdı. Kadın korkunç çığlıklar atarak kapıyı yumrukluyordu. Bu sırada kireç çözeltisine batırdıkları çiçeklenen çocuğu aldılar, sandığa yapışıp hızla uzaklaştılar.

V

Küçük tatil köylerinde ve kasabalarında ölüm vakaları elbette sevilmez. Otel ve pansiyon sahipleri ciddi sağlık sorunları olan kiracılardan kaçınırlar. Bu kasabaların hiçbirinde cenaze törenlerine izin veril-

mez; bir ölüm olayı vuku bulduğunda, bunu yabancılardan gizlerler ve kesinlikle cenaze töreni yapılmadan demiryoluyla sevk ederler.

Ölümle sonuçlanan bulaşıcı hastalıklar çok enderdir. Tanıdığımın çocuğunun öldüğü beldede böyle bir olay ilk kez yaşanıyordu; haber inanılmaz bir hızla yayılıverdi ve özellikle kadınlar arasında büyük bir korku ve endişe yarattı. Bu kasabalarda en önemli hâkim sınıfı oluşturan yerel doktorlar endişeli zihinleri yatıştırmaya çalıştılar, bu heyecanlı çaba içinde birbirlerini geride bırakıp işi kavgalaşmaya bile götürdüler ve iki kampa ayrıldılar: Çocuğa yardımcı olan iki danışmanın da dahil olduğu grup çocuğun ölüm nedeninin gerçek bir difteri olduğunu reddetmemiş, ancak enfeksiyona karşı her türlü önlemin alındığını, çocuğun yanına özel elbise giyerek girildiğini, çıkarken de titiz bir şekilde dezenfekte edildiklerini; bu olaya ne kadar ciddi eğildiklerini kanıtlamak için başlarının bile tıraş edildiğini dile getirmişti. Kıyaslanmayacak ölçüde ezici çoğunluğa sahip ikinci grup ise olayın çok kuşku verici olduğunu, hatta karşı kanıtlara yol açtığını belirtmiş, iki meslektaşı çocuğun hastalığını düşüncesizce abartmakla suçlamıştı: Bunun hastaların huzurunu bozan ve en önemlisi yöre sakinlerinin ekonomik çıkarlarını tehdit eden gereksiz, büyük bir paniğe yol açacağı açıktı. Bu ikinci sağlık grubu, Bayan N.'ye son derece kaba ve acımasızca davranan belediye yönetiminin yetkililerini acı bir dille kınadı; bu adamlar çocuğu ölümünden sadece bir-iki dakika önce ve belki de hayatının son kıvılcımlarının sönmesinden daha erken annesinin elinden haydut gibi zorbaca koparıp almışlar, kirece batırmışlardı. Doktorun bu kaba davranışına işaret ederek kamuoyunun dikkatini kendi adlarına çekmek ve kamuoyunu, tavırları daha sert olan başka kişilere yöneltmek istediler ama başaramadılar.

İnsanoğlunun egoizmi tehlike anında daha bir iğrençleşir, kamuoyunda bahtsız annenin durumuna dikkat çekecek hemen hiç kimse yoktu. Difteri varsa, görgü kurallarına falan gerek yoktu! İlgili makamlar ne kadar kararlı ve sert davranırlarsa o kadar iyi olurdu. Öyle ya başkalarını tehlikeye atmak olmazdı! Bütün iş varsa yoksa içinde tehlikeli bir ölünün bulunduğu sandığı nereye yollayacaklarını düşünmekti. Sonra bu konuda hayli yatıştırıcı haberler gelmeye başladı. Sandık şifalı banyo çamurunun çıkarıldığı kara bir bataklığa taşınmış. Dibe indirilmiş, en derin çukurlardan birine batırılmış,

üzerine taşlar yığılmış ve bir kez daha kireç dökülmüş. Sanırım, bulaşıcı hastalık taşıyan bir cesedi bundan daha kararlı ve daha özenli ortadan kaldırmak mümkün değildi...

Ardından neredeyse tüm müşterilerin arkalarına bakmadan kaçtığı otelin yok edilmesi süreci başladı, geriye sadece kirasını bir ay boyunca ödeyen, odayı terk etme lüksünü göze alamayan dar gelirliler kaldı. Bütün oteli ya da hiç değilse N. ailesinin işgal ettiği odaların yanı sıra, bu daireye bitişik odaları dezenfekte etmek gerekiyordu; oğlanın koşuştuğu koridor, N. ailesinin birlikte yemek yediği yemek odasının köşesi de dezenfekte edilmeliydi. Bunların hepsi çok ciddi bir masrafı, yanılmıyorsam 300 guldenin üstünde bir harcamayı gerektiriyordu; çünkü üç dairenin koltuk döşemesini olduğu gibi yakmak, geriye kalan odaların halılarını, perdelerini ve tüllerini yenileriyle değiştirmek gerekiyordu. Bu konuyla ilgili para gereksinimi, otelin sahibi tarafından Bayan N.'ye sunuldu, kasabanın resmi temsilcileri otel sahibinin haklarını destekledi. Ayrıca bu tazminata karşın, meydana gelen bu olay nedeniyle yine de zarara uğrayacaktı, zira otel bütün sezon boş kalacak, gelecek sezonlarda da –burada bir difteri vakası yaşandığı için– müşteri kaybetme riskiyle karşı karşıya kalacaktı. Yetkililerin görüşleri böyleydi.

Bu tür talepler ziyaretçiler için yeniydi. Herkes bu işin nasıl sonuçlanacağını merak ediyordu. Kimileri bu talebi takıntılı, kimileri de abartılı olsa da haklı buluyordu. Her yerde Bay N.'nin ilginç bir adam olduğu konuşuluyordu. Ama ondan korkmamaları şaşırtıcıydı. Hasta bir adam olduğunu bildikleri için böyle davranıyorlardı; çünkü o, oğlunun hastalığı ortaya çıktığı anda odasından çıkmış, oğlu ölene kadar da oraya hiç dönmemişti. Kimse karısı hakkında bir şey sormuyordu, birkaç gündür ortalıkta görünmüyordu; bir yerlere gittiğini ya da hastalandığını düşünmüşlerdi. Bay N. yabancıların âdetlerine merakı olan insanlar için çok ilginç bir kişilikti; bana her gün kendisinden talepte bulunulduğunu, bu taleplere cevap verdiğini anlatıyordu. Otel sahibinin zarara uğradığını ve bu zararların nedeninin oğlunun ölümü olduğunu kabul ediyordu. Ama kendisinden keyfi ödeme talebinde bulunulmasını kabul etmiyor, mahkeme kararı olmaksızın ödeme yapmayı reddediyordu. "Varsayalım" dedi "Ödemek zorundayım... Ancak bu komiser ve üç esnafla değil, kabulleneceğim bir mahkeme kararıyla olmalı.

Ayrıca bu bir ödeme cezası demektir. Ödeyebileceğim bir şey varsa iyi. Bavulumu alsınlar. Yapacak bir şey yok. Benim yerimde yoksul bir adam olsaydı, sanırım konuşmaya değecek bir şey çıkmazdı."

Herkes bu karmaşık sorunla meşguldü. Bay N.'nin haklarını ve onu kuşatan hoşnutsuzluğu tartışan çevreler sürekli onun etrafında toplanıyorlardı. Ama bu sorun kısa bir süre içinde barışçıl bir şekilde halledildi: Difteri vakasından söz edilmesi olayı daha bilinir duruma getireceğinden kasaba bu davayı gerçek mahkemeye götürmek istemedi. Bay N.'nin, dezenfeksiyon yüklenicilerinin sunacağı faturayı ödemesi karşılığında, davanın karşılıklı anlaşmayla sona erdirilmesine karar verildi. Dava böylece sona erdi ama birdenbire yeni bir olay meydana geldi: Odasında sekiz gün geçiren Bayan N., çocuğunun cesedini taşıyan sandığın gömüldüğü bataklığa her gün gidip geliyormuş, dokuzuncu gün geri dönmemiş. Aramalar boşunaydı: Ne ormanda ne de parkta gören olmuştu; tanıdıklarından kimseye uğramamış, bir restoranda çay içmemişti... Düpedüz sır olmuştu. Kocasının oda jimnastiği yaparken kullandığı dökme demir gülleler de onunla birlikte kaybolmuştu. Üç-dört gün aradılar, sonra büyük olasılıkla bataklıkta boğulmuş olabileceğinden kuşkulandılar. Ardından cesedinin yüzeye çıktığı, sonra bataklığın onu yeniden içine çektiği söylentisi yayıldı. Böylece ölmüştü meçhul kadın.

Bu olay trajedisi ve her aşamasındaki sır nedeniyle çok dikkat çekiciydi; kaybolan kadın hayatını sona erdirme kararını aydınlatacak hiçbir not bırakmamıştı. Bay N. pek çok kişinin sempatisini kazandı; soğuk ve gururlu bir sessizlik içinde alçakgönüllüce davrandı; buradan ayrılmasının kendisi için daha iyi olacağını söyledi ama sağlığı iyi olmadığından gitmedi, durumu bu şifalı sularda tedavisini devam ettirmesini gerektiriyordu.

Onunla tanışıklığımız iyi gitmiyordu: Açıkçası, karakterlerimiz çok farklıydı. Ona merhametle yaklaşmamı gerektiren bir aile sırrını bilmeme karşın, ona ailevi bir onursuzluk yaşatan karısından daha itici geliyordu bana. Onunla yakınlaşmayı istemem için de bir neden yoktu. Gelgelelim bir gün benim için açıklanamayan bir dürtüyle ona ilgiyle kulak kabartım; konuşmalarımızda müteveffa karısının anısına çok sıkça ve büyük bir istekle değinmeye başladı.

Doğanın Sesi

BİRİNCİ BÖLÜM

Müteveffa Feldmareşal Baryatinski'nin[1] yanında uzun süre görev yapmış askeri yazar general Rostislav Andreyeviç Faddeyev bana şu eğlenceli olayı anlattı:

Prens bir gün Kafkasya'dan Petersburg'a geçerken yolda kendini iyi hissetmemiş ve doktor çağırtmış. Bu olay, yanılmıyorsam Temirhan Şura'da geçiyor. Doktor hastayı muayene etmiş, tehlikeli bir şey olmadığını söylemiş, sadece yorgun düşmüş olabileceği tanısı koymuş ve yola çıkmayıp bir gün dinlenmesi gerektiğini söylemiş.

Feldmareşal doktoru dinlemiş ve şehirde kalmayı kabul etmiş; ancak buradaki posta istasyonu[2] berbatmış, bu ön görülemez olay nedeniyle özel bir oda da yokmuş. Bu ünlü konuğu bir günlüğüne nereye yerleştireceklerini bilememeleri yetkililerde büyük bir telaş ve endişe yaratmış.

Sağa sola koşturmalar başlamış, kendini kötü hisseden feldmareşal de bu arada posta istasyonuna girmiş, üzerine sadece temiz çarşaf serilmiş kirli bir divana uzanmış. Derken bu olayla ilgili haber elbette şehrin dört bir yanına yayılıvermiş. Tüm askeri birlikler hiç zaman kaybetmeden etrafı temizlemeye ve resmigeçit hazırlıklarına başlamış, botlarını boyayıp şakaklarına pomat süren sivil halk da yolun öbür tarafında, kaldırımda posta istasyonuna doğru büyük bir kalabalık oluşturmuş. Durdukları yerden feldmareşalin pencerede görünüp görünmediğine bakıyorlarmış.

Birden bir adam toplananları itekleyip önlerine geçerek ileri fırlamış ve doğruca feldmareşalin kirli divanda bir çarşafın üzerinde yattığı posta istasyonuna dalıp bağırmaya başlamış:

"Bunu yapamam, içimde doğanın sesi kabarıyor!"

---

1 Aleksandr İvanoviç Baryatinski (1814-1879): Prens, Kafkas Ordusu Başkomutanı, Kafkas Valisi; Şeyh Şamil'e karşı yürüttüğü operasyonlarda başarılar kazanmıştır. (ç. n.)

2 Yol üzerinde atların değiştirildiği han, bir çeşit kervansaray. (ç. n.)

Herkes şaşkınlıktan kalakalmış: Bu ne haddini bilmezlikmiş böyle! Halk bu adamı tanıyormuş, küçük rütbeli olduğunu da biliyormuş – çünkü ne sivilmiş, ne de asker... Sadece küçük, yerel bir levazım birliğinin ya da ikmal dairesinin deposunun bekçisiymiş. Orada sıçanlarla birlikte devletin peksimetlerini ve ayakkabı tabanlarını kemirip durmuş. Bu şekilde istasyonun tam karşısına, yola cepheli, asma katlı güzel bir ahşap ev inşa etmiş.

İKİNCİ BÖLÜM

Bu bekçi koşarak istasyona gelmiş, Faddeyev'den kendisi hakkında feldmareşale mutlaka bilgi vermesini rica etmiş. Faddeyev ve yanındakiler adamı caydırmaya çalışmışlar, "Bu hiç de uygun değil" demişler, "Feldmareşal yorgun düştüğünden burada kısa bir süre kalacak, dinlendikten sonra yeniden yola çıkacak."

Levazım bekçisi yine bildiğini okumuş ve sesini daha da yükselterek geldiğini prense bildirmelerini istemiş. "Çünkü" demiş, "Ne şöhret, ne de onur peşindeyim... Dediğiniz gibi hizmet için değil, ona olan minnet borcum için karşınızdayım; zira şu dünyada her şeyimi prense borçluyum ve şimdi doğanın sesiyle heyecana gelen ben, bu borcumu şükran duyguları içinde tüm mal varlığımla ödemek istiyorum."

"Peki, sizin doğanızın borcu nedir?" diye sormuşlar.

Adam şöyle yanıt vermiş:

"Bu benim minnettar doğamın borcudur. Prensin bu pis, darmadağınık yapının içinde dinlenmesi hiç de iyi bir şey değil. Şu tam karşıdaki asma katlı ev benimdir, karım Alman kökenlidir; evimiz temiz, tertipli, düzenlidir; prens için, sizler için asma katımızda aydınlık, temiz odalar vardır; tüm pencerelerinde dantelli beyaz perdeler asılıdır, temiz yatakların üzerinde ince keten çarşaflar vardır. Prensi öz babam gibi evimde büyük bir içtenlikle ağırlamak istiyorum, çünkü hayatımdaki her şeyi ona borçluyum. Durumu ona bildirmezseniz buradan ayrılmayacağım!"

Adam ayrılmak istemiyor direttikçe diretiyormuş, feldmareşal öbür odadan konuşmaları duyunca sormuş: "Hayrola, bu gürültü de ne? Neler konuştuğunuzu bana bildirmek çok mu zor?"

Bunun üzerine Faddeyev olanlar hakkında prensi bilgilendirmiş, prens omzunu silkerek, "Bana her şeyini borçlu olan böyle bir adamı kesinlikle hatırlamıyorum" demiş, "Ancak önerdiği odalara gidip bir bakın... Şu kulübeden daha iyiyse davetini kabul ediyorum, ona rahatsızlık verdiğim için ödeme de yapacağım; ne kadar istiyor, öğren."

Faddeyev bekçiyle birlikte asma katlı evde gerekli incelemeyi yapmış, raporunu verip demiş ki: "Oda sessiz sakin, alışılmadık derecede temiz. Ancak evin sahibi ödeme konusunu duymak bile istemiyor."

"Ne demek bu? Neden?" diye sormuş feldmareşal.

"Size çok borçlu olduğunu, doğanın sesinin onu, bu borcu ödemeye zorladığını söylüyor. Ödeme yapmak isterseniz, size evimin kapılarını açamam, diyor."

Prens Baryatinski gülmüş ve bu memuru övmeye başlamış:

"Şunu belirtmek isterim: Cesur, karakterli bir adama benziyor; böyleleri bizim oralarda az bulunur, böyle insanları severim. Bana ne borçlu olduğunu hatırlayamıyorum ama onun evine geçelim; elini uzat, buradan gidelim."

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Sokağı geçip avluya girmişler, feldmareşali avlu kapısında elbisesinin tüm düğmeleri ilikli, botları boyalı, pomatlı yüzü sevinçle ışıyan bekçi karşılamış.

Prens etrafına şöyle bir bakmış, her şeyin temiz, pırıl pırıl olduğunu görmüş; bahçenin arkasında insanın gönlünü okşayan tatlı bir yeşillik ve gül ağaçları varmış. Keyfi yerine gelmiş.

"Ev sahibinin adı ne?" diye sormuş.

Adam Filipp Filippov Filippov'a benzer bir şeyler söylemiş.

"Sen çok iyi birisin Filipp Filippiç" demiş prens, "Senden hoşlandım... Gelgelelim seni hiç hatırlayamıyorum: Evet, seninle nerede, ne zaman karşılaştığımı ya da seni gördüğümü hatırlamıyorum. Sana nasıl bir hizmette bulunmuş olabilirim?"

Bekçi cevap vermiş:

"Ekselansları, beni çok gördünüz. Ne zaman mı? Bunu unutmuşsanız, sonra açıklayacağım."

"Niçin sonra? Seni şimdi hatırlamak istiyorum."

Ancak bekçi buna cevap vermemiş.

"Bağışlayın ekselansları" demiş, "Bunu hatırlamadıysanız ben söyleyemem ama doğanın sesi size söyleyecektir."

"Bu ne saçmalık!" demiş prens, "*Doğanın sesi* de nedir? Neden kendiniz söyleyemiyorsunuz?"

Bekçi, "Öyle işte, söyleyemiyorum" diye yanıt verip gözlerini yere indirmiş.

Bu arada asma kata gelmişler, burası daha temiz, daha düzenliymiş: Yerler sabunlanıp at kılıyla silinmiş, bu yüzden pırıl pırıl parlıyormuş. Temiz merdivenin tam ortasına boylu boyunca beyaz yol halısı döşenmiş. Konuk odasındaki kanepenin önünde bulunan yuvarlak masanın üzerinde içi su dolu sırlı bir çömlek, çömleğin içinde de gül ve menekşeler varmış. Yatak odası biraz ilerideymiş; karyolanın üzerine Türk halısı serilmiş, yine küçük bir masa ve üzerinde içi su dolu bir sürahi ve bardak; yine çiçek demeti, sonra özel bir masanın üzerinde kalem, mürekkep şişesi, zarflı kâğıtlar, mühür ve mühür mumu varmış.

Feldmareşal evi kısa sürede gözden geçirdikten sonra, "Filipp Filippiç" demiş, "Anlaşılan sen mükemmel bir insansın, doğru olanı biliyorsun... Seni gerçekten bir yerlerde görmüş gibiyim ama hatırlayamıyorum."

Bekçi sadece gülümseyip şöyle demiş: "Endişe buyurmayınız: Doğanın sesi yoluyla bütün bunlar açıklığa kavuşacaktır."

Baryatinski kahkahayı koyuvermiş:

"Birader, sen bundan böyle Filipp Filippoviç değil, *doğanın sesi*'sin!" demiş.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Prens temiz yatağa girmiş, uykuya kısa sürede dalmasına çok iyi geldiğinden kollarını bacaklarını germiş: Bir saat sonra harika bir ruh hali içinde uyanmış, önünde ise insanın içini serinleten vişne şerbeti duruyormuş, bizim ev sahibi onu ısırmasını rica etmiş.[3]

3 Şerbetin yoğunlaşmış, katı hali kastediliyor. (ç. n.)

"Ekselansları" demiş, "Doktorların ilaçlarına güvenmeyiniz: Bizim buraların doğası ve havası insana çok yararlıdır."

Prens ona neşeyle karşılık verip, "Burada her şey çok iyi" demiş "Fakat itiraf etmem gerekir ki, evinde harika bir uyku çekmesine çektim de... Lanet olsun, rüyamda da seni nerede gördüğümü ya da hiç görmemiş olabileceğimi düşünüp durdum."

Adam, "Hayır" demiş, "Beni rüyanızda görme lütfunda bulunmanız elbette çok güzel bir şey, ancak tamamen farklı bir doğada karşıklaştık, bu yüzden henüz beni tanımıyorsunuz."

"Pekâlâ, öyle olsun" diye cevap vermiş prens, "Ancak şimdi burada benden ve senden başka kimse yok; orada, bitişik odada birileri varsa hepsini dışarı çıkarsınlar, biraz merdivende beklesinler... Şimdi bana hiçbir şeyi gizlemeden kim olduğunu ve karanlık sırrını açıkça söyle. Bağışlanman için uğraşacağıma söz verebilirim; prens Baryatinski olarak verdiğim sözü yerine getireceğim."

Fakat bekçi gülümsemiş; prensten gizlediği, suç teşkil edebilecek bir sırrı bulunmadığını söylemiş, ancak bellek zayıflığı için prensi utandırmaktan çekinmiş.

"Majesteleri" demiş, "Ne olursa olsun, iyiliğinizi sürekli hatırlıyor, sizin için bildiğim tüm duaları okuyorum; hükümdarımız ve çarlık ailesi birini bir görsün, fark etsin – onu ömürleri boyunca unutmazlar. Bu nedenle, müsaade buyurun, kendim hakkında size hiçbir şey söylemeyeyim; zamanı gelince bütün bunları somut belirtileriyle, doğanın sesiyle size göstereceğim – işte o zaman hatırlayacaksınız."

"Peki, her şeyi doğanın sesiyle ortaya koymak için ne gibi yöntemlerin var?"

"Doğanın sesinde" demiş bekçi, "Her yol var."

Prens eksantrik adama gülümseyip, "Bu senin gerçeğin" demiş, "Unutmak kötü bir şey... Hükümdarımızın da, çar ailesinin de ne olağanüstü bellekleri varmış! Ne var ki benim hafızam zayıf... Seni serbest bırakıyorum, bildiğini yap. Ancak doğanın sesini bana ne zaman göstereceğini öğrenmek isterim. Burada çok rahat ettim ama gece yarısından sonra buradan sakin bir şekilde ayrılmak istiyorum. Ancak evinde bana huzurlu bir ortam sağladığın için seni nasıl ödüllendirmem gerektiğini bana söylemelisin, zira bu olmazsa olmaz kuralımdır."

"En değerlisi için hazırladığım ödülümle ilgili fikir vermeyi reddetmediğiniz sürece, doğanın bütün sesini gece yarısına kadar ekselanslarına göstereceğim."

"Tamam" demiş prens, "Öğrenmek istediğin her şeyin sözünü veriyorum, sana yanıt vereceğim. Yeter ki imkânsız olanı isteme."

"İmkânsız olanı istemeyeceğim" diye yanıt vermiş bekçi, "Bu dünyada en çok arzu ettiğim şey beni himayeniz altına aldığınızı göstermenizdir. Adamlarınız yanıma, aşağıdaki odalara uğradılar; bizimle masaya oturdular, bir şeyler yediler... Daha doğrusu sadece oturdular, çünkü Amaliya İvanovna'yla sizin himayelerinizle evlendikten yirmi beş yıl sonra şimdi gümüş yılımı, evlilik yılımı kutluyorum. Bu, akşama doğru saat on birde olacak; dilediğiniz gibi kurala uygun, sakin bir şekilde ayrılabilirsiniz."

Prens kabul etti ve söz verdi; gelgelelim bu adamı nereden tanıdığını, neden yirmi beş yıl önce Amaliya İvanovna'yla onun himayesinde evlendiği meselesini bir türlü hatırlayamadı.

"Bu ayrıksı adama akşam yemeğine gideceğim" dedi, "Çünkü beni oyalayıp eğlendiriyor... Ayrıca doğruyu söylemek gerekirse, zihnimde bir şeyler de canlanıyor gibi... Onun hakkında mı, yoksa Amaliya İvanovna'nın hakkında mı – tam olarak hatırlayamıyorum. Doğanın sesini bekleyelim bakalım!"

BEŞİNCİ BÖLÜM

Akşama doğru feldmareşal tamamen düzelmiş, Faddeyev'le yürüyüşe bile çıkmış: Kenti gezip günbatımını hayranlıkla izlemiş, sonra saat onda eve döndüğünde ev sahibini onu beklerken bulmuş – bekçi, prensi masaya davet etmiş. Prens, çok memnun olduğunu hemen geleceğini söylemiş. Faddeyev bile bunun tam yerinde olduğuna dair şakalar yapmış, zira gezintiden sonra iştahı kabarmış, Amaliya İvanovna'nın hazırladığı yiyecekleri tatmak istemiş.

Ev sahibi onu başköşeye oturtmayıp bol şarap ve yemeklerle ağırlamasa Baryatinski bundan tedirgin olabilirmiş gibi bir ruh hali sergilemiş başlangıçta. Ama bu endişeler boşunaymış: Bekçi masada, prense evinde geçirdiği tüm saatlerde olduğu gibi yine büyük bir nezaket göstermiş.

Yemek salonu çok genişmiş; masa örtüsü yeni modaya uygun ama sade, sofra takımı zevkli, ancak gösterişten uzakmış; ince Fransız işi iki dökme demir kollu siyah şamdanın her birinde yedi mum yanıyormuş. Şaraplar çok kaliteli ama yerli ürünmüş. Şarapların arasında bir de üzerindeki etikette elle yazılmış yazılar bulunan göbekli bir şişe varmış. Vişne ahududu, bektaşi üzümünden yapılmış harika tatlarda likörler, çeşit çeşit içecekler...

Bekçi konuklarını masaya oturturken becerisini bir kez daha göstermiş: Prensi masanın başına, ev sahibinin yerine buyur etmemiş, onu kendisinin istediği yere – feldmareşalin birisiyle bir iki laf etmesi ve bu hoş çifte iltifatlar yağdırması için emir subayı ile güzeller güzeli bir hanımefendinin arasına oturtmuş. Prens hanımefendiyle lafa dalmış: Onunla hayli ilgilenmiş, nereli olduğunu, nerede büyüdüğünü, bu uzak bir ilçe merkezinde kendisine nasıl bir eğlence bulduğunu sormuş.

Kadın onun tüm sorularını yapmacık bir tavır sergilemeden cesaretle yanıtlamış ve en önemlisi kitap okuyormuş gibi açıklamış. Prens, ne tür kitaplar okuduğunu sorunca, kadın, Paul de Kock[4] diye yanıt vermiş.

Prens gülmeye başlamış: "Bu, neşeli bir yazar" demiş, "Peki, hangi kitaplarını okudunuz?"

Kadın cevap vermiş: "*Conditer*, *Mustache*, *Sister Anne*..."

"Rus yazarlarını okumuyor musunuz?"

"Hayır, okumuyorum..."

"Ama neden?"

"Dünyevi yanı az..."

"Dünyevi yaşamı mı seviyorsunuz?"

"Evet."

"Peki, neden?"

"Kendi yaşamımızla ilgili her şeyi bildiğimiz için... Ayrıca daha ilginç."

Kadın sonra monden hayatla ilgili roman yazan bir erkek kardeşi olduğundan söz etmiş.

"İşte bu ilginç!" demiş prens, "Kardeşinizin neler yazdığını birazcık da olsa görmem mümkün mü?"

---

4 Charles Paul de Kock (1793-1871): Fransız romancı ve oyun yazarı. (ç. n.)

"Olabilir" diye yanıtlamış kadın ve bir dakikalığına masadan kalkıp Baryatinski'nin sadece ilk sayfasına göz attığı küçük bir defter getirmiş. Prensin içi neşeyle dolmuş, Faddeyev'e verirken demiş ki: "Ne kadar heyecanlı başladığına bir baksana!"

Faddeyev monden romanın ilk satırlarına bakmış, o da neşelenmiş.

Roman şu sözlerle başlıyormuş: "Ben bir dünya insanı olarak yataktan saat 12'de kalkıyorum, sabah çayını evde içmem, ancak restoranlara gidiyorum."

"Harika değil mi?" diye sormuş Baryatinski.

"Çok güzel" diye yanıtlamış Faddeyev.

Bu sırada herkes neşeliymiş. Ev sahibi ayağa kalkmış, cızıldayan şampanya kadehini havaya kaldırarak demiş ki: "Ekselansları, izninizi istirham ediyorum! Benim için çok değerli olan bu günde kim olduğumu ve bu mutlu hayatı kime borçlu olduğumu açıklama imkânı vermeniz herkesi ve beni çok memnun etmiştir. Lakin yetersiz eğitim aldığım için bunu insan sesinin soğuk sözcükleriyle anlatamam. Doğa yasama uygun olarak doğanın sesini herkesin önünde görkemli bir şekilde ortaya dökmeme izin veriniz!"

Böylece feldmareşalin mahcup olma zamanı gelip çatmış tabii; prensin kafası öyle karışmış ki, peçetesini kaldırmak istermiş gibi masaya eğilip şöyle mırıldanmış: "Tanrı hakkı için, benden ne istediği konusunda ona ne söyleyeceğimi bilmiyorum."

Yanında oturan hanımefendi cıvıltılı bir sesle, "Endişelenmeyin, sadece izin verin" demiş, "Filipp Filippoviç kafasında kötü bir şey kurmayacak."

Prens, "Eh, ne olursa olsun" diye düşünmüş, "Şu sesi ortaya çıkarsın bakalım!"

"Diğerleri gibi ben burada bir konuğum" demiş prens, "Siz de ev sahibisiniz... İstediğinizi yapabilirsiniz."

"Herkese ve size teşekkür ederim!" diye karşılık vermiş bekçi ve Amaliya İvanovna'ya başını sallayarak, "Karıcığım" demiş, "Git, o bildiğin şeyi kendi ellerinle buraya getir."

ALTINCI BÖLÜM

Amaliya İvanovna, bir süre sonra elinde pırıl pırıl parlatılmış pirinçten bir kornoyla geri dönmüş ve bunu kocasına vermiş. Adam kornoyu dudaklarına götürmüş ve o an değişivermiş. Yanaklarını şişirip kulakları sağır eden gürültülü bir ses çıkarmış. Feldmareşal bağırmaya başlamış: "Birader, tanıdım seni! Sen avcı alayının müzisyenisin![5] Bir gün seni dürüst olduğun için düzenbaz bir levazım memurunu soruşturmak üzere görevlendirmiştim."

"Doğrudur ekselansları!" diye karşılık vermiş ev sahibi, "Bunu size bizzat doğanın sesi hatırlatsın istedim."

Prens onu kucaklayıp şöyle demiş:

"İçelim, beyler, bu dürüst adamın şerefine hemen kadehlerimizi kaldıralım!"

İçkiye adamakıllı yüklenmişler.

Feldmareşal tamamen iyileşmiş, son derece neşeli bir şekilde şehirden ayrılmış.

1883

5 Baryatinski 19. yüzyılın kırklı yıllarında Kafkasya'da Kabardey Avcı Alayı'nın komutanlığını yapmıştı. (ç. n.)

Gerasim Baba'nın Aslanı

Doğu Efsanesi

İsa Mesih'ten üç yüz yıl sonra, Doğu'da Gerasim adlı zengin bir adam yaşamaktaymış. Sarayları, bağları bahçeleri, binden fazla erkek-kadın kölesi, sayılamayacak kadar çok altını-mücevheri varmış. Gerasim hiçbir şeyden korkmadığına inanırmış ama bir gün ağır bir hastalıktan dolayı yatağa düşüp ruhunu teslim edecek duruma gelince, bu kez farklı düşünmeye başlamış; çünkü insan hayatının ne kadar kısa olduğunu, insanoğlunun binbir türlü hastalığın pençesine düştüğünü, zenginliğin ise kişiyi ölümden kurtaramayacağını anlamış. Bu yüzden tüm servetini ölmeden önce dağıtmanın akıllıca olacağını, böylece yaşlılığında bir karışıklık yaşanmayacağını, onun yüzünden malı mülkü için kimsenin kavga etmeyeceğini düşünmüş.

Gerasim kendisi için en iyi yolun ne olduğunu öğrenmek amacıyla, konuyu değişik çevreden insanlara danışmaya başlamış; herkes farklı tavsiyelerde bulunmuş, ne var ki hiçbiri Gerasim'in düşüncelerine uygun değilmiş.

Sonra bir Hıristiyan ona demiş ki: "Malını İsa Mesih'in bizlere gösterdiği yolda dağıtırsan iyi bir iş yapmış olursun: Kölelerini azat et, malını mülkünü yoksullara dağıt; huzur bulursun."

Gerasim denileni yapmış – Hıristiyan olup tüm servetini yoksullara dağıtmış. Gelgelelim kısa bir süre sonra, malını paylaştırdıklarının dışında, hâlâ çok yoksul insanlar olduğunu görmüş. Bu yoksullar, malını herkese yetecek şekilde bölüştüremediği için onu kınamaya başlamışlar.

Gerasim bu duruma çok üzülmüş. Kiminin ağır sözler etmesi, kiminin alaya alması onu derinden yaralamış. Üstelik eskiden bolluk bereket içinde yaşarken, tüm malını mülkünü dağıttığı için artık kendisi de yoksulmuş; yoksulların hepsini memnun edemediği gibi mirasçılarının da gönlünü kırmış. Mirasçılarının sürekli sataşmalarına daha fazla dayanamayan Gerasim, sonunda insanlardan uzaklaşıp kendini çöllere vurmuş.

Çöl vahşi mi vahşiymiş; tek bir insanın yaşamadığı bu yerde sadece vahşi hayvanlar kükrüyor, yılanlar sürünüyormuş. Kızgın çölde yürürken, burada kendini daha rahat hissetmiş. Burası ıssız ve korkunç bir yermiş ama ne mirasçılarının küfürleri ve lanet okumaları ne de alaya almaları ve kınamaları varmış. İsa Mesih'in "Varını yoğunu dağıt ve sonra gel Beni izle"[1] şeklindeki sözlerini yerine getirdiği için büyük huzur duymuş. Artık hiçbir şeyden endişe duymuyormuş.

Bir tebeşir kayasının altında küçük bir mağara bulmuş, içeriye kamış döşeyip orada yaşamaya başlamış... Sakin ve huzurlu bir hayatı varmış ama yiyecek-içecek bulmak hayli zormuş; yenebilir bitki köklerini binbir güçlükle buluyor, su için pınara gidiyormuş – pınar, mağaradan çok uzakta bir yerdeymiş. Kaynakta doya doya su içtikten sonra mağarasına geri dönüyormuş ama boğazı tekrar susuzluktan yanıyormuş. Vahşi hayvan korkusu, yorgunluktan bitkin düşmek ve sürekli susuzluk onu canından bezdirmiş. Suyun yakınında da barınak için uygun bir yer yokmuş. "Eh, bu korkunç sıcağa" demiş Gerasim, "Bu korkunç işkenceye dayanamayacağım: Tebeşir kayası mağaramdan dışarı çıksam güneşin altında kavrulurum; burada da su olmadığından susuzluktan ölürüm, su taşımak için ne testi, ne kabak, ne tulumum var, hiçbir şeyim yok. Ne yapmalıyım? Son bir kez kaynağa gideyim, kana kana su içip orada öleyim."

Böylece suya yönelmiş. Kumda, oradan bir deve ya da eşek kervanı geçtiğini gösteren birtakım izler varmış. Biraz ilerde yırtıcı bir hayvan tarafından parçalanmış bir deve görmüş; onun biraz ötesinde de hâlâ canlı olan ama elden ayaktan çekilmiş bir sıpa yatıyormuş – zor nefes alıyor, çırpınıyor, sesi de pek çıkmıyormuş. Gerasim, yerde cansız yatan deveyi bırakmış, "Ama sıpa yaşayabilir" diye geçirmiş içinden: "Kervancılar su kaynağının nerede olduğunu bilmediğinden sıpa susuzluktan bu hale gelmiş... Ölmeden önce hiç değilse şu zavallı hayvanın acısını dindirmeye çalışayım."

Gerasim sıpayı ayağa kaldırmış, karnının altına kemerini bağlayıp onu sürüklemeye başlamış, çeke çeke serin su kaynağına kadar götürmüş. Burada sıpanın yer yer çatlayan yüzünü, başını,

1 İncil, Matta 19:21. (ç. n.)

ıslattığı avucuyla bir güzel silmiş; fazla içmemesi için yine avucuyla su içirmiş.

Sıpa bir süre sonra kendini toparlayıp ayaklarının üzerine dikilmiş.

Gerasim onu burada bir başına bırakmak istememiş ve mağarasına götürmüş, "Onunla biraz daha acı çekeyim" diye düşünmüş, "Belki ona bir faydam dokunur."

Sıpayla birlikte geri döndüğünde, kocaman deveden geriye pek bir şey kalmadığını görmüş. Bir kenarda büyük bir deri parçası yerlerde sürünüyormuş. Gerasim bu deriyi tulum yapmak amacıyla almış ama birden devenin arkasında sarı yeleli büyük bir aslanın yattığını fark etmiş: Tokluktan boylu boyunca yere uzanmış, ikide bir kuyruğunu yere vuruyormuş.

Gerasim, "Eh, galiba sonum geldi" demiş içinden, "Bu aslan şimdi üzerime atılıp beni de, eşeği de paramparça edecek!" Ancak aslan onlara dokunmamış. Gerasim de kolaylıkla su taşıyacağı bir tulum yapmak üzere deri parçasını alıp sağ salim yanında götürmüş.

Yolda sivri dallar toplamış, onlardan eşek için mağaranın hemen bitişiğine bir yer yapmış. "Bu barınak geceleri serin olur, rahat eder" diye düşünmüş ama hiç de böyle olmamış. Karanlık çöker çökmez mağaranın üzerine gökten bir şey düşmüş gibi eşeğin korkunç anırtısı duyulmuş. Gerasim, gündüz karşılaştığı korkunç aslanın ilk tokluğu geçince eşeği yemeye geldiğini görmüş... Fakat aslan amacına ulaşamamış: Koşarak atlayınca çiti fark etmemiş ve çitin sivri dalları kasığına saplanmış. Dayanılmaz acıdan kükreyip duruyormuş.

Gerasim hemen dışarı fırlayıp aslanın yarasından sivri dalları çıkarmaya girişmiş. Aslan acıdan tepeden tırnağa titriyor, acı acı kükrüyormuş; Gerasim'in kolunu kapmaya çalışmış ama o hiç korkmadan dalları çıkarmış, sonra deve derisinden tulumunu eşeğin üzerine vurmuş, temiz su almak üzere pınarın yolunu tutmuş. Tulumu doldurduktan sonra da zaman geçirmeden tekrar mağaraya dönmüş.

Aslan bu süre boyunca yerinden kımıldamamış, çünkü yaraları çok acı veriyormuş. Gerasim aslanın yaralarını temizlemeye başlamış; sonra su dolu avucunu aslanın ağzına yaklaştırmış, aslan da

onun avucunu ateş gibi yanan diliyle yalayıp su içmiş – Gerasim korkuya kapılmamasına şaşırmış.

Bu tedavi ertesi gün de, üçüncü gün de sürmüş – aslan gitgide iyileşmeye başlamış. Dördüncü gün Gerasim eşekle birlikte pınara giderken, aslanın ayağa kalkıp onların peşinden ağır ağır yürüdüğünü görmüş. Elini hayvanın başına koymuş. Ve böylece yaşlı bir adam, aslan ve sıpadan oluşan grup yan yana yürümeye başlamış.

Su başına geldiklerinde yaşlı adam aslanın yaralarını duru suyla iyice yıkamış. Aslan tamamen canlanmış. Gerasim geri dönerken, aslan yine onun peşinden gelmiş.

Yaşlı adam böylece hayvanlarla birlikte yaşamaya başlamış.

Kabak yetiştirip kurutmuş; onlardan kaplar, çanaklar, testiler yapmış; bunları su taşımada zorluk çekenlerin kullanması amacıyla pınarın başına bırakmış. Çölde böyle yaşamış; hem kendi hayatını sürdürmüş, hem de elinden geldiğince başkalarına faydalı olmaya çalışmış. Aslan da kendine bir iş bulmuş: Gerasim kavurucu sıcakta dinlenmeye çekildiğinde eşeğini koruyormuş.

Uzun bir zaman böyle yaşamışlar, kimse onların bu yaşantısına şaşkınlıkla bakmıyormuş. Günlerden bir gün, oradan geçerken bu arkadaş grubunu gören kervancılar, aslan ve eşekle dolaşan bu yaşlı adamın hikâyesini geçtikleri her kasabada anlatmışlar. Çok geçmeden köylerden kasabalardan meraklı insanlar akın akın gelmeye başlamış: Herkes yoksul ihtiyarın, yanındaki eşeğin ve hiçbirine zarar vermeyen aslanın dirlik düzenlik içinde nasıl yaşadığını görmek istiyormuş.

Gördüklerine akıl sır erdiremeyip Gerasim'e sormuşlar: "Lütfen söyle bize: Nasıl bir güçle bunu yapabilirsin? Belli ki sıradan bir âdem değilsin. Aslanın eşekle yatması gibi, sende İşaya Peygamber'in mucizesi belirdiğine göre olağanüstü biri olmalısın."[2]

"Hayır" demiş Gerasim, "Olağanüstü bir insan değilim, hatta itiraf edeyim, biraz aptal biriyim... Bakın, hayvanlarla yaşayabiliyorum ama insanlarla yaşamayı pek beceremedim: Hepsi bana kırıldı, öfkelendi; ben de şehri terk edip çöle sığındım."

"İnsanların öfkesini neden üzerine çektin?"

---

2 Kutsal Kitap, İşaya 11:6: "Ve kurt kuzu ile beraber oturacak. Ve kaplan oğlakla beraber yatacak." (ç. n.)

"Mutlu olsunlar diye tüm malımı mülkümü herkese paylaştırmak istedim, onlar da mutlu olmak yerine aralarında kavga edip durdular."

"Servetini neden akıllıca dağıtmadın?"

"Sorun da burada zaten: Eşit olmayanları eşit kılmak zormuş, kendimi bu işe adamakla baştan hata yapmışım. Başkalarını gereksiz yere düşünmemem gerekirmiş – o zaman daha sakin bir hayatım olurdu."

Başlarını sallayıp, "Vay canına!" demişler, "Bu ihtiyar gerçekten de divane ama aslanın eşekle onu gözetmesi ve ikisini de yememesi inanılır gibi değil. Bundan ne çıkacağını görmek için burada onunla birkaç gün geçirelim."

Üç kişi onların yanında kalmış.

Gerasim onları kovmamış, ancak demiş ki: "Burada bir süre birlikte yaşayacaksak çalışmanız gerekiyor, sadece izlemekle olmaz, yoksa anlaşmazlık çıkar; o zaman sizden korkar, çeker giderim."

Konuklar buna razı olmuş ama hemen ertesi gün talihsiz bir olay baş göstermiş: Herkes uyuduktan sonra aslan da uyumuş; geceleyin oradan geçen haramilerin eşeği kementle yakalayıp yanlarında götürdüklerini duymamış... Sabah uyandıklarında aslanın uyuduğunu, eşeğin de ortalıktan kaybolduğunu görmüşler.

Adamlar yaşlı Gerasim'e dönüp, "Bak, görüyor musun neler olduğunu?" demişler, "Er ya da geç, olacaktı bu: Yırtıcı bir hayvan, her zaman yırtıcı bir hayvandır. Kalk, senin aslan sonunda eşeğini yedi – belli ki kemiklerini bir yerde kuma gömdü."

Gerasim mağaradan çıkıp etrafına göz gezdirmiş. Görüntü üç adamın anlattıklarını doğrular gibiymiş. Çok üzülmüş ama onlarla tartışmaya girmemiş, sadece deve derisinden tulumunu omzuna atıp pınara yönelmiş. Güçlükle yürüyor, arkasına bakıyormuş, aslanın ağır ağır peşinden geldiğini görmüş; hayvan başını devirmiş, kuyruğunu da yere sarkıtmış. "Belki de beni yemek istiyor" diye içinden geçirmiş, "Ama nasıl öleceğim umurumda mı? Tanrı'nın takdiri neyse o olsun ama korkumu yenmeliyim." Pınarın başına varmış, suya eğilip tulumu doldurmuş. Doğrulduğunda, su dolu tulum sırtına yüklenirken eşeğin her zaman durduğu yerde birden aslanı görmüş.

Gerasim aslanın sırtına su dolu tulumu koymuş, kendi de üzerine oturup demiş ki: "Taşı, bakalım, seni suçlu!" Aslan suyu da, yaşlı adamı da taşımış.

Üç yabancı Gerasim'i aslanın üzerinde görünce ağızları şaşkınlıktan bir karış açık kalmış. Biri mağarada kalırken, ikisi hemen kasabalarına gitmek üzere yola çıkmış ve büyük bir kalabalıkla geri dönmüş. Hepsi kana susamış aslanın su dolu tulumu ve kadidi çıkmış yaşlı adamı sırtında nasıl taşıdığını görmeye can atıyormuş.

Pek çok kişi gelip Gerasim'in etrafını çevirmiş: "De hadi ihtiyar, itiraf et!" demişler, "Büyücü müsün, yoksa başkalarında olmayan özel bir gücün mü var?"

"Hayır" diye yanıtlamış Gerasim, "Sıradan biriyim, sizden daha güçlü değilim. İsterseniz bunu siz de yapabilirsiniz."

"Peki, bunu nasıl başarabiliriz?"

"Güler yüzlü olun ve herkese iyi davranın."

"İyi de yırtıcı bir hayvana nasıl güler yüzlü yaklaşabiliriz? Bizi parçalar."

"Nasıl bir belaymış, diye düşünmeyin, kendiniz için de endişelenmeyin."

"Bir insanın kendinden endişe duymaması nasıl mümkün olabilir?"

"İşte tam da şu anda, yanımda oturuyorsunuz ve aslanımdan korkmuyorsunuz."

"Sen burada yanımızda olduğun için korkmuyoruz..."

"Saçmalık! Ben sizi koruyamam ki."

"Aslanın yöntemlerini biliyorsun, dolayısıyla bizi korursun."

Gerasim buna şöyle yanıt vermiş:

"Bunlar düpedüz saçmalık! Aslanın yöntemlerini güya bildiğimi siz uyduruyorsunuz. Tanrı benden lütfunu esirgemeyip korkularımı yenmemi sağladı. Aslana çok iyi davrandım, yaralarını sardım, bana bir kötülüğü dokunmuyor. Rahat uyuyun, endişelenmeyin..."

Herkes Gerasim'in mağarasının çevresinde uykuya yatmış, aslan da burada uyumuş.

Sabahleyin kalktıklarında bir de ne görsünler – aslan yerinde değil! Ya birini korkuttuğunu ya da öldürüp geceleyin onu bir yere gömdüğünü düşünmüşler.

Herkes büyük bir endişeye kapılmış ama Gerasim baba demiş ki: "Endişelenmeyin, herhalde bir iş için gitmiştir, birazdan döner."

Hem konuşuyorlar hem de çevrelerine bakıyorlarmış. Birden çölde bir toz bulutunun kalktığını görmüşler, yakıcı güneşin altında hörgüçlü ve kanatlı tuhaf yaratıklar tozu dumana katarak uçar gibi geliyormuş: Bir kısmı havaya kalkıyor, bir kısmı yere iniyormuş ama hepsi öteye beriye savruluyor, çatırdıyor, gürlüyor, doğruca Gerasim'e doğru uçuyormuş. Birden hepsi durmuş: Kalabalığın tam karşısında, bir tarafa devrilmiş, kuyruğuyla yeri döven aslan duruyormuş. İyice baktıklarında, bu yaratığın birbirine bağlanmış bir deve kervanı olduğunu görmüşler, hepsinin önünde de Gerasim'in eşeği duruyormuş.

Peki, bu nasıl ve neden olmuş?

Evet, şöyle olmuş: O gün çölden bir ticaret kervanı geçiyormuş. Gerasim'in eşeğini çalıp götüren haramiler bu kervana saldırmış. Tüccarları kılıçtan geçirdikten sonra develeri mallarıyla birlikte alıp kayıplara karışmışlar; eşeği de kervanın en sonundaki devenin arkasına bağlamışlar. Aslan esen rüzgârdan eşeğin nerede bulunduğunu hissetmiş ve hemen haramilerin peşine düşmüş. Onlara yetişmiş, develerin birbirine bağlandığı ipi yakalamış, hızla koşmaya başlamış – develer onun önünde korkudan hoplayıp zıplarken eşeği bırakmışlar. Aslan tüm kervanı bu şekilde önüne katıp Gerasim'e doğru sürüp getirmiş, haramiler ise eyerlerinden tepe taklak yere yuvarlanmış; zira develer öyle ürkmüşler ki, onları zapt etmek mümkün olmamış. Aslan bir ok yarası almış, omzu silme kana bulanmış.

Toplanan kalabalık heyecandan ellerini çırpıp bağırmaya başlamış: "Ah, Gerasim Baba! Senin aslanının ne inanılmaz bir aklı var!"

"Benim aslanım akıllı değil!" diye karşılık vermiş Gerasim gülümseyerek, "Baksanıza, bana hiç de gerekmeyen şeyler getirmiş! Şu develerin üzerindeki mallar bir servet. Dokunanı yakar! Sizlerden bir isteğim var: Biriniz eşeğime binip bu ürkmüş develeri ana yola çıkarsın – eminim, kederli sahipleri şimdi orada bir yerde oturuyordur; bütün bu değerli mallarını onlara teslim etsin, ayrıca eşeğimi de onlara versin... Ben de aslanımı suya götüreyim, yarasından oku çıkarmaya çalışayım."

Kalabalığın yarısı develeri götürmeye gitmiş, diğerleri Gerasim'in ve aslanın yanında kalmış. Gerasim'in çentikli sivri oku uzun süre uğraşarak aslanın omzundan çekip çıkarışını ilgiyle izlemişler.

Kervanı götürenler geri döndüklerinde yanlarında otuz yaşlarında bir adam varmış. Göz alıcı kıyafeti içinde tepeden tırnağa silahlıymış. Gerasim'i uzaktan görünce koşup ayaklarına kapanmış.

"Kim olduğumu biliyor musun?" demiş.

"Biliyorum" diye yanıtlamış Gerasim, "Mutsuz bir yoksul olmalısın."

"Ben zalim harami Amru'yum!"

"Senden korkmuyorum."

"Şehirlerde, çöllerde herkese korku saldım. Çok insan doğradım, çok zenginin malını gasp ettim ama birden senin şu olağanüstü aslanın peyda oldu, koca kervanımızı alıp götürdü."

"O bir hayvan, bu yüzden zorla alır."

"Ama sen bana her şeyimi geri verdin, bir de tutup eşeğini bağışladın... Hiç değilse sana bir çadır hediye edeyim; suyun yakınında bir yere kurar, rahat edersin."

"Olmaz" diye karşılık vermiş Gerasim Baba.

"Peki, neden? Neden böyle kibirlisin?"

"Kibirli değilim... Çadır güzel bir şey, kıskançlık uyandırabilir, kimseyi kırmadan onu herkesle paylaşmayı beceremem, yine eşitsizliğe tanık olurum, işte bundan korkarım. O zaman aslanım beni terk eder; onun yerine gözü doymaz, hırslı bir hayvan gelir; huzursuzluğu da, kıskançlığı da, kınamaları da beraberinde getirir. Hayır, senin serin çadırlarını istemiyorum; ben korkusuz yaşamak istiyorum."

1888

"Lütfen, gelip bakın! Bu kerataların İngiliz piresinin ayaklarını nasıl nalladıklarını bir görün!"

Maksim Gorki'nin, adını Tolstoy, Gogol, Gonçarov gibi Rus edebiyatının ünlü tür yaratıcılarıyla birlikte andığı Leskov, Rus hayatının geniş bir panoramasını yaratan ilk yazarlardan biriydi; metinleri folklorla, masallarla, efsanelerle, şarkı ve atasözleriyle doluydu. Eserlerinde toprak sahipleri, aydınlar, askerler, köylüler, tüccarlar, Çingeneler, nihilistler, rahipler gibi farklı sosyal sınıflardan insanlara yer veren Leskov, "anlatıcı" -"skaz" tekniği kullanarak Rus edebiyatına canlı ve renkli bir anlatım dili kazandırmıştı. Değeri uzun zaman sonra anlaşılan Leskov'un pek çok eseri sinemaya ve tiyatroya uyarlandı.

On bir öykünün yer aldığı bu derlemede, Rus ulusal duygularının yoğun biçimde hissedildiği "Solak"ta emeğin, alın terinin kutsallığı ve yurt sevgisi; "Nöbetçi"de özveri ve iyilik; "Vahşi Hayvan"da ayı ile bakıcısı arasında derin dostluk ve vahşet; "Peruk Sanatçısı"nda toprağa bağlı kölelik sistemi ve "Mühürlü Melek"te dostluk, inanç ve mezhep farklılığının getirdiği hoşgörüsüzlük temaları yer alıyor.

THG
0618578
LPH

ISBN 978-975-08-4324-2

29 TL

9 789750 843242